

К 860 16
2

სსრ მეცნიერებათა აკადემია — ისტორიის ინსტიტუტი

დავით გავონიშვილი

ახალი ისტორია

გაგრეგ გავონიშვილი

ახალი მოთხრობა

გამოსცა

თამარ ლომიუშვა

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР — ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ОРИГИНАЛЬНЫЕ ИСТОЧНИКИ ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ

А. Историки

ЦАРЕВИЧ ДАВИД

Н О В А Я И С Т О Р И Я

ЦАРЕВИЧ БАГРАТ

Н О В О Е П О В Е С Т В О В А Н И Е

Издали

Т. Н. ЛОМОУРИ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Тбилиси

1941

საქართველოს ისტორიის ორიგინალური წყაროები

A. ისტორიკოსები

დავით ბავონიშვილი

ახალი ისტორია

გაბრიელ ბავონიშვილი

ახალი მოთხრობა

გამოცდა

თამარ ლომოვსკა

59012
ს.გ.პ.რ. 86016
2

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
ბრეზიდუმის განკარგულებით

რედაქტორი ნ. ბერძენიშვილი

შ ი ნ ა ა რ ს ი

83

წინასიტყვაობა	I—XVI
დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია	1— 48
ბაგრატ ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა	49—161
საძიებელი დ. ბატონიშვილის ისტორიისა	163—186
საძიებელი ბ. ბატონიშვილის ისტორიისა	187—212
შეცდომების გასწორება	212

ზელმოწერილია დასაბეჭდად 27.10.1941
ანაწყ. ზ. 6×10; ქალაღდის ზ. 60×94
ბეჭდ. ფორმ. რ. 15,5; საავტ. ფ. რ. 15,5
შეკვ. № 364; უფ 41730; ტირაჟი 600

საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა
ა. წერეთლის ქ. № 7

წინასიტყვაობა

ჩვენ მიერ გამოსაცემად დამზადებული ხელნაწერი A №1766 დატულია საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში, სადაც ის შევიდა უნივერსიტეტის სიძველეთა-საცავის ფონდთან ერთად. ხელნაწერი დიდი ტანისაა და შტიცავს 194 ფურცელს ანუ 388 გვერდს. ქაღალდი ორი ფერისაა: 84 ფურცელი მოლურჯო, ხოლო 110 ფურცელი თეთრი. ზომა მოლურჯო ქაღალდისა 34×21 სმ, თეთრისა 32×20 (55 ფურც.) და 33×21 (55 ფურც.) სმ. ტექსტი დაწერილია გვერდის მარცხენა ან მარჯვენა კიდისაკენ 8—9 სმ სიგანეზე. ირგვლივ დანარჩენი სამი მხრით დატოვებულია ფართო აშიები.

მოლურჯო ქაღალდი მთლად ერთნაირი არ არის, ორი ფურცელი ირჩევა დანარჩენებისაგან—უფრო მუქია ფერად. ჭვირნიშნის თვალსაზრისით ქაღალდი იძლევა შემდეგ სურათს: მოლურჯო ქაღალდის ჭვირნიშანია ეგრ. წოდ. Pro patria¹ შეკეცილი ფურცლის ერთ ცალზე და ასოები KLKOGN და 1814 მეორეზე. იმ ორი ფურცლისა კი, რომლებიც ფერით უფრო მუქია დანარჩენებზე—ორთავიანი არწივი რკალში და ასოები ЯМФ. თეთრი ქაღალდი მთლად ერთნაირია და იძლევა იმავე Pro patria¹ს ერთ ნახევარზე, ხოლო მეორეზე. АО 1812. გამონაკლისს წარმოადგენს ერთი ფურცელი (შეკეცილი ფურცლის ერთი ნახევარი), რომელიც ხელნაწერს ჩაწებებული აქვს თავში და რომლის ჭვირნიშანია АО 1817. მეორე ნახევარზე, ალბათ, იგივე Pro patria იქნებოდა.

ხელნაწერი, სამიოდე გვერდის გარდა, მთლად ერთის ხელით არის დაწერილი. მოხსენებულ სამ გვერდში ერთი, სხვა ქაღალდზე შესრულებული, ჩაწებებულია 89 და 90 ფურცლებს შუა და გაგრძელებულია 90 r აშიაზედაც. მეორე, ამავე ხელით დაწერილი ტექსტი, მოთავსებულია 89 r და v გვერდების აშიებზე. მესამე—უკანასკნელი გვერდია ჩვენი ხელნაწერისა. ამ გვერდზე მოთავსებული ტექსტი არავითარ კავშირში არ იმყოფება ჩვენს ხელნაწერთან

¹ იხ. Лихачев, Палеограф. значение бумажн. водяных знаков, ч. 1 № 3605. СПб, 1899.

(ამიტომ ჩვენს გამოცემაში იგი შეტანილი არც არის). ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ ხელნაწერის ორ-სამ გვერდზე, საფიქრებელია დ. ჩუბინაშვილის ხელით, გაკეთებული მოკლე მინაწერები. ყველა ასეთი ადგილი ჩვენ შენიშვნებში გვაქვს ჩატანილი. არის შემთხვევები, როდესაც თვით ავტორი იყენებს აშიებს შემდგომ ჩამატებათათვის. ასეთია გვერდები:

დავითის ისტ-ში: r 1, r 3, v 14, v 17, r 19, r 27; ბაგრა-ტის ისტ-ში: r 1, v 1, r 2, v 6, v 8, r 11, v 14, r 15, r'8, r 19, r 22, r 23, v 23, r 24, r 26, r 27, r 62, v 75 და სხ. მრავალი. ზოგბეროთ გვერდზე მოცემულია შავი მელნით ან ფერადი საღებავებით შესრულებული ნახატები, რომლებიც ასახავენ სხვადასხვა ასტრონომიულ სხეულთა არაჩვეულებრივ მოვლენებს (მაგ., მთვარის და მზის დაბნელებას, კუდიან ვარსკვლავებს და სხ.). ასეთებია გვერდები ბაგრატის ისტ-ში: r 21, r 66, v 80, v 98, v 109, r 110, v 114, v 115, v 118. ყველა ასეთი ადგილი მითითებულია შენიშვნებში.

რამდენიმე სიტყვა მართლწერის შესახებ. გამოცემაში დაცულია დედნის მართლწერა. შესწორებულია მხოლოდ ზოგიერთი აშკარა შეცდომა; ხოლო დედანში ხმარებული ფორმა მოცემულია შენიშვნაში, მართლწერისათვის აღსანიშნავია ნორმების სრული აღრევა: ასოების დ, ჯ, ჯ-ის ხმარება აღარ ემორჩილება აღარავითარ წესს—ერთსა და იმავე გვერდზე სიტყვა „მხედრობა“ ხან „ჯარით“ იწერება, ხან „ხანით“, ასო ჯ-ს შემდეგ „ინი“-ა მოცემული (მაგ. თვისი და სხ.), ასო დ-ს შემდეგ ან მის წინ „ინი“-ც არის (მაგ. აღრეულობაი, მხედრობაი და სხ.). მწერალი მეტად გაურბის (ეს უფრო ხელნაწერის მეორე ნაწილშია შესამჩნევი) ერთი და იმავე ასოს გამეორებას, როდესაც ეს საჭიროა (მაგ. მიწივა—მიიწივა-ს ნაცვლად, გამაგრა—გაამაგრა-ს ნაცვლად, ტფილის—ტფილისს-ის ნაცვლად, როსისა—როსიისა-ს ნაცვლად და სხ. მრავალი). ყველა ასეთი ადგილი უცვლელადაა დატოვებული, როგორც დამახასიათებელი დეტალები ეპოქისა და თვით ავტორის წერის მანერისა.

ხელნაწერი შეიცავს ორ ისტორიულ მოთხრობას. პირველია დავით ბატონიშვილის (გიორგი XII-ის უფროსი ძის) ისტორია, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ „ახალი ისტორია“ (ასეა ეს მოთხრობა სახელდებული მისსავე წინასიტყვაობაში). ეს მოთხრობა მოთავსებულია ხელნაწერის ლურჯ ქაღალდზე და შეიცავს 1—133 გვერდს (134-ზე გადატანილია რამდენიმე სტრიქონი). ამ მოთ-

ზრობას წინ უძღვის რამდენიმე ფურცელი. პირველი ფურცლის recto სუფთაა, ხოლო verso-ზე მოთავსებულია შემდეგი ტექსტი: „ესე ქართლის ისტორია ახალი აღწერილი არს და გაკეთებული მეფის თეიმურაზისა და მეფის ირაკლისა და¹ ძისა მისისა, მეფის გიორგის პირმშოს ძის მიერ, დავითისაგან², საქართველოს მემკვიდრისა და რუსეთის დიანარალ-ლეიტენანტის მიერ და სენატორისა და მქონეთა კავალერთა წმინდისა ალექსანდრე ნევესკისათა და წმინდისა ანნასისა პირველისა ხარისხისა, რომელმანცა აღწერა ყოველივე ჭეშმარიტი⁴ და უნაკლულო⁵. აღიწერა წელსა 1814 დეკემბრის 26. ს. პ. ბ.“

ამ პირველ ფურცელს მოსდევს ორი მოლურჯო, უფრო მუქი ფერის ფურცელი, რომლებზეც მოთავსებულია შემდეგი ტექსტი:

„163. ამ ფურცელში უნდა ჩაიწეროს ვინც დაიკარგენ ალექსანდრეს დროს თავადნი, აზნაურნი და მღვდელნი წელსა 1812 ბუნტში“.

1. ენდრონიკაშვილი სვიმონ, სიძე მეფის გიორგის.
2. ენდრონიკაშვილი, მინბაში, აბელ.
3. ზურაბისშვილი, მარტყოფის მოურავი; იოვანე.
4. შვილი ამ იოვანესი ზურაბ.
5. ძმა ამისივე რევაზ.
6. ერასტიშვილი დიმიტრი.
7. ერასტიშვილი ერასტი.
8. ენდრონიკაშვილი დავით, მზეჭაბუკის შვილი.
9. აბაშიძე დავით, იოვანეს ძე.
10. აბაშიძე ნიკოლოზ.
11. ონანაშვილი ასლან.
12. ონანაშვილი ნინია,
13. ბებურისშვილი გურგენის ძე.
14. აგათოშვილი გორჯასპი.

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „რუსე“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: წა. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ საფუძვლიანად წაშლილია ამავე სტრიქონზე მოთავსებული ორი სიტყვა და შემდგომი ექვსი სტრიქონი. დიდის გაჭირვებით შესაძლებელია ამოკითხულ იქნას: „და რომელიცა აკლდა ამას შეასრულა უმცროსმან ძმამან მისმან, მეფის გიორგის ძემან ბაგრატი ფრიადითა შრომითა და რუდუნებითა. გთხოვთ მკითხველთა...“ დანარჩენი რამდენიმე სიტყვა გაურჩეველია. ⁵ უკანასკნელი ორი სიტყვა სწერია აშიაზე გამოტოვების ნიშნით. ⁶ აქ ჯერ დაწერილი ყოფილა „ციბირს“, შემდეგ ეს სიტყვა წაუშლიათ და ზემოდან წაუწერიათ „ბუნტში“.

15. აგათოშვილი სარიდან.
16. ჩერქეზიშვილი იოვანე, ნიკოლოზის ძე.
17. ჩერქეზიშვილი ნინია, ალადაღის შვილი.
18. ჩერქეზიშვილი ბარძიმ.
19. ჩოლაყაშვილი იოსებ, ძე ღურმიშხან თუშთ-მოურავისა.
20. ჩოლაყაშვილი ნიკოლოზ.
21. ჩოლაყაშვილი დიმიტრი.
22. იოსებ ჩოლაყაშვილი.
23. ჩოკაშვილი დავით.
24. ჭავჭავაძე დიმიტრი.
25. ჭავჭავაძე სვიმონ.
26. ბეჟან მდივან-ბეკის შვილი იოსებ.
27. მაყაშვილი ომან.
28. მაყაშვილი იოსებ.
29. მაყაშვილი არსენი.
30. ჯანდიერიშვილი სვიმონ.
31. ჯანდიერიშვილი გრიგოლ.
32. ჯანდიერიშვილი დიმიტრი.

აზნაურნი კახნო საყდრიონელნი:

1. სალთხუცესი ჰაატა¹ სულხანისშვილი.
2. აბელაშვილი პაპუა.
3. მუშრიბისშვილი გოგია.
4. ევგენიშვილი გლახა.
5. საგინაშვილი გლახა.
6. საგინაშვილი გლახა.
7. საგინაშვილი რევაზ.
8. ნათალიშვილი სვიმონ.
9. ყოდალაშვილი იოსებ.

ქართულთ თავადთ რიცხვი:

1. ამილახვარიშვილი ედიშერ, ძე ერასტისა.
2. ავალიშვილი სოლომან.
3. ავალიშვილი პეტრე.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მგალობლის.

აზნაურნი:

1. შატბერაშვილი ივანე, კავთისხევის მოურავი.
2. ძმა მისი, ფილიპე მღვდელი და სხვანი აზნაურნი და თავადნიცა მრავალნი, რომელთა სახელი არ ვიცოდით.

კახურნი მღვდელნი:

1. ჩახტაური გიორგი მღვდელი.
2. ქიზიყელი დემეტრაშვილი ზაქარია.
3. მატნელი ეფთვიმე.
4. მთავარ-დიაკონნი: ხირსელიშვილი,
5. მეჭურჭლიშვილი“.

შემდეგ მოდის ერთი ფურცელი თეთრი ქაღალდი (ქვირნიშნით AO 1817), რომელიც აღრიცხულია მარცხენა ზედა კუთხეში ციფრი 1-ით და რომელზედაც მოთავსებულია შემდეგი ტექსტი:

„ესე შემდგომად ამბავი იქ უნდა მოებას „ქართლის ცხოვრებას“: მისცა შაჰნადირ მეფობა ქართლისა მეფეს თეიმურაზს და კახეთისა ძესა მისსა ირაკლის. მოვიდნენ ტფილისს წელსა 1744.

მე, საქართველოს მეფის გიორგის ძემან და რუსეთის იმპერატორის კარის კამერლერმან და სხვათა და სხვათა ორდენთა და კვალერთა მექონმან ბაგრატმან ვიგულსმოდგინე და შეეპკრიბნე ესე მოთხრობანი სანატრელის და ღვთისადმი განსვენებულისა, მხნისა და სახელოვანისა მეფისა თეიმურაზისა და ძისა მისისა¹ მეფისა ირაკლისა, პაპისა ჩემისა, რომელიცა დაუშრომელად დღეთა თვისთა სიყრმითგან ვიდრე სიბერედმდე არა ზოგევედა თავსა თვისსა ერთგულებისათვის და ზრუნვისათვის ერისა თვისისა, რომელიცა სახელოვანმან ამან კაცმან მრავალგზის აღიდა სახელი თვისი ბრძოლისა თეიატრსა ზედან.

ხოლო მე, განღვიძებულმან სიყვარულისა მისისამან, შეეპკრიბენ ესენი რაოდენიცა ვპავნე ქორონიკონი, და წელნი, და მოქმედებანი მისნი ყოველნივე, და შემდგომად მისსა ძისაცა მისისა მეფისა გიორგისა, და შემდგომად მეფისა გიორგისა დაპყრობისაგან

¹ უკანასკნელი 5 სიტყვა სწერია აშიაზე გამოტოვების ნიშნით.

რუსთა საქართუშლისა, და რუსეთსა შინაცა მიერით, რაჲცა შეემთხუა, ყოველივე დიდისა ცთითა და უტყუელითა აღმიწერეს ჭემმარიტებით, რათა არა დავიწყებულ იყო საქმენი ნეტარკსენებულთა მეფეთანი, ვინაჲთგან ამ ჟამს ჰფლობდნენ რუსნი მამულთა ჩვენთა, და ჩვენ განზნეულ ვიყვენით როსიასა შინა მათ მიერ. აღიწერა წელსა 1819 ქკს: ფზ: ს. პ. ბ. თუშსა მარტსა 4. მეფის ძე ბაგრატ“.

და მხოლოდ ამის შემდეგ იწყება თვით მოთხრობა.

ზემოთხსენებული ოთხი ფურცლის დაკვირვებულმა შესწავლამ გამოამჟღავნა შემდეგი: პირველი ფურცელი (წინასიტყვაობით verso-ზე) არსებითად ეკუთვნის მოთხრობას და წარმოადგენს მის წინასიტყვაობას. ქალაღიცი იგივეა, რაც შემდეგი მოთხრობისა. ამ წინასიტყვაობიდან ჩვენ ვტყობილობთ, რომ პირველი ნაწილი ხელნაწერისა ეკუთვნის დავით ბატონიშვილს, რომელსაც ეს მოთხრობა დაუწერია 1814 წ. ს. პეტერბურგში. წაშლილი ადგილები, სამწუხაროდ, არ გვაძლევენ საშუალებას საქმის ვითარების სურათითლიანად წარმოვიდგინოთ. გაჭირვებით ამოკითხული რამდენიმე სიტყვა და წინასიტყვაობის ხელი შესაძლებლობას იძლევიან დავასკვნათ, რომ დავითის მოთხრობა ამ ხელნაწერში მისი ძმის, ბაგრატ ბატონიშვილის, მიერ არის შეტანილი.

ამ პირველი ფურცლის მომდევნო სამი ფურცელი—ერთი თეთრი და ორი მოლურჯო—ამ ნაწილში უადგილოდაა შეტანილი შემდეგში, ხელნაწერის ყდის გაკეთებისას. როგორც სრულის უეჭველობით გამოირკვა, ეს სამი ფურცელი არც ეკუთვნის ამ ხელნაწერს და აქ შეცდომით არის ჩამატებული. მართლაც: თეთრ ქალაღზე მოთავსებული წინასიტყვაობა (იხ. ზევით გვ. VII—VIII) ბაგრატ ბატონიშვილისა აქ უცნაურს შთაბეჭდილებას ახდენს და უნებლიედ იწვევს კითხვას—რა უნდა აქ ბაგრატის წინასიტყვაობას, როდესაც მისი მომდევნო მოთხრობა დავითს ეკუთვნის, წინასიტყვაობაში კი ერთი სიტყვითაც არ არის დავითი მოხსენებული?

არც მოლურჯო მუქ ქალაღზე დაწერილი ტექსტია აქ თავის ადგილზე. ეს ორი ფურცელი შეიცავს იმ თავადების, აზნაურებისა და სხვათა სიას, რომლებიც დაკარგულ იქნენ ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყების გამო. ამ ფურცლებს თავში უწერია: „163. ამ ფურცელში უნდა ჩაიწეროს ვინც დაიკარგნენ...“ და სხ. (იხ. ზევით გვ. V—VII). რომ ეს ორი ფურცელი ჩვენს ხელნაწერს არ ეკუთვნის იმითი მტკიცდება სრულიად აშკარად, რომ ნაჩვენებ 163 გვერდზე

მაგისი ჩამატება სრულიად შეუძლებელია. ამ გვერდზე მოთხრობილია ნაპოლეონის მიერ 1812 წელს მოსკოვის აღების ამბავი, სიასკი, როგორც ვთქვით, კავშირი აქვს 1812 წლის კახეთის აჯანყების ამბებთან. ჩვენს ხელნაწერში (ბაგრატიის ისტორიაში) არის ასეთი ადგილი, სადაც შესაძლებელი იყო ამ სიის ჩამატება, მაგრამ, ჯერ ერთი, ეს ადგილი 163 გვერდზე კი არა, v 96 და 97 ფურცელზეა¹ და, მეორეც, ჩვენი ხელნაწერის სათანადო ადგილას თვით ტექსტში უკვე არის ასეთივე სია. ამგვარად, სრულიად შეუძლებელია, რომ ეს სიაც, თეთრ ფურცელზე მოთავსებული წინასიტყვაობის მსგავსად, არ ეკუთვნის ხელნაწერს №1766 და სხვა ხელნაწერის ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს.

შინაარსის თვალსაზრისით დავითის ისტორია შეიცავს საქართველოს ისტორიის მასალას 1744 წლიდან მოყოლებული 1812 წლამდე—რტიშჩევის საქართველოს მთავარმართებლად დანიშნვის მომენტამდე. მოთხრობა აგებულია ქრონიკის წესსზე. შიგა და შიგ—არის ამის ნიშნები—მოთხრობას ეტყობა არა ავტორის ხელი, ამაზე ქვევით. ტექსტი დაყოფილი არ არის პარაგრაფებად. აბზაცები გამოყოფილია წითლით დაწერილი ასოებით.

მეორე ნაწილი ხელნაწერისა სახელწოდებით „ახალი მოთხრობა“ წარმოადგენს თვით ბაგრატ ბატონიშვილის საკუთარ მოთხრობას და მის ავტოგრაფს. ეს მოთხრობა თითქმის მთლიანად თეთრს ქალაქზე სწერია, მხოლოდ უკანასკნელი 23 გვერდი დაწერილია იმავე ფერის და ჭვირნიშნის ქალაქზე, რომელზედაც დავითის ისტორიაა მოთავსებული. ამ მოთხრობას წინუძღვის შესავალი, რომლიდანაც ვგებულობთ, რომ ბაგრატს თავისი ისტორია დაუწერია 1814 წ. ს. პეტერბურგში. აქვეა აღნიშნული, რომ ამ წლის შემდეგაც, ვიდრე ავტორი ცოცხალია, იგი განაგრძობს წერას და შეიტანს თავის თხზულებაში ყველაფერს, რაც კი მოხდება საქართველოსა, რუსეთსა და ევროპაში ღირსი ყურადღებისა. მართლაც, ბაგრატი ასრულებს დაპირებას და 1819 წლამდე მიჰყავს თავისი თხრობა. უკანასკნელი, მისი ხელით ჩაწერილი ცნობა 1824 წელსაც კი ეკუთვნის. მაგრამ შინაარსის თვალსაზრისით ეს უკანასკნელი ჩანაწერები, ორიოდეს გამოკლებით, არაფერს მნიშვნელოვანს არ წარმოადგენს და უმეტეს შემთხვევაში შეიცავს ბუნების სხვა-

¹ ხელნაწერი ANe 1766-ს ფურცლები ავტორის მიერ არც არის სრულიად აღრიცხული. წინამდებარე გამოცემაში ორივე მოთხრობის ფურცლების აღრიცხვა ეკუთვნის გამომცემელს.

დასხვა არაჩვეულებრივ მოვლენათა შესახებ რუსული გაზეთებიდან ამოკრებილი ცნობების გადმოქართულებას. ტექსტი 180 v გვერდამდე დაყოფილია პარაგრაფებად. სულ არის 115 პარაგრაფი. ამის შემდეგ კი ბოლომდე მოთხრობა პარაგრაფებად აღარ იყოფა: თვითეული ამბავი გამოყოფილია წინა და შემდგომი ამბავისაგან ხაზით ან დიდი ასოთი.

საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში არის კიდევ სამი ხელნაწერი, რომლებიც თავისი შინაარსით ახლო დგანან № 1766-თან, ესენია: H25, H26 და S3860. ჯერ H26-ის შესახებ. ეს ხელნაწერი განყოფილების კატალოგში მისდევს H25-ს და დახასიათებულია ასე: „იგივე წიგნი მ. საბინინის მიერ გადაწერილი“. H25-ის შესახებ კი ნათქვამია: „მასალები საქართველოს ისტორიიდან დავით ბატონიშვილისა და სხვათა 1744—1840 (გამოსცა მ. ჯანაშვილმა 1906 წ.)“.

ამგვარად, მოსალოდნელი იყო, რომ H26 არაფრით, გარდა ხელისა, არ უნდა განსხვავებულიყო H25-საგან. ასე უფიქრია, ალბათ, პროფ. ა. ბარამიძეს, როდესაც თავის წერილში „ლევან ასათიანი: ვოლტერიანობა საქართველოში“ („მნათობი“ 1934 წ. №№ 7-8, გვ. 344) სწერდა: „ამას (ე. ი. H25-ს) იმეორებს H26-ც“—აო. მაგრამ სინამდვილეში საქმე ცოტა სხვანაირად არის. მ. საბინინს, როგორც ჩანს, ეს ხელნაწერი უმზადებია გამოსაცემად. ძირითად ტექსტში, რომელიც არსებითად იგივეა, რაც H25-სა, მას შეუტანია ჩანართები, მაგ.: 57—67 გვერდამდე ტექსტში შეტანილია წერილები ელევთერ ბერისა, დავით და იოანე ბატონიშვილებისა, დიმიტრი ჩოლაყაშვილისა და სხ. გვერდებსა და გვერდებს შუა ჩართულია სხვადასხვა ოდენობის ტექსტები, რომლებიც გამოცემის დროს, უნდა ვიფიქროთ, შენიშვნების სახით იქნებოდნენ მოთავსებული სხოლიოში. ასეთებია: 2—3 გვერდებს შუა თეიმურაზ II-ის ასულის ქეთევანის შესახებ 1 ფურც.; 8—9 გვერდებს შუა ანტონი კათალიკოზის შესახებ 2 ფ. + 3 ფ. ამოღებული „მნათობი“-დან (წერილი ს. გამრეკელისა—ისტორიული მასალები, გვ. 52—55); 12—13 გვერდებს შუა განჩინება 1765 წლის საეკლესიო კრებისა 4 გვერდი; 16—17 გვერდებს შუა განჩინება ანტონი კათალიკოზისა 1769 წ. ზაქარია გაბაშვილის შესახებ 5 ფურც.; 120—121 გვ. შუა სია იმ ქართველთა, რომელნიც დაესწრნენ ნაპოლეონის ომს 1 ფ. დანარჩენში, მცირედ ცვლილებებსა და ხშირ შეცდომებს თუ არ მივიღებთ მხედველობაში, ტექსტი იმეორებს ხელნაწერს H25-ს; ხოლო ვინაიდან H25 ავტოგრაფია, H26 კი მე-19 ს-ის მეორე ნახევარში

გადაწერილი პირი, თანაც ერთგვარად დამუშავებული, ამიტომ ეს უკანასკნელი ჩვენთვის ამჟამად სრულიად გამოსადეგი არ არის.

გადავდივარ ხელნაწერ H25-ზე. ეს ის ხელნაწერია, რომელიც მ. ჯანაშვილმა გამოსცა 1905 წ. სათაურით „მასალები საქართველოს ისტორიისა ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მისი ძმებისა“. განსვენებული მკვლევარი თავის მოკლე წინასიტყვაობაში აღნიშნავს, რომ ხელნაწერი ეკუთვნის დავით ბატონიშვილს და მის ძმებსო. ამ ძმებიდან შემდეგ მხოლოდ ბაგრატის სახელი ირკვევა. გამომცემელს არა აქვს გამორკვეული თუ, სახელდობრ, რა ეკუთვნის დავითს და რა ბაგრატს ან სხვა ძმებს. ხელნაწერი მთლად არ ყოფილა დაბეჭდილი. ამავე წინასიტყვაობაში მ. ჯანაშვილი ამბობს: „უმეტესი ნაწილი ამ აღწერილობათ (სახეში აქვს სასწაულების აღწერა) ხელნაწერის მკითხველს წაუხაზია, და ჩვენც აღარ დავბეჭდეთ“.

ხელნაწერი H25 დიდი ტანისაა, სულ შეიცავს 304 გვერდს, და დაწერილია ორი ფერის ქაღალდზე: თეთრზე 2—225 გვ. და ლურჯზე 226—304 გვ. ზომა თეთრი ქაღალდის 2—99 გვერდებისა 34×20 სმ, 100—225 გვ-სა 34×21 სმ, ლურჯისა 34×21 სმ. ჭვირნიშანი თეთრი ქაღალდისა 2—99 გვ. ერთ ფურცელზე Pro patria (იხ. ზევით გვ. III), მეორეზე AO 1817; 99—159 გვ. ერთ ფურცელზე ორთავა არწივი წრეში, ხოლო მეორეზე Я М Ф; 160—225 გვ. ერთს ფურცელზე Pro patria, მეორეზე AO 1818; ლურჯი ქაღალდისა ორთავა არწივი წრეში ერთს ფურცელზე, ხოლო მეორეზე Я М Ф.

ხელნაწერს არა აქვს არავითარი წინასიტყვაობა. პირველი ფურცელი აღრიცხულია ციფრი 2-ით. ამ ფურცლის ზედა აშიაზე სწერია: „ნანდვილ ისტორია ესე აღწერილი მეფის გიორგის პირმშოს ძისაგან დავითის მიერ. ისტორია ესე ახლად შეძინებული ქართლის ცხოვრებისადა“. ეს ტექსტი, როგორც ჩანს, თავდაპირველად არ უნდა ყოფილიყო დაწერილი, არამედ შემდეგ დაუწერიათ ფურცლის ზედა კიდეზე, უსწორმასწოროდ, თანაც უკანასკნელი ორი სიტყვა არ დატეულა სტრიქონზე და გვერდიდან არის მიწერილი. ხელი ამ ტექსტისა წააგავს ხელნაწერის ხელს. ამას მოსდევს ცოტა ქვევით სათაური: „მოთხრობა ახალი“. ტექსტი დაწერილია ფურცლის მთელ სიგანეზე, ირგვლივ დატოვებული ჩვეულებრივი ზომის 3—5 სმ აშიები. აშიები ხელნაწერის დასაწყისში თითქმის სუფთაა, შემდეგ და შემდეგ კი ჩნდება მინაწერები. არის ისეთი ფურცლები, რომლებიც ირგვლივ თითქმის მთლად გავსებულია მინაწერებით, ასეთებია, მაგ.: I და V 42,

რ და v 43, r 49, v 62 და სხ. ხელნაწერის ზოგიერთ გვერდზე მოცემულია სხვადასხვა ასტრონომიულ მოვლენის ამსახველი ნახატები, მაგ., კომეტისა, მზის დაბნელებისა და სხ. ასეთებია: r 15, r 97, r 98, v 100, r და v 101, v 103, r 104 და სხ. ხელი ხელნაწერისა ერთია თავიდან ბოლომდე. გამონაკლისს შეადგენს ორიოდ ჩანაწერი ბოლოში, რომლებიც სხვა ხელით არის შესრულებული. ასეთებია ჩანაწერი 1837 და 1840 წლებისა. ტექსტი დაყოფილია 70 პარაგრაფად¹. ამ პარაგრაფის შემდეგ ტექსტი პარაგრაფებად დაყოფილი აღარ არის.

ხელნაწერის AN^o 1766-ის განხილვისას ჩვენ შევჩერდით წინა სამ ფურცელზე და ავღნიშნეთ, რომ ისინი არ ეკუთვნის იმ ხელნაწერს, რომელშიც ამჟამად არიან შეტანილი. H25-ის შესწავლამ და მის ქალაღზე დაკვირვებამ გამოაშკარავა, რომ მოხსენებული სამი ფურცელი სწორედ ამ ხელნაწერს უნდა ეკუთვნოდეს. მართლაც:

ჯერ ლურჯ ქალაღზე მოთავსებული ტექსტის შესახებ. როგორც ნათქვამი იყო, H25-ს ქალაღი ორგვარია—ლურჯი და თეთრი. ლურჯს აქვს ჭვირნიშნად ორთავა არწივი წრეში და ასოები Я М Ф. სწორედ ასეთივეა ის ორი ფურცელი, რომლებზედაც მოთავსებულია ციმბირში გაგზავნილთა სია და რომლებიც ჩაკერებულია № 1766 ხელნაწერის თავში. ამ გარეგან ნიშანზე მნიშვნელოვანია შინაგანი: H25-ის 163 გვერდზე 67 პარაგრაფის ბოლოში დასმულია შენიშვნის ნიშანი და ამავე ნიშნით გვერდის ქვედა აშიაზე სწერია: „ვინც თავადნი ალექსანდრესთან მყოფნი დაიკარგნენ ციბირს ანუ აზნაურნი, მათი სახელი ზემოთ თავის ფურცელში იხილე“². ამ ხელნაწერში კი არც თავში და არც სხვაგან სადმე ამჟამად ეს სია არ არის. ამავე დროს № 1766-ში ჩაკერებულს ორ ლურჯ ფურცელს თავში აღნიშნული აქვს: „163-ამ ფურცელში უნდა ჩაიწეროს ვინც დაიკარგნენ...“ და სხ. (აქვე, გვ. V) და შემდეგ მოსდევს ციმბირს დაკარგულთა სია.

მგონი ეს ნიშნები სავსებით საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, რომ H25-ის კუთვნილი ორი ფურცელი შეცდომით მოხვედრილა № 1766-ში.

¹ ავტორი ითვლის შეცდომით 75 პარაგრაფს იმის გამო, რომ 39 პარაგრაფის შემდეგ ათავსებს 45-ს და ასე მისდევს ბოლომდე. ² 164 გვერდის შემდეგ ავტორი შეცდომით აღრიცხავს გვერდს 147-ით (ნაცვლად 165-სა) და ასე მისდევს ბოლომდე. ამგვარად ხელნაწერში ორჯერ გამეორებულია გვერდები 147—164. ეს მინაწერი აქვს მეორე 163 გვერდს (=სწორად აღრიცხულს 182-ს).

რჩება კიდევ ერთი თეთრი ფურცელი ზედ მოთავსებული წინასიტყვაობით, რომელიც ბაგრატიის მიერ არის შესრულებული. ამ ფურცლის ქალაღდის ჰვირნიშანია AO1817, მეორე ნახევარწარმოდგენილი არ არის, მაგრამ H25-ის ქალაღდის (2—99 გვ.) ანალოგიით აქაც Pro patria-ა მოსალოდნელი. ეს ფურცელი აღრიცხულია ციფრი 1-ით, ხოლო ხელნაწ. H25-ის პირველი ფურცელი აღრიცხულია ციფრი 2-ით. მოხსენებულ ფურცელზე მოთავსებული ტექსტი წარმოადგენს ბაგრატიის ხელით დაწერილს წინასიტყვაობას. ამ ხელს სავსებით უდგება H25-ის ხელი. ყველა ამის შემდეგ ბუნებრივია დავასკვნათ, რომ ეს ფურცელიც ამავე H25-ის კუთვნილებაა და შემთხვევით მოხვედრილა № 1766-ში. საფიქრებელია, ეს უნდა მომხდარიყო ყდის ვაკეთებისას. თვით ყდა ორივე ამ ხელნაწერს სავსებით ერთგვარი აქვთ: ალბათ, ეს ორი ხელნაწერი ერთსა და იმავე ბიბლიოთეკაში იქნებოდა, და ერთი ხელნაწერის რამდენიმე ამოვარდნილი ფურცელი, ხელის იგივეობის გამო, მეორეში მოუთავსებიათ.

1934 წლის ჟურნალ „მნათობი“-ს №№ 7-8 (გვ. 342—347) მოთავსებულია ალ. ბარამიძის წერილი: „ლევან ასათიანი: ვოლტერ-რიანობა საქართველოში“. ამ წერილში ალ. ბარამიძე ჩერდება ჩვენთვის ამჟამად საინტერესო საკითხზედაც, სახელდობრ, დავ. ბატონიშვილის საისტორიო ხასიათის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე, და ეხება სწორედ იმ ხელნაწერებს, რომლებზედაც ჩვენ ახლა გვაქვს საუბარი — ANo 1766 და H25-ს. პირველ მათგანს პატივცემული ავტორი სამართლიანად მიაწერს დავით და ბაგრატი ბატონიშვილებს¹. ასე იოლად არ წყდება საკითხი H25-ის შესახებ. ლ. ასათიანის წიგნიდან ალ. ბარამიძეს მოჰყავს შემდეგი ადგილი: „პროფ. კ. კეკელიძის აზრით იგი (ე. ი. მ. ჯანაშვილის მიერ გამოცემული „მასალები...“ და სხ., იგივე H25) დავითს... არ უნდა ეკუთვნოდეს, ვინაიდან „დავითი იყო ურწმუნო კაცი, ვოლტერიანელი, წიგნი კი სავსეა სასწაულებით და რელიგიური ელემენტით“. ალ. ბარამიძე შემცდარად აცხადებს ამ აზრს და ამტკიცებს: „დავითი უდავოდ საიტორიო მასალების (იგივე ხელნაწერი H25) შეკრების ინიციატორია და პირადად მის კალამს ეკუთვნის ამ მასალის მომეტებული ნაწილი“-ო (გვ. 345).

¹ ესარგებლობ შემთხვევით, რათა შევასწორო მცირე შეცდომა: ალ. ბარამიძეს წაუკითხავს დავითის წინასიტყვაობის დასაწყისში: „ესე ქართლის ისტორია ახალი დაწერილი არს ან ვაკეთებულ...“ ნახვასული სიტყვის ნაცვლად დედანში მოცემულია „და“.

ხელნაწერ H25-ის კუთვნილი პირველი ფურცლის და მასზე მოთავსებული ბაგრატის წინასიტყვაობის აღმოჩენის შემდეგ, ვფიქრობ, ეჭვი აღარ უნდა არსებობდეს იმაში, რომ ამ „მასალების შეკრების ინიციატორი“ და ნაწილობრივ ავტორიც ბაგრატ ბატონიშვილია და არა დავითი.

რა ურთიერთობა არსებობს შინაარსის თვალსაზრისით ამ სამს—ე. ი. № 1756-ში მოთავსებულს და დავითისა და ბაგრატის და H25-ში მოთავსებულს ბაგრატის—მოთხრობას შორის? №1766-ში მოთავსებული ორი ისტორიული მოთხრობის შედარებაში გამოარკვია, რომ მათ შორის ურთიერთი ზეგავლენა არ არსებობს.

გავსინჯოთ ახლა ამ მოთხრობების და H25-ში მოთავსებული მოთხრობის ურთიერთობა. ავიღოთ პირველად H25-ის „მოთხრობა ახალი“ და №1766-ის ბაგრატის „ახალი მოთხრობა“. წარმოებულმა შედარებამ გამოარკვია:

1. ქრონოლოგიური ფარგლები: H25 იწყებს 1744 წლით და ათავებს 1839 წლით. №1766 ბაგრატის ისტორია იწყება 1753 წლით და თავდება 1824 წლით. ამგვარად, H25 შეიცავს 24 წლის ამბებით მეტს №1766-ზე. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, H25-ში წარმოდგენილი არ არის მთელი რიგი წლები, რომლებიც მოხსენებულია №1766-ში, ასეთებია, მაგ., წლები 1753, 1754, 1755 § 3 და სხ. მეორე მხრივ №1766-საც აკლია, მაგ., 1756, 1757, 1759 წლ. და სხ.

2. ორივე ხელნაწერში წარმოდგენილი მასალა თითქმის ერთგვარია შინაარსის თვალსაზრისით, მაგრამ დამუშავება ამ მასალისა და მოთხრობა ორნაირადაა მოცემული: დასაწყისში ეს ორი ხელნაწერი სხვადასხვანაირად მოგვითხრობს ერთსა და იმავე ამბავს. ზოგიერთ შემთხვევაში განსხვავება არსებითიცაა, მაგრამ დაახლოვებით 1812 წლიდან მოყოლებული ხელნაწერები უფრო და უფრო უახლოვდებიან ერთმანეთს, ზოგჯერ მთლად ერთნაირად აქვთ ესა თუ ის ამბავი მოთხრობილი. ფაქტები ორივე ხელნაწერში ქრონოლოგიურად ხედებიან ერთმანეთს. არის რამდენიმე შემთხვევა ამ საერთო წესის დარღვევისა. მაგ., რაქის ერისთავის როსტომის დასჯა №1766-ით მომხდარა 1768 წ., H25-ით კი 1772 წ.; ანტონი კათალიკოზის სიკვდილი №1766-ით—1790 წ., H25-ით 1788 წ.; მზის დაბნელება ამაღლება დღეს №1766-ით—1791 წ., H25-ით 1789 წ.; ხრესილის ომი №1766-ით—1768 წ., H25-ით 1772 წ.

H25-ს შედარება № 1766-ში მოთავსებული დავით ბატონიშვილის ისტორიასთან იძლევა სხვა სურათს.

1. ქრონოლოგიური ფარგლები: ორივე იწყება 1744 წლის ამბებით და 1812 წლის ამბებამდე მიმდინარეობს პარალელურად. 1812 წლის ამბებზე დავითის ისტორია წყდება.

2. შინაარსის და მასალის მხრივ ამ ორი მოთხრობის ურთიერთობა უფრო საგულისხმოა. მათ შორის ხშირ შემთხვევაში მჭიდრო და არსებითი კავშირია. ზოგიერთი ადგილი სიტყვა-სიტყვით უდგება ერთი მეორეს. ასეთებია, მაგ.: § 1 H25-ისა და 1r № 1766-ისა¹; § 8—r 5, v 5; § 13—r 8, v 8; § 14—v 8; § 17—r 10—r 11; § 18—r 11; § 19—r 11, v 11 და სხ. არის მთელი რიგი პარაგრაფები H25-ში, რომლებშიც რამდენიმე აბზაცი იდენტიურია № 1766-ის დავითის ისტორიის შესატყვისი ადგილებისა, სხვა აბზაცები კი ან სულ არ არის ამ უკანასკნელში, ან განსხვავებულადაა წარმოდგენილი. ასეთებია, მაგ., § 26—r 19—r 21; § 28—r 22; § 40 — v 34, r 35 და სხ. მომეტებულ შემთხვევებში H25-ის თხრობა უფრო ვრცელია № 1766-ზე, იგი ბევრად უფრო მეტ მასალას შეიცავს.

ამ მოკლე მიმოხილვის შემდგომ შესაძლებელია მოხსენებულ ოსამი მოთხრობის ურთიერთობის შესახებ შემდეგი დასკვნის გამოტანა. № 1766-ში მოთავსებული ორი მოთხრობა ერთი მეორისაგან დამოუკიდებელი არიან. მათ შორის მსგავსება არ არის.

H25-ს აქვს ორივე ამ მოთხრობასთან კავშირი. დავით ბატონიშვილის ისტორია (რომელიც წყდება 1812 წლის ამბებზე) H25-ის შემდგენელს მაქსიმალურად გამოუყენებია. მართალია, იგი სარგებლობს სხვა წყაროებითაც, მაგრამ, დასაწყისში მაინც, მისი სახელმძღვანელო გეზის მიმცემი დავ. ბატონიშვილის ისტორიაა. H25 მისდევს მისი თხრობის წესრიგს კარგა მანძილზე უმეტეს შემთხვევაში უცვლელად, შემოაქვს იქიდან თავის ფურცლებზე მთელი აბზაცები და ზოგჯერ პარაგრაფებიც.

1812 წლის ამბებიდან მოყოლებული H 25 უახლოვდება ბაგრატ ბატონიშვილის ისტორიას.

ამგვარად H25 ქრონოლოგიურად ყველაზე უფრო გვიანაა შედგენილი. იგი ემყარება № 1766-ის ორივე ნაწილს და სარგებლობს ამათ გარდა სხვა წყაროებითაც.

¹ ვინაიდან დავით ბატონიშვილის ისტორია პარაგრაფებად დაყოფილი არ არის, აქ მოცემულია დედნის გვერდები.

დავით ბატონიშვილის ისტორია, როგორც ჩანს, გავრცელებული ყოფილა პირების სახით. ერთი ასეთი პირი უნდა იყოს შეტანილი საქ. მუზეუმის ხელნაწერ S3860-ში. ეს ხელნაწერი შეიცავს ვახუშტის ისტორია-გეოგრაფიას ჩვეულებრივი გაგრძელებებით. ამას წინ უძღვის 29 გვერდზე მოთავსებული სხვადასხვა შინაარსის და ოდენობის ისტორიული ხასიათის ტექსტები, ამოღებული კლასიკოსთა ნაწარმოებებიდან. ეს ტექსტები შესრულებულია სხვადასხვა ხელით და, როგორც მათი სათაურებიდან ირკვევა, განკუთვნილი ყოფილან „ქართლის ცხოვრების“ შესატყვის ადგილებში შესატანად. ხელნაწერი ჰკუთნებია თეიმურაზ ბატონიშვილს. დასაწყის ფურცელზე სწერია: „ეს ქართლის ცხოვრება თან მქონდა გერმანიაში რომ წაველ, წელსა 1836-სა, მეფის ძე თეიმურაზი“. თეიმურაზის ხელით დაწერილი ტექსტები და მისი ხელწერა ხელნაწერის სხვა ადგილებშიაც მოიპოვება.

დავით ბატონიშვილის ისტორია ამ ხელნაწერში მოთავსებულია 498—567 გვერდებზე. შემდეგ 577 გვერდამდე ამას მოსდევს გაგრძელება ისტორიული თხრობისა 1818 წლამდე. ამ ხელნაწერიდან უნდა იყვეს დაბეჭდილი დ. ჩუბინაშვილის მიერ „შედეგი კახეთის ცხოვრებისა“ (იხ. ქართლის ცხოვრება, ტ. II, 1854 წ., სანკტ-პეტერბურგი. გვ. 501—516) მიყვანილი 1800 წლამდე.

S3860-ში მოთავსებული დავით ბატონიშვილის ისტორია საერთოდ მისდევს №1766-ში წარმოდგენილ ტექსტს; მაგრამ აქედან არ არის გადაწერილი. ამაზე მიგვიბრუნებს ის გარემოება, რომ მათ შორის სრული იდენტიურობა არ არსებობს. S3860-ს, №1766-თან შედარებით, ზოგიერთ ადგილას დამატებული აქვს ან აკლია რამდენიმე სიტყვა ან წინადადება. ამ სხვაობათა შორის არის ისეთებიც, რომლებთაც არსებითი მნიშვნელობა ენიჭებათ და რომლებიც საშუალებას იძლევიან დავით ბატონიშვილის ისტორიის შესახებ იმ სახით, როგორც იგი მოთავსებულია №1766-ში, ზოგიერთ მოსაზრებათა გამოთქმისათვის.

შევვხვით ჯერ თარიღების საკითხს. №1766-ში მოცემულია თარიღები ხშირ შემთხვევაში ორნაირი სახით—ქრისტესით და ქართული ქორონიკონით. მომეტებულ ნაწილში ორივე ეს თარიღი ეთანხმება ერთი მეორეს, მაგრამ არის რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც ეს შეთანხმება ირღვევა. ასეთებია:

1.	წელი	1748	ქკრი	ულგ.	უნდა	იყოს	ულგ	გვ.	რ	5
2.	"	1751	"	უმა.	"	"	ულთ	"	რ	8
3.	"	1755	"	უმე.	"	"	უმე	"	ვ	8
4.	"	1757	"	უმზ.	"	"	უმე	"	ვ	9
5.	"	1758	"	უმწ.	"	"	უმვ	"	რ	11
6.	"	1759	"	უმთ.	"	"	უმზ	"	რ	11
7.	"	1760	"	უმთ.	"	"	უმწ	"	ვ	11
8.	"	1767	"	უნგ.	"	"	უნე	"	რ	13

მოცემულ რვა შემთხვევაში S3860 ექვს თარიღს, სახელდობრ 1, 4, 5, 6, 7, 8, იძლევა სწორად; ერთი თარიღი, სახელდობრ 3, აქაც მცდარია, მაგრამ ეს შეცდომა არ იმეორებს დავ. ბატონი-შვილის მოთხრობაში მოცემულ შეცდომას¹, და მხოლოდ ერთი შეცდომა, სახელდობრ 2, გამეორებულია აქაც.

ვინაიდან დავითის ისტორია № 1766-ში ავტოგრაფი არ არის, შესაძლებელია ეს შეცდომები თარიღებში მომდინარეობდეს გადამწერისაგან. S3860 რომ ამ ხელნაწერიდან ყოფილიყო გადამწერილი, მასში ყველა ზემოთმოყვანილ შეცდომებსაც ექნებოდა ადგილი.

მეორე ადგილი, რომელიც აგრეთვე მიგვითითებს იმაზე, რომ დავითის ისტორია № 1766-ში ხელშეხებულია გადამწერის მიერ, მოთავსებულია ხელნაწერის რ 57 გვერდზე. შემდგომ სიტყვებისა: „...ბრძანა თაშამან განტენა მათ თავთა ბზითა და წარუგზავნა სულთანს“. გადამწერს ჯერ დაუწერია: „და წელსა 1812“, შემდეგ ეს სიტყვები წაუშლია—გადაუხზავს და მოუთავსებია შემდეგი ტექსტი: „ტორმასოვმან ძლევათათვის (უნდა იყოს—ძლევა თვისი) თურქთაგან მიაწერა კირსა. და შემდგომად ტორმასოვისა სხვათა, მიიღეს თქმაობა ესე ნანდვილად, რომელ ჩვეულებითი საოფლედ, რომელიცა არს ჩუნსა ქვეყანასა და რომელიცა იყო, არს და იქნების შერაცხეს ნანდვილად მომსვრელ სენად“. ამის შემდეგ გადამწერს კვლავ დაუწერია „და წელსა 1812“ ... და განუგრძვია თხრობა. ზემოთმოყვანილი ცნობა მომსვრელი სენის შესახებ S3860-ში ტექსტში არ არის, არამედ მოთავსებულია აშიაზე, ისიც შესრულებულია არა ტექსტის ხელით. საფიქრებელია ამისდა მიხედვით, რომ ეს ადგილიც დავით ბატონიშვილის დედანში არ იქნებოდა და შემდეგი დროის დანართს წარმოადგენს.

¹ S3860 იძლევა 1753 წლის (1755 წ. ნაცვლად) პარალელურად ქორო ნიკონს: უმგ.; ამ წელს კი შეეფარდება ქკნი: უმა.

მაგრამ ყველაზე მჭერმეტყველურია მესამე მაგალითი.

ასწერს რა გიორგი XII-ის სიკვდილის შემდგომ ამბებს, ავტორი მოგვითხრობს დავით ბატონიშვილის რეგენტად დანიშვნის შესახებ და ახასიათებს მას შემდეგი სიტყვებით: „იყო ესე აღზრდილი მეცნიერებასა შინა, ვინაითგან უწყოდა მან ვითარცა კანონისამოქალაქოჲ და სამხედრო აზიისა, ეგრევე ევროპისაცა“ (გვ. v 37). ეს აღგილი ორივე ხელნაწერში აქამდე ერთნაირადაა მოცემული. ამის შემდეგ S3860-ში ვკითხულობთ: „ამან ანიჭა კვალად ძეთა ქსნის ერისთვისათა მამულივე მათი სრულიად, მიღებული მეფისა ირაკლისაგან, ერთგულებისა გამო მათისა“.

№ 1766-ში შემდგომად სიტყვისა „ევროპისაცა“ გადამწერს თუ რედაქტორს აგრეთვე დაუწერია „ამან ანიჭნა“, მაგრამ შემდეგ ეს სიტყვები წაუშლია—გადაუხაზია და მოუთავსებია ასეთი ტექსტი: „გარნა ვინაითგან იყო ესე დავით ფრიად დედათა მოყვარე, ესე შეაცთუნა თანააღზდილმან მისთანა მთავარ-დიაკონმან ეგნატემ ონისიმეს ძემან, მარტყოფელმან, რომელიცა იყო ფრიად ფილასოფოს და ესწავათ ერთადცა ამას და დავითსა, რომელიცა იყო ფრიად მისანდო მისი. ამან მოიბირა და შეაუღლა ქალსა სომხისა მოქალაქისასა აღა ტერსიმონაშვილის ასულსა ზედა ელენეს. რომლისა გამო გულნაკულ იქმნენ ვითარცა ძმანი ეგრეთვე ჩინებულნიცა ქართველთანი: და მხედველი ამისი დავით იქმნა მცირე რაიმწუხარებისა გამო ცნობავნებულ. ამან მიუღო ქსანი ძმასა თვისსა ივანეს და ბაგრატს, და ლიახვი და გვერდის-ძირი ბიძასა თვისსა იულონს და მიცა კვალად ქსნის ერისთვიანთა, რომელიცა აქვნდათ გამორთმეული ორმეოცსა წელსა მეფისა ირაკლისაგან, ერგულეებისა გამო მათისა“ (გვ. r 38—v 38). შემდეგ ორივე ხელნაწერი ერთგვარადაა გაგრძელებული.

მოყვანილი ვრცელი ამონაწერი, ყოველივე ექვს გარეშეა, არ ეკუთვნის დავით ბატონიშვილს, არამედ გადამწერ-რედაქტორს, საფიქრებელია, ბაგრატ ბატონიშვილს. აქ ჩვენ, რასაკვირველია, გვაქვს დავითის საქციელით გამოწვეული გაკიცხვისა და გულისწყრომის გამოთქმა და არა „თვითკრიტიკა“ დავითისა, რომელიც აღიარებს და ინანიებს თავის მიერ ჩადენილ შეცდომას, როგორც ეს ჰგონია ალ. ბარამიძეს¹.

¹ Op. cit. გვ. 345.

ახალი ისტორია *

ხოლო წელსა 1744 (ქართულს ხუთასიანსა) ქკს: ულბ: r 1
უამსა ამას იქმნა ესრეთი განსაცდელი, რომელ არასადა შემთ-
ხეულ არს ესევეთარი მით¹, რამეთუ ყოველთა შორის უბო-
როტესმან თაზიშვილმან ტარიელ მოკლა კათალიკოზი ხანჯ-
ლითა ნიკოლაოზ ხერხეულიძე², და იგი გალტოლვილი განიტ-
ვინა ქვემო სპტიოისა რიყესა ზედა, და ნაცვლად მისსა ჰყვეს
კათალიკოზად ანტონი მეფის იესეს ძე³.

ხოლო წელსა 1745, ქკს ულგ⁴, განძვინდა გული⁵ ნადი-
რისა ყოველსა სპარსეთსა ზა და წარსწერა არბაბი⁶. წელსა
ამას დასდებდენ ქართულნი ეპოხად ანუ ქორონიკონად, რო-
მელსაცა უწოდებენ⁷ არბაბობის წელად. ხუვედრსა ამას ქართ-
ველთაცა შეხვდათ ორმოცდა ათი ათასი თუმანი, რომლისა v 1
გამო მიეცნენ ერნი ჭმუნვასა და დაიწყეს განბნევად უცხოთა
ქუეყანათა. მხილველი ამისი მეფე თეიმურაზ წარვიდა იძულებ-
ული წინაშე ყაენისა, რათა განარინოს სამეფო თვისი ესე
ვეთარისა სიმძიმისაგან. და ოდეს მიიწივა თავრიზს, მუნ სცნა
სიკვდილი ნადირისა, რომელიცა მოიკლა მაჰმადხან ყაჯარისა⁸,
მუსა ბეგ იარილელისა და ყოჯა ბეგ გუნდუზელისაგან ბირე-

* ტექსტის დასაწყისში დასმულია წითლით შენიშვნის ნიშანი, ხოლო ამავე
ნიშნით კიდევ, ტექსტისავე ხელით მიწერილია: ეს აქ უნდა მოეხას ქართლის
ისტორიასა, სადაცა წერილ არს: „ხოლოს მისცაო შაჰ ნადირ ქართლი თეიმუ-
რაზს და კახეთი ძესა მისსა ირაკლის. მერმე მოვიდა თეიმურაზ ტფილისსა
ქრისტეს აქეთ წელსა 1744“.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რომელ. ² ეს სიტყვა ტექსტისავე ხელით
სწერია კიდევ გამოტოვების ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემდეგ განსხვავებული ხე-
ლით კიდევ მიწერილია: რომელიცა იყო ესე მეფის თეიმურაზის დისწული, და
იყო ესე ანტონი ქუთათლად იმერეთსა შინა. ⁴ ქორონიკონი სწერია კიდევ
ტექსტისავე ხელით, გამოტოვ. ნიშნით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ნატ.
⁶ ამ სიტყვების გასწვრივ კიდევ განსხვავებული ხელით მიწერილია: მიზეზი-
სათვის ამისსა, ვინათგან ნადირმან აღმოხანდა თვალნი უპირველესსა მემკვიდ-
რესა თვისსა რიზა ყულის უბრალოს შესმენითა. ⁷ ამ სიტყვაში ონის შემდეგ
წაშლილია ოთხი-ხუთი ასო და ზემოდან აწერია: დებენ. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ
განსხვავებული ხელით კიდევ მიწერილია: ერევენლისათა და.

1. ახალი ისტორია.

ბითა ძმისწულისა მისისა ალი ყული ხანისათა, რომელსაცა შეხე-
და არბაბსა ამას ურიცხვი ჯურუმი. და იქმნა ალი ყული ხან ყეე-
ნად, რომელსაცა უწოდეს ადილ-შაჰად. მაშინ თეიმურაზ მეფე
არლარა მოიქცა ტფილისს, არამედ წარვიდა წინაშე ყაენისა,
I 2 ვინაძთგან იყო სიძე მისი¹. ჟამსა მას ორგულ | ექმნა ადილ-შაჰს ძმა
თვისი იბრაიმ ხანი, რომელიც იყო ბეგლარ-ბეგი ისპანისა. ამან
მოკლა ზოჰრაბ-ხან სააკაძე, ვეზირი ადილ-შაჰისი. ხოლო ესე
იქმნა დასაბამი სიძულილისა ძმათა შორის. მოვიდა ესე ადრი-
ბეჟანსა და მიუწოდა თვისთანა ამირ-ასლან-ხანსა, რომელიცა
იყო ესე დადრგენილ ბეგლარ-ბეგად ნადირისაგან² ადრი-
ბეჟანსა შინა. ესე მივიდა მისთანა. სცნა რა ესე, ადილ-შაჰმ,
მოვიდა³ ზანგანს, იკვეთნენ მუნ, იძლივა ადილ-შაჰ. უკანასკ-
ნელ შეიპყრეს, და აღმოხადა⁴ თუალნი იბრეიმ-ხანმან. ხოლო
დაუტევა მუნ ამირ ასლან-ხან განმგედ და თვით წარვიდა
ჰამადანს. ჰსცნეს რა ხორასნელთა, მაშინ გამოიყვანეს ციხით
V 2 შარუხმირზა, ძეი რიზა-ყული მირზასი და ძის ძეი ნადირისა,
რომელიცა ჰყვა⁵ პყრობილად მაშინ ადილ-შაჰს, შემდგომად
მოწყვედისა ძეთა ნადირისათა, რომელიცა მოჰსწყვიტნა მან
და დასვა ესე განძრახვითა ამით, უკეთუ ჭერანელთა არა
ინებონ მონებად ადილ-შაჰსა და მოითხოვონ მეფედ ძევე ნა-
დირისა, მაშინ გამოიყვანოს ესე და დაცხროს ამით რუდუ-
ნი ერთა ამათ.

ჟამსა ამას მოვიდა ყილიჯი ალი-ხან განჯით მხედრები-
თა. ესე ალი-ხან⁶, რომელიცა პირველ იმყოფებოდა ტფილის-
სა ხანად. მოიყვანა ამან საამ ვინმე, რომელსაცა უწოდდა სე-
ფაბიათა შთამამავლობათაგან, და შეუგზავნა კაცი მოსრულმან
კუმისს მეფესა ირაკლის, რათა ემონოს, და წარუგზავნა და-
I 3 ბეჰდილი | თეთრიცა სახელსა ზედა⁷ საამისასა. გარნა იძლია
რა მეფისაგან, მსწრაფლ უკუნ იქცა.—ჟამსა ამას ორგულ ექმნა
იბრეიმ-ხანს ამირ-ასლან-ხან, მოვიდა და მოადგა შუშის. ხოლო

¹ ამ სიტყვის შემდეგ განსხვავებული ხელით ტექსტში ჩამატებულია: და ჰყვანდა ქალი მისი ქეთევან ცოლად. ² ამ სიტყვის გასწვრივ კიდევ ტექსტისავე ხელით განმეორებულია „დადრგენილი“. ³ ეს სიტყვა გამეორებულია. ⁴ თავდაპირველად დაწერილი ყოფილა „აღმოხადეს“. შემდეგ „ეს“ წაშლიათ და ზემოდან ტექსტისავე ხელით დაუწერიათ „ა“. ⁵ ეს სიტყვა ტექსტში წაშლილია და ზემოდან სხვა ხელით დაწერილია „იყო“. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ სხვა ხელით ჩამატებულია „იყო“. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია სიტყვა „მისა“.

ციხეცა ტფილისისა¹ ქალაქისა განამაგრა ღურა-ხან ბეგმან ყაზახელმან¹, რომელიცა იყო დადრგენილი სპარსთაგან მცველად, და ციხესა ამას შეერთდენ ციხელნი თათარნიცა². ჰსცნა რა ესე აბდულა-ბეგმან, ძემან მეფისა იესესმან, რომელიცა ჟამსა მას დადრგენილ იყო განმგედ ბარათიანთა ზედა მეფის თეიმურაზისაგან, ესე ორგულ ექმნა მეფესა ირაკლის და სთხოვა ამირ-ასლან-ხანს მხედრობაჲ; ხოლო მანცა წარმოუგზავნა. მაშინ მოვიდა სოლოლაკსა ზედა უეცრად. განვიდა მეფე ირაკლი მცირედითა | მხედრობითა, ვინაჲთგან მაშინ მცირე v 3 ჰყვა მგედრობაჲ. განვიდნენ ერთისა უკუშ მჭრითაცა მოქალაქენიცა, რომელთაცა ბრძოლეს ფრიად მჭნედ. იძლივნენ მგედრობანი სპარსთა და ბარათიანთანი ესრეთ, რომელ ერთი იპყრობდა ათსა. ხოლო ერთმან მებაღემანცა შეიპყრა ცხრაჲ ყიზილბაში, და უკუნ იქცნენ სირცხვილეულნი. და შეიქცა მეფე ქალაქად გამარჯვებული.

მაშინ გამოვიდა ლეკი და მოარბვია ავქალა და მარტყოფი და წარვიდა, ხოლო მეფე განვიდა საყინულესათანა წყალსა ტივებითა, ვინაიდგან არა ძალ იღებოდა კარსა ავლაბრისასა განსვლაი, რომელი მტკიცედ აქვნდათ გამაგრებული ციხელებსა. შთავიდა ქიზიყს, შემოიკრიბა მხედრობანი კახთანი, ეწია ლეკთა დანდიქსა და სძლო. ეჭა საკვირველი, r 4 რომელ დევნასა მას ლეკთასა წარმოიქცა ფლატე ივრისა და მოსწყვიტნა უმეტეს სამასისა ლეკნი ცხენითურთ მოტანითა ქვეშე. და სძლო და უკმოქცეული მოვიდა ღამესა მას და დადგა დედოფლის-წყალსა ზედა. ხოლო ლტოლვილნი იგი ლეკნი, მიიწივნენ რა ალაზანსა, მუნ იხილეს ხოჯახ, ლეკი ვინმე, რომელსაცა ჰყვა შეყრილობაჲ ლეკთა და სწადდა გამოსვლაჲ კახთა ზედა. მაშინ შეერთდენ ესენი ღამესა მას და დაეცნენ განთიად თავსა ზედა მეფესა, გარნა იძლივნენ ლეკნი. — მაშინ შემოიკრიბნა მუნ მეფემან მგედრობანი კახთანი სრულიად და გორიდამაც შთამოატანინა ზარბაზანი იგი დიდი, v 4 ბოკორმისად წოდებული, და აღიღეს მეტეხი, ხოლო უკანასკნელ თაბორი, და თაბორით იწყეს რა ცემა ზარბაზანთა მათ, შეჭირვებულთა მათ ერთა მოსცეს ციხე მეფესა. — სცნა რა

¹ ეს სიტყვა მიწერილია კიდევ ტექსტისავე ხელით. ² ამ სიტყვაში ტექსტში ზედმეტად არის გამეორებული მარცვალი „თა“.

იბრეიმ-ხანმან ორგულეზად ამირ-ასლან-ხანისა, წარვიდა მას ზედა, სძლო. ძლეული ამირ-ასლან-ხან შეიპყრეს ყარა-დაღს და მიიყვანეს იბრეიმ-ხანისა წინაშე, რომელმანცა წარკვეთა თავი. და იწოდა იბრაიმ-ხან ყეენად (ესე იგი იბრეიმშად) და წარვიდა შარუხსა ზედა, სადაცა მხედრობათა მისთა შეიპყრეს იგი გზასა ზედა და მოიყვანეს შარუხისა წინაშე, და მან წარკვეთა მას თავი. ხოლო შარუხსაცა ქურდთა ხაბუშანისათა აღ-
 I 5 მოჰხადეს თვალნი და ჰყვეს | მაშისა შინა კელმწიფედ. და იქმნა ერანსა შინა ფრიადი აღრეულეზად. ხოლო მეფე თეიმურაზ მოვიდა წელსა 1748, :ქკს ულგ:—შამსა ამას მოადგამაჰმად-ხან ყაჯარი, ერთი იგი მკვლელთაგანი ნადირისა, ერევანს და ლამოდა დაპყრობასა მისსა. ევედრნენ ერევნელნი მეფესა თეიმურაზს, და წარვიდა ესე მვედრებითა, ჰსძლო მაჰმად-ხანსა, აღილო ფრიადი ალაფი¹ მათი და განარინა ერევანი მოოჯრებისაგან, გარნა მოჭარკე ჰყო მან ერევნელნი და მოვიდა ტფილისს.

ხოლო მოვიდა წელსავე ამას ფანა-ხან შუშისა განჯას და გარემოერტყა. მსმენელი ამისი წარვიდა მაშინ თეიმურაზ ძითურთ თვისით მეფით ირაკლით შველად განჯისა. სცნა | რა ფანამან მიმავლობა მათი, დაუტევა განჯისა გარმოდგომად და უკუნ იქცა ყარაბაღად. სცნეს რა ესე მეფეთა, შეუდგნენ უკანა მას და შთავიდნენ ყარაბაღს, ეკვეთნენ ყარა-თაფად წოდებულსა ადგილსა. მუნ იძლია ფანა-ხან. მიუღეს ზარბაზანნი და თოფხანანი სრულებით; სადაც მხედრობამან ქართველთამან მოარბივეს ვიდრე ხურდა-ფირინის ხიდადმდე და ესე ოდენი იშოვეს ალაფნი, რომელ ცხვარი იყიდებოდა აბა-ზად, ხოლო ცხენი, კაბეჩი და ძროხა ხუთ აბაზად. და უკუ მოიქცნენ ალაფითა გამარჯვებულნი და მიხმულნი მისნი ზარბაზანნი მოიღეს და დასდვეს თელავს და გორის ციხესა შინა და დაწერეს ესე ძლევაჲ მას ზედა.

I 6 ხოლო წელსა 1749 ქკს: ულზ: | შეერთდენ მეფენი აჯი-ჩალაბისა, შაქის ხანის თანა, სადაცა შემოიკრიბეს მვედრობანი და წარვიდნენ ჭარსა ზედა, და რაოდენ ევედრენ ჭარელნი მონებასა, არა უსმინა მეფეთა². და მივიდნენ რა ჭარსა ზე-

¹ ამ სიტყვის წინ წაშლილია „ხალათი“. ² ტექსტში სწერია „მეფემან“ შემდეგ „მან“ წაუშლიათ და ზემოდან ტექსტისავე ხელით დაუწერიათ „თა“.

დან, მაშინ აჯი-ჩალაბიცა შეერთდა ჭარელთა და განტეხა ალთქმა თვისი. იძლიენენ მუნ ფრიად მეფენი, გარნა მეფენი განერნენ მშვიდობით. ხოლო ალაზანსა შინა, ვინაითგან გაუჭირდა მეფესა ერეკლეს გამოსვლა, რომელ ქვევითნი იგი ქართველთანი¹, რომელიცა მოაქვნდა წყალსა, ეხვეოდნენ ცხენთა განრინებისათვის, მაშინ თავადმან ბებურიშვილმან პაპამ მოსწყვიტნა კაცნი იგი და განიყვანა მეფე მშვიდობით. ხოლო ვინაითგან ნაპირი მდინარისა | ალაზნისა არს ფლატიანი², ამაღ პაპამან მუნ ვერღარა აღიყვანა ცხენი მეფისა და ვირე მოატარებდა შორს, ვირე ქვევითსა მყოფსა მეფესა შემთხვივა ბოსტაშვილი მაჩხანელი და მიართვა ცხენი, და ესრეთ განერა მეფე.

ხოლო წელსა 1749. ამავე წელსა განძლიერდა აზათ-ხან ავღანი სპარსეთსა შინა, წარმოვიდა ერევანსა ზედა. ევედრენ უკუტ³ ერევნელნი მეფესა თეიმურაზს, რომელმანცა წარუგზავნა ძე თვისი ერეკლე³ შესაწევნელად სამი ათასითა მკედრებითა. მიიწიენენ რა ყირხბულახსა, იგიცა⁴ მოვიდა, რომელსაცა ჰყვანდა უმეტეს ათვრამეტი ათასისა კაცისა. იკვეთნენ მუნ. იძლივა აზათ-ხან ქართველთაგან, და განარინეს ერევანი და მოიქცნენ გამარჯვებულნი | ფრიადითა ალაფითა ესრეთ, რომელ მრავალთა მოლაშქრეთა იშოვნეს ყათრობით აქლემი და ჯორი.

მაშინ მეფემან თეიმურაზმაც, მდგომმან მარაბდას, სძლო ლეკთა, და მოიკლა ბრძოლასა შინა ქალაქის მოურავი თარხნისშვილი იორამ. ხოლო ჟამსა ამას გარდაიცვალა დედოფალი აბაშიძის ზაალის ასული ანნა. და იქორწინა მეფემან ირაკლიმ დადიანის ასულსა ზედა დარიაზე, რომელი ესე იყო მესამე ცოლი მეფისა ირაკლისა. მხილველთა ხანებთა აღრიბეჟანისათა ძლევისათვის აზატ-ხანისა, სთხოვეს მეფესა თეიმურაზს, რათა წარვიდეს მხედრობითა დასაპყრობელად აღრიბეჟანისა და თანა წარიტანოს ესენიცა. თანჯმობილი ამას ზედა მეფე თეიმურაზ შთავიდა რა განჯას ძითურთ ირაკლითა, | მაშინ მოვიდა წინაშე

¹ პირველად წერებულა „ქართველნი“. ² ეს სიტყვა ზემოდანაა დაწერილი. სტრიქონში აგრეთვე „ფლატიანი“ დაუწერიათ, მაგრამ მელნით მოუსვრიათ და ამის გამო წაუშლიათ. ³ ტექსტში „ერკლე“. ⁴ ტექსტში „იგცა“.

მეფისა ხანი განჯისა, შუშისა და ყარადაღისა, გარნა ნებითა მეფისა ირაკლისათა შეიპყრეს ხანნი ესე, თუმცალა არა სადა სწადდა მეფესა თეიმურაზს ესევეთარი უგვანი საქმის¹. ქმნაჲ და ვერცა ლა აღუდგა ძესა თვისსა. სცნა რა ესე ძემან აჯრალაბისამან ალა-ქიშიმ, გამოვიდა მტკვარსა, ეკვეთა მეფეთა, რომელთაცა ამხილა ღმერთმან ესევეთარისა უსამართლოებისა ქმნაჲ. და დაყარნეს მუნ პყრობილნიცა იგი და ივლტოდნენ, რომელთაცა მიეცათ ფრიადი ნაკლულევენებაჲ. ხოლო იქმნა ესე წელსა 1751, ქკს: ულთ: მაშინ ძლევა შემოსილი ალა-ქიში მიიწივა რა სახლად თვისად, შეკრიბნა მუნ მკედრობანი შაქისა, შირვანისა² და ლეკთა და წარმოვიდა წელსავე ამას, ამოვლო განჯა, თანა წამოიყვანა ხანი განჯისა მხედრებითა თვისითა, ამოვლო შამშადინი და ყაზახი და მოვიდა ბაიდარს. სცნა რა ესე მეფემან თეიმურაზ, წარგზავნა ძე თვისი ირაკლი სტეფანწმინდას და მოუწოდა მხედრობასა ჩერქეზთასა. მაშინ მოვიდნენ მკედრობანი³ ჩერქეზთანი. განვიდნენ რა მეფენი ტფილისით, მცნობმან ალა-ქიშიმ იწყო უკუნ ქცევაჲ. მაშინ მეფენი ეწვივნენ შამშადინსა შინა, თულქი-თათად წოდებულსა ადგილსა, იკვეთნენ მუნ, იძლივა ალა-ქიში, რომელსაცა - მიჰყვნენ კაფითა შანქორამდინ.

ხოლო წელსა 1751, ქკს: უმა: მოვიდა ნურალიბეგ ავარელი (ესე იგი ხუნძახის ბატონი მუცალი) | ფრიადითა მხედრებითა და მოადგა მქადის-ჯვარს; გარნა ერთმან მოხუცმან დედათავანმან დაუწვა მათ შვიდი საფარი მიტანილი ციხესა ზედა. სძლეს მუნ მეფეთა მათ და მოსწყვიტნეს ფრიადნი⁴ ლეკნი, და სირცხვილეული უკუნ იქცა სახლადვე თვისად.

ხოლო წელსა 1752, ქკს: უმბ: შეიკრიბნა ამანვე⁵ მკედრობანი ლეკთანი და მოადგა ყვარელსა. მაშინ შეაშველეს მეფეთა დაუთალაბად თავადი⁶ ბებურნიშვილი პაპა, მდივანი სოლომონ ქობულის ძე, თაყაშვილი ფარემუზ, რატიშვილი ბეჟან, ნამორაძე ერასტი და სხუანი კეთილშობილნი და გლეხ-

¹ ტექსტში თავდაპირველად დაუწერიათ „საქმე“, შემდეგ „ე“ წაუშლიათ და ხვეიდან წაუწერიათ „ის“. ² ტექსტში „შირვანისანი“, შემდეგ „ნი“ წაუშლიათ. ³ ტექსტში „მკედრობანი“. ⁴ ტექსტში ორი „ნ“ ყოფილა. ერთი წაშლილია. ⁵ ტექსტში: შეიკრიბნა ამან, მანვე. ⁶ სიტყვა „თავადი“ ტექსტისავე ხელით შემოდან არის წაწერილი.

ნი. და განამაგრეს ციხე ესე, და ლეკთა ვინაითგან ვერარა ჰყვეს, უკუნ იქცნენ სირცხვილეულნი. ხოლო წელსა 1755, ქკს: უმე:¹ იქმნა კათალიკოზი ანტონი, | ძეგ მეფისა იესესი, r 9
შეტომილ და მიიღო სარწმუნოება კათოლიკისა, რომელიცა განძებულ იქმნა მეფის თეიმურაზის მიერ რუსეთად; და მიიწია რა იგი რუსეთად, მუნ უწყალობა ელისაბედ პეტროვნამ არხიეპისკოპოზობად ვლადიმერისა.

ჟამსა ამას მოვიდნენ ლეკნი შთამოსრულნი მთით და მოაოხრეს რუის პირი, გარდავლეს გობორი და შთამლენი მიიწივნენ დედოფლის-წყალსა. შთასრულთა თოფ-ყარაღაჯსა შთაეწივნენ კახნი ქიზიყელითურთ, გარნა იძლივნენ კახნი და მოსწყდნენ უმრავლესნი, მუნ რაოდენინმე თავადნიცა. ჟამსა ამას აიყარნენ ბორჩალები და დასახლდნენ ყარა-სუსა ზედა ერევანს. მაშინ მეფემ ირაკიმ შეიყარა მკედრობა, მივიდა v 9
ერევანს და აჰყარნა ივინი და გარდმოასახლა ბორჩალოდვე. ძვალად შეყრილობანი ლეკთანი მოვიდნენ ღართის-კარსა, წარტყვენეს ქარავანი ქართლისა და მოკლეს მუნ მუხრანის ბატონი კოსტანტინე მიმავალთა მათ ლეკთა კახეთს. მსმენელმან მეფემან ირაკიმ შეუკრნა მათ² გზანი და მოსწყვიტნა სრულიად. ძვალად მოვიდნენ ლეკნი და მოაოხრეს ჯუგაანი. მაშინ მეფე თეიმურაზ და მეფე ირაკლი იმყოფებოდნენ ქიზიყს, და შეუდგნენ მეფენი უკანა, მიეწივნენ მახლობელ დანლისისა და მოსწყვიტნეს ლეკნი და მიუღეს ყოველნი იგი ნატყვენავნი.

ხოლო წელსა 1757, ქკს: უმზ: იქმნა ფრიადი სიყმილი, ესრეთ რომელ ერნი იზრდებოდნენ მდელითა, და განიბნივნენ მრავალნი მცხოვრებნი. მაშინ გამოვიდა მაჰმად ჰასან ყაჯარი, r 10
რომელმანცა დაიპყრა უმეტეს ნახევარი სპარსეთისა და მოადგა შუშის. ამან იქმო თვსთანა მეფე თეიმურაზ, რომელმანცა იწყო მზადებად წარსვლად მისთანა. ხოლო გამოჩნდა რა შირაზს. ქარიმ ხან ზანდი, მაშინ წარვიდა ესე³ მაჰმად ასან ყაჯარი მას ზედა, სადაცა გარმოდგომასა ქალაქისასა დაეფანტეს მკედრობანი და თვითცა ლტოლვილი მოიკლა მსახურისა მისგან, რომელმანცა მოჰკვეთა თავი და მიართვა ქარიმ ხანს, და ნაცვლად ესევეითარისა ბოროტმოქმედებისათვის ბრძანა ქარიმ ხანმან მონისაცა მისისა სიკვდილი.

¹ ტექსტში თავდაპირველად დაუწერიათ „უმე“, შემდეგ „გ“ ჩაუშლიათ და მიუმატებიათ „ე“. ² ეს სიტყვა სტრიქონს ზევით არის დაწერილი. ³ ეს სიტყვა შემდეგ ჩაუმატებიათ იმავე ხელით.

- ჟამსა ამას განავრცეს ლეკთა ჯდომვად¹ და გამოხ-
 v 10 და | ჩონჩოლ მუსა. მაშინ ორნივე მეფენი იყვნენ კრცხინვალს. მოვიდნენ ლეკნი ზღუდრს, ხოლო მეფეთა ვერა თავს იდვეს პირისპირობად, ვინაითვან არა ჰყვათ მკედრობად მუნ. იქმნა მცირედი კინკლაობა. გატრიალდნენ მუნით ლეკნი, მივიდნენ და აღილეს ალი და აღვიდნენ ახალციხეს; კვალად მუნით შთამოვიდნენ, სადაცა ვანიყვნენ ორად: ჩონჩოლ მუსა მოადგა ანენეს, ხოლო კობტა ატოცს. მაშინ მეფეთა იხმეს იმერთა მეფე სოლომან შველად, რომელიცა გარდმოვიდა იმერთა მკედრობითა. მეფემან თეიმურაზ და ირაკლიმ მოიკრიფნენ მკედრობანი ქართლისანი და კახეთისანი, შეერთდენ იმერთა
 r 11 თანა, დაეცნენ ატოცს და მოსწყვიტნეს ფრიად ლეკნი². ჩონჩოლ მუსად მხილველი ამისი განივლტო ღამესა და ესრეთ განერა. მრავალთა ლეკთა იხილეს სასწაული წმიდისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა, რომელ ასვენია ატოცსა ხატი³ წმიდისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა სასწაულთმოქმედი, და იტყოდნენ ლეკნი მის მიერ ბრძოლასა და დაკვეთებასა. ხოლო ესე იყო წელსა 1758, ქკს: უმშ: უწინარეს წლისა ამისასა, ოდეს აშენებდა მეფე თეიმურაზ ციხესა პატარძეულისასა, მუნ მოვიდნენ ლეკნი. ხოლო მეფემან ირაკლიმ მოსწყვიტა აზაბურს უმეტესს სამასისა. მუნ მოიკლა ბრძოლასა შინა საამიშვილი ედიშერ. ხოლო წელსა 1759, ქკს: უმთ: მოვიდნენ ლეკნი ტეზერს. მუნ
 v 11 სძლო მეფემან თეიმურაზ, გარნა ამა | ბრძოლასა შინა მოიკლა ციციშვილი გლახა, გერი მეფისა თეიმურაზისა. ღა წელსა 1760 ქკს: უმთ: წარვიდა მეფე თეიმურაზ რუსეთს. მეფემან ირაკლიმ კვალად სძლო სუყულიანსა შინა ფრიად ლეკთა. ხოლო წელსა 1762 ქკს: უმი: ბარდაიცვალა მეფე თეიმურაზ პეტერბურხს. მუნიდამ წარმოიღეს გვამი მისი ქართველთ, ვერ უძლეს გარდმოტანად და დაფლეს ასტრახანს⁴ სობოროში, და ირაკლი ძე მისი იწოდა მეფედ ქართლისადცა. ამან მოიყვანა კათალიკოზი ანტონი რუსეთით, და განაწყვეს შკოლა ახლისა ფილასოფოსობისა ბაუმეტიტერისა, რომელიცა რუსეთს ყოფასა სთარგმნა კათალიკოზმან რუსულით ქართულად. ღა

¹ ტექსტშია „ჯდომვად“. ² ეს გვერდი იწყება სიტყვა „ჩონჩოლ“-ით, რომელიც წაშლილია და მის შემდეგ დაწერილია „ლეკნი“, თუმცა საჭირო იყო მხოლოდ „კნი“, ვინაიდან წინა მარცვალი „ლე“ მე-10 გვ. verso-ზეა მოთავსებული. ³ ტექსტში: ხტი. ⁴ ტექსტში: „ასტრახანს“.

განძლიერდა რაქარიმ ხან ზანდი სპარსეთს შინა, მაშინ ლტოლ-
ვილი და დაცემული აზატ ხან მოვიდა. მეფისა წინაშე და r 12
ევედრა შეწევნასა. ხოლო ამან შეიპყრა და წარუგზავნა ქარიმ
ჯანს, რომელმანცა ნაცულად სამსახურისა ამის უძღვნა მეფესა
მადლობაჲ საბოძვარიდთურთ.

შამსა ამას აღდგა ფათალი ხან ავშარი, მოიკრიბნა მკედ-
რობანი აღრიბეჯანისანი და მოადგა შუშის და სთხოვა მეფესა
შეწევნაჲ. ამან მიაშველა¹ მკედრობაჲ; და ოდეს წარმოემარ-
თა ამას ზედა ქარიმ ხან, მაშინ არღარა წარჰყვენენ მკედრობანი
ქართველთანი და მოიქცნენ უკანვსე. და შავერდი ხან გან-
ჯისა², რომელიცა ჰყვა პურობილად ფანას და განათავისუფ-
ლა იგი ფათალი ხანმან, მოვიდა მეფისა წინაშე, რომელმანცა
წარატანნა მკედრობანი ქართველთანი. აღიღეს კვალად განჯა
და ჰყვეს ესე ხანად. გარქნა განჯელმან მსახურმან უკუშ³ შა- v 12
ვერდი ხანისამან მოკლა ხანი, და გამოაძეს განჯელთა ძენი
მისნი, რომელნიცა მოვიდნენ მეფისა ირაკლისა წინაშე. ხოლო
მან წარატანა მკედრობანი, აღიღეს განჯა და ჰყვეს პირმშო
ძეი შავერდი ხანისა მაჰმად ხან ხანად³. ბარნა სძლო კვალად
მეფემან ყარაიასა ზედა⁴ ლეკთა, რომელთაცა განერყვნათ
გორის გარემონი, და დააყრევიანა მუნ ყოველი ნატყვენავი.
ჰვალად სძლო ახმეტას ლეკთა და მოსწყვიტნა ფრიად, რომ-
მელნიცა დაეცნენ ახმეტას.

ჰვალად შეყრილობანი და სწადლათ ზედა-დასხმაჲ სა-
მაჩაბლოსი. სცნა მეფემან, შეუჯრნა კეხვი და მოსწყვიტნა
სრულიად. ჰვალად მოვიდნენ შეყრილობანი ლეკთანი და
დაეცნენ ბორჩალოს და მოსტყვენეს⁵ აღმამადლი, გარნა იძ- r 13
ლივნენ ფრიად ბორჩალოველთაგან. მუნ იყო მკნედ თარხანი გიორ-
გი მოურავი ბორჩალოსა, რომელთაცა მოსწყვიტნეს უმრავ-
ლესნი ლეკნი, და წარვიდნენ სირცხვილეულნი: ხოლო წელსა
1767, ქკს: უნგ: შეითქვენენ მეფესა ზედა თავადი ამილახვარი
შვილი დიმიტრი სახლთუხუცესი, და ესე იყო მძახალი მეფი-
სა, რამეთუ დაჲ მეფისა ელისაბედ⁶ ჰყვა ძესა მისსა გიორგის,
და გლახა ციციშვილი, და თაქთაქის შვილი ელისბარ. ამას

¹ ტექსტშია „მიაშველა“. ² სიტყვა „განჯისა“ ზემოდან სწერია. ³ ამ
სიტყვის შემდეგ წაშლილია „გარნა სძლო კდ“. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში ამგვა-
რადაა „ზნდ“. ⁵ ეს სიტყვა r 12-დან გადატანილია v 13-ზე, მაგრამ ამ უკა-
ნასკნელზე კვლავ გამეორებულია „და მოსტყვენეს“.

მისცეს პირობად პაატას ბატონის შვილსა, რომელიცა იყო ესე არარჯულიერი ძეი მეფისა ვახტანგისა, რომელიცა იმყოფებოდა მეფისა წინაშე დიდითა პატივითა. გარნა იყო
 v 13 კაცი ესე ფრიად მეცნიერ, რათამცა წარწყმინდონ | მეფე. სცნა რა ესე მეფემან, შეიპყრა ესენი. შეკრბნენ ქართველნი და მოჰკვეთეს პაატას თავი და დაწვეს ცეცხლში თაქთაქიშვილი ელისბარ. და დიმიტრი პატიმარ ჰყვეს¹ და შეურაცხვე ჰყვეს აღჯდომითა მისითა კარაულსა ზედა, და მოჰკვეთეს ძესა მისსა ალექსანდრეს ცხვირი და გლახა ციციშვილსაცა მოჰკვეთეს ენა.

მოიკრიბნა კვალად მეფემან მკედრობანი და დაეცა ქურთთა ერევნისათა, წარტყვენა, და მოიქცნენ ქართველნი ალაფითა დიდითა. მაშინ ფაბაკი იყო რა ოხერ, გამოსთხოვა პირმშობან ძემან მისმან გიორგიმ და აღაშენა. ჰვალად შეიყარნენ ფრიად ლეკნი, დაეცნენ თუშეთს, გარდაეშველნენ ფშაველნი, და აგრეთვე კახეთით გაღმა მხრის მკედრობით მიე-
 r 14 შველა მოურავი მათი დურმიშხან ჩოლაყაშვილი. სძლეს და მოსწყვიტეს უმეტეს ორიათასისა, და წარივლტნენ სირცხვილეულნი².

განძებული იყო რა მეფე იმერთა სოლომან იმერთაგან და ჩაიყვანეს რა მკედრობანი თურქთანი იმერთა, რომელთაცა ჰყვეს თეიმურაზ ბიძა წული მისი მეფედ. თუმცაღა განსდევნა მეფემან სოლომან თურქნი და შეიპყრა თეიმურაზ და შესვა ციხესა, რომელსაცა დაეცა მეზი და მოკულდა, გარნა კვალად თურქთავე ეპყრათ რაოდენიმე ციხენი და ვინაითგან ერისთავი რაჭისა როსტომ არა ერჩდა, რომლისა გამო მეფემან იმერთამან იგმო მკედრობად ლეკთანი და წარტყვენა რაჭა, და ალაფითა სავსენი ლეკნი უკუნ იქცნენ რა თვისად,
 v 14 მაშინ მცნობმან მეფემან ირაკლიმ | შეუკრნა იორი, სადაცა მოსწყვიტნა სამასნი და მიუღო ყოველივე ნატყვენავი.

ხოლო მეფე სოლომან ევედრა კარსა რუსეთისასა, რათა მოსცენ მხედრობად შესაწევნელად. და მოვიდა გრაფ ტოტელბენი ექვსი ათასითა მხედრებითა რუსთათა წელსა 1769, ქკს: უნზ: სცნა რა მოსვლად მათი მეფემან ირაკლიმ, მიეგება კოპს; შეითქუნენ მეფე და ტოტელბენი, რომელიცა

¹ ტექსტში „ჰყვეს“. ² ამის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „გან“ და შემდეგი სიტყვა „განძებულ“ დაწერილია წითური „გ“.

არლარა წარვიდა იმერეთად, არამედ წარვიდნენ ორივე ახალ-
ციხესა ზედა. წარმოიშო რომელთამე ვერაგთა¹ ქართველთა-
გან შორის მეფისა და გრაფისა სამღურავი, სადაცა აწყურით
დაბრუნდა ღრაფი. ხოლო იხილეს რა დაბრუნება რუსისა
ქართველთა, იწყეს ლტოლვად, სადაცა გზასა ზედა შეემთხვია
მხედრობაჲ დელუბაშისა, რომელსაცა სძლო მეფემან, | მოვი- r 15-
და და დაიბანაკა ასპინძას. ჰსცნეს თურქთა უკუნ ქცევად
ქართუშლთა და რუსთა, ჰგონეს თურქთაცა, ქართუშელნი ში-
შისაგან ივლტიან, და შეუდგნენ უკანა მრავალნი მხედრობანი
ლეკთა და თურქთანი. ჟამსა ამას მრავალნი ლეკნი იმყოფე-
ბოდნენ ახალციხესა. ღამესა მას გამოვიდნენ უკუტ² ნახევარი
ხიდსა ასპინძისასა³ და ნახევარიცა ღამოდნენ მეორესა დღე-
სა გამოსვლად. ხოლო ღამესა მას წარგზავნა მეფემან⁴ ალა-
ბაბა, სვიმონ მუხრანის ბატონის შვილი ნასახიბაში და ხუდია
ბორჩალოელი და მამაცი ქოველსა საქართუშელოსა შინა, და
ამცნო მათ, რათა აჰყარონ ჯიდი ასპინძისა, და მათ სრულ
ჰყვეს ყოველივე ბრძანებული მეფისა. და დღესა მეორესა,
იქმნა რა ბრძოლა | იძლივნენ ლეკნი და თათარნი, ჰგონეს v 15
მათ⁵ ხიდისა მის კვალად გებაჲ, რომელნიცა მიივლტნენ მუნ
ესრეთ უკუტ იყვნენ შიშვნეულ, რომელ ერთი მეორესა ჰყრიდა
ჯიდისაგან ისრებით მტკვარსა შინა. დღესა მას მოკლა მეფე-
მან ირაკლიმ ჯელითა თვისითა კოხტა ბელადი, რომელიცა
იყო ჩინებული მძღვანი ლეკთა, და მოიშთუნენ უმეტეს წყალ-
თა შინა ორისა ათასისა ლეკნი და თათარნი. და მოიქცნენ
ქართველნი ალაფითა საესენი სახლად თვისადვე.

შთავიდა რა გრაფი სურამს, გარდავლო მთაჲ საფიჩხისა
და შთავიდა იმერეთს. მიეგება მეფე სოლომან, მიუძღვა და
აღიღეს ციხე ცუცხუთისა, შორაპანისა და ქუთაისისა, რომე-
ლიცა ეპყრათ თურქთა.

ხოლო ჟამსა ამას | იქმნა საშინელი მომსვრელი ჟამი r 16-
საქართუშელოსა შინა. და მოადგილედ მოვიდა ამა ღრაფისა
წილ მუნ ღიანარალი სუხოტინი⁶, და გრაფი წარვიდა როსიად.

¹ სიტყვები „რომელთამე ვერაგთა“ ჩამატებულია კიდევ. ² ტექსტში ამ სიტყვის წინ წაშლილია შეცდომით დაწერილი ესევე სიტყვა „უკ ტუ“. ³ ტექსტში „ასპინძისასა“. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ერის“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში სწერია „მო“ და შემდეგ წაშლილია „ჯის“. ⁶ ტექსტში „სუხოტინი“.

ხოლო სუხოტინი შთავიდა ფოტს; გარნა ოდეს ვერ უძლო დაპყრობად¹, უკმოიქცა.

ხოლო ჟამსა ამას წარვიდა კვალად მეფე ირაკლი ქურთთა ზედა, მოარბივნა ივინი და მოვიდნენ ქართველნი ფრიადითა ალაფითა.

ხოლო წილსა ამას 1772, ქკს: უდ: რუსნიცა უკუნ იქცნენ რუსეთადვე, რომლისა გამო მეფემან ირაკლიმ წარგზავნა რუსეთად ძეგ თვისი ლეონ და კათალიკოზი ანტონი, ძე მეფისა იესესი.

მოვიდნენ კვალად შეყრილობანი ლეკთანი ქართლში. მაშინ ქართლისა და კახეთისა მკედრობანი იყვნენ შეყრილნი. 16 გარნა იკუშტინენ უფლისციხეს, იძლივნენ ქართველნი და მოწყდნენ მრავალნი. განვიდნენ ლეკნი გორის ბოლოს ლიახვსა და წარვიდნენ ახალციხესა. და მუხდა ლეკისა შეყრილობად და შევიდა კრცხინვალს, მოაოჯრა გარე ციხისა და მრავალნი ტყვენი წარასხნა.

ხოლო იყვნენ თურქნი განძვინებულნი საქართველოსა ზედა. და იყოფოდენ ლეკნი მრავალნი ახალციხესა შინა და სტყვევნიდიან² ქართლსა, გარნა ჩუნიცა მარადის უჯდებოდიან და აოხრებდიან ჯავახეთსა ესრეთ, რომელ ძეთა მელიქისათა გიორგიმ და ავთანდილ შეიპყრეს უმეტეს ხუთასისა ორასითა კაცითა მღვეარნი თურქთანი. კვალად უჯდებოდის და აოხრებდის ჯავახეთსა და ზედა დასხმასა უყოფდის ლეკთა 17 ხუდია და სხუანი ბორჩალოელნი და სხუანი ელნი ჩვენნი, რომელთაცა მოიყვანეს კერძოდ ახალციხისა და ყარსისა ძრწოლასა.

ხოლო შეკრბნენ ყაზახნი, ბორჩალოელნი და ფაბაკელნი, მოსტყვევნეს ნახჩევანი და სძლეს ხანსა მუნებურსა შუქურალს, რომელიცა ეწივა მღვეარად, და მოიქცნენ ალაფითა დიდითა. შემთხვევასა ამას ექმნა ორგულ ფაშასა ახალციხისასა სულეიმანს ათაბაგსა იბრეიმ ბეგ კერთვისისა, რომელმანცა მოსცა ციხე მეფესა, და ვინაითგან შეაყენა მეფემან მუნ მცველნი ტალანი, კვალად მიუღეს ციხე თურქთა და ტალათა მათთაგანი რომელიმე ტყვე ჰყვეს და რომელიმე განივლტნენ, რომლისათვისცა მეფემან მოუწოდა მეფესა იმერეთსა სოლო-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „უკუ“. ² ტექსტში პირველად დაუწერიათ „სტყვევნიდნენ“.

მანს, და შემოიკრიბნეს ორთავე მეფეთა მწედრობანი ქართველთა | და იმერთანი, მივიდნენ ახალქალაქს და მოერთყნენ v 17
 გარს. იქმნა უძლებ მუნ მეფე იმერთა¹ სოლომან, რომლისა გამო უკუ მოიქცნენ. გარნა ქართველთა მოტყვენეს ჯავახეთი. მუნით წარმოსრულნი შთამოვიდა მეფე ირაკლი კრცხინვალს. ოდეს ჯდა სადილათ მეფე, მოვიდა ფრიადი შეყრილობანი ლეკთანი და დაესხნენ ხვითებს. აღმწედრდა თვით მეფე ამალითა თვისითა და სძლო ლეკთა ფრიად და მოსწყვიტნა მრავალნი. მუნ იყო მწნედ ქიზიყის მოურავის პაპუას შვილი იესე ენდრონიკოვი, რომელმანცა მოკლნა ოთხი ლეკი, ხოლო აბაშიძესა იოვანეს მოსწყვიტნა თითნი ლეკმან გლმითა. და იქმნენ, განვრცნა რა ვდომეაჲ შორის ქართლისა და ახალციხისა², ორნივე კერძონი³ შემჭირვებულ ფრიად. ამას ზედა ზავ ჰყვეს⁴ ურთიერთას. და წარგზავნა მეფემან ირაკლიმ კარსა r 18
 ზედან სულთანისასა სტანბოლს დესპანი თვისი ორგზის მირზა გურგინაჲ ენაკოლოფაშვილი, რომელსაცა მოერთვა სულთან აჰმადისაგან ორგზისვე ქურქი, ჯმალი და აღკაზმული ოქროდთა ჰუნე⁵ და უმეტეს ათორმეტი ათასი ოქროჲ. ხოლო ვეზირისაგან სათი ძვირფასი მოვაჭვილი.

ხოლო ახალქალაქსა. ყოფასა მეფისასა მოვიდნენ ლეკნი ქარისისა კერძოითი და წარტყვენეს სოფელი ფხოველი და წაიყვანეს ტყვედ მოურავის შვილი პაატას მეუღლე, რომელიცა შეირთო უსეინ ხანმან შაქისამან. ჭვალად შეიყარა ხუნძახის ბატონმან ნურსალი ბეგმან (ესე იგი მუცალიმ) მწედრობაჲ დიდი ლეკთა და შთავიდა შაქი-შირვანის | კერძო; მუნით v 18:
 უეცრად წარვიდა და დაესხა ბოდბეს და იავარ ჰყო რაოდენიმე უბანი. მაშინ მხნედ იყვნენ ბალაანნი, რომელთაცა სიმხნითა თვისითა დაიცვეს ბოდბე. ამოვიდა სიღნაღით მოურავი რევაზ ენდრონიკაშვილი მალაროს, სადაცა შემოკრბნენ გიზიყელნი, სძლეს და მოსწყვიტნეს უმეტეს ათასისა ლეკნი; და მუნ ლეკმან ერთმან ჰყო ტყვედ დიაცი ერთი, სწდდა რა დამდაბლება მისი. წაიძრო განჯალი და მოკლა ლეკი იგი დიაცმან, და ესრეთ განერა დიაცი იგი. და წარვიდა ნურსალი სირცხ-

¹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან. ² უკანასკნელი შვიდი სიტყვა ტექსტში კიდევბა ჩამატებული გამოტოვების ნიშნით. ³ ტექსტში ჯერ დაუწერიათ „მზარენი“, შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან მიუწერიათ „კერძონი“. ⁴ ტექსტში „ზავ ჰყვეს“. ⁵ ტექსტში „უჰნე“.

ვილელის. კვალად¹ შთამოვიდა ნურსალი ბეგ და წარვიდა შამახიას, რომელსაცა უსტუმრა ფათალი ხან ყუბელმან, ულა-ლატა და მოკლა იგი. ჟამსა ამას მოვიდა ფათალი ხან დარბანდისა უსეინ ხან შაქელსა ზედა. ესე ევედრა შეწვევისათვის მეფესა. ამან მიაშველა მგედრობანი თვისნი და განარი-
 19 ნა | უსეინ ხან.

იქმნა კვალად საკვირველი შემთხვევაჲ ჟამსა ამას, რომელ ბირებითა ეშმაკისათა განივლტო დავით-გარესჯის მონასტრით მონოზონი დაყუდებული (ხოლო ესე იყო იმერთა-განი) ლეკთა შინა, მოუძღვა ლეკთა და, ვინაითგან ციხის კარნი იყვნენ დახშულ, მუნ ვერა შესრულმან აღმოიყვანნა ლეკნი წის ნიკოლოზის ეკლესის ხვრელის დაფარულის გზით და წარსტყვენეს წა ესე მონასტერი. ხოლო შეითქვენენ მეფე ირაკლი და შუშის ხანი იბრაიმ და წელსა 1778, ქკს: უფგ: აღიღეს განჯა და შეიპყრეს მაჰმად ხან განჯისა² სახლელუთურთ, რომელიცა წარიყვანა იბრეიმ ხანმან შუშისამან ტყუშდ. და დადგინეს ორთავე გამგენი თვისნი, რომელიცა
 19 მეფემან ირაკლიმ | დადგინა ენდრონიკაშვილი ქაიხოსრო მდივან-ბეგი, ხოლო იბრეიმ ხანმან დაადგინა ვეზირი თვისი აზრათ ყული ბეგ მარტყოფელი, რომელიცა³ იპოებოდა ტყვეობითა მცირე აღზრდილი სახლსა იბრეიმ ხანისასა. და ესენი მართვიდნენ განჯას ურთიერთას კითხვითა და ხარკსაცა ჰყოფდნენ საშულ.

ხოლო ჟამსა ამას ქართლით მომავალს ქიზიყის მოურავის ასულს, მეფის სძალს ქეთევანს, მეუღლესა პირმშობისა მეფის ძის გიორგისასა, დაუხვდნენ ლეკნი ღართის-კარს ვიდრე ხუთასადმდე, და მეფის სძალს ქეთევანს არა ჰყვა თანა უმეტეს სამასისა მხედრობანი მორიგედ წოდებულნი, რომელ-

¹ ტექსტში ეს სიტყვა დაწერილია შავად, შემდეგ წაშლილია და დაუწერიათ წითლით. ² ამ სიტყვის შემდეგ კიდევ ტექსტისავე ხელით მიმატებულია: „მიზევისათვის ამისა, ვინათგან შავერდი ხანის სიკვდილის შდ მეფემან მიუბოძა ზანობა განჯისა უფროსსა ძესა მისსა მაჰმად ასან ხანს, ხოლო ესე მოკლულ იქმნა ან მაჰმად ხანის მიერ მოწამლითა. ესე იყო ძმა შამისი და ბიძაცა ჩისი რიზა ყული ხან, რომელიცა იყო მძევლად სპარსეთს ქრიმ ხანის თანა და ესე მოქცეული უკან არა უტევა შესვლად განჯასა შინა, რომელსაცა მიუწერა მეფემან ირაკლიმ, რათა მისცეს მცირე სარჩო და იყოს მშვიდობით. აღმთქმელი ამისი მაჰმად ხანმან მოუწოდა თვისთანა და ღამესა ერთსა შეიპყრა და აღმოხადა თვალნი ბიძასა თვისსა“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ჰყეთ“.

წიცა თანა გამყოლად ახლდენ მას, და არცა ვინ ჰყვა თვის-
 თანა მეცნიერი ბრძოლისა. მაშინ თუით იქმნა თავ მხედრო- I 20
 ბისა თვისისა და განამხნო მორიგენი, ეწყო, და იძლიენენ
 ლეკნი, და მოსწყვიტნეს მორიგეთა მათ¹ უმრავლესნი ლეკნი.
 ხოლო სცნა რა მეფემან ირაკლიმ ესე ვითარი სიმხნეჲ სძლისა
 თვისისა, მხიარულ იქმნა ფრიად და შეიყვანა ტფილისს დი-
 დისა დიდებითა და ზარბაზნისა სროლითა, და ღამესა მას
 ყოველსა ქალაქსა იყო ჩირალოვანო.

ჰამსა ამას უკუდგა ყულარ აღასი გიორგი ერისთავი
 ქსნისა. ამას ზედა წარგზავნა მეფემან ძეი თვისი გიორგი და
 ლევან, რომელიცა შეიპყრეს და შთამოიყვანეს პყრობილად.
 თუმცალა მეფემან მიუტევა შეცოდებაჲ, გარნა მიულო ქსანი
 მიზექითა ამით, რამეთუ ჰყვა მას ლეკთა მკედრობაჲ და არ- v 20
 ბევდა ქართლსა და აოხრებდა სოფლებთა, ვითარცა ავაზაკი.
 და მიუბოძა ქსანი ძესა თვისსა გიორგის, ხოლო ლიანვი
 იულონს.

შინაფთვან ლეკნი მარადის აოხრებდიან ქართლსა, ილო-
 ნისძია მეფემან და განაწყესა ყოველთა სახლთაგან კაცისთავს
 ერთი რაოდენიცა იყენენ სახლსა მას¹ შინა, რათა მსახურონ
 თვითოსა თვესა მამულსა მორიგედ წოდებული, და ეგრეთვე
 განაწყო თოფხანა მეგრ რუსეთის კანონითა და განასწავლა
 თოფჩები, რომელიცა განაწყო ესენი ქიზიყის მოურავის შვილ-
 მან პაატამ. ესე განსწავლულ იყო მოსკოვს. და თვითცა მე-
 ფეი ძეებიტურთ თვისით დაეწერა მორიგედ და იხდიდა თვი-
 თოსა თვესა. უკეთუ გლებთა დაიყოფნიან, მაშინ იგინი წკებ-
 ლასა შინა განივლიადიან რაოდენსაცა დღესა დაიყოფნიან, r 21
 ეგოდენ გზის, და უკეთუ თავადთა და აზნაურთა დაიყოფნიან,
 ეგოდენ დღე პატიმარ იქმნებოდიან. ხოლო ესე ექმნა ქართლ-
 სსა სარგებელ ფრიად მით, რ^ა თვით მეფემან რაოდენიმე გზის
 აოტნა ლეკნი, ეგრეთვე მეფის ძემ გიორგიმ რაოდენიმე ღარ-
 თი-კარსა შინა, ეგრეთვე იორსა ზედა, და ლევანმანცა მისაქ-
 ცეველსა და ქიზიყსა შეიმოსა ფრიად ძლევა ლეკთა ზედა, და
 მგზავსადვე თვით მორიგენიცა აოტებდიან მარადის გამომს-
 ლელთა ლეკთა. ესრეთ იქმნენ შიშვნეულ ლეკნი, რომელ ვერ-
 ღარა სადა იკადრეს გამოსვლაჲ, და ესრეთ დამშვიდდა ქვე-

¹ ეს სიტყვა ზევიდანაა ჩამატებული.

ყანად, რომელ ღართის-კარსა შინა ღიაცინი თჳნიერ მამაკაცი-სა ვილოდნენ.

- v 21 ხოლო წელსა 1779, ქკს: უფხ: არღარა ინება ხანმან ერევენისამან უსეინ ალიხან ხარკისა | მოცემად ქართველთა, რომლისა გამო წარვიდა მეფე მას ზედა. იქმნა მუნ ბრძოლად, სადაცა მუნ მგნედ აღმოჩნდა მეფის ძე გიორგი. მუნ სძლო მეფემან ერევენელთა მკედრობასა, მოხარკე ჰყო და მსწრაფლ მოიქცა, ამაღ ვინაითგან იყო სამღურავი მეფისა შორის ირაკლისა და მეფისა შორის იმერთასა სოლომანისა. და ამან სოლომან მოიყვანა ძე ბაქარისა და ძის ძედ მეფისა ვახტანგისა, ალექსანდრე, შირაზით. ურჩ ექმნა უკცე ძე თვისი მეფესა იმერთასა, სოლომანს, რომელსაცა ეწოდა ალექსანდრე და რომლისა კიდე არა უვიდოდა სხუა ძედ, და მოვიდა მეფისა ირაკლისა წინაშე. ამან შეიწყნარა, პატივსცა და დააგოკვალად მამასავე თვისსა, რომლისა გამო ზავ ჰყვეს, და მეფემანცა სოლომან განუტევა ძედ ბაქარისა ალექსანდრე.

- r 22 წელსა 1781, ქკს: უფთ: ჟამსა ამას მოვიდა თავრიზით მცბიერი ვინმე. ამან იჩემა გაკეთება ქიიმისა, რომლისა გამო უწოდეს შაჰზადად, და ოდეს ვერა რად აღმოაჩინა მოქმედება თვისი, და სცნეს სიციბილი მისი, ამაღ შეჰამა თრიაქი და წარიწყმინდა თავი თვისი. შეედვა მწუხარებაჲ სახლსა მეფისასა სიკვდილისა გამო მეფის ძის ლეონისა. ხოლო წელსა 1782 ქკს: უო: გარდაიცვალა მეფე იმერთა სოლომან, და ჰყვეს მეფედ დავით ძეი გიორგისა, ბიძაწული მეფისა სოლომანისა. და მოკუდა ხანი ერევენისა უსეინ ყული, და ჰყო მეფემან ირაკლიმ ძე მასი ყულამანი ხანად; ვინადთგან ესე იყო გონება მსუბუქი, მოკლეს ესე ერევენელთა, სადაცა იძულებულ-

- v 22 მან მეფემან წარგზავნა | მირზა გურგინა ენაკოლოფაშვილი, და ჰყვეს უმრწემესი ძეი უსეინ ალიხანისა მაჰმად ხან ხანად. და განამტკიცეს ესე ბრძანებითა მეფისათა ხანად ერევენისა.

წელსა 1783, ქკს: უოა: შევიდა მეფე ირაკლი საფარველსა ქვეშე რუსეთისასა, რომელსაცა წარმოუგზავნა იპერატრიცამ ეკატერინამ ნიშნები სამეფო, გრამმატა და ორნი ბატალიონნი მკედრობად, რომელნიცა შეიკრნენ უცვალებელითა პირობითა. და წარგზავნა კარსა რუსეთისასა ორნი ძენი თვისნი, ანტონი და მირიან. ამას ზედა განძვინდა ფაშა ახალციხისა სულეიმან ათაბაგი. აღუწოდა ლეკთა, და იყო ოჯრება ქართლისა. ჟამსა ამას მოვიდა ღიანარაღ-პორუთიკი პოტემკინი. ამან დაუტევა მეფესთან ღიანარაღ-მაიორი სამაილოვი და თვით წარვიდა რუსე-

ხან, რომელიცა მაშინ ჰყუა მას პერობილად. ხოლო ომარ ხან-
მატა განვლო გოგჩა, მივიდა, მოაოხრა შამქორი და წარვიდა.

- წელსა 1786, ქკს: უოდ: მაშინ ნახივენელთა ჰყულს
შფოთი და გამოაძეს ნახივენით ხანი თვისი ქალბალი. იგი
v 24 მივიდა და ევედრა ხანსა ერევენისასა მაჰმადს, და მაჰმად ხან
ევედრა მეფესა, რათა შემწე ექმნას. მაშინ მეფემან წარავლინა
მუხრანის ბატონი, სიძე თვისი იოვანე მკედრებითა და ზარ-
ბაზნებითა. შეერთდენ ესენი ერევენელთა თანა, მივიდნენ
ნახივენს და იკვეთნენ. იძლიენენ ნახივენელნი და ევედრნენ
მკედრობასა ქართულეთასა, უკეთუ უკუნ იქცევიან ნახივენით,
კვალად ჰყოფენ ნახივენელნი ხანად თვისთა ზედა ქალბალის,
და პირობითა ამით მოიქცნენ ერევანს და ერევენით ქართლამ-
დე ძლევა შემოსილნი. აიყარა სრულიად ყაზახი¹ და წარვიდა
შუშის და შამშადილი-განჯასა. შემდგომად ერთისა წლისა
r 25 წარვიდა მეფე ირაკლი მკედრობითა რუსითა და ქართულელი-
თა, რათა აჰყაროს ელნი თვისნი | და ხამსისა მელიქნიცა,
რომელთაცა აქუნდათ პირობად მეფესა თანა. მიიწია რა გან-
ჯას, წარგზავნა მკედრებითა ძეი თვისი იულონ. მიიწივნენ რა
ზეიბას, შეემთხუათ მათ მკედრობანი ყარაბაღელთანი. იძლიენენ
ყარაბაღელნი და მოსწყვიტნეს უმრავლესნი ყარაბაღელნი ქარ-
თულეთა. შეემთხვევასა ამას მოვიდა ჩაფარი განჯას რუსეთით,
სადაცა იხმეს მხედრობანი რუსთანი. არამედ უკუნ იქცა რა
რუსი, არღარა რაცხა მეფემან წარსვლა ყარაბაღსა ზედა და
უკმოიქცა მეფე განჯით. და დაშთა ელნი აუყრელნი. და წარ-
ვიდნენ რუსნი წელსა 1787 ქკს: უოვ: . ხოლო წელსა 1788, ქკს:
უოზ: მოკუდა კათალიკოზი ანტონი ძეი იასე მეფისა. ხო-
v 25 ლო მოვიდა რუსეთით ძეი ირაკლი მეფისა | ანტონი, რომე-
ლიცა ჰყვეს მუნ როსიას ეპისკოპოზად. ესე უკუშ გამოირჩიეს
და ჰყვეს კათალიკოზად წელსა 1789 ქკს: უოზ: . წარგზავნა
მხედრობანი თვისნი განჯასა ზედა მეფემან. მივიდნენ შან-
ქორს, მოარბივეს ჩინგალი და აჰყარეს შამშადილი და მოიყ-
ვანეს. უკანასკნელ მეფეცა შთავიდა შამქორსა. მუნ მოვიდა
ფათალი ხან დარუბანდისა და მაჰმად ხან შაქისა. დაასკუნეს
წარსულად სამთავე ყარაბაღსა ზედა ამაღ, ვინაითგან დაი-
ვიწყა იბრეიმ ხანმან კეთილობად მეფისა ირაკლისა, რაოდენ
გზის განარინა იგი ჯელისაგან ფათალი ხანისა, და ანუ ვითარ

¹ ეს სიტყვა კიდევუა მიწერილი გამოტოვების ნიშნით.

შემწე ექმნა ოდეს დაიბყრა¹ მან ყარადალი და გილანი. ამათ შეიერთეს ჯავათხანცა, როქმელსაცა ეპყრა კერძოიდ იბრეიმ r 26 ხანისა. გარნა ეგანრეზომა განზრახუსა მათსა უძღვებ ჰყოფაი ფათალი ხანისა, და უკუნ იქცნენ თვის თვისად.

ბარნა ძეი არჩილისა, ძმის წული მეფისა სოლომანისა დავით, იპოებოდა მაშინ გამოდევნილი მეფისა დავითისაგან და იზრდებოდა სახლსა შინა მეფისასა, ვინაფთვან იყო ასულის წული მისი. იქმნა უკუტე სამდურავი ორთავე მეფეთა შორის და შორის მეფისა დავითისა და დადიანისა გრიგოლისა იქმნა შური. და განვიდა მეფე დავით და მოსწვა ოდიში. შემთხუვეასა ამას წარატანა მეფეძან ირაკლიმ ძის ძესა თვისსა, ძესა გიორგისასა დავითს, ძეი არჩილისა დავით, რათა წარგზავნოს იგი ოდიშსა. და მან წარგზავნა იგი ოდიშს. იხილეს v 26 რა ოდიშელთა ძე არჩილისა, შეკრბნენ მის თანა. სცნა რა ესე მეფეძან დავით, ამანცა შეიკრიბნა მხედრობანი იმერთანი და მივიდა ხუნწს. მაშინ ძის ძემანცა დავით ჰყო მოძრაობა² სამძღვართა ზედა. ზემო იმერთა ჰვონეს კვალად ქართველთა რეცა სწადთ გარდასვლაჲ მუნ. ჟამსა ამას შინა სახლიცა წერეთლისა იყო ორგული მეფისა დავითისა. იკვეთნენ ხუნწს, იძლივა მეფე დავით და განივლტო ახალციხეს. შემდგომად ძეი არჩილისა ჰყვეს იმერთა მეფედ და უწოდეს სახელი სოლომან მეორედ. და მეფე დავით მოვიდა მეფისა ირაკლისა წინაშე, და ამან დააგო მეფისა იმერთასა წინაშე, და ჰყვეს ზავი. ძვალად მოვიდნენ ახალციხით შეყრილობანი ლეკთანი r 27 და დაეცნენ ძევერას, გარნა მეფის ძის ძე დავითძან სძლო მათ და განაბნივნა. იყო უკუტე ხდომევა ლეკთაგან ახალციხით, და რყენიდიან ქართლსა და სომხითსა, მით რამეთუ აღვიდნენ ძენი ერისთვისანი ახალციხეს და ზაქარია ციციშვილი სალთხუცესი დედოფლისა, მოვიდნენ და დაეცნენ კელთუბანს და წარტყვევნეს იგი.

ძვალად მოუხდნენ ვიზიყს ქარელნი, სძლეს ვიზიყის მოურავს ზაქარიას და მოსწყვიტეს სამასისა ვიზიყელნი. მაშინ შეყრილობანი ლეკთანი ფრიადნი მოვიდნენ და დაეცნენ ყარაღაჯს, და მოკლეს გივი ამილახვრიშვილი³, სადაცა გორს⁴

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ყარაბალი“. ² „მოძრაობა“ უნდა იყოს ალბათ. ³ ეს უკანასკნელი ოთხი სიტყვა კიდევ დაწერილი გამოტოვების ნიშნით. ⁴ ტექსტში: გრს.

- მყოფნი მეფის ძენი იულონ ირაკლის ძე და ძის ძეი მეფისა
 x 27 იოვანე გიორგისა განვიდნენ. იქმნა უკუჴე ბრძოლა ზედავე-
 ლასა ზედა. მუნ მვნედ იყო მეფის ძის ძე იოვანე. იძლიე-
 ნენ ლეკნი და წარვიდნენ სირცხვილეულნი, რომელნიცა იყვნენ
 მოყვანილ ერისთავის ძის მიხაილისაგან. ჭვალად მოიყვანა არ-
 ლუთაშვილმან მიქელამ ლეკნი, მოუძღვა, და წარიღეს გრწა-
 ნისი; თუმცა და განვიდნენ მღვეარნი ქალაქით, არამედ ვერ-
 ლარა ეწივნენ. ჭვალად მოუძღვა არლუთაშვილი მიქელა და
 მოსტყვენეს ყალაჩა, სადაცა წარიყვანეს უმეტეს ორასისა
 ტყვენი სომეხთანი. ჭვალად შეკრბა ლეკთა და თათართა
 მკედრობა, მოვიდა და აღიღო რუსთავი, და მეფე იძულებუ-
 ლი წარვიდა მათზედა, სადაცა წარგზავნა ძის ძეი თვისი
 დავით, რათა უყოს ზედა დასხმაჲ. ხოლო მან წარგზავნა
 r 28 გატეხილს კიდს ზევითი შეყრილობა თათართა, და მოარ-
 ბივეს ჯავახეთი და მოვიდნენ გამარჯვებულნი ალაფითა დი-
 დითა. და ლეკთა ამათ განვლეს ტყითა და წარვიდნენ მშვი-
 დობით ახალციხეს, მით რამეთუ მეფემან არღარა ამჯობინა
 მისვლა ტყეთა შინა ლეკთა ზედა.

წელსავე ამას 1789 ბრძანებითა მეფისათა მიუხდა მეფის
 ძის ძეი დავით ყარსსა ათასითა კაცითა და მოსტყვენა ინჯა-
 დარა, ფალდერევან და ჯომუშლი, და იალაფეს უმეტეს ათასისა
 ტყვისა. მაშინ მოეწივით უკანა მკედრობაჲ დიდი თურქთა
 მძღვანველობითა ალიბეგისათა და მაჰმად ბეგისა, ძეთა ხათუ-
 ნისათა. მუნ თვით მეფის ძის ძეი დავით იყო ფრიად მკნეთ,
 რომელმანცა კელითა თვისითა მოკლა თიქნისელი ხანი თო-
 v 28 ფითა, რჩიული მკედარი თურქთა შორის. უკანასკნელ მოვადა
 მას ზედა იშიყ ბეგ, გამოჩენილი მკედარი ყოველსა ყარსსა
 და ქურთსა ზედა, სადაც მეფის ძესა სცა მან შვიდი ხმალი,
 გარნა დაიცუა იგი ჯაჭვმან, ვინაითგან აქვნდა დაფარვით
 ტანსა ჯაჭვი. უკანასკნელ მოკუდა ესეცა კელითა მეფის ძი-
 სათა. ესე იყო საკვირველი, რომელ ყრმაჲ წლისა ოცდასამისა
 და გამოუცდელი ბრძოლისა, ესრეთ იყო დღესა მას მკნედ,
 რომელ განაკვირნა ვითარცა ქართველნი და ეგრეთვე თურქ-
 ნი. გარნა ბრძოლასა მას დაეფლა ცხენი ლიასა და გარდმო-
 ვარდა, გაექცა ცხენი, რომელიცა შეიპყრა და მოართვა გულ
 მაჰმადსა სარვანმან, ძემან შარიფისამან, და აღჯდა კვალად.

მუნ მოსწყდნენ¹ ბრძოლასა წინაშე | მისსა ორნი ყრმანი ბე- I 29
ბურის შვილები, რომელნიცა იყვნენ მკნენი მამაცი.—

კვალად მოუძღვა არლუთაშვილი მიქელა ახალციხით
ლეკთა, მოსტყვენა გაურარხი, სადაცა ეკუშთა საბარათიანოს
სარდალი დავით მკედრობითა თვისითა ღურნუკს. მუნ იძლივა
სარდალი, და მოკუდა მუნ უმეტესი ასისა და შეპყრობილ
იქმნენ უმეტეს ასისავე:—ზარნა შემოვიდნენ საგურამოსა შინა
ლეკნი უმეტეს ათასისა კაცისა, რომელნიცა განიყვნენ ორად:
ნახევარმან წარიღო ნახირი პირუტყვთა ღედოფლის დარეჯა-
ნისა² ქალაქს მახლობელ, ავლაბრისა ხოჯა მელიქის საყდრის
გვერდიდამ, სადაცა ქიზიყს მყოფმან მეფის ძემან იულონ შეუკ-
რა იორი, განაზნინა ლექნი იგი და მიულო მათ ნატყუნავნი V 29
მათნი; და ნახევარმან აღიღო ფრეხეთი და წარვიდა საგურა-
მოიფთ დაღისტნად. მაშინ მეფის ძის ძემან დავითმან, მყოფ-
მან მატანსა შინა, მოიკრიბნა მკედრობანი ახმეტელნი ვიდრე
ას კაცამდე, შეუკრნა გზანი ჭინჭრისა, სძლო მათ და მიულო
ყოველივე ნატყვენავი და ტყვენი. ესრეთ შიშვნეულ იქმნენ³
ლეკნი, რომელ ოდეს იწყეს რა ლტოლვაჲ, ერთი მეორესა
ჰყრიდნან ფლატესა ზედა ილტოისასა, ვინ წინა უსწროს ურ-
თი ერთარს, რომელნიცა იყვნენ უმეტეს ხუთასისა. სისხლმან
მათ ლეკთა დახოცილთამან სრულიად შეღება წყალი იგი ილ-
ტოისა წითლად.—

იქმნა კვალად სამღურავი მეფისა სოლომანისა და დავი-
თისა. მაშინ დავითმან შემოიკრიბნა მკირდნი ლეკნი ახალ- I 30
ციხით, წელსა 1790, ქკს: უოშ.; სძლო მეფესა სოლომანს და
დაიპყრა კვალად იმერეთი. შემოკრიბნენ კვალად ოდიშარნი
და აფხაზნი მით, რა მანუჩარს დადიანისა ძესა აქუნდა ამას-
თან შეკრულებად და ორგულ იყო ვითარცა ძმისა თვისისა
დადიანისა გრიგოლისა, ეგრეთვე მეფისა სოლომანისა. მხილ-
ველმან ამისმან მეფემან ირაკლიმ მიაშველა ძის ძე თვისი
იოვანე მეფესა სოლომანს. მაშინ მეფე სოლომან დამაგრებულ
იყო სახლსა წერეთლისასა, ვინაფთვან წერეთელი პაპუნა და
ზურაბ იყო ორგულ მეფისა დავითისა. იქმნა ლოსიათხევს
ბრძოლა. იძლივა მუნ მეფის ძის ძისა იოანესაგან | მეფე და- V 30

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ბრძოლნი“. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „მა“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ტყვენი“.

ვით, რომელსაცა¹ ჰყუანდა უმეტეს ათიათასისა იმერნა, აფ-
 ხაზნი და ოდიშარნი, და ქართველნი არა იყვნენ უმეტეს
 ხუთასისა მით, რამეთუ ზარბაზანმან დასცა მათ ზარი. ამავე
 წელსა მეფის ძემან დავით შემოიკრიბნა კიზიყელნი, მოუხდა
 ბაიამათლოს და ფადარს და მოსტყუტენვა. დღესა მას სამჯერ
 სძლო გამოსრულთა ლეკთა მდევართა და მოვიდა გამარჯვე-
 ბული და ალაფითა სავსე. ხოლო ვინაითგან აქვნდა შური
 ხანსა განჯისასა ჯავადს ალი სულთნისა შამშადილსა ზედა,
 რომელიცა არა მორჩილებდა და ძმასა მისსა მაჰმად ხანს
 უკუდგა პლ ხანობასა მისსა, [აჰყა]რა შამშადილი და მოიყ-
 r 31 ვანა შულავერს. ხოლო მუნით მისრულსა შამშადილადვე
 დაესხა მაჰმად ხან მხედრობითა, გარნა სძლო მან მაჰმად
 ხანს, და გარდა ამისსა მრავალ გზის იძლევა ვა ხანი, ეგ-
 რეთვე განჯელნი ალი სულთნისაგან, თუმცა და მრავალ
 გზის უკუ უბრუნა და მისცა მეფემან განჯელთა შამშადილი,
 გარნა არა ემონენ. ამად დაიცა დროჲ და მოუხდა ჯავად ხან
 განჯურითა² მელიქებისა³ მხედრობითა და მოსტყვენა შამ-
 შადილი, რომელსაცა ჰყვა უმეტეს სამი ათასისა მხედრობანი.
 მაშინ გარდაეშველნენ ყაზახნი, სადაცა შეკრბნენ ყაზახნი და
 შამშადინელნი უმეტეს არა სამასისა, სძლეს ჯავათ ხანსა და
 v 31 შეიპყრეს უმეტეს რეაასისა განჯელნი, და დაუშთა ჯავად ხანს
 თვისი ყოველივე ბარგი, ჯორი და აქლემი და განივლტო
 სირცხვილეული. ძველად მოუხდა ბაიამათლოველთავე მეფის
 ძე ალექსანდრე და მოსტყვენა ივინი.

ხოლო გარდაიცვალა რა ქარიმ ხან სპარსეთს, და ზაქი
 ხანცა, ძმა მისი, მოკლეს. სპარსთა ბარბაროზებისა და ტირა-
 ნობისათვის, რომლისა შემდგომად დაიპყრა სპარსეთი ალი
 მურათხანმან ზანდმან. და ოდეს გარდაიცვალა ესე, მაშინ გამო-
 ჩნდა ალა მაჰმად ხანად წოდებული, ძეი მაჰმად ასან ხანისა,
 გვართა ყაჯარი, რომელიცა ჰყო საჭურისად ალიშამ, ძმის-
 წულმან ნადირისამან. ამან სძლო ჯაფარ ხანს ზანდსა და
 r 32 დაიპყრა არაყი და მოვიდა ადრიბეყანსა მუშკამბარსა | ზედა.
 მუნით აბირა მეფეს ირაკლის მეგობრობასა თვისსა ზედან
 და უკუნჩქცა შირაზად, ამად ვინაითგან შირაზსა შინა იპოე-

¹ ან სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ჰყვა“. ² ტექსტში სწერია „განჯულ“, შემდეგ „ულ“ წაუშლიათ და მიუმატებიათ „ურითა“. ³ ამ სიტყვის ბოლო დაუწერიათ „ითა“, შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან დაუწერიათ „სა“.

ბოდა მაშინ ლუთვალი ხან, ძეი ჯათარ ხანისა. ესე გამოვიდა პირისპირ ამისსა, იქმნა¹ აბოხი შორის მხედრობასა ამისსა, რომლისა გამო განიბნივნენ მკედრობანი ლთვალი ხანისანი, და მივიდა ქირმანს². განვლო ხოჯამან, აღილო შირაზი, წარვიდა და მოადგა ქირმანს და დაიპყრა იგი. განივლტო მუნით ლითვალი ხან, რომელმანცა განარღვია ერთი კერძოი მკედრობისა ხოჯასი, ვინაითგან იყო ესე ლითვლი ხან ჟამსა ამას ესრეთ მკედარი და მკნე, რომელ მსგავსი მისი ყოველსა შინა სპარსეთსა არა იპოებოდა. ხოლო მისრული | ბამს, შეიპყრეს v 32 ბამელთა და მოიყვანეს ხოჯისა წინაშე, რომელსაცა აღმოხადნა თუალნი.

მოიცალა რა საქმისაგან სპარსეთისა ხოჯამან, მოვიდა და მოადგა შუშის, მით რამეთუ არ ერჩდა მას ხანი შუშისა იბრეიმ, გარნა ვერა აღილო ციხე ესე. და მოვიდნენ ელნიცა ქართლისანი განლტოლვილნი შიშისაგან ხოჯასა. მაშინ ძენი მეფისანი იულონ და ალექსანდრე მიუხდნენ განჯას და მოსტყვენეს, რომლისა გამო განძვინებული ხოჯა წარმოემართა ტფილისსა ზედა. ჟამსა ამას ძეი არჩილისა, მეფე იმერთა სოლომან, იმყოფებოდა ტფილისსა შემწედ პაპისა თვისისა. პირველსა დღესა იკვეთნენ ველსა გრწანისისასა მეწინავენი სპარსთა | და r 33 ქართველთანი, სადაცა მეწინავეთა შორის იმყოფებოდა მეფის ძის ძეი დავით, წერეთელი ზურაბ და ამილახვარი ოთარ, მუხრანის ბატონი იოვანე და ქიზიყის მოურავი ზაქარია. დღესა მას მუნ იყვნენ ქართველნი, რომელთა ძლით იძლივნენ სპარსნი. ხოლო დღესა მეორესა, ვინაითგან იმერთა იწყეს ტყვევნა აყრილთა მათ მცხოვრებთა ტფილისისათა, არღარა უვიდოდა ორთავე მეფეთა მკედრობაჲ უმეტეს ათას ხუთასისა კაცისა. იქმნა ბრძოლა ველსა ზედა კრწანისისასა³. იძლივნენ ქართველნი და იმერნი, განივლტნენ მეფენი, და აღილეს ტფილისი წელსა 1795, ქკს: უბგ:; და მიუღეს ყოველივე თოფხანაჲ მეფესა. დღესა ამას იყო მკნედ მეფის ძის ძეი იოვანე ესრეთ, v 33 უკეთუ იგი არა იპოებოდა მუნ, შეიპყრეს მცა მეფე ირაკლი. ხოლო მეფის ძემ დავითმა შთაყარა გვესა შინა საგუბრისათა ზარბაზანნი იგი, რომელიცა აქენდა მას თაბორის კერძო, რა-

¹ ამ სიტყვის შენდგ ტექსტში წაშლილია „ბრძოლა“. ² ამ სიტყვაში ასო „მ“-ს ნაცვლად სწერია „შ“-ს. ³ ტექსტში „კრწანისისისასა“.

თა არა დაუშთეს სპარსთა, და ესრეთ განარინა¹. აღიღეს ტფილისი და მოწვეს, და თვით მეფე განივლტო მთიულეთს. დაჰყო უკუშე ხოჯამან რვა დღეი სოღალულს. მუნით აღიყარა და შთავიდა მულანსა და მუნით წარვიდა ხორასანს ზედა. მაშინ მოვიდა ორი ბატალიონი შემწედ რუსეთისა მკედრობათაფანი.

- იხილეს რა² ლეკთა უძღურებაჲ ქართველთა, შეკრბნენ უმეტეს ათას ხუთასისა, მივიდნენ ნორიოს, გარნა იძლივნენ
- † 34 ფრიად მოურავისაგან მათისა ზაალ ენდრონიკაშვილისაგან, რომელიცა იყო სიმკნითა აღმოჩენილ ყოველსა საქართუშელოსა შინა. მუნით განვლეს დილომი, ავლეს დიდგორი და მივიდნენ კოთელიას. მუნით წარმოსრულნი მოვიდნენ დადაეცნენ იედიბოლუქსა ზედან დემურჩიასანსა. მაშინ მეფის³ ძის ძეი დავით იმყოფებოდა ბორჩალოსა შინა. სცნა რა მან, მოკრიბნა ბორჩალოველნი ვიდრე ას კაცამდე, ეწია იედიბოლუქსა, სძლო მათ და მიუღო ყოველივე ნატყვენავი. ესრეთ შიშვნეულ იქმნენ ლეკნი, რომელ მოიშთვნენ მტკუარსა შინა უმეტეს სამასისა. და დღესა მეორესა შემოვიდა ტფილისს:
- v 34 გამარჯვებული, რომელმანცა შემოიტანა ჯორთა ზედან აღკიდებული საბალნითა თავნი ლეკთანი. ამას ზედან განმხდნენ ტფილისელნი და იწყეს კვალად აოხრებულისა ქალაქისა შენებად. და იბრეიმ ხან მოვიდა შუშისა განჯასა ზედა, ვინაითგან ხანი განჯისა იყო მიზეზ აოკრებისა ყარაბაღისა და ტფილისისა. სთხოვა მეფესა ირაკლის შეწევნაჲ, რომელმანცა წარუვლინა ძეი თვისი ალექსანდრე და ძის ძეი დავით. მივიდნენ ესენი განჯასა ზედა, აღიღეს ქალაქი და მოწვეს, და რაოდენ გზის გამოვიდოდიან ციხით განჯელნი, ეგოდენ იძლეოდნიან, სადაცა ფიცხელად ბრძოდიან ქართველნი, რომელ სიმკნესა მათსა
- r 35 განკვირვებულ იყვნენ ყარაბაღელნი და ლეკნი. უკანასკნელ შთავიდა თვით მეფე ირაკლიცა, გამოართვა ყოველნივე ტყვენი საქართველოისანი დროსა ხოჯასასა ტყვექმნილნი უმეტეს ათასისა, ზავ ჰყვეს განჯელთა თანა და უკუნ იქცა.—

შამსა ამას მოვიდა მკედრობაჲ რუსთა მძღვანველობითა უვალერიანე გრაფ ზუბოვისათა. ამათ დაიბყრეს დარბანდი,

¹ ტექსტში „განარინეს“. შემდეგ ბოლო „ეს“ წაუშლიათ და ზემოდან დაუწერიათ „ა“. ² ტექსტში უკანასკნელი ორი სიტყვა ორჯერაა გამეორებული.

³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „ძე“.

შამახია, ბაქი და სალიანი წელსა 1796, ქსა: უბდ.: მაშინ აღა
 მაჰმად ხან ხოჯად იბოებოდა ხოროსანს დაპყრობისათვის მისისა,
 რომელმანცა აღილო მაშათი და ტყვე ჰყო ძის ძეგ ნადირისა
 შარუხ და მიულო უმრავლესი ნაქონები. უკანასკნელ მოიკლა
 ესეცა. ხოლო ზუბოვმანცა წარმოგზავნა მკედრობითა ღიანა-
 რალ-მაიორი კორსიკოვი. ამან | დაიპყრა განჯა; მუნ დაუტევა v 35
 მცირედი მკედრობად და მოვიდა თვით ტფილისსა მხედრობი-
 თა. წელსა ამას გარდაიცვალა ეკატერინა იპერატრიცა, და
 იქმნა ძე მისი გელმწიფედ პავლე. ამან უკუნ აქციენა ყოველნი
 მკედრობანი რუსეთისანი რუსეთადვე. მდეს მოიცალა აღა
 მაჰმად ხან საქმისაგან ხორასნისა, წარმოემართა და მოვიდა
 შუშის. სცნა რა იბრემ ხანმან მომავალობა მისი, განივლტო
 სახლეულითურთ თვისით ბელაქნად, და აღა მაჰმად ხანმან
 დაიპყრა ციხე. მუნ მოიკლა ესე მონათა თვისთაგან წელსა
 1797 ქს: უბე.: და უკუნ იქცნენ სპარსნი თვისთვისად. წელ-
 სა ამას იქმნა მეფე ირაკლი უძლებ წყლის მანკიერებითა.
 შამსა ამას | შთამოვიდა ომარ ხან, მოწვა ველის ციხე და მუ- r 36
 კუზანი და უკუნ იქცა და შთავიდა შაქად. და მეფეცა ირაკლი
 გარდაიცვალა წელსა 1798, ქს: უბე.:—

და იქმნა მეფედ ძე მისი გიორგი. შამსა ამას მოვიდნენ
 კვალად შეყრილობანი ლეკთანი და დაეცნენ კრცხინვალს და
 ვერა რადმე ჰყვეს. გარნა უკუნ იქცნენ რა, შემთხვათ მეფის
 გიორგის ძე იოვანე დირბს, და იძლივნენ მათგან. მუნ მოიკლა
 ბრძოლასა შინა წინამძღვანი ლეკთა ჩინებული ალი ფოლადად
 წოდებული. წარმოიშვა კვალად სამღურავი შორის ქართლისა
 და ყარსისა. მაშინ წარგზავნა მეფემან გიორგიმ ძენი თვისნი
 დავით და იოვანე, მიუხდნენ ყარსსა, მოსტყუენეს გარემონი
 ყიზილ ჩახჩახისანი, | გარნა გამოვიდა მკედრებითა დიდითა v 36
 ალი ბეგ, და იძლივა ქართველთაგან ოსმალნი ესრეთ, რომელ
 უმეტეს ორისა ალაჯისა სდევნეს ქართველთა ოსმალთა
 კოცითა და ჭერითა. და შემოიქცნენ ქართველნი ალაფითა
 დიდითა მძლეველნი თურქთანი. შამსა ამას იყო ყენად ბაბა-
 ხან, ძნისწული აღა მაჰმად ხანისა, და ვინაითგან ესე აწვევ-
 და¹ მეფესა გიორგის მონებასა, ამაღ იძულებულმან შეიტანა
 თავი თვისი მონებასა ქვეშე იპერატორისა² პავლე პირველი-

¹ ტექსტში: „აწვევედა“. ² ტექსტში: „იპერატორისასა“. შემდეგ უკანასკ-
 ნელი „სა“ წაუშლიათ.

სასა: ხოლო ამან წარმოუგზავნა დესპანი და სამეფო ნიშანნი, და ერთი პოლკი იეგირისა, და შემდგომად მოვიდა ერთი პოლკიცა მშკათირისა. კვალად შთამოვიდა ომარხან ავარელი.

† 37 ბირებითა იბრეიმ ხანისათა და დანიბანაკა | კიდესა ალაზნისასა. მუნ მივიდა მეფის ძე ალექსანდრე, ვინაითგან იყო ურჩი მეფისა. წარმოვიდნენ და მოვიდნენ პირისპირ ნიახურისა. მუნ ეკვეთნენ მეფის ძე იოვანე და ბაგრატ კახთა მხედრობითა და ექესასისა რუსითა, და რაოდენ იყვნენ¹ თვით მვნედ, ეგოდენ მკედრობანი კახთანი. იძლიენენ ლეკნი და მოსწყდნენ უმრავლესნი, რომელიცა შეყრილობა ესე იყო ვიდრე ათიათასისა² კაცადმდე. და უკუნ იქცნენ სირცხვილეულნი, შთავლეს იორი, მიუხდნენ განჯას, გარნა მუნცა იძლიენენ. და მეფე გიორგიცა გარდაიცვალა წელსა 1900, ქკს: უჰჰ: დეკებრისა 28 დღესა, და დაფლეს მცხეთას სამარხოსა მეფეთასა. —

ხოლო შემდგომად მისსა ჰყვეს გამგედ და მართებულად | ქართლისა პირმშო ძე მისი. დავით ბრძანებითა იპეტორისათა, ვინაითგან ჯერ იყო მებრ ტრაკტატითა, ესე იგი ალთქმისა პირობითა, დადებულითა შორის ეკატირინასა იპეტრატრიცისა და მეფისა ირაკლისათა, რათა ბრძანებითა რუსეთისა³ კარისათა დაიდრგინებოდეს მეფე. ამან იწყო მართვად ქართლისა ფრიად გონიერად, ვინაითგან იყო ესე აღზრდილი მეცნიერებასა შინა, ვითარცა საღმთოთა და ფილასოფიათა, ეგრეთვე სამკედროსასა შინა, ვინაითგან უწყოდა მან ვითარცა კანონი სამოქალაქოი და სამკედრო აზიისა, ეგრეთვე ევროპისაცა⁴. გარნა ვინაითგან იყო ესე დავით ფრიად დედათა მოყვარე, ესე შეატუნა თანა აღზდილმან

† 38 მისთანა | მთავარ-დიაკონმან ეგნატემ, ონისიმეს ძემან, მარტყოფელმან, რომელიცა იყო ფრიად ფილასოფოს, და ესწავათ ერთადცა ამას და დავითსა, რომელიცა იყო ფრიად მისანდომისი. ამან მოიბირა და შეაუღლა ქალსა სომხისა მოქალაქისასა ალა ტერსიმონაშვილის ასულსა ზედა ელენეს, რომლისა გამო გულნაკლულ იქმნენ ვითარცა ძმანი, ეგრეთვე ჩინებულნიცა ქართველთანი. და მხედველი ამისი დავით იქმნა მცირე რაი მწუხარებისა გამო ცნობა ვნებულ. ამან მიუღო ქსანი

¹ ტექსტში: იყვნეთ. ² ტექსტში: ათი თასისა. ³ ტექსტში: „რუსეთისათა“ „თა“ წაშლილია. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „ცა. ამან ანიჭნა“.

ძმასა თვისსა ივანეს და ბაგრატს და ლიახვი და გვერდის-ძირი ბიძასა თვისსა იულონს და მიცა კვალად ქსნის ერისთვიანთა, რომელიცა აქენდათ გამორთმეული ორმოცსა წელსა მეფისა ირაკლისაგან¹, | ერთგულებისა გამო მათისა, რამეთუ v 38
 აქუნდათ ფრიადი შეკრულებად მასთანა და ერთგულება, და მოელოდა მეფობისა დამტკიცებასა როსიით. ამან განაახლა შუა თვალი გატეხილის ხიდისა, რომელიცა შთასჭრა აღა მაჰმად ხანმან მოსვლასა თვისსა ტფილისს. გარნა გარდაიცვალა მყის პავლე პეტრეს ძე წელსა 1801 ქკს: უპთ: და ვერლარა სრულ იქმნა საწადელი მისი, ვინაითგან იპერატორმან ალექსანდრემ, ძემან პავლესმან, წარმოგზავნა ლიანარაღ-ლეიტენანტი კოროინდი. მაშინ მკედრობანიცა რუსთანი უმეტეს ათის ათასისა შემოსურულ იყვნენ ქართლში. მოვიდა იგი. მაშინ ორგულ ექმნენ მეფის ძეს დავითს რა|ოდენნიმე მახლო- r 39
 ბელნი თვისნი ბირებითა კნორინლისათა, რომელმანცა აღუთქვა მათ სასყიდელი დიდი. ჰ საკვირველი, რომელ თვით მათ იწყეს უკანასკნელ სარჩელად რუსთა ზედა, და ხადოდენ თავსა თვისსა ახლად იუდად, ვინაითგან შესცდნენ იგინი ვერცხლისათვის, გარნა ვერა რაჲ მიიღეს სასყიდელი და იქმნენ საკიცხველ ყოველთაგან. ამან განაწესა მებრ კანონისა მათისა, ვითარცა მას სწადდა, ყოველივე კანონი სამოქალაქოდ და უკუნ იქცა რუსეთად. ხოლო წელსა 1802 მოვიდა კვალად კნორინდი, აფუცა ერნი ერთგულებასა ზედა როსიისასა, რომელთა შეკრებულთა სიონსა შინა | შემოახვია მკედრობად. v 39
 და ქართველთა შიშვნეულთა ჰყვეს ფიცი მსწრაფლ. და მოასვენა ჯვარი იგი წმინდის ნინასი წელსა 1802, ქკს: უჟ:, რომელიცა მოიპარა და წარიღო არშას ციხით რუსეთად მთავარ-ეპისკოპოზმან რომანოზ, არაგვის ერისთვის ძემან. ხოლო აწ კვალად მოსცა იპერატორმან ალექსანდრემ ქართველთავე. დაუტევა მუნ კავალინცი განმგედ და თვით უკუნ იქცა რუსეთადვე.

ძვალად აღდგნენ ლეკნი და იწყეს ტყუშნვა ქართლისა, დაესხნენ ორგზის ქარელსა და მოსწყვიტნეს მრავალნი მუნებურნი. კვალად მიუხდნენ და წარტყუშნვეს ყელ-ქცეული, ვგრეთვე ქენდერი და მსგავსისავე სახითა კახეთითცა წარიღეს მელაანი. | ძვალად შეკრბნენ ქარელნი, მოვიდნენ და წარიღეს r 40

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში კიდევუა გატანილი.

- ივრით ცხვარი თუშთა ვიდრე ოცდა ათი ათასამდე, რომლისა გამო გამოსცვალეს კნორინლი. ღა ნაცვლად მისსა¹ განაწესეს ღიანარალ-ლეიტენანტი ციციშვილი პავლე დიმიტრის ძეი, რომლისა მამა დროსა ვახტანგ მეფისასა გარდასრულ იყო რუსეთად. კაცი ესე იყო გონება ვნებულ და ცნობა მიხდილ, ვინაითგან გუართა ამათა შორის ზოგად არა იშვით არს ესე სენი. ესე მოვიდა წელსა 1803 ქკს: უჟა: . ჟამსა ამას იყვნენ ძენი ქართველთ მეფისანი მიწოდებულნი როსიად. იწყეს რა მათ მზადებაჲ, არამედ დაესხა ღამე ვითარცა ავაზაკსა ზედა
- ▼ 40 და წარგზავნა რუსეთად. | შემდგომად ამისა შეუსივა მკედრობანი ღიანარალ-მაიორისა² ლაზარევიტურთ დედოფალსა ციციშვილის ასულსა მარიამს, მეუღლესა მეფის გიორგისასა, რათა იძულებით და გამოთრევით წარგზავნოს რუსეთსა. იქმნა მუნ შფოთი, სადაცა რუსთა დაკოდეს ფრიად ჳრმლითა ორსა ადგილსა მკლავსა შინა დედოფალი მარიამ, და ამ შფოთსა შინა მოკუდა ღიანარალ-მაიორი ლაზარევი ხანჯლითა, რომლისა არა სადა ცხად იქმნა მკვლელი მისი, და დედოფალი დაკოდილი ბრალეულ ჰყვეს, რეცა მან მოკლა იგი, და შვილებითურთ თვისით წარიყვანეს რუსეთად, რომლისა ჳკრეტა
- ⊕ 41 მჳკრეტელთათვის იყო საზარო. და დაპატიმრეს მონასტერსა შინა ბელილოროდისასა, ვინაითგან ციციშვილმან დასწამა სიკუდილი³ მისი. ხოლო დედოფალი დარეჯან დადიანის ასული, მეუღლე მეფისა ირაკლისა, დაშთა უძლებობისა გამო ტფილისსა.

- ხოლო ამან ციციშვილმან წარგზავნა მკედრობაჲ ბელაქანსა ზედა, და მოწვეს ბელაქანი, გარნა მაშინ ვერა აღვირასხა⁴ ლეკთა კადნიერებასა მათსა, მით რამეთო მოვიდნენ ქარელსა და მოსწყვიტნეს რუსნი უმეტეს ასისა, ეგრეთვე წარიღეს ჩივაძიანთ კარი და წარასხეს უმეტეს ასისა ტყვისა. კვალად ბელაქნის მახლობელ წარიღეს რუსთა ცხენნი. უმეტეს ხუთასისა და ეგრეთვე მახლობელ ქალაქისა წარიღეს უმეტეს
- ▼ 41 ოთხასისა | ცხენი. და იყო მრავალი ვნება ლეკთაგან. ჳვალად სიფიცხითა და ბოროტებითა ციციშვილისათა ვნებულ იქმნენ უმრავლესნი თავადნი და აზნაურნი კახეთისანი და წარვიდნენ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „ჰყვეს“. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „ლაზარევისა“. ³ ტექსტში სიკუდილი. ⁴ ტექსტში დაწერილია ჯერ „ასხეს“, შემდეგ „ეს“ წაშლილია და ზემოდან დაწერილია „ა“.

სპარსეთად; ეგრეთვე მეფის გიორგის ძე თეიმურაზცა, ვნებუ-
ლი ციციშვილისაგან, წარვიდა სპარსეთად. და ჟამსა მას იქმნა
მომსვრელი სენი ყოველსა საქართველოსა შინა, რომლისა გა-
მო შეედვათ ფრიადი სრვად. ხოლო დედოფალი დარეჯანცა¹
წარიყვანეს როსიად. და ოდეს ლეკთაგან იყო ოხრებაჲ ქართ-
ლისა, მის გამო ჯეროვნად რაცხა ციციშვილმან შენობაჲ
წალკისა, რათა ამით აღვირ-ასხას ლეკთა, და დაასახლა მუნ
რაოდენიმე მოსახლენი. ხოლო მოვიდნენ ლეკნი და წარასხეს
ტყვედ ყოველნივე. ამას ზედან განრისხებულმან ციციშვილმან
წარგზავნა | მხედრობაჲ საკირესა, სადაცა იდგნენ ლეკნი. იქმნა r 42.
ბრძოლა მათ შორის, სადაცა იძლიენენ რუსნი, და მოსწყვიტ-
ნეს მრავალნი და დანაშთნი მოვიდნენ ტფილისსა. კვალად
მოვიდნენ ლეკნი და წარტყუნეს ნიჩბისი. კვალად მოვიდნენ
სოლანლუხს და წარტყვენეს უმეტეს ორასისა რუსნი. ხოლო
არაოდეს მოიხსენების², და ვერცა დაიტევს ისტორიაჲ ესე,
თუ ვითარი ოხრება იყო ლეკთაგან საქართუელოსა შინა.

და წელსა 1804, ქკს: უჟბ: შეიკრიბნა ამან მკვედრობანი
და მოადგა განჯას. ვერ წინა-აღუდგა ხანი განჯისა ჯავად
ამად, რომელ არღარა იპოებოდა მუნ უმეტეს ხუთასისა მე-
თოფე მომსვრელისა გამო სენისა, ვინაითგან მათცა შეედვათ
სენი, და აღწყვიტნა მრავალნი მუნ მცხოვრებნი | ჭირმან. v 42.
ამისა გამო აღიღეს უკვე მიტევებითა განჯის ციხეჲ რუსთა,
სადაცა მიტევებასა ზედან მოსწყდნენ უმეტეს ხუთასისა სალ-
დათნი. განძვინებულთა სალდათთა და ტკინვეულთა ქართველ-
თა განჯელთაგან რაჲცა უსამართლოება იხმარეს თვისითა
მეზობელთა ზედა. ჟამსა მოსვლისა ალა მაჰმად ხანისასა, მოს-
წყვიტნეს უმრავლესნი მცხოვრებნი განჯელთანი, მოსრნეს
დედა-წულნი და იავარ ჰყვეს ნაქონები მათი. ეჰა უუსჯულოე-
სი! რომელ ტირანმან³ ციციშვილმან ჰსცა ნება მხედრობათა
შებილწებისათვის ტყვეთასა, ხოლო თვით ექმნა მაგალით უს-
ჯულოსა ამის განზრახუასა, მით რამეთუ პირველმან შეაბილ-
წნა სახლეულნი ხანისანი. | ხოლო ამავე წელსა წარგზავნა ია- r 43.
ნარალი გულაკოვი დასასჯელად ქარელთა. მიიწია რა ზაქა-
თალას, იძლიევა გულაკოვი ქარელთაგან, რომელიცა თვით
დასჩეხეს ხრმლითა, და მოსწყდნენ უმრავლესი მხედრობანი.

¹ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ² ტექსტში: მიხსენების.
³ ტექსტში: ტირიანმან.

მისნი და ესრეთ შიშვნეულ იქმნენ, რომელ უმეტეს ხუთასისა რუსნი გარდასცვიდნენ კლდესა ზაქათალისასა და მოსწყდნენ, გარნა დაშთა უვნოდ იანარალი ყაფლანიშვილი დიმიტრი, მეორე მძღვანი ამა რუსთანი შემდგომად გულაკოვისა, რომელ იგიცა გარდავარდა კლდესა მას. ხოლო გაზაფხულსა წიგლსა ამასვე წარვიდა ციციშვილი ერევანსა ზედა, დასაპყრობელად ქალაქისა მის. მიიწია რა ეჩმიძინსა, მუნ შეემთხვია.

- ▼ 43 ძე ყეენისა აბაზ მცირედითა | მვედრებითა. თუმცა ლა წარმოიშუა, მათ შორის მცირერი ბრძოლად, გარნა უძალო ქმნილნი სპარსნი გაეცალნენ და მივიდნენ გარნისსა, ხოლო ციციშვილიცა განვიდა ზანგისა. მდინარესა და მოადგა ციხესა ერევნისასა. მცნობმან ამისმან ყეენმან ბაბახან მოირთო ძალი, მოვიდა გარნისსა ზედა. ჟამსა ამას დაემწა მხედრობა ციციშვილსა, წარგზავნა მან მანტრეზორი. მაიორი ორასითა მხედრობითა და ერთითა ზარბაზანითა ბანბაკად, რათა მოართვას მან მუნით აზულად. სცნა რა ყეენმან, შეუყენა უკანა მეფის ძე ალექსანდრე ათასითა მხედრებითა სპარსთათა, რომელიცა ეწია მას მახლობელ დარბაზისა, და მოსწყვიტნა სრულიად მანტრეზორი-მაიორითურთ, მიუღო ზარბაზანი და | მივიდა წინაშე ყეენისა. ამად პატივ სცა მას ყეენმან და ანიჭნა საბოძვარი დიდი. შემდგომად რაოდენისამე დღისა წარმოიშუა ბრძოლად შორის ციციშვილისა და ბაბახანისა, იძლივა ციციშვილი ესრეთ, რომელ გამოიპარა ღამით მცირედითა მით მხედრებითა, რომელნიცა გარდაურჩნენ სპარსთა კელთავან ბრძოლასა მას. ხოლო ამათ არღარა შეუდგა უკანა ბაბახან, ვინაითვან სცნა ორგულეზად სპასპეტისა თვისისა სულეიმანისაგან, რომელსაცა სწადდა სიკუდილი ძისი იღუმალ. და წარვიდა ყეენი თერანად. ხოლო ციციშვილიც მოვიდა თბილისს.

- მაშინ ძეი მეფისა იულონ ლტოლვილი რუსთაგან შეიპყრეს ულევის, და ფარნაოზცა კახეთით მისრული ყაზახად
▼ 44 შეიპყრეს ყაზახელთა და მიიყვანეს წინაშე ციციშვილისა, და მან წარგზავნა იგინი როსიად; პირველი უკმევე დააყენეს ტულსა, ხოლო მეორე ვარონიშს. და შემდგომად თვითცა ციციშვილიცა შთავიდა განჯას.—

ხოლო წელსა 1805 ქკს: უყვ: მოვიდა ბაბახან არღველს; შიშვნეული მისგან ხანი შუშისა იბრეიმ შევიდა საფარველსა ქვეშე რუსთასა, სთხოვა ციციშვილს მხედრობად და-

შაცველად ციხისა თვისისა, რომელმანცა მისცნა ხუთასნი მკედრობანი რუსთანი. მოვიდა ბაბახანცა არეზსა ზედა. მუნით წარგზავნა ძე თვისი აბაზ საქართუშელოსა ზედან არა ძლიერითა მკედრობითა. მოიწივნენ რა თართარსა, წარგზავნა ციციშვილმან ათასნი უკვე რუსნი კარეგინისა პოლკოვნიკისა მძღვანელობითა. შეიმთხვენენ ქურაგსა. იძლია კარეგინი, რომელ კნილა გარდაურჩა ოცდაათითა სალდათითა, და თვითცა დაჰკოდეჲს კარეგინიცა. ჰსცნა რა ესე ციციშვილმან, წარვიდა ოთხი ათასითა მხედრებითა მას ზედან, გარნა სპარსთა გარდავლეს ზემო გზად და რუსნი დაუტევეს ქვემოსა გზასა ზედან. მოვიდნენ განჯას და გარდაასახლეს მუნით მცხოვრებნი განჯელნი მახმედიანნი, რომელიცა წარგზავნა თავრიზად, ხოლო თვით მიიწია შამშადილსა. თუმცა ლა სწადდა მისვლა თბილისსა ზედან, გარნა არა იქმნა სრულ საწადელი მისი, მით რამეთუ მოერთო ბაბახანისაგან, მამისა თვისისა, ბრძანებად უკუნ | ქცევისათვის. შევლო მან აღსტაფად ვიწროსა მას კალ- r 45
თასა მთისასა. დახვდნენ მუნ ყაზახნი და ფრიად ვნება მისცეს სპარსთა. ხოლო ბაბახან უკუნ იქცა გილანად, ამად რომელ რუსთა მხედრობანი განვიდნენ გილანად მძღვანელობითა ლიანარაღ ზავალიშინისათა. გარნა მისვლადმდე ბაბახანისა მუნ, იძლივნენ გილანელთაგან რუსნი და ლტოლვილნი მუნით ნავითა მოვიდნენ მახლობელ ბაქუდისა. v 45

ხოლო წელსა 1806, ქკს: უყდ: განვიდა ციციშვილი მტკვარსა მხედრობითა, ჩავლო შირვანი და მივიდა ბაქუს. საწადელი მისი იყო ესრეთ, რათა დაიპყრას ბაქუი და მუნით გამოიტანოს აზულად ასტარხნით შესაწევნელად საქართუშელოსა შინა|მყოფთა მხედრობათათვის, ვინაფთგან ვერ კმა უყვეს¹ აზულისა მიცემითა ქართუშელთა რუსთა, და მისრულმან მახლობელ ბაქუისა დაიბანაკა ერთსა ფარსანგსა და მიუწერა² ხანსა ბაქუსასა ჰუსეინს, რათა მან მოართვას კლიტედ ქალაქისა. რაოდენ ევედრა ხანი, რათა არა დასდოს ესევეთარი სირცხვილი, რომელიცა სირცხვილად აღუჩნდა ხანსა მორთმევა გელითა თვისითა კლიტისა, და არა თანხმა ექმნა ციციშვილი, და უკანასკნელ მიუწერა ხანმან: „ვინაფთგან ვი-
შიშვიო და არა ძალ მიცს მოსვლად მხედრობისა თქუშენისა,

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: აზლუს. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ბაბა.

ამად გთხოვ მოვედ შენ ორითა¹ უკუე კაცითა მახლობელ
 ✕ 46 ციხისა, | და მეცა მოვალ ორითა მონითა ჩემითა, და შემთხ-
 ვევისა² ურთიერთისასა მოგართვამ კლიტესა“. ვერ სცნა უგუ-
 ნურმან მცბიერობაჲ ხანისა და მსწრაფლ წარვიდა ორითა
 ყაზახითა ხანისა კერძ. ხოლო ხანიცა მოვიდა ორითა მონითა,
 გარდახდნენ ორნივე ცხენითა, უბორეს ურთიერთსა. მოართვა
 რა ხანმან კლიტეჲ, მაშინ მათ ორთა ამათ მონათა სტყორცეს-
 თოფი ციციშვილსა და მოკლეს და მისთანა მოკლეს ერისთვის.
 შვილი ელისბარცა ძე აღაბაბასი, და წარკვეთეს თავი და
 წარუგზავნეს ბაბახანს. ხოლო მხედრობანი რუსთანი, რომელ-
 ნიცა იყვნენ³ ბაქუსა, განვიდნენ ყიზლარად ზღვითა.

და შემდგომად ნაცვლად ციციშვილისა წარგზავნეს სა-
 r 47 ქართუშელოს მართებელად გრაფ ივან | ვასილიჩი ლუდოვიჩი
 ფერთმაშალი. ვინადთვან შორის რუსთა და თურქთა იყო
 ბრძოლაჲ, ამად გრაფ გუდოვიჩმა მოიკრიფა სრულიად რუსთა
 და ქართუელთა მკედრობაჲ, მივიდა და მოადგა ჯავახეთს
 ციხესა ახალქალაქისასა. მიუდგეს რუსთა კიბენი და ლამოდნენ
 გარდასვლასა ციხესა შინა. განმხდნენ თურქნი, აოტნეს რუს-
 ნი მეციხოვნეთა და მოსწყვიდნეს ვიდრე ხუთასადმდე, და
 ოდეს ვერ უძლო დაპყრობაჲ ციხისა გუდოვიჩმან, უკუმოქ-
 ცეული მოვიდა ალგეთად. და ამავე წელსა 1807 მოერთუა
 ანბავი ნესვეტაევისა ღიანარალ-მაიორისაგან ყარსით, რომე-
 ლიცა წარეგზავნა გუდოვიჩს ოთხითა ათასითა მხედრებითა
 ყარსსა ზედან, ვითარმედ იძლივა იგი უსუფ-ფაშისაგან, და

v 47 ძლეული მისგან | შეივლტო მცირედითა გარდარჩომილითა მხედ-
 რობითა ციხესა გუმრისასა, და სთხოვა შეწევნაჲ. წარვიდა
 ლუდოვიჩი; მიიწია რა არფაჩაჲს, მუნ წარმოიშვა ბრძოლაჲ
 შორის თურქთა და რუსთა. იძლივნენ თურქნი და უსუფ ფა-
 შაჲ და მივიდნენ ყარსს. ხოლო ლუდოვიჩი მოვიდა ტფილის-
 სა, თუმცაღა თურქთა სწადდათ კვალად ბრძოლაჲ, მაგრამ
 მოერთვა უკუე ამბავი უსუფ ფაშასა აღრეულეებისათვის.
 კოსტანტინეპოლისა ენგიჩართაგან, რომელთაცა მოკლეს სულ-
 თან სელიმ მესამე და ნაცულად მისსა ჰყვეს სულთანად ბიძა-
 წული მისი მუსტაფა ძეი ჰამადისა. და შემდგომად ექუსისა
 თვისა მოკლეს იგიცა და ჰყვეს სულთანად მაჰმუდ.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მონითა. ² ტექსტში: შემთხვე-
 ვავასა. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანა ჩაწერილი.

და წელსა 1808 გუდოვიჩმან მოიკრიბნა მხედრობანი | რუსთანი და ქართუელთანი, და წარვიდა და მოადგა ციხესა r 48
 ერევნისასა, მიუდგა კიბენი და უბრძანა სალდათთა, რათამცა
 აღვიდნენ. ხოლო სალდათნი რა აღვიდნენ კიბესა ზედან, იწ-
 ყებს ყიზილბაშთა წარმოებად მათ ზედან ფიცხელად თოფითა
 და ზარბაზნითა. იძლივნენ რუსნი და მოსწყდნენ უმეტეს¹
 ორისა ათასისა. და ვინათგან ლუდოვიჩი ვერლარა დადგა მუნ,
 წამოვიდა აბარანისა გზითა, და ოდეს ყინელი იყო მძაფრი,
 უმეტეს ათასისა. სალდათთა მოსძრათ კელი და ფეხი; ეწიენ
 სპარსნი და მიუღეს ყოველნივე ურმები და ავადმყოფნიცა
 მრავალნი ტყვედ შეიპყრეს. გამოსცვალეს ამად ლუდოვიჩი.
 და ჰყვეს ნაცვლად მისსა იანარალ-მეფე ტორმასოვი. ხოლო
 მანცა დაიწყო მართვად ვითარცა მოსაყდრეთა თვისთა. გარნა v 48
 მანცა ვერ ძალიდუა აღვირ სხმად მტაცებლობასა ლეკთასა,
 რომელნიცა მარადის რყუენიდიან დაბნებსა და სოფლებსა
 საქართუშელოსასა და მარადის სტაცებდიან რუსთა და მათ-
 თა ყაზახთა ცხენთა პოლკებთასა; და იყო ფრიად განუსვენებ-
 ლობად და ოხრება მათგან, თუმცა და ზოგად რუსნიცა
 ამარცხებდიან, მაგრამ იგინი არაოდეს განეყენებოდიან ჩვეუ-
 ლებათა თვისთა, ვითარცა მგელნი მტაცებლობისაგან ცხო-
 ვართასა. ესევეითარსა უბედურსა შემთხუშვასა ზედა დაერთო
 ესეცა, რომელ წელსა 1810 ქკს: უქს: მოვიდა ძეი ყენისა
 ბაბახანისა მაჰმად ალიხან. ამან გარდაასახლა სრულიად ფან-
 ბაკი ერევნად. მუნით მოვიდა აღჯაყალასა, მოსტყუენვა დმა-
 ნისადმდე და კოდადმდე და | უკუნ იქცა; თუმცა და რუსთა მხედ- r 49
 რობად იდგა გატეხილსა ხიდისა თანა, გარნა არა წარმოიშუა
 მათ შორის ბრძოლად, მით რამეთუ სპარსთა ვერა იკადრეს
 რუსთა ქვევითთა ბრძოლად, და ეგრეთვე რუსთაცა შიშითა
 სპარსთათა ვერა წარგზავნეს მათ ზედან ცხენოსანნი თვისნი
 მით, რამეთუ ფრიად არიან უხმარ ცხენოსანნი რუსთანი.

წელსავე ამას მოინდო ფიცითა ტორმასოვმან მეფე იმერ-
 თა სოლომან, რომელიცა შეიპყრა და რეცა ბრალეულ ჰყო
 მან ესევეითართა ოღალლობითა: ოდეს აღიღეს რუსთა ფოთის
 ციხე, მაშინ რუსთა მიაქუნდათ ფოთს მხედრობისათვის ტყვი-
 წამალი და მცირედი ხაზინად. მიიწივნენ რა ლელოვანსა, დახვ-
 დათ მათ გზასა ზედან მცირედითა ლეკთა მხედრებითა აბა-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ორასისა.

- v 49 შიძე | ლეონ, რომელიცა განლტოლვილ იყო ახალციხესა, მით რამეთუ მოკლა მან ბიძაწული თვისი დავით, და კიკნაძენიცა იყვნენ მონაწილენი მათნი. მათ მოსრნეს უმეტეს ორასისა რუსნი და წარიღეს რაჲცა აქუნდათ რუსთა. ამას ზედა ბრალეულ ჰყვეს მეფე, რეცა ნებითა მისითა ქმნეს მათ იგი. და სწადდა რუსეთად წარგზავნაჲ მეფისა, რომელიცა ჰყუა პატიმრად სახლსა მეითრიანთასა ტფილისს. გარნა განივლტო შემწეობითა იმერლისა ვისმე წერეთლის ყმისაგან, რომელიცა იყო ტფილისს კერკეტონად, და იყო იგი მიჩენილი ტოლმაჩად მეფისა, რომელმანცა უწყოდა ენა რუსული. მან შთააცუჲ მას ტანისამოსი თვისი ღამე, და რუსთა დარაჯთა ჰგონეს იგი კერკეტონად, მით რამეთუ ჟამსა მას ტფილისსა ყოველნივე კერკეტონნი | იყუნენ იმერთაგანნი. ხოლო კერკეტონმან ამან¹ ჭელოვნებითა ამით ღამე გაიყვანა ტფილისით მეფე და ავიდა ახალციხესა. ჟამსა ამას ტორმასოვი არა იმყოფებოდა ტფილისს, არამედ წარსრულ იყო ყარაბაღად ზავყოფისათვის სპარსთა თანა. გარნა სპარსეთის კერძოით მოვიდა მას თანა ყენისაგან ნებითა სრულითა მირზა ბუზურგ. შეიმთხუნენ მუნ, მაგრა არა მოუხდათ მათ ზავყოფად. მირზა უკუნ იქცა სპარსეთადვე, ხოლო ტორმასოვი მოვიდა ტფილისად. სცნა რა ლტოლვად მეფისა ტორმაზომან, განძვინდა ფრიად, ვინათგან კაცი ესე იყო მძვინვარე, ამპარტავეან და უწყალო. ამან დახვრიტნა თოფითა ოთხნი კერკეტონნი, კაცნი უბრალონი, ამაღ რომელ, ვინათგან იგინი იყუნენ დღისა მორიგენი ქალაქისანი
- v 50 ჭვრეტისათვის კარგისა რიგისა ქუჩათა შინა, რომელიცა დაუდვა მათ ბრალად, რომელ თანამდებობად იყო მათი ქურეტაცა მეფისა. კვალად მოაშთო რაოდენნიმე უბრალონი ოვსნი, რომელნიცა ერისთვიანთა შეასმინეს, ვინათგან სწადდათ გახრეკად ოვსთა მათ მსგავსად ჩვეულებისა მათისა. და კვალად მოაშთო რაოდენნიმე თათარნი, კაცნი უბრალონი, რომელთაცა შესწამეს არამართლად ქურდობად. კვალად შეიპყრა ამან ჯავახიშვილი და თარხნისშვილები და წარგზავნა პყრობილად როსიასა შინა, რომელნიცა ესენი შემჭირვებულნი რუსთა ბეგარათაგან, განივლტნენ უცხოთა ქვეყანათა, გარნა შეინანეს და უკუ მოიქცნენ მამულადვე თვისად, დარწმუნებულნი ფიცითა რუსთაგან არა რადსა საყვედურობისათვის.

¹ ტექსტში: ამაჲ.

ხოლო ჟამსა ამას | შაროფ ფაშამან მოიკრიბნა უმეტეს r 51
სამიათასისა კაცისა, შთამოვლო ბედენი, მოვიდა და მოადგა
ბორბალას. მუნ გაუმაგრდნენ სოლალაანი და მხნედ ბრძოლეს.
მაგრა სცნა რა ფაშამან ტფილისით მიშველებაჲ რუსთა, აიყა-
რა მუნიტ და უკუნ იქცა. სცნეს რა იმერთა მეფისა აღსვლა
ახალციხესა, შეიქმნა მათ შორის აღრეულებაჲ და ადგილ-
ადგილ აბოხი, უმეტეს ზემო მხარსა შინა, რომლისა აბოხისა
თავი იქმნა ქაქუჩიელა აბაშიძე საქარელი. მაშინ სიმონოვიჩმა
იანარალმან, ვინადგან იგი მართებდა იმერთსა შემდგომად
შეპყრობისა იმერთა მეფისა, წარმოგზავნა მას ზედან მაიორი
კალატონისშვილი ორასითა მხედრებითა. მოვიდა იგი საქარას.
მუნ წარმოიწუა შორის მათსა ბრძოლაი; იძლივნენ რუსნი და v 51
მოკლეს მაიორი იგი. მას ჟამსა შინა მეფემანცა სოლომან
მოიკრიბნა რაოდენნიმე ახალციხესა მყოფნი ლეკნი და შთა-
ვიდა იმერთს და ავალიშვილებში. მუნ მოერთვნენ სრულიად
იმერნი, და განძლიერდა შფოთი. იანარალ სიმონოვიჩი. შიშ-
ვნიეული იმერთაგან, დამაგრდა ქუთაისსა და იხმო შემწედ
თვისად დადიანი ლეონ, მით რამეთუ დადიანსა და მეფესა
შორის იყო ფრიადი მტერობაჲ ამაღ, რომელ მეფემან უწინა-
რეს რუსთა შთასვლისა მოწვა სრულიად ოდიში და სწადდა
აღწყვეტაჲ¹ დადიანთა სახლისა, რომლისა გამო იძულებუ-
ლი და შიშვნიეული სახლი დადიანისა შევიდა საფარველსა
ქვეშე რუსეთისასა. | სცნა რა ესე ტორმაზოვმან, წარგზავნა r 52
საშველად სვიმონოვიჩისა ღიანარალ-მაიორი დიმიტრი ყაფლა-
ნიშვილი. ავიდა რა სურამს, მუნ განჰყო მკედრობაჲ თვისი; ნა-
ხევარი წარგზავნა კორტოხისა მთის კერძო საშველად წერეთ-
ლის ზურაბ, უპირველესისა გვამისა იმერთასა და სახლთ-
უხუცესისა მეფისასა, რომელიცა ესე ზურაბ ორგულ ექმნა
მეფესა და მივიდა რუსთა თანა. და თვით დიმიტრი ყაფლა-
ნისშვილი მივიდა ზედა-უბანსა. ხოლო ნახევარი ესე მივიდნენ
რა კორტოხსა, დახვდა მუნ ანდრონიკეშვილი მელქისადეკ,
სიძე მეფისა, და წერეთელი როსტომ, ძეი პაპუნასი, იმერთა
მხედრებითა. იქმნა მუნ ბრძოლაჲ ძლიერი. იძლივნენ რუსნი
და მოსწყდნენ უმეტეს ხუთასისა რუსნი, და დანაშთნი და- v 52
მაგრდნენ სიმაგრესა შინა, და მოადგნენ ვარს იმერნი. სცნა
რა ყაფლანისშვილმან, წარვიდა ზედა უბნითა საშველად მათ-

¹ ამის შემდეგ წაშლილია: წყვეტა. ² ტექსტში: წყვეტად.

- და და, მივიდა რა, გაეცალნენ იმერნი. მოიკრიბნა ყაფლანის-შვილმან დანაშთნი მხედრობანი რუსთანი, მოვიდა სურამს და მუნით წარვიდა საფიჩხეს გზითა. იმერთა უკუტე ჩაეხერვათ საფიჩხე, განვლო სროლითა და მივიდა ნებოს-ძირსა. მუნით აიყარა, შთავლო სროლითა და მივიდა ზედა-უბანსა: მუნ სცნა იმერთაგან გარმოდგომაჲ ჩხერის ციხისა; მაშინ რომელიცა ეპყრა რუსთა, ვინაითგან მეფესა ჟამსა პატიმრობისასა
- r 53 გამოართქვეს ყოველნივე ციხენი. წარვიდა საშველად მათდა წითელ-კლდის გზითა, ჩავლო დიდისა გაჭირებითა, ვინაითგან იმერნი მარადის ბრძოდიან, და მივიდა ჩხერსა. მუნ მოვიდა ბარონ როზინი, ღიანარალ-ლეიტენანტი, მთავრად დიმიტრისა მხედრობასა ზედან, მით რამეთუ დიმიტრი ყაფლანისშვილი ვინაითგან იყო კაცი უმეცარი და მსგავსი პირუტყვთა, და ვერ უძლოდა მხედრობასა მას კარგითა მძღვანელობითა. იქმნა მახლობელ ჩხერისა ომი ფრიადი, იძლიენენ იმერნი. მუნ მოკლეს მძღვანი იმერთა დიმიტრი აბაშიძე, რომელიცა იყო განლტოლვილ, მით რამეთუ მოკლა მან ძმითურთ თვისით ლეონით
- v 53 ბიძაწულნი თვისნი დავით და | იოსებ¹. ბარონმან² მუნ მოიბირნა რაოდენიმე კიკნაძენი და მოვიდა მუნით ლომსიად-ჯევადვე. გზასა ზედან დასწვეს რუსთა ჩხეიძენი. მუნით შთავლეს ზესთა-ფონსა და მივიდნენ ცხრა-წყაროს. მუნცა იქმნა ბრძოლა, და ოდეს რუსთა ვერლარა იშოვეს გზა მისვლად ქუთაისსა, მივიდნენ მუნით ბურღნალსა და მუნით კიშურას. იქმნა მუნ ბრძოლაჲ ძლიერი, გარნა იძლიენენ იმერნი.
- მაშინ მეფე იმყოფებოდა ვაკეში და იღვა მალლაკს პირისპირ დადიანისა, ვინაითგან იგი მოვიდოდა შველად რუსთა. ხოლო დადიანიცა მოვიდა ჯიხაიშს. მუნ მოერთვა აფხაზთა მხედრობა და მუნით მოვიდა კვახსა-წყალსა და მუნით
- r 54 ნამაშვესა. მუნ შთავიდა დადიანისა თანა ხუთასი რუსი პირისპირ მეფისა. წარმოიშვა მუნ ბრძოლაჲ შორის იმერთა და ოდიშართა. მუნ იძლიენენ ოდიშარნი. მუნით დადიანი და წერეთელი ამოვიდნენ ქუთაისს. მუნ მოვიდა ბარონიცა სიმონოვიჩთანა. მაშინ წარუძღვა დადიანი და წერეთელი რუსთა მეფესა ზედან, სცნა რა მეფემან, ულონო ქმნილი, ვინაითგან ვერ ძალედვა ბრძოლაჲ, წარვიდა ხანისა მითთ ახალციხედ-ხოლო ოდიშართა მოსწვეს სრულიად ვაკედ და მოსტყუშნენს,

¹ ამ სიტყვის წინ გამეორებულია: და. ² ტექსტში: ბრაონმან.

და სახლიცა აგიაშვილისა, ყოველთა იმერთა შორის წარჩინებულნი, დასწუსეს. მაშინ დედოფალი მარიამ, ასული დადიანისა და ცოლი მეფისა სოლომანისა, ხანით ვინათგან ვერა v 54 ძალედვა წარსვლად ახალიციხეს, მივიდა სახლთა დადიანისთა. მაშინ ტორმასოვმან წარგზავნა ბრძანებად, და გარდაიყვანეს ტფილისს დითურთ მეფისა მარიამით, რომელიცა ესე მეუღლე იყო მელქისადეკ ენდრონიკაშვილისა, და მუნით ორნივე წარგზავნეს რუსეთად და დააყენეს ქალაქსა შინა ვარონიუს. ხოლო ოდეს შეფე შთავიდა იმერთეს, თანა შთაიყვანა მეფის ძის იულონის ძე ლეონ და შეგზავნა რაჭით მათა ლიახვისათა, რათა მან აღძრას ოვსნი პირისპირ რუსთა. ესე აღვიდა და შემოიყარნა ოვსნი და მოვიდა მახლობელ ცხინვალისა. სცნა რა ესე ახვერდოვმან, გუბერნატორმან ქართლისამან, აღვიდა ცხინვალს რუსთა მხედრებითა, და ოდეს ვერ უძლო ბრძოლად ოვსთა, დამავრდა ციხესა ცხინვალიისასა. მაშინ ოვსთა მოწვეს და r 55 მოარბიეს გარემონი ცხინვალისანი და თვით ცხინვალი და უკუნ იქცნენ. მაშინ ტორმასოვმა შეგზავნა ჭვრივს ფრიადი მხედრობად რუსთა, და მათ მოწვეს ჭვრივი, და ვერღარა დადგა ლეონ კოშკსა და აღვიდა ნარას. ნარელთა სცეს მათ პატივი ვითარცა პატრონსა თვისსა.

შემდგომად შეიპყრეს რუსთა მაჩაბელი ლუარსაბ და ბადურ ბორტიშვილი. მაჩაბელი ლუარსაბ წარგზავნეს პეროპოლიად რუსეთსა შინა, და ბადურ მოკუდა ციხესა ტფილისისასა¹ პეროპოლიად. და შთამოართვეს თავიანთი კერძი ყმა და მამული და დადგეს სახელმწიფოდ, ვითარცა ჯავახისშვილისა და თარხნისშვილებისა ძეთა დიმიტრისათა. ხოლო ლეონ ვინათგან ვერღარა დადგა ოვსეთს, წარვიდა ახალციხეს. v 55 შიიწივა რა ხეობას, მოკლეს ლეკებთა მომავალთა ქართლსადავლოდ მინდობითა. სცნა რა ფაშამან ახალციხისამან შარიფ, მოაშთენა კაცნი ივინი.

და ამავე წელსა 1811 წარმოვიდა სპარსეთით მთავარი ერევნისა ჰუსეინ ორი ათასითა მხედრებითა სპარსთათა და მოვიდა ახალქალაქს ჯავახეთს. მუნ მოელოდა ფაშასა ახალციხისასა შარიფს მხედრებითა თვისითა და მეფის ძესაცა ალექსანდრეს, და სწადდა ზედა დასხმად სომხითისა. წარვიდა ტორმასოვი რუსთა მხედრობითა და მივიდა წალკას. მუნით

¹ ტექსტში: ტფილისისასას.

- r 56 წარგზავნა იანარაღი მაიორი იტალიანელი, მარკიზად სახელ-
 დებული, რომელიცა ჰყვა დეჟურნად | იანარღად, ათასითა
 სალდათითა და ხუთასითა ქართველითა. მივიდნენ ღამით და
 დაეცნენ ახალქალაქს ღამე თავსა და განაბნივნეს სპარსნი.
 მხილველი ამისი ფაშა ვერლარა მოვიდა სარდლისა თანა, და
 სარდალიცა უკუნ იქცა ერევნადვე. მაშინ ძე ყეენისა იდგა
 გარნისს. მუნით განივლტო მეფის ძე თეიმურაზ, რომელიცა
 იმყოფებოდა ძესა ყეენისასა აბას მირზასთანა დიდითა პატი-
 ვითა თავად რვა ათასთა მხედრობათა რეგულთა ზედან სპარს-
 თასა, და მივიდა ტორმასოვთან, რომელსაცა იღუმალ ტორ-
 მასოვი ეზრახოდა და შეუჩინა განზდელი ლალა მისი პეტრე
 ლარაძე აზნაური, რომელმანცა მოაცთუნა და მოიყვანა მუ-
 v 56 ნით. ხოლო მოვიდა რა ტფილისს, | წარგზავნა როსიად. ხო-
 ლო წელსა 1811 მოიკრიბნა ტორმასოვმან ამერ-იმერნი და
 მხედრობანი რუსთანი, თვესა ნოებერსა აღვიდა და მოადგა
 ახალციხესა. გარმოდგომილ იყო იგი თვე ერთ ოდენ, და
 აწარმოეს ციხეთა ზედან ყუბარისა სროლაჲ. განმხდნენ თურქ-
 ნი, და იძლივნენ რუსნი და ამერ-იმერნი, და მიუღეს თურქთა
 ორი ზარბაზანი და ბავრაცი დავით აღმაშენებელისა, რომე-
 ლიცა თანა აქუნდათ იმერთა, მით რამეთუ კერძოსა ძლით
 იმერთასა¹ იძლივნენ რუსნი. უკუმოქცეულთა რუსთა ვერლარა
 დევნა უყვეს² თურქთა. მაშინ ქართველნი რუისით და ქარე-
 ლით და სხვით წარსრულ იყვნენ ასაყრელად კოთელიისა, ვი-
 r 57 ნათგან კოთელიელთა სწადდათ გარდმოქსახლებად ქართლად.
 სცნეს რა მათ უკუნქცევად ტორმასოვისა, დაუტევეს კოთე-
 ლია და უკუ მოიქცნენ. ამცნეს კოთელიელთა ფაშასა უკუნ
 ქცევად მუნ მყოფთა ქართველთა მიზეზითა ამით, რათამცა
 განიმართლონ თავნი თვისნი თურქთა წინაშე. ბრძანა ფაშამან
 შედგომად უკანა. ეწივნენ მათ თურქნი და მოსრნეს სრუ-
 ლიად ვიდრე სამას³ კაცადმდე ქართველნი, ხოლო თავნი
 მათნი და რუსთა მხედრობათაცა თავნი რაოდენიცა მოსრნეს
 ახალციხეს, ბრძანა ფაშამან განტენა მათ თავთა ბზითა და
 წარუგზავნა სულთანსა⁴. ტორმასოვმან ძლევა თვისი თურქ-
 თაგან⁵ მიაწერა ჭირსა. და შემდგომად ტორმასოვისა სხვათა-
 v 57 ცა მიიღეს თქმაობა | ესე ნანდვილად, რომელ ჩვეულე-

¹ ტექსტში: იმერთასა. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: რუს-
 თა. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: კაცამდე. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში
 წაშლილია: და წელსა 1812. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მიწივა.

ლებითი საოფლეი, რომელიც არს ჩუენსა ქვეყანასა და რომელიც იყო, არს და იქნების¹, შერაცხეს ნანდვილად მომსრეელ სენად.—

და წელსა 1812 გამოსცვალეს ტორმასოვი და წარგზავნეს ნაცვლად მისსა ზემოხსენებული მარკიზი პავლუჩი, კაცი ელამი რა გვარდაც. თვალითა, ეგრეთვე სულითა და მოქმედებითა, ვინათგან აქუნდა მას სული იტალიანური, რამეთუ კაცი ესე იყო აგებული ბოროტად ბუნებისაგან. და იწყო ამან მართვად საქართუშელოსი. ამან წარგზავნა მხედრობანი რუსთანი ზამთარს ახალქალაქსა ზედა, და თანა წარიღეს კიბენი გორით, მიეპარნენ ახალქალაქსა, მიუდგეს კიბენი და აღიღეს ციხეჲ | ახალქალაქისა, ვინათგან ზამთრისა გამო დაემინებულ I 58
(sic) იყვნენ თურქნი. და შეაყენეს მხედრობა თვისი ციხესა მას. შემდგომად აღებისა ახალქალაქისა, მარკიზი ეზრახა იღუმალ ბეგლარ-ბეგსა ერევნისასა ჰუსეინს, რომელსაცა რწმუნებოდა ერევანი მიცემასა ჰუსეინისათვის ყმად, რათა მისცეს ციხეჲ. აღუთქვა ჰუსეინ მიცემაჲ. ხოლო ვერ სცნა უგუნურმან იტალიელმან სიციბილი მისი და წარგზავნა იანარაღ-მაიორი ლისანოვიჩი ორი ათასითა მხედრობითა. მაშინ უსეინ მოიკრიბნა მუნ გარემოისა მხედრობაჲ და დამალა ეჩმიადინსა. მიიწივნენ რა რუსნი, ეკვეთნენ სპარსნი და აოტნეს² რუსნი, და სირცხვილულ იქმნა მარკიზი ესევეითარისა უგუნურისა | შეტომისათვის. V 58

გარნა იყო ფრიად შემჭირვებულ საქართველოჲ რუსთაგან, რომელ ძვირათ და დაშთა ვარი საქართუშელოსა შინა რუსის ბეგარისა ზიდუვისა ძლით, და მსგავსად ხარკითაცა იქმნენ დამძიმებულ, და ოდეს აზუხასა მოიყიდიდენ, ნაცულად³ კოდისა ერთისა იწონდიან კოდნახევარსა და ფასსა აძლევიდიან კოდში ხუთ აბაზსა, ოდეს კოდი იყო ექვს მინათულათ მით, რამეთუ წელსა 1812 იქმნა ფრიად სიყმილი საქართველოსა შინა, და ჭირიცა ფრიად განძლიერებულ იყო, რომელიცა ტორმაზოვმან შთამოიტანა ახალციხით. და ოდეს არღარა აქუნდათ პური მცხოვრებთა და ვერ ძალიდგეს მისყიდვად, ნაცვლად პურისა ევედრებოდნენ მცხოვრებნი, რათა⁴ | მიიღონ I 59
წულნი მათნი. მაშინ ტირანმან მარკიზმან ჩაუყენა ყოველსა

¹ ტექსტში: იქნების. ² ტექსტში: აოტნეს. ³ ტექსტში: ნაცულად. ⁴ ტექსტში: რათა.

- სოფელსა ეკზიკუტია, ესე იგი იასაულად სალდათნი. და იყო ჭირვება და ვაება ერთა ზედან. თვით წარვიდა ყარაბაღს და, რა მივიდა მუნ, მოეგება მეთი ხან მუნებური და მიაართვა ძღვენი დიდი, ვინათგან ყარაბაღიცა ეპყრა რუსთა, და მართებდა თავისავე ხანი. ხოლო ბირებითა მეჭითისათა შეიპყრა მარკიზმან ძმისწული მისი, ძეი მაჰმად ასანისა, ჯაფარ ყულიაღა, ვინათგან ბიძა მისი იყო მისა მტერ, ოდეს იგი ცდილობდა შემკვიდრობასა ზედან, ვინათგან იყო იგი უფროსისა
- v 59 ძმისა შვილი. ხოლო იგი განიელტო საპყრობილით და მივიდა წინაშე აბაზ-აბაზ მირზისა თავრიზს. და მარკიზიცა განვიდა მტკვარსა მოსახილველად შაქისა, შირვანისა, დარბანდისა და ბაქუსისა, მით რამეთუ დაეპყრათ ყოველნივე ესე ადგილნი რუსთა. მაშინ მახლობელ შუშისა იდგა ასკარან წოდებულსა ადგილსა რეაასი რუსი, დასაცველად ყარაბაღისა. წარმოუძღუა აბაზ-მირზასა ზემოხსენებული ჯაფარ ყული. მოვიდა აბაზ, დაესხა¹ თავსა რუსთა. იქმნა მუნ ბრძოლა. იძლიენენ რუსნი სპარსთა რეგულთა სალდათთაგან (სარბასტად სპარსებ წოდებულად), რომელიცა თანა ჰყვა აბაზ მირზასა, მით რამეთუ შემოიღეს სპარსთა განსწავლება ფრანგთა მსგავსად მხედრობისა. მუნ იძლიენენ რუსნი, ოთხასნი უკვე მოსწყვიდნეს², ხოლო ოთხასნი შეიპყრეს ტყვედ და წარიყვანეს თავრიზად და ჰყვეს თვისად სალდათათ, მით რამეთუ სხუაცა მრავალი ჰყვა აბაზ-მირზასა რუსნი, რომელნიცა მარადის განიელტოდინან ქართლით და მივიდოდინან წინაშე. მისსა, რომელიცა ფრიადსა პატივსა უყოფდა მათ. ხოლო მისვლადმდე მარკიზისა ყუბას წარმოიშვა მცირედი ბრძოლაჲ შორის ხან ბუთაისა, ფათალი ხანის შვილის-შვილისა, დარბანდის ხანისა და რუსთა. ხოლო ესე შიხალი იყო ხანი დარბანდისა, რომელსაცა რუსთა მიუღეს ყოველივე ადგილნი, გარნა იძლიენენ მცირედ რუსნი, და იგინიცა უკუნ იქცნენ დალისტნადმდე.—
- v 60 მაშინ იყო შემჭირვებაჲ დიდი ქართველთა ზედან მარკიზისაგან, ესრეთ ართმევედიან ხშირად ურემთა და წართა სახმარად მხედრებისა, რომელ კნინლა დაშთათ წარი სოფელთა შინა. ეგრეთვე სადაცა განვლიდიან რუსნი, ამჭირვებდიან სოფელთა ცემითა, ტაცებითა და რთმევითა თვინიერ თეთრისა;

¹ ტექსტში: დაეხა. ² ტექსტშია: „მოსწყვიდეს“ და შემდეგ შესწორებული: მოსწყვიდნეს.

და იყო ესრეთიცა სიყმილი, რომელ კოდი პური იყო ექვს მინანთულად თეთრ ფულად. მაშინ მარკიზმან უბრძანა წარსრულისა ორისა წლისა პურისა მოკრეფად სურსათისა კახთაგან; ვინათგან სიმცრისა გამო მოსავლისა ვერ ძალედვით მიცემად, და ბრძანა ყოველსავე სოფელსა ეგზეკუციისა შთაყენებად (ესე იგი იასაულთა), ორასისა და სამასისა თვითეულთა | სოფელთა, და სადაცა მივიდოდნენ, იყო ვაებად მათ ზედა r 61 მით, რამეთუ სცემდნენ დედაკაცთა, და ჯელითა ჰკიდნენ და ართმევიდნენ პურთა ძალითა, თუმცა და კახნი ევედრებოდნენ, რომელ მიიღონ ნაცვლად პურისა ექვსი მინანთული კოდში, და რომელთაცა არა აქვდათ თეთრი, მაშინ ძეთა და ასულთა თვისთა აძლევდნენ, გარნა უქმ იყვის ვედრებად მათი. და იყო ვალალება ერთა შორის. გარნა სხუაცა ბოროტმოქმედებათა შორის ესეცა ჰქმნეს, რომელ თიანეთს მთვრალთა აფიცართა შეიპყრეს დედაკაცი და საშოსა შთაასხეს ძაბრითა ღვინოდ.

ვერღარა მოითმინეს თიანელთა ესევეთარი სირცხვილი, და იქმნა შფოთი¹ შორის რუსთა და ქართულთა². ხოლო v 61 პირველად მისცეს მიზეზი შფოთისა რუსთა მით, რამეთუ დაკოდეს თიანეთს აბოხსა ამას თიანელნი რაოდენნიმე. იხილეს რა ესე თიანელთა, მოსწყვიტნეს ყოველნივე რუსნი ვიდრე ას ორმოცდა ათადმდე და მუნით შთავიდნენ მატანს. მაშინ არაგვისპირმანცა აღადგინა შფოთი პირისპირ რუსთა³. შთაეხმარნენ ფშაველნი და მოსწყვიტნეს ყოველნივე მუნ მყოფნი რუსნი ფასანაურსა და ანანურსა. და კამანდენტი ანანურისა ვამაგრდა ციხეთა შინა. მაშინ ბარონ კლოტმან იანარალმან, რომელიცა იყო მოადგილე მარკიზისა ტფილისსა, ვინაითგან მარკიზი ჟამსა მას იმყოფებოდა ბაქუს, წარავლინა არაგვიანთა ზედა პოლკოვნიკი | უშაკოვი ათასითა მხედრებითა და r 62 მუხრან-ბატონის შვილი კოსტანტინე წარატანა თანა, რამეთუ ესე კოსტანტინე იყო ფრხადი ერთგული რუსთა და არაკეთილობასა მოსურნე საპყართა ქართულელთა. და მოვიდა კობიანთ-კარსა და დაესხა კობიანთა თავსა. იქმნა მუნ ბრძოლა ძლიერი. იძლიენენ რუსნი, და მოკლეს რუსნი⁴ ას-

¹ ეს სიტყვა გამოტოვების ნიშნით კიდევაც მიწერილი. ² ტექსტში: ქართულთა. ³ ტექსტში: „რუსეთისა“, დაბოლოვება „ისა“ წაშლილია და ზემოდან დაწერილია „ა“. ⁴ ტექსტში: რუსთი.

ორმოცდა ათი კაცი, და¹ სილამემან გაჰყარნა. მაშინ კოსტანტინემ დაუწყო ტკბილი საუბარი, მოიტყუა ფიცით სამოცდა ათნი კაცნი არაგვის პირისანი. ჭი, უსჯულო სვინიდი-სი! მოასვრევიან იგინი რუსთა და მოწვა კობიანთ-კარი

v 62 და | დუშეთი. მუნით გარდავიდა რუსთა მხედრობითა, მოწვა ანანური, პავლეური და ციხის-ძირი.

ჟამსა ამას მოვიდა ბულაჩაურზედ სხუა ახალი სამასი კაცი რუსთა მხედრობა. იქმნა მუნ ბრძოლა. იძლიენენ რუსნი ბულაჩაუელრთავან. მოკლეს წინამძღვარი მათი მაღალაშვილი სოლომან და დაჰკოდეს კაპიტანი საგინაშვილი ზურაბ. სცნარა კოსტანტინემან, გარდაუძღვა ანანურით რუსთა და მოაწვევინა ბულაჩაური სრულიად. ხოლო ოდეს შთავიდნენ თიანელნი მატანს, შემოეყარნენ მათ მატნელნი და ახმეტელნი,

† 63 სრულიად მუნ მყოფნი რუსნი და რაოდენნიმე | ტუსისშვილებიცა დახოცეს მით, რამეთუ ეპყრათ მათ კერძო რუსთა. სცნეს რა ესე ყოველივე კახთა, აღდგა შფოთი დიდი სრულიად კახეთსა შინა, და იწყეს სვრა ყოველთა სოფელთა რუსთა², რომელიცა იდგა მათ შორის იასაულად, ეგზეკუცია წოდებულად. მივიდნენ და მოადგნენ თელავსა. მაშინ გარდაიყვანეს მეფის ძის იოვანეს შვილი გრიგოლ ქართლით კახთა. და მოკრბნენ ლეკნიცა ვიდრე ოთხი ათასამდე შველად კახთა, და ჰყვეს თვის ზედან კახთა თავადი ქობულოვოთარ. სცნა რა ესე პარტნეგინმან იანარალმან, რომელიცა იმყოფებოდა საგარეჯოს, გარდააშველა თელავს მყოფთა რუს-

v 63 თა სამასი სალდათი. მივიდნენ | რა რუის-პირს, იქმნა ეუნ ბრძოლა. მოისრნენ რუსნი კახთავან, და რუსთა მძღვანიცა მათი მაიორი ესიპოვი მოკლეს და ერთი სხუა მაიორი და ორნი აფიცარნი, და მცირედნი დანაშთნი შევიდნენ ციხესა თელავისასა. მაშინ ქიზიყელთაცა მოსწყვიტნეს რუსნი, და დანაშთნი დამაგრდნენ ციხესა სიღნაღისასა ორდღე. შემდგომად ორისა დღისა აღიღეს სიღნაღიცა, მოკლეს კამენდანტი და სუდიაები (ესე იგი მდივან-ბეგნი რუსთანი) და ისპრაენიკი. აიკლეს ხაზინაჲ რუსთა, ტყვია-წამალი და პური, რომელიცა აქუნდათ ამბართა მხედრობისათვის. მუნით შთავიდნენ ყარახაჩს მძღვანველობითა მამაციისა სვიმონ ბებურისშვილისათა და

† 64 მოადგნენ ყარაქხაჩს და ლამოდნენ გამოყვანასა. მათსა, გარნა

¹ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სიმაღ. ² ტექსტში: რუსთი.

მოუსწრო ყაფლანმა ყაფლანისშვილმა მაიორმან ვაკით ათასითა მხედრებითა და დაუწყო ტკბილი საუბარი და ვედრებაჲ, და ვედრებითა მისითა განერა ყარახანს მყოფნი რუსნი. მუნ მოკლეს სიმონ ბებურისშვილი. ჟამსა ამას გარდვიდნენ კახნი საგარეჯოს, მოკრბნენ საგარეჯოელნი, ჰბრძვეს პარტნეგინსა. იძლივა პარტნეგინი და მივიდა ხაშმსა, და კახთა მოსწვეს სადგურნი და თივანი რუსთანი და მიუხდნენ ხაშმზედ. იქმნა მუნ ბრძოლა შორის მიშველებულთა მხედრობათა რუსთასა, რომელსაცა მიაშველა პარტნეგინსა იანარალ კლოტმან ხუთასნი უკჳე მხედრობანი | რუსთანი. მაშინ იძლიენენ რუსნი და v 64 მოსწყდნენ მრავალნი და დანაშთნი წარვიდნენ ტფილისად, და კახნიცა აღვიდნენ სამებას.

მაშინ მარკიზი მოსრულ იყო ტფილის ბაქოით. სცნა რა ესე, მოიკრიფნა ყოველსა ადგილსა რუსნი, წარემართა და მივიდა ხაშმსა, შეესივა ხაშმს, და მოასვრევიანა უბრალონი ქრისტიანენი მარკიზმან ვიდრე ასამდე ჩვილითურთ მსგავსად იროდისა. და მუნ მოკლეს ხიშტითა მონოზონი აბაშიძის ასული მარიამ, ოთხმოცისა წლისა დედაკაცი. სცნეს რა კახთა სამებას მყოფთა ძალისა მორთვა მარკიზისა, გარდვიდნენ მთასა და მიიქცნენ თვისთვისად, და მარკიზი მივიდა პატარძეულსა. მოერთვა პატარძეული. გარდავიდა საგარეჯოსა, მოერთვა საგარეჯო, მანავი და კაკაბეთი. მუნით შთავიდა ქიზიყს წინამძღვანველობითა ანდრონიკაანთათა, ვინათგან მათ ეპყრათ კერძო რუსთა, და ონანათაცა ეპყრათ კერძოდ რუსთა. ვინათგან გლახთა სცნეს რა სიცბილი თავადთა, მოსწვეს სახლი სვიმონ ანდრონიკაშვილისა და მოკლეს ონანაშვილი ოთარცა და მოსტყვენეს სახლი სოლომან ანდრონიკაშვილისა. მუნ მიერთვნენ ქიზიყელნი. და წარვიდა კახეთისა კერძ. მივიდა რა ჩუმლაყისა კერძ, იქმნა ბრძოლა, იძლიენენ რუსნი. მუნ მოკლეს კახთა ყაფლანისშვილი ვახტანგ, სიძე მეფისა ირაკლისა, და დასჭრეს მუხლსა მამუჩიშვილი ალექსანდრე, ძე გარსევანისა, ვინათგან მათ ქეპყრათ კერძოი რუსთა და პირისპირ მამულისა თვისისა v 65 იყენენ მტერ. მაშინ დაჰმუნდა ამას ზედან მარკიზი. წარდგა ზურაბიშვილი ნინია, მოურავი მარტყოფისა; და უთხრა მარკიზსა: „გიჩვენო მე ვხაჲ ვაკე, უკეთუ მომცე ნიჭი რადმეო“. ამას ზედა მხიარულ იქმნა მარკიზი: გაუძღვა მინდვრისა გზითა და მიიყვანა ჩუმლაყს. მივიდა რა ჩუმლაყს, მუნ

- სოფელსა შინა შეიპყრნა კაცნი ხუთნი და დამოჰკიდა ხეთა ზედან. იხილეს რა კახთა ტირანული საქმე ესე; შეიპყრეს მათცა ხუთი სალდათი და ერთი აფიცარი, და მათცა მოჰკიდეს ძელთა ზედან პირისპირ მარკიზისა, რომელსაცა სჭვრეტდა
- 1 66 თვით თვალითა თვისითა. მაშინ ზაზაცა, ძმაი | ნინიასი, შეუჩინეს გრიგოლს. და გრიგოლ მოაცთუნა ზაზამა ანდრონიკაშვილმან და მივიდა მარკიზისა წინაშე. იხილეს რა გლეხთა ლალატი თავადთაგან, განრისხნენ და დაეცნენ თავთა რუსთა ჩუმლაყისა ბოლოსა. კვალად იძლივა მარკიზი, ხოლო გლეხნი შეეცალნენ ჩუმლაყისა სოფელსა. დღესა მეორესა მივიდა მარკიზი ჩუმლაყს. იქმნა სოფელსა შინა ბრძოლა ძლიერი, და მოწვეს რუსთა ჩუმლაყი. გარნა იხილა რა მარკიზმან, ვინათგან ვერ ძალუტს პირისპირობაჲ კახთა, ევედრა ზავსა და აუთქუა კახთა, რომელ მოგვევრიო მეფის ძეთა თქუენთა¹ რუსეთით. ამას ზედან მხიარულ იქმნენ კახნი და ჰყვეს ზავი, და მოგვა-
- v 66 რეს გაქდმა მხრელთ უმეტეს სამასისა სალდათნი შეპყრობილნი აფიცირებითურთ, რომელნიცა შეიპყრეს აბოხსა ამას² აღპარსულნი თმათანი მით, რამეთუ კახთა აღპარსნეს პურობილთა მათ თავნი კიცხვეისათვის, ვინათგან გრძელისა თმისა ქონება რუსთა ჩუჭულება არს. და მოყვანასა ზედა მეფის ძეთასა არწმუნა რა გული მარკიზმან კახთა, და დამყუდროვდენ კახნი, მომლოდენი აღთქმისა მისისანი, რომელ³ განერინებთან გელთაგან მოსამართლეთა და კაპიტან-ისპრაენიკთა რუსთასა. ჟამსა ამას გამოსცვალეს მარკიზი და ნაცვლად მისსა წარგზავნეს ღიანარალ-ლეიტენანტი რტიშჩივი, და მას თანა
- i 67 წარატანეს შემწედ ღიანარალ-მაიორი ახვერდოვი. პირველ ყოფილი ტფილისის გუბერნატორად, გვართა პუპულაშვილი, ქრცხინვალელი მოსახლე სომეხი.

¹ ტექსტში: თქუნთა. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: აღპარსნეს. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: გარ.

ბავშვთ ბატონიშვილი

ახალი მეთხრობა

ბაგრატ ბატონიშვილი

ეს ზემო აღწერილი ჩემის ძმის დავითისაგან არის r 1
აღწერილი და ეს ახალი მოთხრობა ჩემგან მეფის ძის ბაგ-
რატისა.

ძალითა ღვთისათა მე საქართველოს¹ მეფის გიორგის
13 ძემან ბაგრატმა აღწერე ახალი მოთხრობა ესე, რომელ-
მანცა მრავლისა ღონისძიებითა ვჰპოვე წლისა რიცხვები და
ეგრეთვე² მოხუცთა კაცთა მიერ მსმენოდა დიდისა პაპისა ჩე-
მისა ცხებულის მეფის თეიმურაზისა ცხოვრება და მოქმედება,
რომელიც აღწერა 6 ვახტანგ მეფის ბუშს ვახუშტის, რომე-
ლიც მოუთხრობს ესრეთ, ვითარმედ მოვიდაო მეფე თეიმურაზ
და დაჯდა ტფილისსაო³ აქამომდე წელსა 1745. ხოლო ძე
მისიო ირაკლი იქმნაო კახეთს მეფედა და ოკდობრის 1 აკურ-
თხაო მცხეთას დისწულმან მისმან ანტონიმ კათალიკოზმანო.
ამას აქამომდე ბახუშტი აღწერს მეფის თეიმურაზის ცხოვრე-
ბას⁴. ხოლო წელსა 1751 თეიმურაზ-ერეკლესაო ქარში მის-
რულთ დაუმარცხდათო, და ალაზანმა მრავალი სული მოაშ-
თოო. ძვალად წელსა ამასვეო ერეკლეს გაემარჯვაო აზათ
ხანზედ ერევანსაო. ამას ანტონი კათალიკოზი აღწერს და
სხვასა არარისას. | ხოლო ანტონი კათალიკოზი დასწერს, ვ'დ r 1
წელსა 1752 თეიმურაზ-ერეკლესა, ქართველთა და კახთ დაუ-
მარცხდათო განჯას აჯიჩაღებისაგანო და მრავალნი სულნი
მოწყვიტაო. კ'დ იმერთა მეფემ ალექსანდრემანო განძრცვა
ხატიო ხახულის მღვთისმშობლისაო, და ამის ძლით ამა დიდ-
მარხვაში მოკვდაო ალექსანდრე და დაჯდაო ძე მისი სოლო-
მან. კ'დ ამავე წელსაო თეიმურაზ წარგზავნაო რუსეთს ელჩად⁵
ტფილელი ათანასი ამილახვარის შვილი და თავადი მაყაშვი-

1 ეს სიტყვა კიდევ სწერია გამოტოვების ნიშნით. 2 ამ სიტყვის შემდეგ
წაშლილია „მუ“. 3 ეს სიტყვა კიდევ სწერია გამოტოვების ნიშნით. 4 აქედან
მოყოლებული სიტყვებამდე: „ხოლო ანტონი კათალიკოზი“ მოთავსებულია კი-
დეზე გამოტოვების ნიშნით. 5 ეს სიტყვა ზემოდან არის ჩაწერილი.

ლი სვიმონ. კ'დ მეფე სოლომან იმერთა გადაადგესო; მან ფაშა ჩამოიყვანა და დასვო. ხოლო ვინათაგან ამაზე მეტი და ამის შემდგომნი არლარა მოიპოებოდეს საქართველოს შინა ცხოვრებანი მეფეთანი, ამისთვის ვიგულმოდგინე და შევჰკრიბე ერთათ და აღვწერე რაცა გამეგონა ანუ წერილთა შინა მენახა წინაპართა ჩემთა ანუ თვით პაპისა ჩემისა მეფის ირაკლისაგან¹ და ანუ მამისა ჩემისა მეფის გიორგისაგან მსმენოდა, ანუ თვით მეცა მოვესწარ და ნახული ჩემი მახსოვდა და ანუ ვიხილე ეს ყოველი²ვე უნაკლულოდ შევაწყე, ვიშრომე და აღვწერე და შემდგომათაც მეფისა გიორგისა 13 რა იქმნა ანუ ქართლსა ანუ იმერეთსა ანუ ევროპაში და ანუ სპარსეთს შინა, ეს ყოველივე რიცხვით, თვით და დღით აღმიწერია და კ'დ ვიდრე ვცოცხლვარ ამისა შედეგსა ვსწერ. გთხოვო მკითხველთა ამისთა, რათა არა მწყევდეთ, არამედ შენდობას ბრძანებდეთ. აღიწერა წელსა 1814 თვესა დეკემბერსა 11 სკთ პეტერბუხსა შინა, დროსა მწირობისა ჩემისასა. საქართველოს მეფის გიორგის ძე ბაგრატ.

¹ აქედან მოყოლებული სიტყვებამდე: „მეფის გიორგისაგან მსმენოდა“ მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით. ² აქედან აბზაცის ბოლომდე ტექსტი მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

§ 1

ხოლო წელსა 1753 აჯი ჩალაბმა გამოსრულმან¹ შექელ-
მან ქეთხუდამან², რომელმანცა აღამაღლა თავი თვისი შირ-
ვანსა შინა, ამან დაიპყრა ნუხი და შამახია. ამან შეპყარნა
მხედრობანი შაქისა, შირვანისა, განჯისა და ყარაბაღისა და
დაღისტანისა³ და წარმოემართა ქართლისა დასაპყრობელად.
მოვიდა და დაიპყრა კერძონი მამულნი საქართველოისანი შამ-
შადინიდან ვიდრე ალგეთადმდე. მხილველმან მეფემან თეი-
მურაზ II წარგზავნა ძე თვისი ირაკლი კავკასიად⁴ ჩერქეზთა
მოსაყვანებლად. ერეკლემ თავაჟურ-ქურთაულნი და ჩერქეზნი
შეიკრიბნა და მოვიდა ქართლსა. მეფემან თეიმურაზ შეკრიბნა
კახნი და ქართველნი, მდგომსა აჯი ჩალაბსა მიუტდა ბაიდარსა
შიგან მდგომსა. მხილველი აჯი ჩალაბი აიყარა და უკუნ იქცა. v 2
შიშვნეული. ქართველნი უკან შეუდგნენ, ეწივნენ ზაგმის წყალ-
ზე შამშადინში, შეიბნენ, მოსცა ძლევა ღმერთმან ჩვენთა
მეფეთა, აოტეს აჯი ჩალაბი მხედრობითა, მოსწყვიტნეს
ურიცხენი ლეკნი და ტყვე ჰყვეს და ალაფი მათი აღიღეს და
დღენა უყვეს ვიდრე განჯადმდე, რომელნიცა მცირედნილა
განერნეს ლეკნი, და შემოიქცეს მეფენი გამარჯვებულნი.

§ 2

წელსა 1754 მეფე თეიმურაზ და მეფე ირაკლი წარვიდ-
ნენ მხედრობითა თვისითა ყარაბაღისა მდსატყვენად. მისრულთ
განჯა მოარბივეს, ყარაბაღს მიუხდნენ, ყარაბაღი სრულებით
მოაოხრეს. მუნ ყარაბაღისავე ხანი ფანა შემოება. სძლიეს
ფანასა, დიდათ დაამარცხეს, თოფხანა სრულებით მიუღეს, r 3.
დიდალი იალაფეს და შემოიქცნენ გამარჯვებულნი. ხოლო
ზარბაზანი მისნი მიხმულნი არიან თელავის ციხესა შინა. ესე

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „დაღისტანით“. ² ეს ორი სიტყვა გამო-
ტოვების ნიშნით მოთავსებულია კიდევზე. ³ ეს ორი სიტყვა ზემოდან არის ჩა-
წერილი. ⁴ ეს სიტყვა გამოტოვების ნიშნით სწვრია კიდევზე.

4. ახალი ისტორია.

ბრძოლა იყო მარტის 12, რომელზედაცა წერილ არს ზარბაზანთა მათ ზედა.

§ 3

წელსა 1755 ხუნძახის ერისთავი მუცალი ჩამოვიდა შეკრებული სრულის დაღისტნის რჩეულის ჯარით, შიგნით კახეთი შემოვლო, თიანეთზედ გარდავიდა და მჭადის-ჯვარს შემოადგა. მეფემან თეიმურაზ და ირაკლიმან მცირედის სპითა მიუტდნენ მჭადის-ჯვარს მუცალის. შეიბნენ. მოსცა ძღვევა ღმერთმან მეფეთა ჩვენთა, აოტხეს ლეკნი, მოსწყვიტნეს ურიცხვნი და ტყვე ჰყვეს უმრავლესნი და შემოვიდნენ გამარჯვებულნი. ჭი საკვირველი! ერთმა მოხუცმა დედათაგანმან მჭადის-ჯვრელმა იხმარა სული მამაცობისა, გამოვიდა ციხით, რაოდენიმე ლეკი მოკლა თვისითა ხელითა და რაოდენიმე დაუწვა საფარი ხისა ლეკთა, ხოლო უკანასკნელ მოკლეს იგიცა, რომელსაც დღესა ქებასა მისსა მოუთხრობენ შაირითა მესტვირენი.

§ 4

წელსა 1755 მეფის იასეს ძეს ანტონის კათალიკოზსა შეამჩნივეს მცირე რაიმე განდრეკა მართლმადიდებელისა სარწმუნოებისაგან და მიქცევა ლათინთა სარწმუნოებისად. ჰქმნეს კრება სულიერი¹ მეფეთა ქალაქსა ტფილის, მიუღეს კათალიკოზობა; მის მოადგილედ რუსთველი იოსებ ჯანდიერისშვილი კათალიკოზად დადგინეს, კაცი ღირსი და სასწაულთ მოქმედი. ანტონი | ექსორია ჰყვეს როსიასა შინა. მისრულს ანტონის პეტერბურხს დახვდა მუნ ბიძაშვილი თვისი ალექსანდრე ბაქარის ძე. ამის პატივისათვის იმპერატრიცამ ელისაბედ პეტროვნამ შეიწყალა და უბოძა ეპარხიად ვლადიმერი და იარაპოლი. კდ შემწეობითვე ბიძაშვილისა მისისა ალექსანდრეს გამო არა აჰყარა უწმინდესმან სინოდმან შუბლსა ზედა ჯვარი და ბარტყულასა ზედა სერაფინნი და არცა მოაკლეს ტიტულასა კათალიკოზობისასა, რომელსაცა ჰქონდა კვალადვე ჯვარი მიტრასაცა ზედა, და უწოდეს რუსთა არხიეპისკოპოზი ვლადიმერისა და იარაპოლისა.

¹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან.

§ 5

ხოლო წელსა 1756 კდ ხუნძახის ერისთავი ჩამოვიდა მუცალი თვისისა სპითა ძლიერითა და მოადგა ყვარელის ციხესა. ხოლო ყვარელნი დადგნენ მყარად. მეფემან¹ თეიმურაზ მყოფმან ქიზიყს აღარჩივა რაოდენიმე ძალგულნი თავადნი, აზნაურნი და გლეხნი, უთავა ამით ბებურიშვილი პაპა, კაცი მხნე და სხუანი და შეგზავნა ყვარელისა ციხეში, რომლისა გამო ყვარელნი გამაგრდენ 4 თვე, ხოლო მუცალი მიქცა უქმი სახიდ თვისად.

§ 6

ძვალად წელსა ამასვე 1756 ეწივით მეფეთა ესე უბედურებაი, რომელ მეფის ერეკლეს პირმშო ძე მისი ვახტანგ გარდაიცვალა ყვავილითა და არა დაშთა ამა ვახტანგსა ძე, გარდაცოლი მისი იყო ქალი მუხრანის-ბატონის კოსტანტინესი.

§ 7

ხოლო წელსა 1760, აპრილის 1² წარვიდა მეფე თეიმურაზ რუსეთს. მისრული პეტერბურხს იპერატრიცამ ელისაბედ პეტროვნამ დიდის პატივით მილო, აღუთქვა შეწევნა და ჯარის ბოძება. ამჟამად იპერატრიცა ელისაბედ გარდაიცვალა წელსა 1761, რომლისა გამო მეფე თეიმურაზ დაშთა როსიასა შინა, მწუხარებითა ამით მიეცა სნეულებასა.

§ 8

წელსა 1762 ზარდაიცვალა მეფე თეიმურაზ პეტერბურხს იანერის 8. წარმოიღეს გვამი მისი მუნ მყოფთ ქართველთ თავადთა და ვერ უძლეს ქართლს გადმოტანად და დაფლეს ასტარხანს სობოროსა შინა.

§ 9

კდ ამავე წელსა 1762 ჟ მეფემან კახთამან ირაკლიმ II, ძემან მისმან, შემდგომად მამისა თვისისა მეფისა თეიმურაზისა მილო ქართლიცა სამეფოდ და შეაერთა ქართლი და კახეთი ერთ სამეფოდ, განყოფილი სამასის წლისა, და იმეფა წელი 54 ბედნიერად და სახელოვნად ყოველსა აზიასა შინა.

¹ პირველად დაწერილი ყოფილა „მეფეთა“, შემდეგ შეუსწორებიათ.

² ეს ორი სიტყვა გამოტოვების ნიშნით სწერია კიდევზე.

§ 10

მეფე ირაკლი წარემართა წელსა 1764 ქუთუმბის ასაყრელად ალაგაზისა კერძო. ქუთუმბა აღარ ინებეს მონება მეფისა ირაკლისა, ამის გამო მოსტყვევნა¹ ქუთუმბი და აჭყარნამრავალნიცა და მოიყვანნა ქართლსა და დასადგურა. ხოლო ნატყვენავი დიდძალი² ქუთუმბა განუყო მხედრობასა თვისსა.

§ 11

ძღვ. წელსა ამასვე 1764 მეფემან ირაკლიმ მოიყვანა მამიდაშვილი თვისი მეფის იასეს ძე ანტონი პირველყოფილი კათალიკოზი როსიდამა, მიუღო კათალიკოზობა იოსებს და დადგინა კდ ანტონივე კათალიკოზად.

r 6

§ 12

წელსა 1765 გამოჩნდა სპარსეთს ქარიმ ხან ზანდი. ამან დაიპყრა სპარსეთი და ამანვე უწოდა თავსა თვისსა ვეჭილი სპარსეთისა და არა ჯემწიფე. ამან გამოაგდო აზად ხან, რომელსაცა ეპყრა სპარსეთი. ლტოლვილი აზად ხან მოვიდა ქართლსა მეფეს ირაკლის თანა. ხოლო კდ თხოვნითვე ქარიმ ხანისათა შეიპყრა მეფემან აზად ხან და წარუვლინა ქარიმ ხანსა. ამის გამო მეგობარ იქმნენ მეფე ირაკლი და ქარიმ ხან. ხოლო მისრულსა აზათ ხანს პატივსცა ქარიმ ხან შესაფერითა პატივითა.

§ 13

წელსა 1765 მეფემან ირაკლიმ გააშვებინა სულიერის კრებითა დაი თვისი ელისაბედ მითხოვილი ამილახვარის შვილს სალთხუცის დიმიტრის ძეს გიორგის ბუნებით საჭურისობისა გამო³ და აქორწინა დადიანს კაციასა ზედა ნოებრის 16.

v 6

§ 14

ძღვ. წელსა ამასვე 1765 შეითქვენნ რამოდენიმე ქართველნი თავადნი და აზნაურნი და აბირეს ბუშსა ვახტანგ მეფისასა პაატას, რომელიცა მოსრულ იყო სპარსეთით მას ჟამსა

¹ ტექსტში: „მოსტყვევნა“. ² ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანა ჩამატებული. ³ ტექსტში თავდაპირველად დაწერილი ყოფილა: „დიმიტრის ძეს გიორგის ვერ შეყოფისათვის საჭურისობისა გამო“, შემდეგ ამგვარად შეესწორებიათ.

შინა და იყოფოდა მეფის ირაკლისა თანა¹, და ბიძაშვილსა შისსა აბდულა ბეგის შვილს დავითს, რათამცა წარეწყმინდათ მეფე ირაკლი და დაეპყრათ თვით მეფობაიჲ ქართლისა. მსმენელმან მეფემან ირაკლიმ შეიპყრნა ესენი და პატიმარჱყო მეტეხის ციხესა შინა. ხოლო საზოგადობამ საქართველოსამან თანხმობითა სულიერთა კრებათამან განაწესეს დასჯა მათი სიკვდილითა, რომელნიცა მოსწყვიტნეს. ხოლო შემდგომთა მათთა თავადთა და აზნაურთა და გლეხთა განუწყესეს რომელთამე ნასადითა განპატიჱება და რომელთამე ექსორიაობა. ხოლო თავადთაგანნი ესენი იყვნეს: თაქთაქიშვილი ივანე, ამილახვრისშვილი ალექსანდრე დიმიტრის ძე და აზნაურნი სხვანი.

§ 15

r 7

ჟდ წელსა 1765 წარვიდა ალექსანდრე, მეფის ბაქარის შვილი, როსიღამა სპარსეთს, შერისხული იბერატრიცა ეკატერინას მიერ, და მივიდა ქარიმ ხანთანა. მან პატივსცა არა ჯეროვნად, რომლისათვისცა დაშთა სპარსეთში შვიდსა წელსა და ესეცა ლამდა დაპყრობასა ქართლისასა, რომლისა გამო ეგო მუნ ჟამ რაოდენმე.

§ 16

წელსა 1767 იქმნა იმერეთსა შინა აღრეულებაი ესრეთ². იმერთა მეფე სოლომან გარდააგდეს, ბიძაშვილი მისი თეიმურაზ გაიმეფეს აბაშიძე ლეონმა და რაჭის ერითავმან როსტომმან, ოსმალნი ჩამოიყვანეს, ქუთაისს ციხეში შეაყენეს და ეგრეთვე შორაპანი და ბაღდადის ციხენიც მათ მისცნეს. მეფე სოლომან ლტოლვილი მივიდა ნიკოლოზ წერეთელთან. მან შეიწყნარა და დამალა მოდანახისა ციხეშია. ნიკოლოზ წერეთელი ლეკში წარვიდა, ლეკის ჯარი მოჰგვარა მეფე სოლომანს; ჩავიდა კვალად იმერეთს და მრავალნი იმერნიც მოერთვნენ. შებნენ ბაღდადს თეიმურაზს. თეიმურაზ დაამარცხეს. ამა ბრძოლაში ლევან აბაშიძე მოკლეს, თეიმურაზ შეიპყრეს. მეფემან სოლომან მუხურის ციხეში დააპატიმრა. თეიმურაზ მუნ მოკვდა. იმერეთი სოლომანმა დაიპყრა, გარნა ოსმალთა მიხ-

v 7

¹ უკანასკნელი დამოკიდებული წინადადება სიტყვიდან „რომელიცა“ აქამდე მოთავსებულია ტექსტში კიდევუ გამოტოვების ნიშნით. ² ტექსტში ეს სიტყვა ჩაწერილია ზევიდან.

მულნი ციხენი ვერ აართვა. რუსთა იპერატრიცას ეკატერინას შემწეობა ჰსთხოვა. იპერატრიცამ 4 პოლკი ჯარი მოახმარა წინაძლომითა ღიანარალ ტოტელბელისათა. ჩასრულს რუსთ იმერეთს აღიღეს ბრძოლითა¹ ციხე ქუთაისისა, ბაღდადისა და შორაპანისა და ცუცხუთის ციხე, გაჰყარნეს ოსმალნი და დაიპყრა იმერეთი. მტკიცედ თვისითა საზღვრითა.

§ 17

ხოლო წელსა 1768 კვალად აღადგინა შფოთი რაჭის ერისთავმან როსტომმან, მოიბირნა რაოდენიმე იმერნი და ეგრეთვე ახალციხის ფაშაცა და ენება კვალად გარდაცდებამე მეფისა სოლომანისა. ამისმა მსმენელმან მეფემან მოიკრიბნა იმერნი, წარვიდა რაჭას. თუმცა და ბრძო როსტომმა, გარნა უქმ იქმნა ბრძოლა იმისი. იძლივა როსტომი. შეიპყრეს რაჭველთა როსტომ და მოართვეს მეფესა სოლომანს, რომელმანცა შეიპრნა ყოველნივე დედაწულნი და სახლეულნი მისნი² და აღმოხადნა როსტომს თვალნი შვილებითურთ თვისით. ხოლო უფროსსა ძესა მისსა გიორგის შეარჩინა ერთი თვალი ჯალათმან, რომელიცა განიპარა და წარვიდა სტაბოლს და იყო მუნ ჟამ რაოდენმე. ხოლო მამულნი მისნი მიუღო მეფემან სოლომან და განუყო ყოველთავე იმერთა კეთილშობილთა, რომელთაც მსახურეს მეფესა და მამულსა თვისსა სისხლითა.

§ 18

წელსა 1768 მეფე ირაკლი და იმერთა მეფე სოლომან რუსეთის მხედრობითა და თვისითა სპითა წარვიდნენ ახალციხის დასაპყრობელად. მისრულთა ასპინძას მრავალნი გარემონი სოფელნი დაიპყრეს. მსმენელმან ახალციხის ფაშამ შეიკრიბნა სპანი დიდძალნი და წარმოემართა მეფეთა ზედა, გამოვლო მდინარე³ მტკვარი. მეფემან სოლომანმან მსმენელმან ამისმან უღალატა მეფესა ირაკლის, უკუნ იქცა თვითცა და უკუნ აქცივა რუსეთის მხედრობაცა, რომელნიცა წარვიდნენ მხედრობანი რუსთანი რუსეთსავე⁴. დაშთა თვისითა მხედრო-

¹ ტექსტში ეს სიტყვა ჩაწერილია ზევიდან. ² ტექსტში: მისნი. ³ ეს სიტყვა ტექსტში სწვრია კიდევ, გამოტოვების ნიშნით. ⁴ ეს 5 უკანასკელი სიტყვა მოთავსებულია ტექსტში კიდევ, გამოტოვების ნიშნით.

ბითა მეფე ირაკლი, წარმოემართნენ ოსმალნი მეფეს | ირაკ- r 9
 ლიზედ. მხილველმან მეფემან წარავლინა ღამესა მას სვიმონ
 მუხრანის ბატონისშვილი და თანა წარატანა ხუდია ბორჩა-
 ლოველი რამთენისამე კაცითა. მისრულთა ამათ ჩააქცივეს
 ხიდი მტკვრისა, რომელიცა განდიდებულ იყო მდინარე იგი
 ფრიად. მეორესა დღესა შებნენ ოსმალნი მეფესა ირაკლის.
 მოსცა ღმერთმან ძღვეა ირაკლის, აოტნა ოსმალნი და მიყვა
 ვიდრე მტკვრის კიდემდე, რომლისა გამო ოსმალნი შიშვნეულ-
 ნი შესცვიდნენ მტკვარს და მოიშთენენ მრავალნი, მოსწყვიტ-
 ნეს უმრავლესნი და ტყვე ჰყვეს. მხნედ იყო მეფე ირაკლი
 ვითარცა ლომი, რომელმანცა მოკლა თვისითა ხელითა და-
 ლისტნიდამ გამოსრული დიდსახელოვანი გოლიათი მალაჩინ
 სარდალი მათი. მხნედ იყვნენ კახნი თავადნი და აზნაურნი
 ქართველთანი და ეგრეთვე მთისა კავკასისა ჰევსურნი, და v 9
 შემოიქცა გამარჯვებული.

§ 19

ჰდ წელსა 1768 ლტოლვილმა იმერეთით ქაიხოსრო
 ლევანიშვილმა აბაშიძემ აბირა აზრუმისა სარასკარსა და ჩაიყ-
 ვანა იმერეთს დიდისა სპითა. მსმენელმან მეფემან სოლომან
 შეიკრიბნა იმერთა მხედრობანი. ეწყო მეფე ოსმალთა ხრე-
 სილზედ. იძლიენენ ოსმალნი, მოსწყვიტნა ეგოდენნ, რომელ
 რიცხვი არ შეიგებოდა, აღილო ბანაკი მათი, და მოკვდა თვით სა-
 რასკარიცა ამა ბრძოლასა შინა. ჰდ ამავე წელსა 1768 შეიკრიბა
 ქაიხოსრომ აბაშიძემ ლტოლვილმან მეორედ რაოდენიმე ლეკნი
 და ოსმალნი და ჩამოვიდა იმერეთს. მეფე სოლომან მიეგება
 წინა თვისითა სპითა, შეიბნენ ჩიხორს, გაემარჯვა მეფეს სო-
 ლომანს. მოსწყვიტნეს იმერთა უმრავლესნი ლეკნი და ოს-
 მალნი.

§ 20

r 10

წელსა 1769 გამოჩნდა ყამი მომსვრელი ტფილის და
 მრავალნი სულნი მოსწყვიტნა ქართლს, კახეთს და იმერეთს
 და იყო მთელს წელს, რომელიცა განდევნა წმიდამან ლახ-
 ვარმან უფლისა ჩვენისა ოქო ოქო, რომელიცა მოასვენეს სო-
 მებთა მონასტრიდამ ეჩმიაძინიდამ, სადაცა ასვენია წმიდა
 იგი ლახვარი.

§ 21

ხოლო წელსა 1770 ჰსნის ერისთავმა ყულარაღასმა გიორგიმ აღადგინა შფოთი, განამაგრა ქსანი და პატარა ლიახვი, თვით დადგა სიათას ციხეში, მოიკრიბნა მუნებურნი მკედრობანი, იხმო დაღისტნით ლეკთა მხედრობანი, ენება მიხმა მეფობისა და დაპყრობა თვისად. მსმენელმან მეფემან

v 10 ირაკლიმ წარუვლინა კაცნი და აბირა, რათა დასცხრეს შფოთისაგან და ეგოს მამულსა თვისსა მშვიდობით, რომლისა გამო არამნებებელმან გიორგი ყულარაღასმან დასძინა უმეტესი შფოთი და აბოხი¹ და ტყვენვა გარემოთა სოფელთა ქართლისათა. ამისმა მხილველმან მეფემან ირაკლიმ წარგზავნა პირმშო ძე თვისი გიორგი და უმრწემესი ძე თვისი ლეონ ზემო ქართლის მხედრობითა. მისრულთა მეფის ძეთა აღიღეს ლიახვი და ქსანი გამაგრებული მის მიერ და ეგრეთვე ციხეცა ლიახვისა სიათა და შეიპყრეს ყულარაღასიცა სახლეულით თვისით და მოართვეს მეფესა. ხოლო მეფემან დამყუდროებისათვის ქვეყანისა თვისისა მიუხვნა მამულნი სრულიად—ქსანი, ლიახვი და გვერდის-ძირი და ჰყო სამეფოდ და აღუთქვა

r 11 ხალხთა ფიცითა და წერილითა, რათა არღარა მიექცენენ ყმად, არამედ დაშთნენ მარადის მფლობელობასა ქვეშე მეფისასა, რომელიცა არს მოდღეინდელად დღედმდე.

§ 22

წელსა 1778 მეფემან ირაკლიმ ინება წარსვლა ერევანს ზედა დასაპყრობელად. შეიკრიბნა თვისნი მხედრობანი, წარმართა და მოადგა ერევნის ციხესა 4 თვე². ერევნის ხანი უსეინ ალი მრავალჯერ შემოება, გარნა ძლეულიმა იწყო ციხეთა მაგრობაი. შეამჭირვა ფდ ციხე ერევნისა, კნინლა ლამოდა დაპყრობასა, რომლისა გამო მეფემან სოლომან იმერთამან უბრკმა მეფესა ირაკლის³, მოიყვანა ბაქარიშვილი ალექსანდრე სპარსეთით და აღუდგინა შფოთი ქართლსა შინა.

v 11 ამისი მსმენელი მეფე ირაკლი და უსეინ ალი ხან დაზავდნენ. მეფემან ირაკლიმ დასდვა ხარკი ერევანს წელიწადში ექვსი

¹ ტექსტშია: „დაბოხი“. ² ტექსტში ეს ორი სიტყვა კიდევხე მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით. ³ ტექსტში ეს სამი უკანასკნელი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

ათასი თუმანი, რომელსაცა იღებდენ ვიდრე დროდმდე მეფის გიორგის ძისა მისისაცა. ხოლო მეფემ ირაკლიმ აპყარნა ხალხნი მუნებურნი სომეხნი და დასახლა ყარიასა და ავლაბარსა და შემოიქცა გამარჯვებული. მსმენელი ალექსანდრე ბაქარის ძე უკუნ იქცა იმერეთით უქმი, განვლო ჩერქეზი და მივიდა დარბანდს ფათალი ხანთანა, რომელიცა დროსა მას ეპყრათ დარბანდი რუსთა. ამისმა მსმენელმა მეფემან ირაკლიმ სთხოვა იპერატორიკას ეკატერინას, რათა წარიყვანოს ალექსანდრე რუსეთს და დაცხროს შფოთი ქართლსა შინა. ამისმა მსმენელმა იპერატორიკამ მიუწერა ბრძანება მუნ მყოფსა ღიანარაღსა, რათა შეიპყრას ალექსანდრე ბაქარის ძე და ალექსანდრე ამილახვარიშვილი, როქმელიცა იპოებოდა მას ქამს ნისთანა, და ესე r 12 აბირებდა დაპყრობასა ქართლისასა, რათამცა შურ ეგო მეფისა ირაკლისად, რომელიცა იყო მოკლებულ ნასაღითა დროს პაატა ვახტანგ მეფის ძისათანა შეთქმულებისა გამო. მაშინ მიუვიდა ბრძანება ხანსა დარბანდისასა ფათალის, და შეიპყრეს ალექსანდრე დარბანდს და წარავლინეს როსიას. მისრული მოსკოვს ალექსანდრე ბაქარის ძე წარგზავნეს პატიმრად სმოლენცკის ციხესა შინა, ხოლო ალექსანდრე ამილახვარიშვილი ციხესა შინა ვიბურღს, რომელიცა ეგო წელსა 17 პატიმრად. ხოლო ალექსანდრე ბაქარის ძე მოკვდა ციხესა შინა სმოლენცკისასა, და ალექსანდრე ამილახვარიშვილი განთავისუფლებული იპერატორის ალექსანდრესაგან წელსა 1802 მოკვდა ასტრახანსა შინა¹, რომელმანცა ვერ უძლო გარდასვლა საქართველოსა შინა.

§ 23

v 12

ხოლო წელსა 1779 იქმნა ესეცა უბედურებაჲ საქართველოსა შინა, რომელ უსწორო იგი ჭაბუკი მეფის ირაკლის ძე ლეონ გარდაიცვალა საოფლითა კახეთს ვეჯინის სოფელს თვესა ფებერვალსა 5, და იქმნა გლოვა დიდი წელსა ერთსა მთელს საქართველოსა შინა.

§ 24

წელსა 1780 კვალად გარდაიცვალა იენისს² 3 მეფის ირაკლის პირმშოს ძისა გიორგის მეუღლე ქეთევან ენდრონი-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „რომელსაცა“. ² ტექსტში ეს სიტყვა კიდევა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით.

კაშვილის პაპუას ასული, დედაკაცი სახელოვანი და გონიერი, რომლისა გამო მეფე ირაკლი იყო გულმოწყლულ ჟამ რაოდენმე, და დაფლეს დავით გარეჯის მონასტერშია.

§ 25

- წელსა 1783 მეფემან ირაკლიმ სთხოვა მფარველობაი
- r 13 იპერატრიცა ეკატერინას. მან ფარველობის ტრაქტატი უბოდა მეფისავე თანხმობითა. იპერატრიცამ უბოდა მეფესა სამეფო ნიშანნი, ესე იგი: გვირგვინი, სკიპტრა, პორფირი და დროშა. ხოლო კავალერია ანდრია პირველწოდებულისა აქენდა მიღებულ დროსა ღიანარაღ ტოტელბელისათა, რომელიცა მიუბოდა მაშინ სამსახურისა გამო იპერატრიცამ, ოდეს მისცა გზად არაგვისა მხედრობასა როსისასა და შემწეობა ყოველივე, რომელთაცა გარდავლეს მთად და შთავიდნენ იპერეთსა შინა. კვალად ამავე ნიშნებთან უბოდა იპერატრიცამ დედოფალს დარეჯანს დადიანის ასულს კავალერია წისა ეკატერინასი ბრილიანტისა¹ და ძვირფასი ტანისამოსი, და პირმშოსა ძესა მისსა გიორგის ალექსანდრე ნევეცკისა კავალერია და ეგრეთვე
- w 13 ანტონი კათალიკოზსა, მეფის იასეს ძეს, შუბლსა² ზედა | ჯვარი ბრილიანტისა და პანალია ძვირფასი, და ეგრეთვე ჩინებულთა კარის-კაცთა ქართველთა თავადთა და აზნაურთა შესაფერნი ნიშანნი მიუბოდა იპერატრიცამ, რომელთამე ბურნუთის კოლოფი, რომელთამე ბეჭედნი ალმასისანი და რომელთამე სათნი და ეგვეითარნი. ესე³ ყოველნივე მილო მეფემან სამეფოსა ქალაქსა ტფილის, რომელიცა იდღესასწაულა დღესა წაულობითა დიდითა სიონის ეკლესიასა შინა და გარდაიხადა დღესაწაული ესე კათალიკოზმან ანტონიმ, და იქმნა სინარული დიდი საქართველოსა შინა შერთებისათვის რუსთა და ქართველთა.

§ 26

- ქდ წელსა 1782 მეფე იპერთა სოლომან წარვიდა მხედ-
- r 14 რობითა თვისითა გურიასა ზედა. | მისრულს ჩაგვსა შემოებნენ ოსმალნი, და უღალატეს გურელთ ხალხმაც. იძლია მეფე სოლომან. მოსწყვიტნეს იმერნი ურიცხვნი. კნილა განერა მეფე

¹ ტექსტში ეს სიტყვა კიდევბა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით.

² ტექსტში: შუბლსა. ³ ტექსტში: სე.

სიკვდილსა. ძლეული მეფე სოლომან მოვიდა ქუთაის, რომლისა მწუხარებითა გარდაიცვალა აპრილის 23, და დასვეს იმერთა მეფედ დავით გიორგის ძე, მიზეზითა ამით, რომელ მეფესა სოლომანს არა დაშთა შვილი, და ძმისწულნი მისნი იყვნენ მცირე ყრმანი. ამის მიზეზისათვის დასვეს იმერთა ბიძაშვილი მისი დავით არა მეფედ, არამედ ნაიბად, ვიდრე აღზდადმდე არჩილის ძისა დავითისა, რომელს ეწოდა შემდგომად სოლომანცა, რომელიცა იყო ესე რჯულიერი შემკვიდრე მეფისა სოლომანისა, ნადვილ ძმისწული მისი.

§ 27

v 14

წელსა 1784 წარავლინა მეფემან ირაკლიმ როსიად ძენი თვისნი ანტონი შემონოზნებული მთავარ-დიაკონი და მირიან, რომელსაც უბოძა იპერატრიცამ პოლკოვნიკობა ცხენოსანს ჯარში. წელსა ამასვე მიცვალა დედის ნაცვალნი მეფისა ირაკლისა დედოფალი ანახანუმ ბარათაშვილის ბეჟანის ასული შემონოზნებული, მეუღლე ცხებულის მეფის თეიმურაზისა, რომელიცა დაფლეს ნათლიცემელის მონასტერში¹.

§ 28

ხოლო წელსა 1785 ზუნძახის ერისთავმა ომარ ძემან მუცალისამან მოიკრიბნა დაღისტნისა მხედრობა ვიდრე ოცი ათასამდე, წარმოემართა საქართველოსა ზედა, ჩამოსრული მით დადგა ალაზნისა კიდესა. მეფემან ირაკლიმ შეიკრიბნა მხედრობანი თვისნი და ეგრე თვე რუსთა მხედრობითა, რომელიცა ჰყვანდა დროსა მას მეფესა ირაკლის ორი ბატალიონი იეგრისა წინაძღომითა პოლკოვნიკის სტეფან დანილიჩის ბრწეშოვისათა, მივიდა და დასდგა ქიზიყსა. ომარ ხან ალაზანს გამოვიდა. მეფესა მისი შებმა ენება. ყორჩიბაშიშვილმა ივანე ნაზირმან მეფე არ შეაბა მას ჟამსა. ეს იყო მეფისა დიდათ მისანდო. ომარ ხან წარემართა იედიბოლუქზე, ყარაიას მტკვარს გავიდა, აღჯაყალას მოადგა და ვერ აღილო, ვინათგან განამაგრა ციხე იგი მოურავმან ბორჩაღისმან მაჩაბელმან დავითმან, ძემან გოგია მაჩაბლისამან². მეფე უკანა შეუდგა.

¹ ტექსტში უკანასკნელი 4 სიტყვა მოთავსებულია კიდევ, გამოტოვების ნიშნით. ² უკანასკნელი დამოკიდებული წინადადება სიტყვიდან „ვინათგან განამაგრა“ და სხ. მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

- მისრული მეფე ბორჩალოში, ომარ ხან აიყარა, ვერცხლის მა-
დანს შემოადგა, ვერცხლის მადანი აღიღო, მრავალნი სულნი
- ▼ 15 ბერძენნი მუნ მსახლობელნი მოსწყვიტნა და ტყვე ჰყო, უზუ-
ლარის ხევედ შეიარა, ლორეს მოადგა: ლორე ვერ აღიღო,
რომელიცა აქვნდა გამაგრებული მოურავსა მისსა მალაქია
გლურჯიძეს. ლორიდამ წარსრული ახალციხეს მივიდა. ახალ-
ციხიდამ ჩამოვიდა, ვახანს მოადგა და ოცის დღის შემდგომ
აღიღო ციხე ვახანისა. ევგენ აბაშიძის ქალები დაატყვევა,
მრავალნი სულნი ქრისტეანენი მოსწყვიტნა და ტყვე ჰყო,
ისევე ახალციხეს მიქცა და მუნ დაიზამდრა. გაზაფხულს წარ-
ვიდა, ყარაბაღს ჩავიდა იბრემ ხანთანა, ერთი ევგენის ქალი
მას მისცა ცოლად და მეორე თვით შეირთო. მეფე ირაკლის
- † 16 დაეზავა. მეფემან მისცა ჯამაგირად წელიწადში ხუთასი | თუ-
მანი. ხოლო წელსა ამასვე მეფემან იმერთამან დავით მოიყვა-
ნა სიძე თვისი რაჭის ერისთვის ძე გიორგი სტანბოლიდამ და
მისცა რაჭის ერისთობად. მისრული რაჭას, შევიდა ოსების
დასაპყრობელად. მისრული ღებს მოიკლა ოსთა მიერ.

§ 29

- წელსა 1786 მეფე ირაკლი წარვიდა განჯის დასაპყრო-
ბელად თვისითა მხედრობითა და ეგრეთვე რუსეთის მხედ-
რობითაცა, რომელნიცა იპოებოდნენ მას ჟამს ორი ბატალიო-
ნი იეგრისა. განჯის ციხეს მოადგა. შეამჭირვა განჯა. განჯის
ხანმა ჯავადმა შემჭირვებულმა ევედრა მეფეს და აღუთქვა
- ▼ 16 ხარიკისა მოცემა ყოველს წელს სამი ათასი თუმანისა. და | ეგ-
რეთვე მოვიდნენ წინაშე მეფისა ყარაბაღელნი მელიქნი სო-
მეხნი, რომელთაცა ენება აყრად და დასახლება საქართველოსა
შინა თვისითა ელითა. მეფემან ირაკლიმ წარავლინა მათ ასაყ-
რელად ძე თვისი იულონ და თანა წარატანნა რაოდენნიმე
მხედრობანი საქართველოსანი. მუნ ყარაბაღის ხანი იბრემ
შემოება ზება წოდებულს ადგილსა. იძლივა ხანი ყარაბაღისა
იბრემ. მოსწყვიტნეს მრავალნი ყარაბაღელნი, ესრეთ შეშინდ-
ნენ რომელ შიშვანელნი ერთმანეთს ხოცდენ და იპყრობდნენ.
ჟი მოწყალება ღვთის, რომელ არცა ერთი კაცი არა ამოკვდა
ქართველთაგანი, რომლისა გამო ქართველთა ვერღარა უსწვ-
- † 17 რეს აყრაიდ მათი | მიზეზის გამო, რომელ მუნ მყოფთ მხედ-
რობათა როსისათა მიუვიდათ ბრძანება უკუნ ქცევაჲ რო-
სიად, რომელნიცა აიყარნენ და წარვიდნენ. ამისმა მხილველ-

მან მეფემან ირაკლიმ მიუწერა ძესა თვისსა იულონს, რათა უკუნ იქცეს ბანაკადვე. მყის უკუნ ქცეული მოვიდა გამარჯვებული მამისა თვისისა თანა, გარნა მეფეცა ირაკლი აღიყარა და მოვიდა ტფილისსა.

§ 30

წელსა 1787 მოერთვა უკვე ანბავი როსით იპერატრიცას მიერ, ვდ ძე შენი ანტონიო ვაკურთხეთ მიტროპოლიტად ნინო-წმინდისა, რომლისა გამო მეფე ირაკლი იქმნა მხიარულ და მიუბოძა ძესა თვისსა ანტონის ალავერდობად და v 17: მიუწერა, რათა უკუნ იქცეს საქართველოდმდე, რომელიცა დაშთა შემდგომად წელი ორი როსიასა შინა.

§ 31¹

წელსა 1789 იქმნა სასწაული წის ნიკოლაოზისა ესრეთ: კახეთს სოფელსა არტოზანსა ინება არხიმანდრიტმან შუამთისამან მოძღვართ-მოძღვარმან ნიკოლოზ ქობულ მდივნის ძემან აღშენება ეკლესისა წისა ნიკოლაოზისა, და ოდეს ჩადგეს საკირე ქვისა დიდი, შეგზავნეს კაცი ერთი, რათა აღაგზნას ცეცხლი; მსწრაფლ ჩამოიქცა საკირე იგი და დაიტანა კაცი იგი. მივიდნენ სოფელნი და მოჰყარეს ქვანი იგი, ჰგონებდენ კაცისა მის სიკვდილსა. |. ზი საკვირველი! ჰპოვეს კაცი r 18: იგი მრთელი და უვნებელი. ჰკითხვადეს კაცსა მას: „ვითარ დაშთი მთლათ?“ ხოლო მან ჰრქვა მათ: „ოდეს საკირე იგი დამექცა, მაშინ მოვიდა ბერი ერთი მოხუცი და გარდამეფარა და დაეშთი მშვიდობით“. ესე ქეშმარიტია, საცილის ნურავინ ჰგონებთ.

ხოლო წელსა 1788 მოკვდა დადიანი კაცია, და დაჯდა ძე მისი გრიგოლ. ხოლო წელსა 1791² აქორწინა დადიანი გრიგოლ მეფის ირაკლის პირმშო ძემან გიორგიმ ასულსა თვისსა ზედა ნინას, და წარიყვანა იგი დიდისა³ მზითვითა ოდიშს⁴.

¹ ამ პარაგრაფის დასაწყისში წაშლილია: „ხოლო წელსა 1790 გარდაიცვალა კათა“. ² პირველად დაუწერიათ 1789, შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან ტექტისავე ხელით გაუსწორებიათ 1791. ³ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პატივითა. ⁴ უკანასკნელი აბზაცი ტექსტში კიდევბა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით.

§ 32

ხოლო წელსა 1790 გარდაიცვალა მეფის იესეს ძე ანტონი კათალიკოზი ტფილისს მარტის 19, და დაფლეს მცხეთას. ხოლო მეფემან ირაკლიმ მიუწერა ძესა თვისსა ანტონის რუსეთს და მოიწვია იგი მუნით, რომელიცა მოვიდა როსით 1 სექტემბერს, და დადგინა იგი კათალიკოზად, რომელიცა აკურთხეს მცხეთას და იღვესასწაულეს დღესასწაულობითა დიდითა.

v. 18

§ 33¹

წელსა 1791 მაისის 22 დღესა, ამალღებას, მზე დაბნელდა, და ესე იყო მომასწავებელი ტფილისის უბედურებისა, რომელ წელსა ამას გამოჩნდა ხოჯა ასტარაბათელი ყაჯარი ალა მაჰმად ხან, ძე მაჰმადასა ხანისა, და დაიპყრა სრულიად სპარსეთი და უწოდა თავსა თვისსა ხელმწიფედ ჰერანისად.

§ 34

ძდ წელსა 1791 მეფე დავით გარდაავდეს იმერთა და დასვეს არჩილის შვილი დავით მეფედ; ხოლო მეფე დავით მივიდა ახალციხეს, მუნ ძალი მოირთო ლეკთაგან, ჩამოვიდა იმერთეს, არჩილის შვილი გარდაავდო და თვით დაჯდა მეფედვე. ლტოლვილი² არჩილის შვილი წერეთელმან პაპუნამ შეიწყნარა, | მეფე ირაკლის შემწეობა სთხოვა. მეფემან ირაკლიმ თვისისა ქალის შვილობის მიერ შემწეობა აღუთქვა³ და წარავლინა შვილიშვილი თვისი იოვანე, კაცი მხნე და გოლიათი, და ეგრეთვე ქიზიყის მოურავი ზაქარია ენდრონიკას შვილი⁴ და ქალაქის მოურავი დავით ციციშვილი წარატანა სპითა თვისითა და ეგრეთვე თავაურ-ქურთაულნი და ორი ზარბაზანი საქართველოს არტირელისა. მისრულთა ამათ მოეგება არჩილის შვილი; წარემართნენ დავით მეფესა ზედა. ხოლო დავით მეფემანცა მოიკრიბნა მხედრობანი იმერთანი და ჰყვა ლეკთაცა მხედრობაჲ. მოსრულთა ურთიერთსაზედა,

¹ ტექსტში კიდებუა მოთავსებული. ² ეს სიტყვა ტექსტში კიდებუა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით. ³ ორი უკანასკნელი წინადადების გასწვრივ კიდებუა მოთავსებულია: ამა შლილობასა შინა მოკვდა წერეთელი პაპუნა, კაცი ძლიერი, რომელსა ფრიად ესვიდნენ იმერნი, და ჰყო გლოვა დიდი მეფემან დავით არჩილის ძემან. ⁴ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ.

ეწვენენ წყვერის ციხეს. იქმნა ბრძოლა ძლიერი ნოებრის 24¹, იძლია დავით მეფე, ლტოლვილი² მივიდა ახალციხეს. მრავალნი სულნი იმერნი მოსწყვიტნეს და ტყვე ჰყვეს და დას- v 19 ვეს დავითვე მეფედ იმერეთისად, არჩილის ძე, ბრძანებითა მეფის ირაკლისათა და აქორწინეს დადიანის კაცისა ქალს მარიამზე. ხოლო მხედრობანი საქართველოსანი მოვიდნენ გამარჯვებულნი.

§ 35

წელსა 1792 კდ დავით მეფემ მოირთო ძალი ახალციხის ფაშიდამ, ჩამოვიდა იმერეთს. იმერნიც მიერთვნენ რაოდენინმე ჩინებულნი. მეფემან ირაკლიმ წარავლინა კდ ძე თვისი ალექსანდრე ქართველითა და ლეკის ჯარითა. მისრულნი ეწყვნენ დავითს და დაამარცხეს³ ზორეთს. ლტოლვილი დავით მეფე მივიდა ახალციხეს. ახალციხიდან ჩამოვიდა ქართლს მეფეს ირაკლის თანა. მან პატივსცა | დიდათ. მეფეს ირაკლის r 20 შუამდგომლობა სთხოვა, რათა დააზაოს მეფე დავითს, არჩილის შვილსა. მეფემან ირაკლიმ წარატანა თანა ძე თვისი ანტონი კათალიკოზი, რომელიცა მისრულმან დააზავნა ესენი თანახმობითა იმერთა სამღვდელთა და ჩინებულთათა. მეფეს დავითს არჩილის ძეს დაუმტკიცეს მეფობა იმერეთისა და უწოდეს ტიტულად სახელად მეფე სოლომან, დიდის მეფის სოლომანის გამო, რომელმანცა იხსნა იმერეთი მახმედიაწობისაგან ძალითა ქვითა. ხოლო დავითს გიორგის ძესა მისცეს სარჩოდ სოფლებნი შესაფერნი და აფუცეს, რათა არღარა განიზრახოს მეფობად თვისი და იყოს მორჩილ მეფისა სოლომანისა, რომლისა | გამო მეფემან სოლომან გამოართვა დავითს ძე თვისი v 20 კოსტანტინე და ჰყო პატიმრად მუხურის ციხესა შინა რაქას ყრმა წლისა 3, რომელიცა არა ესვა მასგან კიდე სხვა ძე ვაჟი.

§ 36

ხოლო წელსა 1792 სექტემბრის 20 იქმნა სასწაული ერთაწის ეკლესიასა შინა, თვით დღესასწაულსა წისა დიდისა მოწამისა ევსტატისასა, რომელსაცა დღესასწაულობენ ერნი საქართ-

¹ უკანასკნელი წინადადება სწერია კიდევ გამოტოვების ნიშნით. ² ეს სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ. ³ ტექსტში: და აამარცხეს.

ველოისანი დღესასწაულსა ამა წმინდისასა, რომელიცა ვიყავ მას ჟამსა მუნ. იქმნა ესრეთ: საყდრისა საშუალ აღმართულ იყო სვეტი ერთი ქვისა მაღალი, რომლისა სიმაღლე იქნებოდა 5 ადლი ქართული, ხოლო სიმსხო მისი ერთს ადღზედ მეტი განითა,
 r 21 რომელსაცა ზედა მთავარ დიაკონი აღვიდოდა დღესასწაულში და წარიკითხევდა წმინდასა სახარებასა. ესე სვეტი გარდაიქცა წირვაზედ მდგომს ხალხში, რომლისა ჭდევა არა იყო ხალხისა გამო, ეგოდენ იდგნენ ხალხნი. ში, საკვირველი! არცა ერთსა ხალხთაგანსა ევნო რაჟმე, არამედ უვნებელად დაეცა მიწასა ზედა. ესე ჭეშმარიტად ჩემის თვალით მინახავს იმ დღესასწაულს მყოფს.

§ 37

წელსა 1792 გამოჩნდა კუდიანი ვარსკვლავი აღმოსავლეთის მხარეს, დღისით, თებერვლის 6. ყაჯარმა ალა მაჰმათ ხანმან
 v 21 დაიპყრანა დაშთომილნიცა ნაწილნი სპარსეთისანი და | უწოდათაგსა თვისსა ყენი და განძლიერდა ფრიად. ხოლო წელსა ამასვე ოდიშელთ გარდაგდეს დადიანი გრიგოლ გელოვანმან ქაიხოსრომან, მობირებულმან მეფის სოლომანისაგან, და დასვა დადიანად ძმა მისი მანუჩარ. ხოლო წელსა ამასვე წარვიდა დავით მეფე იმერთა ახალციხეს კდ დასაპყრობელად იმერეთისა და მოკვდა მუნ ყვავილითა. ხოლო წელსა ამასვე ლტოლვილმან დადიანმან გრიგოლ მოირთო ძალი აფხაზთა და სენათაგან, მივიდა, გარდაგდო მანუჩარ და დაიპყრა კდ ოდიში. ლტოლვილი მანუჩარ მივიდა მეფეს სოლომანთანა. მეფე სოლომანმა შეიკრიბნა თვისნი მხედრობანი, მიუხდა გრიგოლს. შეებნენ
 r 22 ვრიგოლს. დაუმარცხდა, | გრიგოლ ლტოლვილი ჩავიდა ფოტს სახლეულით თვისით და იყო ჟამ რაოდენმე. კდ დასვესვე მანუჩარ დადიანად. ხოლო წელსა 1794 მეფემან სოლომან გარდაგდო გურიელი ვახტანგ¹ და დასო მამია გურიელად. წელსა ამას ვანუყო მეფემან ირაკლიმ მამულნი ძეთა თვისთა საბატონისშვილოდ, რომლისა გამო აღდგა შფოთი მეფისა ირაკლის სახლში ძმათა შორის².

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში ზის გამოტოვების ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავ ნიშნით სწერია: „და მოვიდა მეფეს ირაკლისთან, რომელმანცა პატივსცა“.

² ამ პარაგრაფის დასაწყისის გასწვრივ, კიდევ, მოთავსებულია კუდიანი ვარსკვლავის გამოსახულება—ადამიანის თავი მარჯვნივ წარზიდული კუდით.

§ 38

ხოლო წელსა 1795 ხოჯა ალა მამათ ხან ყაჯარი მოვიდა სპითა თვისითა, მაისში, ყარაბაღის ციხეს შუშის მოადგა-
 4 თვე ადგა, შუში ვერ აღიღო. დიდათ გამაგრდა იბრემი ხანი შუშისა. ენება უკუნ ქცევა, გარნა განჯის | ხანმა ჯავად- v 22
 მა, რომელმანც იძულებულმან მოიყვანა ტფილისსა ზედა წინააღმდეგობისა გამო მეფისა, რომელიცა მტერობდა მეფესა ირაკლის. მეფე არ მომლოდნე მოსვლისა მისისა, რომელიცა იყო მას ჟამსა უთადარიკოდ და ეგრეთვე წარაველინა ცა კაცი რუსეთად, რათა ტრაქტატისა გამო მათისა. მიეცათ მფარველობა და სთხოვა ჯარი შესაწევნელად, რომელთაც აღუთქვეს მოცემად და ვერ ჰყვეს აღნათქვამი თვისი. ამისმა მხილველმან მეფემან ირაკლიმ მოუწოდა იმერთა მეფესა სოლომანს მხედრობითა თვისითა და მოვიდაცა მცირითა სპითა თვისითა. ხოლო ალა მამათ ხანმან აბირა მეფე მორჩილებასა¹ და ზავსა r 23
 ზედა და აღუთქვაცა მიცემა განჯისა, ერევნისა, ყარაბაღისა, შაქისა, შირვანისა და მართებლობაცა ადრიბეჯანისა². თუმცა და სწაღდა მეფესა ესევეთარნი სასარგებლონი თვისისა ქვეყნისანი, გარნა ვინაითგან იყო ფიცითა ქრისტიანულითა შეკრულ იპერატრიცა ეკატერინესადმი³, არა ინება ტეხა ფიცისა, არამედ განემზადა ბრძოლისადმი მისისა. წარმომართებული ალა მამად ხან მოვიდა და დაიბანაკა 30000 კაცითა⁴ სოღალულსა შინა. ხოლო დღესა მეორესა განვიდნენ მეფე ირაკლი და სოლომან ბრძოლად მისდა, რომელთაცა არა ჰყვათ⁵ სპანი უფროს ორი ათასისა კაცისა. იბრძოლეს დღე იგი. ხოლო დღესა სამშაბათსა, | სეკდებერსა 11 კ'დ შეიბნენ v 23
 შავნაბადაზე, და⁶ იძლიენენ მეფენი სპარსთაგან. აღიღეს ქალაქი ტფილისი, მოაოხრნეს წმინდანი ეკლესიანი, იავარ ჰყვეს ხალხნი, აოტნეს, მოსწყვიტნეს და ტყვე ჰყვნეს. მოწვეს ტფილისი⁷ და ეგრეთვე საუნჯეცა მეფისა ხელთიგდეს. მაშინ

¹ ტექსტში: მორჩილე მორჩილებასა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „გარნა“. ³ ტექსტში: ეკატერინესადმი. ⁴ ტექსტში ორი უკანასკნელი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით. ⁵ ტექსტში: ჰყვთ. ⁶ ტექსტში 4 უკანასკნელი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ. ⁷ ტექსტში ეს ორი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ. შემდეგ ტექსტისავე ხელით, მაგრამ სხვა მელნით მიწვრილია: „დასხუათა გარემოთა ვერარაჲ ავნო, თუმცალა არაგუსა ზედა გაგზავნა რაოდენიმე მხედრობანი შესაპყრობელად მეფისა, გარნა იძლიენენ ბუღაჩაურში არაგუსლთა, ფშაველთა და შამშადანელთაგან და უკუნ იქცნენ ვერარის მყოფელნი“.

დაიკარგა წმინდა იგი მკლავი ეგსტატის მოწამისა დიდის ერთაწმინდისა¹, რომელიცა ჰკურნებდა პირად-პირადთა სნეულთა, და ხატი მეტეხისა ღვთისმშობელისა. ალა მაჰმად ხანმა დაჰყო ღღენი 8 და უკუნ იქცა სპარსეთადვე. მისრული სპარსეთს, წარემართა ხორასანსა ზედა და მისრულმან აღილო ქალაქიცა მაშათი ხორასნისა. კდ ამავე წელსა მსმენელმან

r 24 იპერატრიცამ მოუბოძა მეფესა ირაკლის | შემწედ ორი ბატალიონი—ერთი გარნადირისა და მეორე იეგირისა და არტირელია. და იწყო მეფემან შენობა მოოხრებულისა ტფილისისა², და განამზადაცა იპერატრიცამ რუსთა მხედრობაჲ საბრძოლველად ალა მამად ხანისად, რათა ეზღვია სისხლი ქართველთა.

§ 39

ხოლო წელსა 1796 მეფე ირაკლიმ მოიკრიტნა მხედრობანი თვისნი და წარვიდა განჯის დასაპყრობელად, რომელიცა ჟამსა მას შერთდა იბრეიმ ხანსა ყარაბაღისა. და მოადგნენ განჯას. ხოლო ჟამსა მას მოერთო ანბავი, მაისის 3, დარუბანდით მეფესა ირაკლის ღრაფის ზუბოვის ღიანარაღ-შეფისაგან, ვდ იპერატრიცამო წარმომავლინაო სპარსეთისა დასაპყრობელად ოცდა ათი ათასითა მხედრობითაო, რათა ვაზღვია სისხლი ტფილისისა და უპატოება შენი სპარსთა³, რომ-

v 24 ლისა გამო მეფე ირაკლი იქმნა | მხიარულ უზომოდ და მადლობელი ღვთისა. ხოლო ზუბოვმან გამოსრულმან დარუბანდით დაიპყრნა სრულიად შაქი, შირვანი ვიდრე თალიშადმდე და დადგა ქოინა-შამახიად წოდებულსა ალაგსა. ხოლო მეფემანცა ირაკლიმ დაჰყო ხანი განჯას გარემოდგომა მისი სამი თვე, რომლისა გამო შემჭირვებული ჯავად ხან ევედრე იბრეიმ ხანსა, რათა დააზაოს მეფესა და მისცეს ხარკი დადებული თვისი ყოველსა წელსა. მსმენელმან იბრეიმ ხანმან იურვა მეფესთან მახმადიანობისა გამო ჯავად ხანისა და დაზავა მეფესა, და მოსცა მეფესა წარსხმულნი ტყვენი ტფილისისანი შეიდასნი სულნი მუნ მცხოვრებითა ტფილისის მოქალაქეთა თათრითა, რომელიც

r 25 ჰყვა მას ციხეს შინა განჯისასა ტყვედ. და | მოიქცა მეფე ირაკლი

¹ ტექსტში ეს ორი სიტყვა კიდევუა მოთავსებული. ² უკანასკნელი 6 სიტყვა სწორია კიდევ. ³ უკანასკნელი დამოკიდ. წინადადება სიტყვებიდან: „რათა ვაზღვიაო...“ ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

გამარჯვებული ქართლსა. ხოლო წელსა ამასვე იქმნა იმერეთ-
სა შინა აღრეულებად: ენებათ რომელთამე ჩინებულთა იმერთა
გარდაგდება მეფისა სოლომანისა თანახმობითა გრიგოლ და-
დიანისათა, რომელიცა იყო მას ჟამსა განძებულ დადიანობი-
საგან, და დასმაი მეფის სოლომანის შვილისშვილის გიორ-
გისა¹, ძისა ალექსანდრესი, გამეფებად. ამისმა მსმენელმან მე-
ფემან სოლომან შეიპყრა გიორგი ალექსანდრეს ძე და პატი-
მარ ჰყო ციხესა შინა მუხურისასა. ხოლო წელსა ამასვე მო-
ვიდა ლტოლვილი დადიანი გრიგოლ მეფისა ირაკლის თანა
თელავს, რომელმანცა პატივ ჰსცა ფრიად და აღუთქვაცა
დაზავება მეფე სოლომანთანა. და იყო | თვე სამი მეფესა თანა. v 25
ხოლო მეფემან ირაკლიმ წარავლინა დადიანი გრიგოლ მეფისა
სოლომანისათა და მიუწერაცა, რათა აგოს კვალად დადია-
ნადვე, რომლისა გამო მისრული გრიგოლ შეიწყნარა მეფემან
სოლომან და ენება რათა ჰყოს დადიანად, გარნა არმნებებელ-
მან წერეთელმან ქაიხოსრო პაპუნას ძემან არა აუფლა მეფე,
რათა ჰყოს დადიანად გრიგოლვე. მაშინ მიუწერა დადიანმა
გრიგოლ ოდიშართა და აბირნა ერთგულებასა თვისა, რომელ-
თაცა ოდიშელთა მისცეს პირი მტკიცე, გამოვიდნენ ჩინებულ-
ნი ოდიშელნი და წარიყვანეს გრიგოლ ქუთაისიდან და ჰყვეს
დადიანად. თუმცალ მეფემ იწყინა საქმე ესე და შეიკრიბნა
მხედრობანი და წარემართა ოდიშსა ზედა, გარნა ვერა-
რის | მყოფელი მიიქცა უკუნ². მაშინ ოდიშელთა ფიცეს r 26
ერთგულებასა ზედა გრიგოლისასა, დაშთნენ მიერ ჟამითგან
მყუდროდ. ხოლო დადიანს მანუჩარს მისცეს მამულნი სარ-
ჩოდ³ კმად საყოფელად.

§ 40

ხოლო წელსა 1796 წარმოავლინა ზუბოვმან მხედრობანი
უქესნი ათასნი დასაყენებლად ქართლს, წინაძღომითა ღიანა-
რალ კორსიკოვისითა, რომელსა ეწოდა ალექსანდრე მიხაი-
ლიჩი. მოსრულმან აღიღო განჯა უომრად სექტემბრის 26 და
დაუტევა პოლკი ერთი იეგრისისა და არტერელია, და დანაშო-
მითა სპითა მოვიდა ტფილისს და დადგა მუნ. ხოლო წელსა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „გამ“. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „მამა“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „დავ“.

v 26 ამასვე გარდაიცვალა იპერატრიცა ეკატერინა ნოენბრის 6, | და დაჯდა ძე მისი პავლე იპერატორად. ამან უკუნ აქციენა მხედრობანი რუსეთისანი დარუბანდით და ქართლით. ხოლო წელსა ამასვე იქმნა სიყმილი ფ'დ ქართლსა, განჯა-ყარაბაღსა და შაქი-შირვანში, ესრეთ რომელ კოდი პური ძლივლა იპოებოდა და იყიდებოდა ერთს თუმნად.

ხოლო წელსა ამასვე 1796 გამოჩნდა სპარსეთის მხარესა დილსა განთიადსა ზედა ვარსკვლავი ერთი ცეცხლის ფერი და კუდგრძელი მფრინავი, მსგავსი შუშუნისა. წარმოსრულმან მუნით ვარსკვლავმან ამან გამოვლო ზღვა კასპიისა, შუას დღისას იხილეს მოფრინვალე ესე ვარსკვლავი ქალაქსა ასტრახნისასა, ხოლო სამხრობისა ჟამსა იხილეს ქალაქსა მოსკოვს და საღამოსა ჟამსა¹, დროსა ჩასვლისა მზისასა, იხილეს ქალაქსა პეტერბურხსა, რომელმანცა გარდავლო თავსა სახემწიფო სასახლისასა, მივიდა ციხესა პეტერბურხისასა, სასაფლოსა რუსთა იპერატორთასა, და უჩინო იქმნა მუნ. ესე იყო თვესა აგვისტოსა რიცხესა². ხოლო შემდგომად ამავე წელსა თვესა მესამესა ამის ხილვისასა³ ეკატერინა კელმწიფე გარდაიცვალა ნოენბრის 6, და ძე მისი პავლე გახელმწიფდა⁴.

§ 41

წელსა 1797 კ'დ ალა მაჰმად ხან მსმენელი რუსთა უკუნ ქცევისა წარმოემართა საქართველოსა ზედა ძლიერისა სპითა. შუშის მოვიდა. შუშის ხანი იბრეიმ შეუშინდა, განივლტო და მივიდა ქარში. ხოლო ალა მაჰმად ხანმან აღიღო შუში და
r 27 და|დგა, განმზადნა მხედრობანი თვისნი და გაჰყო ორად, ენება, რათა ერთი კერძო წარმოევლინა ქართლზე და ერთი კახეთს ზედა, რომელსაცა ენება მოოხრება სრულიად⁵. ხოლო ღმერთან უქმ ჰყო განზრახვა მისი, რომელიცა ღამესა მას იენისის თვეს 12 მოკლა ალა მაჰმად ხან ციხესა შინა შუშის ყარაბაღში⁶ ფარეშმან თვისმან მძინარე მობირებითა საღუბ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „შთასვლისა“. ² რიცხვი ტექსტში მოყვანილი არ არის. ³ უკანასკნელი სამი სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ უკანასკნელი აბზაცი ტექსტში მოთავსებულია კუდიანი ვარსკვლავის გამოსახულებასთან ერთად r 26 გვერდზე, კიდებზე. ⁵ უკანასკნელი 4 სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდებზე გამოტოვ. ნიშნით. ⁶ უკანასკნელი 7 სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდებზე გამოტოვ. ნიშნით.

ზან შალალისათა, და განარინა ღმერთან ქართლი და კახეთი
ოხრებისაგან.

**სასწაული წინა დიდისა მთავარ მოწამისა გიორგისა ხატისა
ალავერდისა მიერ.**

მნება წინა მის ხატისა დამალვა მეფის ირაკლის ძეს
კათალიკოზს და ალავერდელს ანტონის, რომელიცა მას ჟამს ესე
ორნივე ეპარხიანი მას ეპყრეს, და არა ინება ხატმან მან და-
მალვა თავისა თვისისა, და რაოდენიცა შეუქმნეს ლუსკუმა
ჩასასვენებლად, რაოდენიცა დიდი უქმნეს, ეგოდენ პატარა მოუ- v 27
ვიდა ხატსა მას. ხოლო ყოფასა ამას ეკლესიასა შინა მისევე ალა-
ვერდს განკვირებამან მოიცვნა ყოველნი კრებულნი ამისნი და
თვით კათალიკოზი ანტონიცა. მყის თანდვე მყოფსა ეკლესიასა
შინა მიუვიდა მახარობელი დიმიტრი გურამისშვილი მილახვარი
მეფისა ირაკლისა გაგზავნილი მის მიერ და აუწყა სიკვდილი
ალა მაჰმად ხანისა. ხოლო მსმენელი კათალიკოზი დავარდა
ხატისა მის წინა და ჰმადლობდა² ღმერთსა³, და აღივსნეს სი-
ხარულითა გამოუთქმელითა. ხოლო ზურგი ხატისა მის მოს-
ქედა ვეცხლითა და დააწერა ყოველი ესე სასწაული და დახს-
ნა საქართველოსა მის მიერ მეფის ძემ კათალიკოზმან ანტონ- r 28
იმ. ხოლო წელსა ამასვე | 1797 დასვეს სპარსთა ყენად ძმის-
წული⁴ ალა მაჰმად ხანისა ბაბახან, რომელიცა ჰყვა მას მემკ-
ვიდრედ თვისად. ხოლო ამას ჰყვა ყაზიმის ყოველნივე მძევალ-
ნი სპარსეთისანი, და მის ძლით ვერღარა იუფლეს სპარსთა
წინააღმდეგობაიჲ მისი და აღიარეს ხელმწიფედ. ხოლო
წელსა ამასვე იქმნა ესეცა უბედურებაჲ ქართლისა, რომელ
გაჩნდა ჟამი მომსვრელი ტფილის, ქართლს და კახეთს და
მოსწყვიტნა მრავალნი სულნი, და იყო თვე ოცი ესე ქირი.

§ 42

წელსა 1798 მეფე ირაკლი დასნეულდა მოხუცებულებისა
გამო წყლის მანკიერებით და იყოფოდა | თელავს და მიცვალა v 28
შენ წლისა 80, რომელმანცა იმეფა წელი 54⁵, იანვრის 11.

¹ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² ტექსტში „მაჰდ-
ლობდა“. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ ტექსტში ამ სიტყვის
შემდეგ ზემოდან ჩაწერილია „მისი“. ⁵ უკანასკნელი 7 სიტყვა ტექსტში კიდევუა
მოთავსებული გამოტ. ნიშნით.

ხოლო ძემან მისმან პირშომან გიორგიმ მიღო მეფობა მამისა თვისისა შემდგომად, მყოფმან მას ჟამსა ყაზახსა შინა, იანერის 14, დღესასწაულსა წინა მოციქულისა ნინა ქართველთ განმანათლებელისა დღესა, და დალოცეს ქართველთა მეფედ თვისად და ჰფუცეს ერთგულებასა მისსა ზედა. მოსრულმან¹ ყაზახით გაგზავნა გვამი მეფისა ირაკლისა და დაფლა მცხეთას სამარხოსა მეფეთასა. ხოლო წელსა ამასვე განძლიერდნენ ფრანცუზნი, წარგზავნეს რესპუბლიკამან სარდალი თვისი დიანარალი მონაპარტე დოსკანელი მხედრობითა ოცი ათასითა. მივიდა, ეგიპტე აღიღო. მუნ ვეზირი უსუფ ფაშა დაამარცხა იერუსალიმიც აღიღო და მოილოცნა წმინდანი ადგილნი, რამეთუ იყო ესე სარწმუნოებით ლათინი, და მიაართო შესაწირაენიცა² და უკუნ იქცა ეგიპტედვე, აღიღო. სიმდიდრე ეგიპტისა და უკუნ იქცა ფრანციადვე. მისრულმან ფრანციად კ'დ განახვნა ეკლესიანი და აღმართნა ხატნი და ჯვარნი, რ'ოდეს ფრანცელთ მოეკლათ მეფე თვისი ლუდოვიკ 16 ბორბონი, მიერ დღითგან დაეხშოთ ეკლესიანი და მოეწყვიტათ ეკლესიის მოწესენი და გამდგარიყვნენ ქრისტიანობისაგან. ამან მონაპარტემ კ'დ აგო პირველსავე სარწმუნოებასა ზედა და აღიდა ამით სახელი თვისი ყოველსა ევროპასა შორის.

§ 43

ხოლო წელსა 1798 ბაბახან ყეენმან წარმოუვლინა ელჩი
 v 29 მეფესა გიორგის, ზავი და | შვილი სთხოვა მძევლად. მეფემან გიორგიმ წარუვლინა ძღვენნი და სიმამრი თვისი გიორგი ციციშვილი სარდალი, რათამცა ზავ ჰყოს მისთანა. ხოლო ოდეს მივიდა გიორგი ციციშვილი ელჩითა მაჰმად ხან ყაჯარითურთ ფანბაკს, მუნ ესმათ ანბავი სპარსთა აღრეულებისა, რამეთუ ბაბახანს მოსრულსა აღრიბეჟანსა შინა ხოის ესმა განდგომილება ძმისა მისისა უსეინ ყული ხანისა, რომელიცა მყოფობდა მაშინ არაყსა შინა. და ამა აღრეულების გამო ბაბახან მიქცა არაყადვე. მსმენელი ამისი ციციშვილი სარდალი გიორგი უკუ მოიქცა ერევნის სამზღვრით, ხოლო მაჰმად ხან მუნითგან განუტევა ბაბახანისა თანა მშვიდობით. შემდგომად
 r 30 მეფემან გიორგიმ | წარგზავნა როსიად ავალრევილი გიორგი

¹ ტექსტში: მუსრულმან, ² უკანასკნელი 3 სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ივანე მეითრის ძე და წარატანა თანა წიგნი მისართმეველად იპერატორ პავლეს თანა, და მიუწერა მუნ მყოფს დესპანსა თავადსა მანდატერსა თვისსა¹ ჭავჭავაძე გარსევანს, რომელიცა იპოებოდა მუნ კარსა ზედა წარგზავნილი მეფის ირაკლისაგან დესპანად, რათა იყოს კ'დ დესპანადვე კარსა ზედა, და ამცნო რათა ითხოვოს მეფისათვის მშვიდობით დაცვაჲ და მფარველობა, ვითარცა წერილ იყო ტრაქტატსა შინა მეფის ირაკლისასა და იპერატრიცა ეკატერინესასა. მიმართმევთა ამათ როსისა კარსა ზედა თხოვისამებრ მეფისა² უბოძა იპერატორმან პავლე მეფესა ტახტი, გვირგვინი, სკიპტრა, ჯმალი, | დრო- v 30 შა და ლურჯი კავალერია ანდრია პირველწოდებულისა და ეგრეთვე მეუღლესა მეფისასა დედოფალს მარიამს. ციციშვილის ასულს უბოძა იპერატრიცამ მარიამმა კავალერია წ'ისა ეკატერინასი, კაბა და ჯილა, ხოლო პირმშოსა ძესა მეფის გიორგისასა დავითს უბოძა მემკვიდრეობა³ საქართველოსა⁴ მამის შემდგომად და ანას კავალერია, რომელიცა მას ჟამსა იყო სამსახურსა შინა იპერატორისასა და იყო ღიანარალ-მაიორი, რომელიც ახლად⁵ მოსული რუსეთიდან იპოებოდა მამისა წინაშე, და ეგრეთვე უბოძაცა მცველად მეფესა ერთი პოლკი იგარისა 17 წინაძღომითა ღიანარალ ლაზარევისათა და დესპანად | დეისტიტველნი სტატკის სოვეტნიკი კავალინცი. r 31 ესენი წარმოემართნენ და მოვიდნენ ტფილის თავადის⁶ გარსევან ჭავჭავაძითურთ წელს 1799, აგვისტოს 2. მომსმენელმან მეფემან იდღესასწაულა⁷ დღე იგი. მაშინ მოსრულ იყო ელჩიცა სპარსეთისა და აბირებდა მეფესა თვის კერძო, რომლისა გამო მეფემან გიორგიმ აღირჩივა რუსეთის იპერატორისა საფარველი ერთსარწმუნოებისა გამო, ვიდრე შევრდომობა მახმედიანთა ქვეშე. ხოლო მოსრულმან ელჩმან დაჰყო რვა თვე ტფილის და უკუნ იქცა. ხოლო წელსა ამასვე, დეკემბრის 5, იდღესასწაულა⁷ დღე იგი მეფემან დღესასწაულებითა დიდითა და მიღო ნიშანი იგი ბოძებულნი იპერატორისაგან და გარდაიხადა დღესასწაული | იგი ეკლესიასა შინა v 31

¹ უკანასკნელი სამი სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: უბოძა მეფემა. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ქართლისა. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁵ ტექსტში: ახლად. ⁶ ეს სიტყვა გამოტ. ნიშნით სწერია კიდევუ. ⁷ ტექსტში: იდღესასწაულ.

ანჩისხატისასა, სადაცა ასვენია ხატი იგი საკვირველი ხელით უქმნელისა მაცხოვრისა¹, და გარდაიხადა ძმამან მისმან ანტონი კათალიკოზმან. ხოლო დღესასწაული² ესე იყო მოქალაქეთა შორის 8 დღესა. და მიუბოძესცა წყალობა იპერატორისა სხვათაცა ძეთა მეფისათა და ჩინებულთა თავადთა კარის კაცთა მეფისათა. მსმენელთა ძმათა მეფისა გიორგისათა აღადგინეს შფოთი მემკვიდრე ჰყოფისათვის დავითისა, ვინაითგან მეფესა ირაკლის განეწესებინა უჯეროდ, რათა ძმათა ზედა ჩამოსულიყო მეფობაჲ ბირებითა დედისა მათისა დარეჯან დედოფლის გამო, რომელი იყო დედის ნაცვალი მეფისა გიორგისა და

r 32 სძულობდა გერსა თვისსა და სდევნიდა მიმდგომთა მისსათა თავადთა და აზნაურთა, და იყო მარადის³ შფოთსა და შეწუხებას შინა დროსვე ბატონისშვილობაშივე, ბირებითა⁴ ძისა⁵ მისისა ვახტანგისათა, რომელიცა უყვარდა მას ფ⁶, და სდევნიდა ძმასა თვისსა გიორგის ფრიად⁷. ხოლო ეს ვახტანგ იყო მეშფოთე⁸ რომელიც ექმნა მიზეზ შფოთი ამისი უბედურებად ოჯახსა საქართველოს მეფისასა დამაქცეველად. ხოლო წელსა ამასვე შეიკრიბნა მეფემან სოლომან მხედრობანი თვისნი იმერნი და არა დასცხრა ესეც ბოროტებისაგან, ა⁹დ მივიდა ოდიშს და მოწვა სრულიად, გარნა დადიანს გრიგოლს⁹ ვერა რაჲ ავნო.

v 32

§ 44¹⁰

ხოლო წელსა 1800 ბაბახან ყენმან¹¹ თვისი სარდალი წარმოავლინა, მოვიდა ნახჩევანს. მეფეს გიორგის ძმამან თვისმან ალექსანდრემ უღალატა, წარვიდა და მივიდა ნახჩევანს სარდლისა წინაშე. მას ჟამსა კ¹²დ უკუნ იქცა სარდალი სპარსეთადვე, ხოლო ალექსანდრე დაშთა მუნ ვერა რაჲსამე

¹ ეს სიტყვა ტექსტში კიდებუა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ² ტექსტში დღესასწაული. ³ ტექსტში: მარადისი. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ძმისა. ⁵ ეს სიტყვა კიდებუა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ⁶ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ უკანასკნელი 6 სიტყვა კიდებუა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „აპარტავანი, ყოფაქცევითა დედათაგანი და იყო საჭურისიცა“, შემდეგ კიდებუ: „ხოლო მე ვდუმებ სხვათაცა აუფთა მისთა, რომელიცა არა აღიწერების კაცობრობის მიერ“. ⁹ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: არა რაჲ ავნო. ¹⁰ მოთავსებულია კიდებუ. ¹¹ ტექსტში: ყენმან.

მყოფელი. ალექსანდრე ნახჩევანიდამ უკუნქცეული მივიდა ყარაბაღის ხანთან იბრემთანა. ხოლო მას ჟამსა ზუნძახის ერისთავიცა ომარ¹ ჩამოვიდა ჭარსა თორმეტი ათასითა მხედრობითა. მსმენელი ამისი ალექსანდრე წარვიდა ყარაბაღით² ჭარში და მივიდა მისთანა, აბირა და აღუთქვა მრავლი- r 33
სა მიცემაჲ ტყვისა და საქონლისა. ხოლო წელსა ამას 1800³ გამოჩნდა ნაწილი წისა მთავარ მოწამისა გიორგისა მკლავი. ხოლო წელსა ამას 1800 ინება მეფემან გიორგიმ მოჰქედა ხატისა წისა მთავარმოწამისა გიორგისა, ბოჭორმად წოდებულისა, რომელიცა ასვენია თელავს წმიდის მოწამის ქეთევან დედოფლის ეკლესიაში, რომელიცა იყო ძველად მოჰქედნილ, გარნა სიძველისა გამო არღვის ახსოვდა ნაწილი მის შორის. და ჰკურნებდა მრავალთა სნეულთა და უძლურთა და სულთა უკეთურთა. ხოლო აჰყარეს რა ვერცხლი იგი, ჰპოეს მკერდსა მას შინა დაფარული მკლავი წმინდისა, რომელიცა მოსჰქედა მეფემან ძვირფასად და | შთაასვენა კდ ნაწილივე ხატსა მას r 33
შინა, რომლისა ძლითა და სასწაულითა იძლივა ომარ ხან, რომელსაცა დღესასწაულობენ⁴ დღესასწაულსა მისსა ერნი კახეთისანი ნოებრის 10⁵. ხოლო მისრულმან მეფის ძემან ალექსანდრემ წარმოიყვანა ომარ ხან და განვიდა ალაზანსა, ენება რათა შემოადგეს ტფილისსა და აღილოს ტფილისი და წარსწყმინდოს ძმა თვისი გიორგი, რომელიცა მას ჟამს სნეულობდა და მდებარე იყო წყლის მანკიერებით. მეფე გიორგიმ მსმენელმან ამისმან მეფემან მიუწერა ძესა თვისსა ბაგრატს, ზანიშინსა კახეთისასა, რათა შეკრიბოს კახთა მხედრობაჲ და შერთდეს უფროსსა ძმასა თვისსა იოვანეს ფელციხმესტრსა, ესე იგი თოფჩიბაშსა⁶, რომელსაცა⁷ წარატანა თანა ტფილისით ორნი ბატალიონნი რუსთა მხედრობისა და ორნი ზარბაზნ- r 34
ნიცა საქართველოს არტირელისა წინაძლომითა ღიანარალ ლაზაროვისა და ღიანარალ გულაკოვისთა. ამათ მისრულს ქიზიყს შეეყარა⁸ მეფის ძე ბაგრატცა მხედრობითა თვისითა

¹ ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდევუ. ³ უკანასკნელი სამი სიტყვა და ციფრი მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ტექსტში: დღესასწაულობენ. ⁵ უკანასკნელი დამოკიდ. წინადადება მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ⁶ უკანასკნელი სამი სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვების ნიშანია, ხოლო კიდევუ ამავე ნიშნით სწერია: წარგზავნა ქიზიყს. ⁸ ტექსტში: შეყრა.

ზემო კახითა, თუშ-ფშავ-ხევსურითა. წარემართნენ და მივიდ-
ნენ წინა მხარს, ძველს ანაგად წოდებულსა ადგილსა¹, რომე-
ლიცა შორავს ქიზიყსა ორითა უკჲე ფარსანგითა. ხოლო ომარ-
ხანცა გამოსრულმან დაიბანაკა ყარაღაჯ წოდებულსა ადგილ-
სა, რომელიცა შორავს ძველს ანაგასა ერთითა უკჲე ფარსან-
გითა. ენებათ უკჲე ადგილსა მას ომი, გარნა არამნებელი ომარ-
ხან ალიყარა ლამესა მას² და წარემართა უკანა მხრისა გზით
v 34 დასაპყრობელად საგარეჯოისა და გარემოთა სოფლებთა,
რათა ჰყონ³ იგი სადგურად თვისად და ეოხრებინა გარემონი
სოფლებნი. მსმენელნი მეფის ძენი შეუტყნენ უკანა რუს-
ქართველითა, ეწივნენ იორსა ზედა ნიახურად წოდებულსა⁴
ადგილსა. მუნ შეიბნენ; იქმნა ბრძოლა ძლიერი ვიდრე სამ
სათადმდე. იძლივნენ ლეკნი ომარ ხანითურთ და ეგოდენი
მოსწყვიტნეს, რომე რიცხვი არ შეიგებოდა. რუსნი უკჲე
იყვნენ ხუთასნი კაცი, ხოლო ქართველნი და კახნი. ათას
ხუთასნი, და ზარბაზანი აქენდათ ექვსნი⁵, რომელნიცა ძალ
გულისა თვისისა და მინდობილნი ღვთისანი კახნი თავად-
ნი და გლეხნი იყვნენ მას დღესა შინა მხნედ ვითარცა ლომნი
r 35 ეჭა, მოწყალებასა მღვთისასა, რომელ არცა ერთი კახთა
თავადთაგანი იქმნა დაკლებულ სიკვდილითა, თვინიერ ოცდა-
ათისა კაცისა გლეხისა და მთის კაცისა და ეგრეთვე რუსთი-
ცა⁶ თვინიერ ორისა სალდათისა, ესე ბრძოლა იყო ნოებრის 7,
სალამოს, დღესა ოთხშაბათსა, რომელი განთენდებოდა. დღე-
სასწაული მთავარანგელოზთა მიხაილ და გაბრიელის კარებსა.
ამან მოსცა შეწევნა კახთა და მფარველობა და ძლევა მტერ-
თა⁷. თუცა და ლამემან უსწრო, ლამით გარდიხვეწნენ
ლეკნი, თვარ ვჰგონებ ვერცა და ერთი განერებოდა. იალაფეს
ბანაკი მათი და ტყვე ჰყვეს მრავალნი, გარნა თუშნი უმეტეს
იყვნენ მხნედ და მეწინავედ მბრძოლნი, რომლისა ქება კაც-
თაგან შეუძლებელ არს. ხოლო ომარ ხან ძლეული მივიდა
განჯას; მუნ ჯავათ ხან შემოებდა და დაამარცხა. ხოლო მუ-

¹ ეს სიტყვა სწვრია კიდებზე გამოტ. ნიშ. ² ეს ორი სიტყვა სწვრია კიდებ-
ზე გამოტ. ნიშ. ³ ამ სიტყვის ნაცვლად ჯერ დაუწერიათ „ჰქონოდა“, რომელიც
შემდეგ წაუშლიათ, ხოლო მის გასწვრივ კიდებზე დაუწერიათ „ჰყონ“. ⁴ ამ სიტყ-
ვის შემდეგ წაშლილია „მუ“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვების ნიშანია, ხო-
ლო კიდებზე სწვრია: „ხოლო ლეკნი იყვნენ თორმეტი ათასნი“. ⁶ ამ სიტყვის
შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „იქმნა“. ⁷ სიტყვებიდან: „რომელი განთენდებო-
და...“ მოთავსებულია კიდებზე გამოტოვ. ნიშნით.

ნითგან მივიდა ყარაბაღს, სიძისა თვისთანა იბრეიმ ხანისა, და არცაღა მან | ისტუმრა. მხილველი ამისი ომარ ხან უკუნ იქცა v 35 და მივიდა ჭარს, რომლისა მწუხარებისა გამო მოკვდა მუნ¹. მაშინ წარავლინეს მახარობელი წინაშე მეფისა და აუწყეს ესე-ვითარი ბედ-შემთხვევაჲ და გამარჯვებაჲ², რომლისა გამო მეფე გიორგი იქმნა მხიარულ და მადლობელი ღვთისა. გარნა ვინაითგან იყო მეფე გიორგი ფ'დ ღვთის მოყვარე და მლოცავი, დღესა მას იხილა ჩვენება, რომელსაცა იყო ბრძოლა, და აუწყა თვისთა მახლობელთა: | „გიხაროდენ³ ყოველთა, r 36 რომელ ძალითა ღვთისათა სძლეს ჩვენთა მხედრობათა⁴ მტერსა ომარ ხანს და დაკეთეს ფ'დ“. ჭ' საკვირველი! დღესა მეორესა მიუვიდა მახარობელიცა და აუწყა ესე ყოველი, რომლისა გამო განჰკვირდნენ მახლობელნი იგი მეფისანი. ხოლო მეფის ძენი მოვიდნენ ტფილის მამისა თვისისა თანა გამარჯვებულნი და მოართვეს ურიცხვი დროშანი მტერთანი, რომელნიცა წარგზავნა რუსეთისა კარსა ზედა და აუწყა ყოველი ესე ყოფილი იპერატორსა პავლეს, რომლისა ჯილდოდ მოუზღვა. იპერატორმან წყალობად მეფის ძეთა იოვანეს და ბაგრატს კავალერია მალთისა წ'ისა იოვანე ნათლისმცემლისა, ხოლო რუსთაცა ღიანარაღთა და მხედრობათა მოუბოძა ყოველთავე კავალერია მუნ მყოფთა ოფიცერთა. | და პოლკთა v. 36 მათ უბოძა ბაირახნი ძღვევისანი, რომელსა ზედა წერილ იყო ესე: „ძღვევისათვის ავარელისა ომარ ხანისა“.

§ 45

ხოლო წელსა 1800 კვალად აღადგინეს შფოთი ძმათა მეფისათა იულონმა, ვახტანგმა და ფარნაოზმა და მოიკრიბნეს რაოდენნიმე მთის კაცნი არაგველნი და⁵ ლიახველნი⁶ და ქართველთაჲდნი, და მოვიდნენ ავჭალას და დაუწყეს კირთება სნეულსა ძმასა თვისსა გიორგის. გარნა მეფემან მსმენელმან ამისმან ინება დამყუდროება მათი და ვერ უძლო. ამისმან მხილველმან მეფემან გიორგიმ განიზრახა, რათა არა იქმნას უმეტესი სისხლის ღვრად

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „მსმენელმან იპერატორმან პავლემ უბოძა ნიშანი მეფის ძეთა იოვანეს და ბაგრატს კავალერია იოვანე ნათლის მცემლისა მალთისასა და ვგრეთვე რუსთა ღიანარაღთა და ჯარის მოხელეთა ყოველთავე კავალერიაჲ. მსმე“. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „გარნა“. ³ ამ სიტყვის წინ გამეორებულია: „თვისთა“. ⁴ ეს ორი სიტყვა სწვრია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ქსნის კვევლნი. ⁶ ეს სიტყვა გამოტ. ნიშნით სწვრია კიდევ.

- და შფოთი ძმათა და ძეთა თვისთა შორის. იძულებულმან
 37 ამისმან მიუწერა მინისტრსა | თვისსა ჭავჭავაძე გარსევანს
 კარსა ზედა როსისასა, რათა ითხოვოს იპერატორისაგან¹
 სიცოცხლესავე თვისა მეფისასა მისცეს მეფობა ძესა მისსა
 დავითს და დაცხროს შფოთიუცა ძმათა შორის თვისთა და
 ჰყვეს ჯარიცა როსეთისა დავითს, რომელი იმყოფებოდა
 ქართლს შინა მფარველად მისსა. მსმენელმან ჭავჭავაძემ ამის-
 მა იძმაცვა და დამალა წერილი ესე მეფისა შურითა დავი-
 თისათა, რომელიცა სძულობდა და მტერობდა დავითს, ვიდრე
 სიკვდილადმდე მეფისა გიორგისა, რამეთუ ასშიოდა სნეულე-
 ბა მისი. ხოლო წელსა ამას 1800, დეკემბრის 28 გარდაიცვა-
 ლა მეფე გიორგი ტფილის და დაფლეს მცხეთას და დასვეს
 ძე მისი² დავით მეფედ ქართველთა თანახმობითა რუსთა.
 37 ღიანარაღთათ, რომელნიცა მყოფ იყვნენ | მუნ.

§ 46³

- ხოლო წელსა 1801⁴ მაშინ ძენი მეფისანი იულონ და
 ვახტანგ წარემართნენ ქიზიყისა კერძ დასაპყრობელად ქიზი-
 ყისა⁵, რათა დაიპყრან თვით მეფობად. რაოდენისამე ზემო-
 ქართლისა თავადითა მისრულთა ქიზიყს მოსცეს რომელთამე
 ქიზიყელთაცა ფიცი და ეგრეთვე ყაზახთაცა, რამეთუ მას
 ჟამს მოსრულ იყო ყარაბაღით ალექსანდრეცა და იყო ყა-
 ზახსა შინა⁶. მსმენელმან დავით წარავლინა ძმა თვისი იოვანე
 სპითა რუსეთისათა და ეგრეთვე ქართველ-კახითა, რომელნიცა
 მასთანა იყვნენ. მისულთა მალაროს ჰსცნეს მეფის ძეთა მისე-
 ლა იმათი და ივლტოდნენ უკანა ქართლადე. ხოლო დავითმან
 გაუსივა ძენი ქსნის ერისთვისანი ღიახვსა ზედა, რათა⁷
 ლტოლვილნი მეფის ძენი⁸ არლარა შეუშენეს, რამეთუ მას
 38 ჟამსა ეპყრა პატარა ღიახვი მეფის ძეს იულოქნს საუფლის-
 წულოდ, რომელთაცა განამაგრეს ღიახვი. მისრულმან იულონ
 ვერა რასმე მყოფმან აღიყარა დედაწულითა თვისითა და
 წარვიდა იმერეთს დისწულისა თვისისა თანა მეფის სოლომანისა.

¹ ეს ორი სიტყვა გამოტ. ნიშნით სწერია კიდევ. ² ეს ორი სიტყვა ტექსტში სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ მოთავსებულია კიდევ. ⁴ ეს ორი სიტყვა და ციფრი მოთავსებულია კიდევ და შემდეგ უნდა იყოს მიმატებული. ⁵ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ტექსტი სიტყვებიდან: „რამეთუ მას ჟამსა“... მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ტექსტში: რათ. ⁸ ტექსტში: ძენა.

და ეგრეთვე ფარნაოზცა ძმა მისი და ალექსანდრე ახლად მოსრული ყარაბალით, რომელსაცა სმენოდა სიკვდილი ძმისა თვისისა გიორგისა და წარმომართებულიყო ძმისა თვისსა თანა იულონთან. ხოლო ვახტანგ და მირიან დაშთნენ არაგვსა ზედა. ამისმა მსმენელმენ ჭავჭავაძე გარსევანმან იცა ჟამი მტერობისა დავითისა და მიაართვა წიგნი იპერატორს პავლეს¹ თვით გაკეთებული სახელსა ზედა მეფისასა², რეცა აღება მეფობისა საქართველოდამ და გახსნა ლუბერნისა და ესეცა დაქურთო თვით ზედა: „უკე თუ არა აღმოფხვრი მეფობასა v 38: საქართველოსასა და არა გარდმოასახლებ სრულებით როსიასა შინა მეფის სქესთა, არა ეგების მშვიდობა საქართველოსა შინა და სახლსა სამეფოსა“, რომლისა არა მთნებელი იპერატორი პავლე ძეულებულ ჰყო, რთ აქვენდა ფიცითა და ღრამატითა დამტკიცებული მის მიერ მეფობა დავითს—ამის გამო არა ენება, გარნა ჭავჭავაძე არა დასცხრა. შურიითა, არამედ წარავლნა ქართლსა ცოლის ძმა თვისი გიორგი, კაცი დრკუ და მცბიერი, და მოიბირნაცა რაოდენნიძე თვისნი მოყვარენი და მელიქი ტფილისისა დარჩია ბებუთოვი და სამღვდელონიცა რაოდენნიძე, და ჰქმნეს მუჯალამაი თანახმობითა სარდლის იოვანეს ყაფლანიშვილისათა, რომელიცა იყო | მა- r 39: მიდაშვილი დავითისი და მოასაკე მისი, და ჰყვარობდა დავით ვითარცა ძმისა თვისისა და იყვნენ ერთათ აღზრდილნიცა და იყო მისანდო დავითისი ფედ და სალთხუცესიცა, რომელიცა მოატყუა ჭავჭავაძემან და აღუთქვა მრავლისა მიცემა ხელმწიფისაგან. გარნა აღრევე ეთხოვა ჭავჭავაძესა ქალი ამა იოვანესი ძისა თვისისათვის ალექსანდრესთვის ცოლად, და ამის გამო მეგობარ იყვნენ. ხოლო ეს ჭავჭავაძე იყო კახი თავადი, რომელსა მამუჩიშვილად უხმობდენ, და აღეზარდა ობოლი მეფესა ირაკლის ვითარცა ძე და განადიდა ესე, რომელ ეპყრა სამოურაოდ³ ყაზახი და მისცა სოფლები კახეთსა შინა ნათარეული, ზეგანი და ელი მულანო ივრისა, v 39: რომელიცა იყო მანდატურიცა მეფისა (ესე იგი) ეშკალაბაშიცა, გარნა სიხარბითა და გაუშინჯობითა ეგონაცა თვით დაპყრობა ქართლისა და კახეთისა, რომელიცა მართლმსა-

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² ეს სამი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევუ. ³ ტექსტში: მიამიდაშვილი. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: კახეთი.

- ჯულმა ღმერთიან უქმ ჰყო განზრახვა მისი, და ვერარაჲ მიი-
ლო ჯილდოიჲ რუსთაგან თვინიერ ათასის ოქროსი, და მიუ-
ღესცა ყაზახის მოურაობა და მისცეს სარდალსა იოვანეს
ყაფლანიშვილსა. ხოლო კვალად ზემოსავე ვიტყოდეთ. მსმე-
ნელმან ამისმან იპერატორმან პავლემ დაამტკიცა თხოვილი
მისი და მიულო მეფობა დავითს და მიუწერა უპირველესს
მართებელს კავკასისასა, ლიანარალ-ლეიტანტსა კნორინგს,
კარლი ფეოდორიჩსა, რათა გახსნას საქართველოსა შინა
r 40 მართებლობა რუსეთისა და დაიპყრან თვისად და ამცნოს
ყოველთავე მეფის ძეთა, რათა წარვიდნენ რუსეთად, კარსა
ზედა იპერატორისასა. მსმენელთა მეფის ძეთა ბრძანებისათა
წარემართნეს როსიად მეფის ძენი იოვანე, ბაგრატ და მი-
ხაილ წელსა 1801 მარტის, და თანა ახლდნენ თავადნი:
1. ჩოლოყაშვილი იოსებ, თუშთ მოურავის დურმიშხანის ძე. 2. ენ-
დრონიკაშვილი ზაალ მარტყოფის მოურავისა ძე, ზაზა სალთხუ-
ცესი მეფის ძის იოვანესი. 3. კახთ მდივანი იოვანე ქობულის
ძე. 4. რატიშვილი გაბრიელ ბეჟანის ძე, ეშკალაბაში მეფის
ძის იოვანესი. ხოლო აზნაურნი: გარაყანიძე ნიკოლაოზ, ექიმი
იოვანე ყარაშვილი და ჭარუაშვილი პეტრე, ბანცურაშვილი
r 40 იოსებ, ანდუყაფაზ ფარემთხუცის ძე, ნაბიჭვრის შვილი პეტ-
რე და მღვდელი დეკანოზი ზაქარია ლალიხანის ძე, და პრის-
ტავი მათი (ესე იგი მემანდარი) ჭილაძე ვასილი მათეს ძე, აზ-
ნაური¹, ძველათვე მოსრული ქართლიდამა და მცხოვრები
მოზდოკის ქალაქსა, კაცი კეთილი და დიდათ მეცნიერი
რუსულისა და ქართულისა ენასა ზედა. ამით წარსრულთა
ეწივათ კურიელი კავკასის ლინიაზედ და აუწყა სიკვდილი
პავლემ იპერატორისა, რომელიცა გარდაცვლილიყო წელს
1811, მარტის 12². ესენი წარემართნენ და მივიდნენ სკთ
პეტერბურხს მაისის 13, რომელნიცა მისრულთა დიდათ პა-
ტიესცა ალექსანდრემ იპერატორმან და ისტუმრნა, და დაშთა³.
- r 41 ჯერეთ საქმენი საქართველოსანი განუმართელ რუსთაგან⁴.
ამან იპერატორმან მიუწერა მართებელსა კავკასისა კნორილს,
რათა გარდვიდეს და ჰკითხოს ქართველთა უკეთუ ნებაგსთ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „მცხოვრები“. ² ამის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „ან მიზეზითა რომლითამე მოკლულ იყო, ხოლო მე ვღუ-
მავ“... ³ აქ ჯერ დაუწერიათ „იყო“, შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან დაუწერიათ
„დაშთა“. ⁴ ეს ორი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით.

კვალად მეფეი თვისი, ჰყოს მეფედ დავით, ხოლო უკეთუ არა
 ნებავდეს ხალხსა, აღილოს მეფობა და ჰყოს ლუბერნიად.
 კნორინგმა გარდასრულმან ქართლს, იხმო რაოდენიმე ჩინე-
 ბულნი გვამნი და აუწყა ესე. ხოლო მას ჟამსა ღიანარაღს
 ლაზაროვს მუნ მყოფსა¹ ებირნა რაოდენიმე გვამნი მეფისა ორ-
 გულნი² და განდიდებისათვის სახელისა თვისისა. ამით ათქმე-
 ვინა უარჰყოფა მეფისა და გახსნა რუსეთისა მართებულობისა,
 რომლისა მსმენელმა კნორინგმა³ მიულო დავითს მეფობაჲ, და
 დასხნა თვისნი | მსაჯულნი ვიდრე გახსნადმდე ლუბერნისა. v 41
 ხოლო ამისა შემდგომად უკუნ იქცა კნორინდი⁴ და აუწყა
 იპერატორსა ყოველი ესე ყოფილი. მაშინ დაამტკიცა იპერა-
 ტორმან, რათა ჰყონ ტფილისი ლუბერნიად და⁵ გაყვნა
 ქართლი, კახეთი და სომხითი⁶ ექვს მაზრად, რომელნიცა
 იყვნენ ესენი: 1. ტფილისი, 2. ლორე, 3. თელავი, 4. სილ-
 ნალი, 5. გორი, 6. დუშეთი. ესენი იყვნენ უპირველესნი ქა-
 ლაქნი მაზრათანი.

§ 47

ხოლო წელსა 1801, სექტემბრის⁷ 15, ეკურთხა იპერატო-
 რი ალექსანდრე მოსკოვს. მაშინ გამოსცა მანიფესტი თვისი
 და დაპყრობაჲ საქართველოსა და ჰყო ლუბერნატორად
 ტფილისისა დესტიტელნი⁸ სატკის სოვეტნიკი კავალნიცკი პეტ-
 რე ივანიჩი, პირველ ყოფილი მინისტრი საქართველოსა შინა, r 42
 და ეგრეთვე უპირატეს მართებლათ განაწესა კნორინდივე
 საქართველოსა. ამით მისრულთა ტფილის შემჰყარეს ხალხნი
 ჩინებულნი სიონისა ეკლესიაში⁹ საფიცრად სამღვდელლო-

¹ ეს ორი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ² ამ სიტყვის
 შემდეგ ტექსტში დასმულია გამოტოვების ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით
 დაწერილია: და ეგრეთვე ცოლიცა ჭავჭავაძესი, მარიაჲ ავალიშვილის ასული უფრო-
 რე მცდელი დამხობისათვის თვისისა მეფის სახელისასა აბირებდა მრავალსა
 თავადსა და სამღვდელთაცა, რათა უარ ჰყონ მეფე და აღიარონ რუსეთის
 ხელმწიფობაჲ. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „გარნა მი...“. ⁴ ეს
 სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია:
 „გაჰყონ“. ⁶ წაშლილია „ხუთ“ და ზემოდან აწერია: „ექვს“. ⁷ ტექსტში „სექტემ-
 ბრის“. ⁸ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁹ ამ სიტყვის შემდეგ
 წაშლილია: „რომელთაცა არა ენებათ აღება მეფობისა თვისისა, სამღვდელლო-
 თა და ქათალიკობითა. და მთარტყეს სიონისა ეკლესიასა გარს რუსეთისა მხედ-
 რობა ზარბაზნებითურთ და აუწყეს: „უკეთუ არა ჰყოფთ ფიცსა ერთგულებასა
 ზედა რუსეთისასა, მოგწყვიტენიცა“. შიშვნიულთა ქართველთა.

თურთ¹. იძულებულთა იწყეს ფიცი და აღუთქვეცა მორჩილებად. მაშინ გახსნეს ლუბერნია ტფილისისა და დამტკიცეს მართებელობად თვისი, ვითარცა წესი არს როსიასა შინა, ეგრე განაწესეს ხარკიცა.

v 42

§ 48

ხოლო წელსა 1812² კ'დ მეფე სოლომან მიუხდა დადიანს გრიგოლს ოდიშს. დადიანი გრიგოლ შემოება, დამარცხდა დადიანი გრიგოლ და დამარცხებული ლეჩხუმს მივიდა. მეფე ლეჩხუმს მიუხდა, ლეჩხუმის ციხენი აღილო დეხვირი და ჰყვიში. დადიანი გრიგოლ მურის ციხეში გამაგრდა. მეფე სამი თვე გარს ადგა, მურის ციხე ვერ აღილო. მეფე უკუნ იქცა: ოდიშში დასო უნცროსი ძმა მისი ტარიელ დადიანად და დაუდგინა მხედრობითა რაოდენითამე ქაიხოსრო წერეთელი. კ'დ მეფე მიუხდა გორდის ციხეს. გორდი ვერ აღილო, თაბაქოს ციხეს მოადგა, აღილო იგი და მოიქცა იმერეთადვე.

r 43 ხოლო კ'დ გამოსრულმან დადიანმან გრიგოლმან მურის ციხითა შეკრიბნა ოდიშელ-ლეჩხუმელნი, მიუხდა ძმასა თვისსა ტიას, და გარდაადგო და დაიპყრა თვით³ ოდიში. მხილველმან დადიანმან გრიგოლ ესევეთარისა უბედურებისა და ხდომის გამო⁴ აღირჩივა მფარველობად⁵ რუსეთის იპერატორისა და მიუწერაცა უპირველესს მართებელს საქართველოსასა ღრანარალს⁶ კნორინდს, რათა შეყვანოს მფარველობასა შინა როსიასა და აღუთქვაცა მიცემა საუკუნოდ შავისა ზღვის პირი, რომელიცა მას ეპყრათ, რათა ჰქონდესთ რუსთა ციხენი მუნ, და იდგნენ მხედრობანი მათნი. მსმენელმან ამისმან უპირვე-

v 43 ლესმან მართებელმან საქართველოსამან აღუთქვა დადიანსა ესე ყოველივე ყოფად, გარნა კნორინდმა ვერ შეასრულა თხოვილი მისი და გამოცვლილ იქმნა მას ჟამსა კარისაგან რუსეთისა, რომლისა მოადგილედ განიწესა ღრანარალ-ლეიტენანტი თავადი ციციშვილი პავლე დიმიტრის ძე.

¹ ეს ორი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ ერთჯერ. ნიშნ. ² უნდა იყოს „1802“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია „იმერე“. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „ინება“. ⁵ ტექსტში: მფარველობად. ⁶ ეს სიტყვა სწერია კიდევ.

§ 49

ხოლო წელსა 1802 იპერატორმა ალექსანდრემ მიუღო ჯვარი წისა ნინასი, მიცემული ღვთის მშობლისა მიერ და ახვიაცა ჯვარსა მას თმა დედისა მღვთისა პირველ ჟამსავ მოსვლისა წისა ნინასასა, რომელმანცა მოაქცია სრულიად საქართველოდ ქრისტიანედ იმა ჯვარისა მიერ¹, რომელი გარდმოეტანა მეფესა ვახტანგს საქართველოსასა მეექვსესა და აქვნდა ჯვარი მისი შვილის შვილსა მისსა გიორგი ალექსანდრეს ძესა და წარუვლინა კდ საქართველოსავე, რომელიცა ნიასვენეს და დასვენეს დედასა ეკლესიას შინა ტფილისისასა სიონად წოდებულსა ადგილსა.

r 44

§ 50

ხოლო წელსა 1802 ახალციხის ფაშა საბუთ გარდადო სულეიმან ფაშას შვილმან შარიფმან, მიუღო ახალციხე და გარემონი მისნი ყოველნივე. მისრული საბუთ ფაშა ქართლს, იყო მცირესა ხანსა, ხოლო ქართლითგან წარვიდა იმერეთს და ენება მუნითგან წარსვლა სტაბოლად. ისტუმრა მეფემან სოლომან და აღუთქვაცა შეწევნა. მსმენელმან² ფაშამან შარიფ აღუთქვა მეფესა სოლომანს მრავლისა მიცემა, რათა მოჰკვეთოს თავი საბუთ ფაშასა და წარუვლინოს მას. ამისჲა მსმენელმა მეფემან მოჰკვეთა თავი საბუთ ფაშასა და წარუვლინა^v 44 შარიფ ფაშასა ახალციხეს. მხილველმან ფაშამან შარიფ არღარა მოსცა აღთქმული იგი მეფესა და განჰკიცხაცა შეხვეწილისა კაცისა სიკვდილითა და დაუნდობელობაცა აყვედრა და სიყვარული ვერცხლისაცა და არა პატიოსნებისა, რომელიცა უკუნ აქცია კაცი მისი სირცხვილეული.

§ 51

ხოლო წელსა 1802 იმერთა³ მეფის დავითის ცოლი ანნა, ყაფლანიშვილის მამუკას ასული, დედოფალი, წარვიდა როსიად იპერატორს ალექსანდრეს წინაშე. მისრული დიდისა პატივითა მიღო, და ევედრა დედოფალი, რათა შუამდგომელ

¹ ტექსტი სიტყვებიდან: „მიცემული ღვთის მშობლისა მიერ“... მოთავსებულია კიდევუ გამოტოვ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მეფემ.
³ ეს სიტყვა ტექტში ზემოდანა ჩამატებული.

ქმნეს მეფესა თანა და განატყვებინოს ძე მისი კოსტანტინე
 r 45 პერობილებისაგან, რომელიცა ჰყვა მეფესა მუხურის | ციხესა
 შინა. მსძენელმან იპერატორმა წარუვლინა კაცნი მეფესა
 და სხთოვა განთავისუფლება კოსტანტინესი, რომლისა არა-
 მნებებელმან მეფემან სოლომან უკუნ აქცივნა კაცნი იგი
 ცალიერნი.

§ 52¹

ხოლო წელსა 1802 წარიგზავნა ციციშვილი პავლე უპირ-
 ველეს² მართებელად საქართველოდ. ამას უბრძანა იპერა-
 ტორმან და არწმუნა ფიცხელად, რათა დანაშთომნი მეფის
 ძენი საქართველოსანი³ წარგზავნოს რუსეთად დედა-წულითა
 მათითა და ეგრეთვე აწვიოს მყოფთა იმერეთსა შინა მეფის
 ძეთა იულონს და ფარნაზოსაცა⁴ და წარავლინოს როსიად,
 რა ვინაითგან ჟამსა მას ჰყვათ რუსთა მისანდოთ და ერთგულად
 v 45 თვისად მეფის ირაკლის ძე ვახტანგ, რომელსაცა ეპყრა არაქვი-
 ცა და მსახურებდა რუსთა მხედრობასა, რომლისა ძლით შე-
 მოსრულნი რუსთა მხედრობანი მადრიელ იყვნენ მისსა.
 მსმენელი იპერატორი ამისი იყო ფედ მადრიელ და ნიჭიდა
 ნიჭითა დიდითა და მიუბოძა კავალერიაცა წისა ანანასი
 ბრილიანტისა ძვირფასი. გარნა ვინაითგან ვახტანგ იყო მცბიე-
 რი და დრკუ, არა მომხსენებელმან წყალობისა მისსამან განი-
 დიდა თავი თვისი და ენება დაპყრობა საქართველოსა და
 მეფედ ყოფა თავისა თვისისა. ამან აბირნა კახნი და ალაღვინა
 შფოთი კახეთსა შინა და ეგრეთვე არაგვსაცა ზედა, რომელ-
 საცა რუსნი თუმცალა ამშვიდებდენ, გარნა ვერ უძლეს. და
 r 46 განივლტო ვახტანგცა | დუშეთითა და აღვიდა გუდა-მაყარსა
 და იწყო მუნ მაგრება. მაშინ რუსთა თხოვითა მთის კაცთათა
 არა მისცეს ვახტანგს პირი მტკიცე; და იყო ვახტანგ თვე ორი
 გუდა-მაყარსა შინა ვერარაგსა მყოფელი. ამისი მხილველი კდ
 ევედრა რუსთა დაზავებასა, რომელთაცა აღუთქვეს უვნებე-
 ლობაჲ, და იძულებული ვახტანგ მივიდა რუსთა თანა დუ-
 შეთს. ხოლო რუსთა მოიყვანეს ტფილისს და დაყენეს დედისა
 თვისთანა დედოფალს დარეჯანთან ავლაბრის სასახლესა⁵

¹ მოთავსებულია კიდებზე. ² ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდებზე გამოტოვ-
 ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: გარდ. ⁴ უნდა იყოს: ფარ-
 ნაოზსაცა. ⁵ ტექსტში: სახლესა.

შინა და დაუყენეს ყარაული, რათა არღარ განეღტოს ვახტანგ. მსმენელმან იბერატორმან ესევეთარისა აღრეულეებისამან, მიუწერა ბრძანება თავადს ციციანოვს უპირველეს მართებელსა | რათა წარუვლინოს ყოველნივე ძენი საქართველოს მეფისანი როსიად. მსმენელი ამისი ციციშვილი წარმოემართა კავკასიის ლუბერნით და მოვიდა ქართლსა. v 46

§ 53

ხოლო წელსა 1803, თებერვლის 6 მოვიდა ციციანოვი პავლე ტფილის მართებელად საქართველოდისა. ხოლო ამან ბრძანებითა ხელმწიფისათა წარავლინა როსიად მეშვეიდრე საქართველოდისა მეფის გიორგის ძე დავით და ბიძა მისი მეფის ირაკლის ძე ვახტანგ თებერვლის 18, რომლისა შიშვნეული ძმა დავითისი, მეფის ძე თეიმურაზ, განივლტო ღამესა მას და წარვიდა ჭარში და მივიდა ბიძისა თვისისა თანა ალექსანდრესთან, მეფის ირაკლის ძესთან, რომელიცა მას ჟამსა წარსრული იმერეთით | და იყოფოდა ჭარსა შინა, რომელიცა მისრული ძმის წული თვისი შეიტკბო ალექსანდრემან და პატივს უყოფდა ვა ძეს. 47 წელსა ამასვე 1803 წარავლინა ციციანოვმან მხედრობანი თვისნი როსისა პოლკი ერთი მუშკათირისა, რომელსა კაბარდინცკის პოლკად უხმობდენ, წინაძლომითა ღიანარალ გულაკოვისათა, რომელიცა იყო ფედ მხნე და მამაცი და მიუწერაცა კახთა, რათა შერთდენ¹ იგინი რუსეთის მხედრობასა და წარემართნენ ჭარსა ზედა და მოაოხრონ ძირობა იგი სრულებით. მსმენელთა კახთა მოკრბნენ ყოველნივე ზემორ-ქვემონი ქიზიყით გაღმამხრელითურთ და წარემართნენ ჭარსა ზედა. მისრულთა ბელაქნისა ბოლოსა ზედა თუმცა და ჰქონდათ ლეკთა² გზანი გამაგრებულნი და მინდობილ იყვნენ სიმაგრეთა მათ, რომელიცა აქვს ბოლოსა ბელაქნისასა, შესავალი არს ვიწრო და კანკრობი და ქაცვიერი და ტყიანი, რომლის გზისაგან კიდე არა შეიძლების მუნ ვლა მხედრობისა. ამისმა არ მკვრეტთა რუსთა მხედრობამან უყო ზედა დასხმა მხედრობასა ლეკთასა და სიმაგრესა მათსა, აოტნეს³ სრულებით და მიუღეს სანგალებიცა იგი, წარემართნენ და აღიღეს ქარბი და ბელაქნი კატეხითურთ, რომელიცა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ესე. ² ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ ვამოტ. ნიშნით. ³ ტექსტში: აოტნელს.

მოსწვეს და მოაოხრეს; აღიღეს ალაფი მათი და ტყვენი და მოვიდნენ გამარჯვებულნი. მაშინ ძენი მეფისანი მუნ მყოფნი, ალექსანდრე და თეიმურაზ, ლტოლვილნი მუნით წარემართნენ.

48 სპარსეთისა კერძ და მივიდნენ თავრიზს. ესე აღსწყა ყენსა ბაბა ხანს ბეგლარ-ბეგმან თავრიზისამან მისვლად მუნ მეფის ძეთა, რომლისა გამო ებრძანა ყენსა, რათა წარავლინოს მისთანა. მაშინ ბეგლარ-ბეგმან თავრიზისამან მისცნა ყოველთა საჭირობაი მათი და წარავლინა თერანს წინაშე ყენისა. მისრულთა მეფის ძეთა პატივსცა ყენმან და ანიჭნა ხალათნი და ცხენნი ოქროდთა აკაზმულნი, და ეგრეთვე თან მყოფთაცა მისთა თავადთა და აზნაურთა უბოძა საბოძარი და დაიმკირნა თვისთანა ჟამ რაოდენმე და აღუთქვა შეწევნა და განთავისუფლება საქართველოსა რუსთავან.

§ 54

v 48 წელსა 1803 დედოფალს მარიამს მოუვიდა ბრძანება იმპერატორისაგან, რათა წარვიდეს როსიად შვილებითურთ თვისით, რომლისა გამო დედოფალი მარიამ მიეცა ფდსა მწუხარებასა და არა ენება წარსვლა როსიად. მას ჟამსა შინა იყო მეფისა გიორგისა მუშრიბი აზნაური¹ კალატოზისშვილი იოსებ ანდრიას ძე, რომელიცა მეფესა გიორგის აღეზარდა თვისსა სახლსა შინა და სწყალობდაცა. ამან განდიდებისათვის თავისა თვისისა აბირა მოქალაქესა გიჟდავაშვილსა ზურაბს და მოიყიდა იგი თეთრითა, რა ამა ზურაბას აქვნდა ვაჭრობად ფშავსა და ხევსურსსა შინა. და შეითქვენენ ესენი და მივიდნენ წინაშე ციციანოვისა და შესწამეს დედოფალს რეცა განპარვად ტფილისით და წარსვლა ფშავსა შინა, რომელიცა

49 არცად თუ განვლოდა | დედოფალს მარიამს საქმე ესე გულსა ხოლო ვინაძთვან იყო ციციშვილი პავლე ფდ გულ²-ფიცხი და განუხანველი საქმისა, სიფიცხისა გამო, არა გამოიკითხა საქმე ესე ნამდვილი, არამედ მიუწერა ღიანარალსა ლაზაროვს, რათა აღიყვანოს პოლკი თვისი და³ დაესხას დედოფალს და იძულებული წარგზავნოს რუსეთად. მისრულმან ლაზაროვმან შეუსია ჯარი შინა მძინარეთა დედა-წულთა და თვითცა შეკუხდა შინა მაგინებელი დედოფლისა და ენება გარდმოგდება ტახტით და განთრევა გარეთ. ამისმა მხილველმან ყულუხჩიმან მისმან თავადმან ხიმშიაშვილ-

¹ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ. ² ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მიუხდეს.

მან ნიკოლაოზ აღენტო სულითა ერთგულ|ებისათა, ვა არს ჩვეუ- v 49
ლება კახთა ერთგულებათა მეფისა თვისისა. ვერ მომთმენმან
ამისმან დასცა ხანჯალი ღიანარაღს ლაზარევს და მოკლა იგი
პპრილის 8¹. ჰგონეს მისთანა მყოფთა ნაცვალმან ტფილისისა-
მან² მოქალაქემან მკირტუმა სულგუნაშვილმან და პრეოპიკმან
გორელმან კაჭკაშვილმან სიკვდილი მისი დედოფლისა მარია-
მის მიერ, რომელნიცა მიეტევნენ ხლმითა და დაჰკოდეს დე-
დოფალი მარიაჲ დიდად მხარსა და ხელსა შინა და აუწყეს
ციციანოვსა რეცა სიკვდილი ლაზაროვისა მის მიერ, რომლი-
სა გამო აღენტო შურიითა და განუსინჯაობითა და აუწყა იპე-
რატორსა ალექსანდრეს ესე ყოველი. ხოლო ხელმწიფემან
ბრძანა დაპატიმრება | დედოფლისა მარიამისა მალაროსიასა r 50
შინა ბელიგოროდად წოდებულსა ქალაქსა, დედათა მონას-
ტერსა შინა, და იყო წელი 8 ამა პატიმრობასა შინა ფდითა
მწუხარებითა და ნაკლულევანებითა.

ხოლო წელსა 1803 ციციანოვმა მოიწვია³ მეფე სოლო-
მან იმერთა⁴ ყორნის, რათა შეაერთოს რუსთა იპერატორსა.
მოსრულსმა მეფემ შეჰფიცა რუსთა ერთგულებასა ზედა, და
რუსთაცა აღუთქვეს მეფესა, რათა იყოს მეფედ იმერეთისა
სიცოცხლესავე თვისსა თავისუფლად და სთხოვეს, რათა
იდგეს მცირე მხედრობაჲ ქუთაის შინა და დაითხოვოსცა მე-
ფის ძენი იულონ და თარნაოზ. ესე ყოველი აღუსრულა მე-
ფემან. მისცეს მეფესა სოლომანს⁵ ნემცკის კავალერია ბრი-
ლიანტისა, და იყო მეფე მშვიდობით ჟამ რაოდენმე. ხოლო
მეფემან წარავლინა დესპანად როსისა კარსა ზედა სოლომან
ლიონის ძე თავადი⁶, გარნა გამოგდებული იქმნა მცირესა
ხანს უკან დესპანი მეფისა კართგან როსისა, რომელ მეფემან
უარჰყო ფიცი თვისი და შეერთდა ოსმალთა. და იქმნა რუსთა
და იმერთა შორის აღრეულებაჲ და განხეთქილებაჲ მიერ
დღითგან⁷.

¹ თარიღი კიდევდაა დაწერილი გამოტ. ნიშნით. ² ეს სიტყვა ტექსტში
კიდევდაა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ³ ტექსტში: მოიწვია. ⁴ ეს სიტყვა
ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁵ ამ სახელის ნაცვლად ტექსტში შეცდომით
სწერია: „ალექსანდრე“ ზემოდან კი არატექსტის ხელით ფრჩხილებში ჩასმული:
„სოლომან“. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია რაღაცა სიტყვა. ⁷ მთელი
ეს უკანასკნელი აბზაცი დაწყებული სიტყვებით: „ხოლო წელსა 1803...“ მოთავ-
სებულია კიდევ გამოტოვ. ნიშნით.

§ 55

წელსა 1804 წარავლინა რუსეთს დადიანოვის ასული დედოფალი დარეჯან, მეუღლე მეფისა ირაკლისა, ფ'დ მოხოუცებული, რომელი იყო მას ჟამს წლისა 70. მისრულსა პეტერბუხს პატივ ჰსცა იპერატორმან ფ'დ და ანიჭნა ნიჭნი მრავალნი, და იყოფოდა პეტერბურხსა შინა წელი 4. ხოლო წელსა 1803 იძულებულმან ჭირისა გამო მეფისა სოლომანის მიერ დადიანმან გრიგოლ¹ კ'დ განუახლა ციციანოვსა თხოვილი

v 50 თვისი და მფარველიობაჲ როსისა. ამისმა მსმენელმან ციციანოვმა პავლემ აღუსრულა დადიანს ყოველივე თხოვილი თვისი. და მოსცა იპერატორმან დასაცველად მისისა ქვეყანისა ჯარი პოლკი ერთი ბელევეცკისა, რომელნიცა წარმოსრულნი ესენი ყირიმით განვიდნენ ოდიშსა შინა შავის ზღვით და ჰქმნეს ციხე ყულევს, და დადგნენ მუნ და მისცეს დადიანსა გრიგოლს ტრაკტატი მტკიცე ესრეთ, რათა კერძონი შავისა ზღვისანი, რომელიცა ეპყრათ ოსმალთა გურიდამ ვიდრე ფოტადმდე დაშთათ რუსთა. ხოლო ოდიში, ლეჩხუმი და რაჲცა ეპყრა დაშთა დადიანსა და იყო მფარველობასა ქვეშე მათსა, და განთავისუფლდა ოდიში ტყვევნისაგან იმერთა მეფისა.

r 51

§ 56²

ხოლო წელსა 1803 იქმნა გურიასა შინა აღრეულებაჲ, რომელ გურიელმან მამიამ მოიბირნა რაოდენნიმე ჩინებულნი თვისნი, მივიდა, შეიპყრა გურიელი ვახტანგ და პატიმარ ჰყო ჩაგვსა. ხოლო ესე ვახტანგ იყო კაცი ვერ მხნე და მამაცი, არამედ უფრორე მიდრეკილ დედათა ზნეთა მიერ. ესე ვახტანგ გაპარეს ჩაგვიდგან გურიელთა, და წარვიდა ახალციხეს. მისრულს მუნ პატივ ჰსცა ფაშამ სელმმა ახალციხისამან აჭარელმა ხიმშიაშვილმან, რ' მას ჟამსა დაეპყრა ზორბითა ახალ-

v 51 ციხე და გარდაეგდო სულეიმან ფაშის შვილი შარიფ და ეპყრა ბვით. ამისმა მსმენელმან გურიელმან მამიამ მისცა ქრთამი ფაშასა და შეაპყრობინა ვახტანგ, რომელმანცა დაპატიმრა ახალციხისა ციხესა შინა, და იყო თვე ოთხი ფ'დ მწუხარებასა შინა. ამისმა მხილველმან მუნებურმან მღვდელ-

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² ამ პარაგრაფის ზევით წაშლილია: § ხოლო წელსა 1803 მეფემან იმერთამან სოლომან მიუღ გურიელობა ვახტანგს.

თავარმან ეგნატიმ, კაცმან ღირსმან და ღმერთშემოსილმან ბერძენმან, და მღვდელმან ერთმან იქაურმან მოიყიდეს ციხისა მცველნი და გამოაპარეს ვახტანგ ციხით.

მსმენელმან მეორესა დღესა ფაშამან¹ შეუყენა უკანა² მხედრობად თვისნი, რათა შეიპყრან გზასა ზედა ვახტანგ-ეწივნენ მხედრობანი თურქთანი, შეიპყრეს ვახტანგ და მიგვარეს ფაშასა. მაშინ ფაშამან ათქმევინა ვის მიერ გაპარებად, რომელიცა³ შიშვნეულმან აუწყა ყოველივე ფაშასა. r 52
მაშინ ფაშამან⁴ შეპყრა მღვდელ-მთავარი იგი ეგნატი და მღვდელი იგი და უთქმიდა უარის ყოფასა ქესსა. ხოლო მათ არა თავს იღვეს უარის ყოფად ქესი. ამისთვისა აწაშნა იგინი და მოაშთო ძელთა ზედა. შ⁵ საკვირველი! ღამესა მას დაბნელდა მთოვარე და დადგათ ნათელი და შეირცხნენ წიდათთ მღვდელ-მოწამეთა შორის. ხოლო მუნ მყოფთა ლათინთა მცხოვრებთა მოქალაქეთა⁶ მხილველთა ამისთა მოიყიდეს ფასითა⁶ წანი გვამნი მათნი ფაშისაგან და დაფლეს მუნვე. ხოლო ამისა შემდგომად განათავისუფლა ფაშამან გურელი ვახტანგ, და მივიდა ქართლსა რუსთა თანა.

§ 57

ხოლო წელსა 1804 გარდაიცვალა დადიანი გრიგოლ, და იპერატორმა ალექსანდრემ მოიყვანა ძე გრიგოლისა ლეონ, v 52
რომელიცა ჰყვა აფხაზსა ქელემ ბეგს მძველად დროსა ოდიშთა აღრეულეებისასა, და დასო დადიანად წლისა 14 და უბოძა ღიანარაღ-მაიორობა, ხმალი, დროშა და ანნას კავალერია. ხოლო წელსა ამასვე 1804 ჩავიდნენ რუსნი იმერეთს და ქუთაის და დგნენ მცირენი, გარნა მეფობა ვერ მიუღეს მეფესა და წარვიდნენ ყულევს და დადგნენ მუნ. ხოლო წელსა ამას 1804 ფრანციელთა აკურთხეს იპერატორად მონაპარტე პარიჟსა შინა. ამან დაიპყრა სრულებით ევროპიად.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: გაუსია. ² ეს ორი სიტყვა ტექსტში სწვრია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემდეგ დასმულია გამოტ. ნიშანი წითელი მეღნით და კიდევ სწვრია წითელივე მეღნით: წამება წისა მღვდელ მოწამისა ეგნატისი და მისთანა მღვდლისაცა ერთისა, რომელნი იწამეს სამცხეს, ქალაქსა ახალციხესა, წელსა 1804. ⁴ უკანასკნელი ვქვსი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა სწვრია კიდევ. ⁶ ეს სიტყვა სწვრია კიდევ.

§ 58

წელსა 1804¹ შეიპყრეს რუსთა ტფილის ქართველნი² თავადნი, აზნაურნი და გლეხნი რიცხვით 30 რომლისამე მიზეზითა r 53 და ჰყვათ ჰყრობილად | ტფილისის ციხესა შინა, რომელსა ნარიყალად უხმობენ, ფ³დ მაგარსა და შეუალსა. ხოლო ამა ჰყრობილთა შორის იყო დავითის შვილი თავადი სოლომან, შანშე მილახვრის ძე. ამან ხელთ იგდო ლურსმანი ერთი დიდი, რომელსა ყადაღად უხმობენ. ამან ღამესა ერთსა განათხარა კედელი იგი ქალაქის მხარესა და გამოაპარა ყოველნივე ჰყრობილნი თვესა აპრილსა 15², გარდაიყვანა შაიხ ტახტის მხარესა და წარვიდნენ სპარსეთსა. ხოლო ამისა შემდგომად ჟამ რაოდენიმე³ კ⁴დ ჰყვათ შვიდნი კაცნი გავაზელნი ჰყრობილად. ამათ წართვენეს თოფნი დღესა ერთსა ყარაულთა თვისთა რუსთა სალდათთა, დამტვრიეს ციხის კარნი და გამოვიდნენ. თუმცალა შეუდგნენ რუსნი შესაპყრობელად, გარნა ვერლარა ეწივნენ, და წარვიდნენ მშვიდობით.

v 53

§ 59

წელსა 1804⁴ წარვიდა ციციანოვი ოკდობრის 6 განჯისა დასაპყრობელად. მისრული განჯას შემოება განჯის ხანი ჯავად ქალაქის მახლობელ ჯებირის პირთანა, გარნა იძლივა და შევიდა ციხესა შინა და განამაგრა ციხეიდ. ხოლო მისრულთა რუსთა დაიპყრეს ქალაქი განჯისა და დადგნენ მუნ. თუმცალა დღე ყოველ აწვევდის ციციანოვი ჯავად ხანსა ერთგულებასა ზედა ხელმწიფისისა და აღუთქმიდის; რათა მისცეს ციხე რუსთა მხედრობასა, რომელსაცა სწადდა დაყენებად მუნ მხედრობისა რუსთასა, და იყოს ჯავად ხან მშვიდობით და ეპყრას მამულნი თვისნი და მსახურებდეს რუსთა, გარნა არა r 54 მსმენელი ჯავად ხან | ესევეთარისა და იმედული ყენისაგან. რომელიცა აღუთქმიდა შეწვევნასა, არა მისცა ციხეი რუსთა, არამედ იწყო მაგრება. ამისმა მხილველმან ციციანოვმა პავლემ უბრძანა მხედრობათა თვისთა, რათა ჰქმნან კიბენი და აღიღონ⁵ ციხე იერიშითა.

¹ ტექსტში: ქართველნი. ² თარიღი მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ უკანასკნელი 4 სიტყვა სწერია კიდევ. ⁴ პირველად წერებულა 1805, შემდეგ 5 წაუშლიათ და დაუწერიათ 4. ⁵ ტექსტში: დალიღონ.

§ 60¹

ხოლო წელსა 1805, იანვრის 3 მოდგნენ ციხესა მას და აღვიდნენ ზღუდეთა ზედა და აღიღეს² ციხე განჯისა³. თუმცაღა იბრძოდა მხნედ ჯავად ხან, გარნა მოკლული იქმნა იგიცა. იაჲვარ ჰყვეს ყოველნივე ციხესა შინა და მოსწყვიტნეს მრავალნი სულნი მუნ მცხოვრებნი. ხოლო რუსთაგანიცა მოკვდა და დაიკოდა ვიდრე ოთხასნი. ამისა შემდგომად კვალად იწყო ციციანოვმან შენობა განჯისა. ჰქმნა უეზღად ესე იგი მაზრის ქალაქად⁴ ტფილისისა და უწოდა | ელვისაბედპოლი. ესე ყოველივე აუწყა v 54 იმპერატორსა ალექსანდრეს, რომლისა ჯილდოდ მიუბოძა ხელმწიფემან ციციანოვსა ღიანარალ შეფობაჲ და ეგრეთვე სხვათაცა ჩინებულთა რუსთა მხედრობისათა ანიჭნა ყოველთავე ღირსებისამებრ თვისისა სახელონი და ნიშანნი.

§ 61

წელსა 1805 ციციანოვმა აწვია ერევნის ხანსა მაჰმადს ერთგულებასა ზედა როსისასა და სთხოვა ციხეცა ერევნისა, რათა დააყენოს მხედრობაჲ თვისი მუნ, ხოლო ერევანი ებყრას მას და მისცეს ხარკი 9¹ ა იყო ღროთა მეფეთასა. ამისმა არამსმენელმა მაჰმად ხან აუწყა ესე ყვენსა ბაბახანს, რომლისა გამო წარმოუვლინა ყვენმა ელჩი | ციციანოვსა და მოუწერა r 55 ესრეთ, რათა დასცხრეს თხოვნისაგან ერევანისა და ანუ ბრძოს ყვენსა. ამისმა მსმენელმა ციციანოვმა მოიკრიბნა მხედრობანი თვისნი და ეგრეთვე თავადნი და აზნაურნი საქართველოიძსანი და მოქალაქენი ტფილისისანი და წარვიდა ერევანსა ზედა. მისრული ერევანს, მუნ მოვიდა შას ზადა აბაზ მირზა, შვილი ბაბახანისა, ათი ათასითა მხედრობითა საშველად ერევანისა. შეება მას ციციშვილი, და იქმნა ბრძოლა ძლიერი. თუმცაღა ბრძვეს ყიზილბაშთა, გარნა ღიანარალ დუჩკოვმა სერგი ალექსივიჩმან არა რიდა სიმაგრესა მათსა, რომელ ერევნისა გარემონი არიან ქვიანნი ფრიად და გორიანნი, რომელმანცა აღიყვანა გორასა მას ზედა მხედრობაი თვისი | პოლკი ერთი კავკასი- v 55 სის გარნადირისა და აღვიდა მათათა მათ ზედა, სადაცა იყ-

¹ სწერია კიდევ. ² ტექსტში: დალიღეს. ³ ამ სიტყვას უხის შენიშვნის ნიშანი და კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: დღესასწაულსა მათსა, რომელიცა განთენდებოდა ბაირამი ორუჯისა (ესე იგი) მარხვისა მათისა. ⁴ უკანასკნელი ოთხი სიტყვა სწერია კიდევ.

ნენ ყიზილბაშნი განმაგრებული ფ'დ. მიულო ადგილნი იგი, და ივლტოდნენ ყიზილბაშნი რუსთაგან და დევნა უყვეს ვიდრე ბანაკადმდე მათდა და აღიღეს¹ ბანაკიცა მათი მძლეველთა. ხოლო ბრძოლასა ამას მოკლეს ქაიხოსრო აბაშიძე, ლეონის შვილი, ახალი მოსრული ახალციხიდან, რომელიცა იყო რუსთა თანა. ხოლო მისრულთა რუსთა მიუღეს მონასტერიცა ეზმიაძინისა ყიზილბაშთა და მისრულთა აღიღეს ქალაქი ერევნისა და დადგნენ შინა. ხოლო ხანი და ხალხი განმაგრდნენ ციხესა შინა, რ² ციხე³ ერევნისა არს ფ'დ მაგარი და შეუალი მტერი

I 56 თაგან. ესე ყოველივე აუწყა | ძემან ყეენისამან მამასა თვისსა, რომლისა მსმენელი ყენი წარმოემართა ასი ათასითა კაცითა ერევნისა კერძ და მოვიდა ერევანსა და მოადგა ციციშვილსა და იყო ბრძოლა ყოველსა დღესა, რომელ ციციანოვს უვიდოდა მცირე მხედრობაი რუსთანი, რომელნიცა სიცხისა გამო და ჰავისა გამო იქმნენ მრავალნი სნეულად და დაიხოცნენცა მრავალნი, რომელსაცა დაშთა ორი ათას ექვსასი მხედრობაჲ რუსთა. მხილველთა ამისთა მუნ მყოფთა ქართველთა თავადთა და მოქალაქეთა იწყეს ლტოლვა რუსთაგან და წარემართნენ ტფილისისა კერძ. მაშინ ბაბახანს ყეენსა ესრეთ აქვდა

V 56 გზანი მოცქულნი გარემონი ერევნისანი, რომელ არა შეძლოთ მუნ³ განვლად რომელსამე მხედრობასა. წარსრულთა ქართველთა გზასა ზედან ემთხვიათ ყიზილბაშთა მხედრობანი. რომელნიმე მოსწყვიტნეს და სხვანი შეიპყრეს სრულებით მოქალაქითურთ, რომელთა შორის იყო თავადი ორბელიანი იოვანე დავითის ძე, სარდალი საბარათიანოსი, და ესეცა შეპყრობილ იქმნა სამითა ბიძაშვილითა თვისითა და მიართვეს ტყვედ ყეენსა. მაშინ ყეენმან წარავლინნა ესენი ყოველნი პატიმრად თავრიზს და ურუმუიასა შინა და რომელნიმე მათგანი თერანს და შესხნა იგინი ვირებსა და რომენიმე ქვევითა, და ამითი პატივსცა იოვანესა სარდალსა ყაენმან, რომელ შესო იგი ვირს და წარუმძღვარა წინა თავადთა⁴. ხოლო ფაბაკსაცა წარგზავნა ყეენმან ფირ ყული ხან სარდალი თვისი, და თანა წარატანნა რვა ათასნი კაცი, რათა აღიღოს ციხე ყარაქილისისა, რომელი აქვდათ რუსთა განმაგრებული და აქვდათ

¹ ტექსტში: და აღიღეს. ² ტექსტში: ციხე. ³ ტექსტში: მუ. ⁴ ტექსტი სიტყვებიდან: „და მიართვეს ტყვედ ყეენსა...“. მოთავსებულია კიდევუ გამოტანილი.

მას შინა სურსათი, ტყვია და წამალი. მისრული ფირ ყული ხან თაბაკს თუმცაღა ბრძოლა ციხესა ყარაქილისისასა, გარნა r 57 ვერ შეუძლო აღებაჲ, რამეთუ აქვნდათ გამაგრებული რუსთა. ორასსა კაცსა, გარნა გზანი ტფილისამდინ ესრეთ შეჰკრეს, რომელ ყიზილბაშთა რომელ ვიდრე უკუნ ქცევადმდე ციციანოვისა. ვერა რა სცნეს მისი ანბავი. იყო ციციანოვი ერევნისა ქალაქსა შინა. შემჭირვებული და მაგრდებოდაცა, გარნა მოაკლდა წამალი და ტყვია. მაშინ წარავლინა ფანბაკს, რათა მოიღოს მუნით წამალი და ტყვია და სურსათი¹, მაიორი ერთი მანტრიზორი გვარად ას ოთხმოციტა კაციტა, და თანა წარატანა ყარაბაღელი მელიქ აპოს შვილი როსტომ სამოციტა სომხიტა ყარაბაღელიტავ და წარატანაცა ზარბაზანი ორნი. ამათ ჩუმათ წარსრულთა ერევნით მივიდნენ. თაბაკსა. ესე სცნა მუნ მყოფმან სარდალმან ფირ ყული ხანმან, წარე- v 57 მართა და შეუკრა გზად ჰამამლუს. მოსრულნი რუსნი თუმცაღა შეებნენ, გარნა იძლიენენ სპარსთავან, და მოსწყვიტნეს სრულებით და რომელნიმე ტყვედ ჰყვეს სომხებითურთ. და წარუგზავნა ყეენსა ზარბაზანი მათნი, და ტყვენი ერევანს მდგომსა, რომლისათვისცა მიუზლო ყეენმან დიდი მადლობად და ანიჭნა ხალათიცა.

§ 62²

ხოლო წელსა 1805 ჰყოფასა ციციანოვისასა ერევანს შინა³ მხილველთა ხალხთა საქართველოისათა, ესევეთარის აღრეულების გამო, რეცა ჰგონეს წარწყმენდაცა ციციანოვისა ერევანს. ამისთვის მიუწერეს რომელთამე გვამთა ქართველთა თავადთა მეფის ძეს იულონს და ფარნაოზს, რათა მოქვიდნენ r 58 ქართლსა და ეპატრონნენ. ამათმა მსმენელმან მეფის ძეთა აუწყეს ესე მეფესა სოლომანს, ხოლო მეფესა აღრევე დაეთხოვნა ესენი იმერეთიდან თხოვითა ციციანოვისთა, და ჩასრულ იყო ჯარიცა როტა ერთი ღიანარალ ლითვინოვითა, რომელი იყო წარგზავნილ კარით რუსეთით და იყოფოდა

¹ უკანასკნელი 9 სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² ამ პარაგრაფის დასაწყისის გასწვრივ კიდევ მიწერილია: ხოლო წელსა ამას 1805 შეიძრა ფედ ქვეყანა ესრეთ, რომელ ავლაბრისა ციხის კედელი აბოს წინ სრულიად გარდაიქცა და მრავალნი სახლნიცა დაიქცნენ“. ³ უკანასკნელი ოთხი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

- დესპანად მეფისა წინაშე¹ ქუთაის შინა. ხოლო ამისა შემდგომად წარმოსრულნი მეფის ძენი მოვიდნენ სურამის სიახლოვესა. ეგონათ მისვლად მუნ ქართველთ თავადთა, და არვინ მივიდა მათ თანა. ამათ ინებეს მტკვარს გასვლა და მისვლა ფაბაკს ფირ ყული ხანთან და ვერ უძღეს, რამეთუ მტკვარი განდიდებულ იყო ფ.დ. კ.დ წარვიდნენ და აღვიდნენ ოსებში
- ▼ 58 სამაჩაბლოსა და ვერცა მუნ დადგნენ | შიშისა² გამო ოვსთასა, რამეთუ აქვნდათ პირი მტკიცე მას ჟამსა შინა ოვსთა რუსთათანა. მუნიდამ უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ ძალინას საფალავანდიშვილოში, რომელთაცა ფალავანდიანთ არა შეუშვენეს ესენი შიშისათვის რუსთასა. მუნითგან უკუნ იქცნენ და მივიდნენ იმერეთს³ ულევის ეწერშია და დადგნენ მუნ. ესე სცნეს რუსთა მდგომთა სურამსა შინა. ამის გამო აბირნეს მრავალთა თავადთა, აზნაურთა და გლეხთა, რათა წარუძღვნენ წინა ეტიკად და დასხან თავთა მეფის ძეთა. ამისმა მსმენელმან ქართველთა არა ინებეს ესე ყოფა, არამედ აუწყეს გზისა უცნობელობა. მას ჟამსა იყო ამირეჯიბი ერთი თავადი გოგია⁴ რამინის ძე. ეს აღზრდილ იყო მეფის ირაკლისაგან
- ▼ 59 და მრავალ გზის ევლო | მას გზასა ზედა იმერეთისასა. ამან თავს იღვა წინ ძღმომთა მათი, და აღუთქვესცა რუსთა ნიჭი და პატივი ხელმწიფისა მიერ. მაშინ გოგია ამირეჯიბი რამინის ძე წარუძღვა წინა რუსთა და მიყვანა ულევის ეწერსა შინა, დაესხნენ თავსა რუსნი ორი როტად იენისის 29, დღესა პეტრე-პავლობისასა მძინარეთა. მაშინ მცნობელთა ამათ ენებათ სილტოლვად, გარნა ვერ უძღეს. და მოკლეს თავადი თარხნის ძე ბეციასი დიმიტრი და აზნაური ჩერქეზიშვილი ფირან, რომელთაცა შესწირეს თავი თვისი პატრონისა ერთგულებასა ზედა, და ეგრეთვე აზნაური კეზელი დავით და შვილი მისი. ხოლო მხილველმან ამისმან⁵ მეფის ძემან იულონ იწყოლტოლვად ქვევითად, და ეწვივნენ რუსნი, ენებათ სიკვდილი
- ▼ 59 მისი შუბითა, გარნა | აზნაური დავით აბაზაძე ფარეშთ-ხუცესი მისი გარდააწვა თავსა მეფის ძეს იულონს, და ასცდა შუბი

¹ უკანასკნელი სამი სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით.

² ტექსტში: შიშითა. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში სწორია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი.

თოფისა სალდათისა იულონს და მოხვდა დავითს აბაზაძესა და დაიკოდა მძიმედ თავსა შინა, და ამით განარჩინა ბატონი თვისი იულონ სიკვდილსა. მსმენელთა რუსთა შეიპყრეს იულონ, ხოლო ფარნაოზ, ძმა მისი¹, და ლევან და ლუარსაბ², ძენი იულონისანი, ივლტოდნენ ტყეთა შინა რაოდენითაჲ კაცითა და დაშთნენ მშვიდობით. მაშინ იულონ წარიყვანეს ტფილის. ხოლო ფარნაოზ და ლეონ წარვიდნენ ხეობაშია ლევთა თანა, და ამით წარიყვანეს ესენი ფამბაკს³ და მიყვანეს სარდლისა წინაშე, სადაცა დახვდა მუნ ძმა თვისი ალექსანდრე და ძმის წული თვისი თეიმურაზ. ხოლო ლუარსაბ | დაშთა იმერეთსა შინა ზურაბ წერეთლისა⁴ თანა და r 60: იყო ჟამ რაოდენმე. ესე აუწყა სარდალმან ფირ ყული ხანმან ყეენსა მისვლად მუნ მეფის ძეთა⁵ მისთანა. მაშინ მიუწერა ყენმან და მიუბოძა ხალათიკა მეფის ძეს ფარნაოზს, რათა წარავლინოს არაგვსა ზედა და შეუკრას რუსთა გზა არაგვისა. ამისი მსმენელი მეფის ძე ფარნაოზ წარვიდა ფაბაკით და გარდაიარა თრიალეთი, ჩავიდა კავთის ხევზე და აღვიდა⁶ არაგვსა ზედა და იწყო მუნ მაგრება. მაშინ მოკრბნენ ყოველნივე არაგველნი, ფშავ-ხევსურნი და კახნი თავადნიცა მისთანა და იყენენ მაგრებასა შინა, რამეთუ დროსა მას ჰყვა ყეენსა შემწყვდელი ერევანს ციციანოვი | მხედრობითა v 60: თვისითა. მსმენელთა ამისთა დანაშთთა რუსთა ტფილის რომელიცა იყო მოადგილედ ციციშვილისა თავადი ვალხონცკი ლიანარალი, ამან წარგზავნა პოლკი ერთი და წარატანა ზარბაზნები ოთხი წინაძლომითა ლიანარალ ტალიზინისათა. მისრულნი ქსანსა ზედა შეერთდენ ქსნის ერისთვის ძენიცა შანშე და სხვანი და გარდაიყვანეს ლომისასასა ზედა. მაშინ⁷ ჩასრულთა რუსთა ლუდისა ხევთა შინა ეწყვენენ არაგველნი ძლიერად, მოსწყვიტნეს რუსნი და მიუხვნეს ზარბაზნნიცა. ამათი მხილველი თავაურ-ქურთაულთაცა მოსცეს პირი მტკიცე და შეკრეს გზად დარიელისა და არღარა უტევეს რუსნი მუნ გზასა ზედა. მას ჟამსა მოერთვა ყეენსა ბაბახანს ერევანს აღრეულებად სპარსეთისა, რომლისა გამო წარვიდა უკანა | და r 61.

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ² უკანასკნელი ორი სიტყვა სწერია კიდევ. ³ ამ სიტყვაში მანი ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „სალთა თანა“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ამან. ⁶ ტექსტში: დაღვიდა. ⁷ ტექსტში: მაში.

- დაშთა ციციანოვი მშვიდობით ერევანსა შინა, რომელიცა აღიყარა და წარმოვიდა ტფილის. ამისმა მსმენელმა ყაზიბე-გიშვილმა გაბრიელმა მოიბირნა თეთრითა თავაურ-ქურთაულ-ნი, მისცეს რუსთა გზა დარიელისა და შემოვიდა პოლკი ერთი ტროიკის მუშკათირისა წინაძლომითა ღიანარალ ნესვე-ტევისათა. ხოლო მოსრული ციციშვილიცა ტფილის აღვიდა მხედრობითა თვისითა ღუშეთს დაცხრომისათვის აბოხისა. მსმენელთა კახთა თავადთა იწყეს ლტოლვადი ფარნაოზისაგან და მისვლა მის თანა და ეგრეთვე ზოგმა ერთმა არაგველთაცა. ამისმა მხილველმან ფარნაოზ დანაშთითა¹ მის თანა თავადითა
- v 61 და აზნაურითა იწყო ლტოლვად არაგვით და წარსვლა კდ სპარსეთადღე. მსმენელმან ამისმან ციციანოვმან პავლემ მიუწერა ყოელთა გარემოთა, რათა შეიპყრან ფარნაოზ და მიგვარონ მას. მაშინ ფარნაოზ წარსრულმან არაგვით განვლო მტკვარი და ვმიიდა ყაზახში, აღვიდა მთის სოფელთა შინა აღდანად წოდებულსა, სადაცა სახლობენ მუნ სომეხნი. არღარა შიშვნეულმან ფარნაოზ იწყო მუნ განცხრობად. მსმენელმან ამისმან კახმა ავალიშვილმა. სოლომან, რომელი იყო მას ეამ მოურავად ყაზახისა, შემოიკრიბნა ყაზახნი ვიდრე სამასადმდე კაცითა და მივიდა ღამესა ერთსა, დაესხა მძინარეს თავსა და შეიპყრა ფარნაოზ და მისთანა მყოფნიცა² სრულიად და მოჰგვარა ციციანოვსა, რომლისა გამო იქმნა ციციანოვი
- r 62 მადლობელ მისა. და მისცეს ჯილდოდ ამასა სოლომაქნს მაიორობად და ჯამაგირი ოცდაათი თუმანი. ესენი პატიმარ ჰყო თბილის და აუწყა ყოველივე ყოფილი იპერატორს. მაშინ წარემართა ციციანოვი სამაჩაბლოს ოვსთა ზედა, რამეთუ დროსა მას აღრეულეებისასა წარმოეყვანა პოლკი სამი³ ყაზახისა კავკასიის ლინით ტფილისის ნაცვალსა მიკირტუმა სულგუნოვს და ენება მუნით გარდმოყვანა ქართლსა შინა. ამისმა მხილველთა ოვსთა იწყინეს გზისა მის გახსნად და შემოყვანება ჯარისა. მოკრბნენ ოვსნი და სრულიად შეიპყრეს იგინი. მისრულმან მუნ ციციანოვმა განათავისუფლნა იგინი, გარნა ენება ოვსთაცა ენებად და აყრად, რომლისა გამო იწყეს ოვს-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მათთ. ² უკანასკნელი ოთხი სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ³ პირველად დაუწერიათ „ერთი“, რომელიც წაუშლიათ და ხემოდან წაუწერიათ „სამი“.

თა სიმაგრე. მხილველი ამისი ციციანოვი ვერარას მყოფელი შუნ, უკუნ იქცა და მოვიდა ტფილისსა წელს 1805.

§ 63¹

ხოლო წელსა 1799 მოკვდა რა ორქივატერი ლუკაზ ეჩმიადინსა, მაშინ სომეხთა ინებეს სტაბოლიდამ მოყვანა მუნებურისა პატრიარქისა დანელისა და დასმა მისი ორქივატერად ეჩმიადინსა. ამისმა მსმენელმან მეფემან გიორგიმ ითხოვა იპერატორისაგან პავლეს მიერ, რათა წარმოავლინოს როსით თავადი არღუთოვი ოსეფ, მღვდელ-მთავარი რუსეთის სომეხთა, და ჰყოს ორქივატერად ეჩმიადინსა შინა. მსმენელმან იპერატორმან აღუსრულა ესე ყოველი მეფესა თხოვილი მისი. მაშინ შჰთავარდა შური სომეხთა შორის: რომელთამე ინებეს ოსეფ და რომელთამე დანილ, რომელსაცა დიდათ ესვიდენ სომეხნი. მსმენელმან ამისმან ოსეფ ითხოვა იპერატორისაგან, რათა მისწეროს ელჩსა სტაბოლსა შინა, რათა არა წარმოავლინონ დანიელ ეჩმიადინსა. მაშინ მიუწერა იპერატორმან ელჩსა თვისსა, და ჰყო ყოველივე ბრძანებული, შეაპყრობინა დანიელ და წარგზავნა პატიმრად ბოხჩა-ადასა და იყო ჟამ რაოდენმე. ხოლო წელსა 1801 მოვიდა ესე ოსეფ როსით ტფილის ორქივატერად და ვერღარა მოუსწრო ცოცხალსა მეფესა გიორგის; ამის გამო იქმნა ფ'დ მწუხარე, რამეთუ მიეცა პირი მტკიცე რუსთა იპერატორისათვის ოსეფსა, რათამცა შეერთებინა ეკლესიანი და რჯულნი სომეხთანი რუსთა თანა. ამისთა მცნობელთა სამღვდელთა სომეხთა მოჰსწამლეს ოსეფ არქივატერი; და მოკვდა ტფილისსავე თვესა მარტსა 10 და ვერ ეკურთხა ორქივატორად. კ'დ ინებეს დანიელისვე მოყვანა. ხოლო ჟამსა მას იყო ვართაპეტი ერთი საქართველოს სოფლიდამ ენაგეთელი დავით. ამან აბირა საქართველოს მეფის ძეს. დავითს და ერეენის ხანსა მაჰმადს, და ჰყვეს ესე ქათალიკოზად სომეხთა ეჩმიადინის კრებამან, და აკურთხეს იგი. ამისმა მსმენელმან არაჯნურთმა როსისამან ეფრემმა აბირა სომეხნი როსისანი და ეგრეთვე სტაბოლელნიცა და სთხოვეს იპერატორსა ალექსანდრეს, რათა გარდაეღოს დავით და დასოს დანიელ. მას ჟამს გამოეყვანათ დანიელ სომეხთა პყრო-

¹ ეს პარაგრაფი მთლად მოთავსებულია r 62-ის და ნაწილობრივ v 61-ის ჯვერდების კიდევებზე.

ბილობისაგან. მსმენელმა ამისმა ხელმწიფემან აღუსრულა თხოვილი მათი და მიუწერა მართებელსა საქართველოდსასა, რათა ჰყოს დანიელ და გარდაგდოს დავით. მოსრული სტაბოლიდან დანიელმა გარდააგდო დავით და ეკურთხა თვით წელსა 1804. წარსრული დავით მივიდა ყეენთან ბაბახანთან. მან პატივ სცა. შესძღვნა დავითმა ძღვენი და კდვე მოსცეს მასვე ორქივატერობაჲ წელს 1805; მოსრულმან დავით შეიპყრა დანიელ, მოჰპარსა წვერი, შესო ვირზედა და ესრეთ განკიცხა და დაპატიმრა ერთსა სენაკსა შინა, გარნა დანიელ მწუხარებითა ამით მოკვდა მუნ. გარნა დავით ვერ ეწია საგანსა თვისსა, რომელ არა ერჩდენ სომეხნი. ხოლო წელსა 1809 დასო იპერატორმან ალექსანდრე ორქივატერად ეფერემ, რუსთა სომეხთა არქიერი. ესე მისრული ეჩმიადინს შეიწყნარეს სომეხთა, აკურთხეს ორქივატერად, და დაუმტკიცა-

v 61 ცა | ყეენმან. ამან შეიტკბო დავით ორქივატერი და პატივსა უყოფდა და ჰყვანდა თვისთანა. და მიერთგან იქმნა მშვიდობა სომეხთა შორის.

§ 64.

v 62 ხოლო წელსა 1805 წარავლინა რუსეთად მეფის ძენი იულონ და ფარნაოზ, რომელნიცა დასადგურეს პატიმრად ფარნაოზ ვარონიშშია, ხოლო იულონ ტულას ქალაქშია. ხოლო კდ წელსა ამას აღიშალნენ ნემენცის იპერატორი და ფრანცის იპერატორი მონაპარტე შურიითა ამით, რომელ არა სთნდა იპერატორსა ფრანცს ნემეცისასა იპერატორებაჲ მისი. მოსრულმან ნაპოლეონ ვიანის ქალაქსა ზედა სძლო იპერატორსა ფრანცსა და აღილო ქალაქი ვიანისა, სატახტო მისი. ამისთა მსმენელთა რუსთაცა აჩვენეს შემწეობაჲ კეისარსა და ბრძვეს ფრანციელთა მამულსა საკეისროსასა, და შემდგომად დაზავდნენ რუსნი და ფრანცუცი. ამისი მხილველი კეისარიცა დაუზავდა¹ მონაპარტესა. და მისცა ჟამსა მას კეისარმან იტალია, რომელიცა ეპყრა მას ნაწილნი იტალისანი. ამან ნაპოლეონმა შეაერთა იტალია სრულებით და განძლიერდა.

¹ ტექსტში: დაზავდა.

§ 65¹

ხოლო წელსა 1805, ივნისს 3 წარვიდა ციციანოვი განჯას, v 62 ენება ყარაბაღისა დაპყრობა. ყარაბაღის ხანს მიუწერა და აწვია იბრეიმს ერთგულებასა ზედა ხელმწიფისასა. მსმენელი ამისი იბრეიმ ხან მოაჩილ ექმნა სიხარულით ციციანოვსა, მოვიდა განჯას და მოართვა გასაღებნი ციხისანი. მაშინ მოსრულსა ხანსა პატივსცა ციციანოვმა და ანიჭნა კდ ხანობავე ყარაბაღისა და დასდვა ხარკი წელიწადში ათი ათასი ოქროდ. ხოლო ციხესა შინა შეაყენა პოლკი ერთი იეგირისა. და იყო ჟამ რაოდენმე მშვიდობით იბრეიმ ხან. ხოლო შემდგომად სიკვდილისა ციციანოვისა წელს 1806 იძმაცვა მუნ მყოფმან მაიორმან დიმიტრი ტიხინიჩმა ლისანევიჩმან თანახმობითა ჯორაშვილის ნინიასითა², რომელსა თავბერად უხმობდენ, რომელიცა ახლდა ესე ნინია მილახვრად მეფის ძეს ალექსანდრეს სიყრმითვანვე და იყო მისანდო მისი. ამან უღალატა სპარსეთით მეფის ძეს ალექსანდრეს³ და ლტოლვილი მოვიდა ციციანოვთან ერევანს და აუწყა ყოველნივე საქმენი ყიზილბაშთანი და ყეენისა, რომელიცა შეიყვარა ფდ და პატივსცა. ამას მიანდო საქმეცა ყარაბაღისა, რეცა შესწამეს სიდრკუე იბრეიმ ხანსა და დაესხნენ ღამესა ერთსა იბრეიმ ხანსა ლისანევიჩი და თავბერა ასკარანს მდგომსა ბახში, და მოკლეს იგი და იავარყვეს ყოველივე ნაქონები მისი, რომელიცა გამდიდრდნენ ფდ საქონლითა მისითა.

§ 66

r 63

წელსა 1806 წარემართა ციციანოვი შაქი-შირვანის დასაპყრობელად. მისრულმან განჯით დაიპყრნა ყოველნივე და მოხარკე ჰყო და დადგინა მუნ ბეგლარ-ბეგად ჯაფარ ყული ხან ხოველი⁴. ამისა შემდგომად მივიდა ბაქუსა ზედა. მუნ ბაქუს ხანმან უსენ ყულიმ მოურთო ღალატი, რათა მოკლას იგი. ამისმა მსმენელმან მუნ მცხოვრებმა ერთმან სომეხთაგანმან აუწყა ესე ციციანოვსა, რომელმანცა არა ირწმუნა საქმე ესე სიამაყითა და განუხანხველობითა თვისითა, არამედ შეიპყრა სომეხი იგი და ჰგვემა უწყალოდ. ხოლო წელსა 1806, v 63

¹ ეს პარაგრაფი მოთხრობიდან მოთავსებულია v 62 გვერდის კიდებზე.

² ტექსტში: ნინასითა. ³ უკანასკნელი სამი სიტყვა ჩაწერილია ზემოდან. ⁴ სიტყვებიდან: და მოხარკე ჰყო... მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით.

თებერვლისა 8 აწვია ხანმან ბაქუსსამან ჰუსენ ყულუმ, რათა მივიდეს მისთანა მცირედითა კაცითა და მისცეს ციხე ბაქუსი და გასალეზი. მსმენელი ამისი მივიდა ციციანოვი ხანისა თანა. არვინ ჰყვა თვისთანა, გარნა ელისბარ¹ ერისთვის შვილი და ყაზახი ერთი. მისრულსა ციციშვილს მოურთო² ხანმან მეთოფენი და მოკლა იგი და ელისბარცა, მოჰკვეთა თაენი მათნი და წარუგზავნა ყვენსა. მხილველთა ამისთა³ რუსთა მხედრობათა იწყეს ლტოლვა უკანა. რომელიმე ჩაჯდა ნაგვია და განვიდნენ ყიზლარს და რომელნიმე უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ ტფილისსა. და დაშთა ჯერეთ ბაქუ აულეებელად რუსთაგან.

r 64

§ 67⁴

ხოლო წელსა 1806 განიწესა კარით როსით ღრად ლუდოვიჩი, ღიანარალ ანშეფი და კავალერი ყოვლისა როსისა მქონებელი, მონაცვლედ ციციანოვისა, უპირველეს მართებლად საქართველოისა. ეს მოვიდა ტფილის და განმართნა დაშლილნი საქმენი ციციანოვისაგან⁵ საქართველოდსანი. ამან შეიყვარნა უფრორე ციციანოვისა ქართველნი და პატივსა უყოფდა ყოველთავე, რამეთუ იყო კაცი გულკეთილი და მოწყალე. ხოლო წელსა ამასვე აღიშალნენ რუსნი და ოსმალნი და იყო ბრძოლა ჟამ რაოდენმე, რომლისა გამო წარემართა ლუდოვიჩი დასაპყრობელად ახალქალაქისა. მისრულსა ახალქალაქსა თუმცა და უყო ზედა დასხმად, გარნა ვერ აღილო
v 64 ციხე | იგი, გამაგრებულ იყო ფედ ოსმალთა მიერ⁶. მას ჟამსა შინა მოუვიდა ანბავი ღრადს ლუდოვიჩსა მყოფსა ახალქალაქსა შინა⁷, ვითარმედ სარასკარი აზრუმისა უსუფ მოდისო შესაწევნელად ამისა ოთხმეოცი ათასითა კაცითა. მსმენელმან ამისმან ღრადმა ლუდოვიჩმან დაუტევა გარმოდგომაჲ ახალქალაქისა და წარვიდა პირისპირ ბრძოლად მისდა. მისრულსა მდინარესა ზედა ართაჩაისასა შეემთხვა სარასკარიცა. იქმნა ბრძოლა ძლიერი ივნისის 18⁸. იძლიენენ ოსმალნი და ივლ-

¹ ტექსტში: ელისბარ. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ძალი. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ჩაწერილია ზვიდან. ⁴ მოთავსებულია კიდევ. ⁵ ეს სიტყვა სწვრივ კიდევ, პირველად წერებულა: ციციანოვისანი, შემდეგ გადაუკეთებიათ: ციციანოვისაგან. ⁶ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ ტექსტში: შინ, ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁸ თარიღი მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ტოდნენ პირისაგან რუსთასა. დაშთათ რუსთა თოფხანაჲ ოს-
მალთა და ბანაკი მათი. მაშინ მსმენელმან ამისმან იპერატორ-
მან¹ მიუბოძა ღრატ ლუდოვიჩსა ჭერთლმა|შლობა (ესე იგი r 65
სპასალარობა²). ხოლო წელსა ამასვე 1806 განათავისუფლა
იპერატორმან³ პყრობილებისაგან მეფის ძენი ფარნაოზ და
იულონ თხოვნითა დედისა თვისისათა დარეჯან დედოფლი-
სათა, რომელნიცა მოიყვანეს მოსკოვს და დააყენეს⁴ სახელ-
მწიფო სასახლესა შინა ლაფერთოვცკით წოდებულსა.

§ 68.⁵

ხოლო წელსა 1806 შეჩენითა რუსთათა გამოაპარა დი-
დის⁶ მეფის სოლომანის შვილის შვილი გიორგი მუხურის
ციხით, რომელიცა ჰყვა მეფესა სოლომანს მუნ პყრობილად⁷,
ბუცხრიკიქემ⁸ ანდრიამ და მოჰგვარა რუსთ მდგომთ ქუთაის.
რომელთაცა ენებათ, რათა აღედგინათ წინა მეფისა სოლომა-
ნისათვის და მის გამო დაეპყრათ იმერეთი, გარნა ვერ უძლეს
მას ჟამსა, ვინძთგან იყვნენ რუსნი და ოსმალნი აშლილნი, | და v 65
დაუტევეს საქმე ესე ჟამადმდე. ხოლო გიორგი წარგზავნეს
ტფილისსა ღრატის ლუდოვიჩისა წინა, რომელმანცა პატივ
სცა ფ⁹ და წარავლინა როსიად წელსა 1807.

§ 69

წელსა 1807 ფრანცის იპერატორი ნაპოლეონ და პრუ-
სის კოროლი ჭიდერიკ ვოლცენ 3 აღიშალნენ. წარმოსრული
ნაპოლეონ ბერლინსა მოადგა ღღესა ერთსა. გამოვიდა პრუ-
სის კოროლი ბრძოლად მისდა ოთხმოცი ათასითა კაცითა და
სამასისა ზარბაზნითა. მას ღღეს შეება მონაპარტე იპერატო-
რი ფრანცისა. იძლივა კოროლი პრუსისა, განივლტო ჯარით
და წარვიდა სხვასა მხარესა. მონაპარტემ მძლეველმა ღღესა
ერთსა⁹ მოუკლა კაცი ოცდა ხუთი ათასი, ცოცხალი შეტუპყ-
რა ოცი ათასი, ზარბაზანი მიულო | ასი, ბარახი დიდ, რო- r 65

¹ ეს სიტყვა სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ² ტექსტში: სპარსალრობა.
³ ეს სიტყვა სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ⁴ ტექსტში: და ყვენნეს. ⁵ მოთავსე-
ბულია კიდებე. ⁶ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ უკანასკნელი 6 სიტყვა
სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ⁸ ტექსტში: ბუცხრიდიქემ. ⁹ ეს ორი სიტყვა
სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით.

მელსა დროშად უხმობენ, 90, და დღესა მას აღიღო ქალაქიცა პრუსისა სატახტო ბერლინი. ესე ყოველი ჰყო დღესა ერთსა ფრანცის იპერატორმა ნაპოლეონმა და დაიპყრა მთელი პრუსია. რუსნი პრუსიელთ მოეხმარნენ. იბრძოლეს აუსტრელში. დიდი სისხლის ღრვა იყო რუსთა და ფრანცუცთაგან ურთი ერთას¹. ექესი თვე იბრძოლეს. მერმე დაზავდნენ. კ'დ მისცა პრუსის კოროლს პრუსია და შეიყვანა უღელსა ქვეშე მონები-სა თვისისასა იპერატორმა ფრანცისამან. ხოლო რუსნი უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ საზღვართა თვისთა.

§ 70

წელსა 1807, ნოებრის პირველს გამოჩნდა ვარსკვლავი
v 66 კუდიანი² გრძელი და არა კომეტა. წელსა ამას | გარდაიცვალა დედოფალი დარეჯან დადიანის ასული, მეუღლე მეფისა ირაკლისა, საკთ პეტერბურხსა შინა ნოებრის 8³, რომელიცა დამარბა იპერატორმა ალექსანდრემ დიდითა ცერემონითა ნემცკის მონასტერსა შინა, ხარების ეკლესიაში. ხოლო წელსა ამასვე 1807, ნოებრის 20 გარდაიცვალა ყვავილითა⁴ იმერთა ბატონის შვილი გიორგი შვილიშვილი დიდისა მეფე სოლომანისა, ალექსანდრეს ძე ს. პეტერბურხსა⁵ და დაფლეს ნემცკის მონასტერსა შინა.

§ 71

ხოლო წელსა 1808 იყო იმერთა კერძოთა შორის რაჰკისა მთაში ბერი განშორებული ჯაფარიძე ზაქარია, რომელმანცა აუწყა მეფესა სოლომანს არჩილის ძესა ჩვენება თვისი,
r 67 ვითარმედ: „ვიხილე მე ვეშაპი დიდი წითელი, | რომელმანცა შთაგნთქა შენ და გიჩნდა ოდენ ფერხნი“, და განუმარტა მანვე⁶: „ესე არს ხილვა ესე, რომელ აღდგების მეფობა შენი

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: და ფრანც. ² ამ სიტყვასაკეთებული აქვს შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნის ქვეშ გამოსახულია კუდიანი ვარსკვლავი, რომელის გარშემო სწერია: ამ სახისა. სიგრძე კუდისა მის აღრიცხეს ვარსკვლავ-მრიცხველთა და დაამტკიცეს 500 ღრადუსის ქონება რამეთუ ერთსა ღრადუსსა შინა იპოების ვერსი 119. ³ თარიღი სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა სწერია კიდევ. ⁶ უკანასკნელი 3 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

და მიეცემი მწუხარებასა დიდსა და განსაცდელსა, და გიჯობს მოსვლად სინანულად და ვედრება ღვთისა, რათა განერო ამა განსაცდელისაგან და მოერიდეცა ჟამ რაოდენმე. ხოლო ხალხნი სამეფოსა შენისანი იქმნებიან დიდსა ჭირსა და ვალაღებასა შინა, მით რომელ აღდგების მომსვრელი სენი ფ'დ და სიყმილი". ესე ყოველივე აუწყა ბერმან მან, გარნა არა მსმენელსა მას მეფესა ეწია ყოველივე ხალხით თვისითურთ და იმერთაცა, და მოისრნენ იმერნი უმრავლეს ნახევარი საზოგადოება მთელისა სამეფოსისა და ოდიშს¹, გურიასა სიყმილითა და ჭირითა².

§ 72

წელსა 1808 გარდაიცვალა მეფის ირაკლის რძალი ქეთევან კოსტანტინეს მუხრანის ბატონის ასული, დიდის ვახტანგის მეუღლე, მარტის 4 და დაფლეს³ ნემცკის მონასტერშია. ხოლო წელსა ამას 1808 აღიშალნენ რუსნი და შვეთელნი. ბრძვეს წელიწადნახევარი, მერეთ დაზავდნენ, რუსთ მიუღეს შვეთელთ სრულებით ლიფლანდია და კურლანდია, რომელცა ჰყო იპერატორმა ალექსანდრემ ლუბერნიად.

§ 73

წელსა 1808; ოკტომბრის 5 წარვიდა ღრავ ლუდოვიჩი ერევნისა დასაპყრობელად. მისრულმან მუნ აღიღო ქანაქირი და დადგა მას შინა. მაშინ ციხე ერევნისა აქენდა სარდალსა ყვენისასა გამაგრებული, რამეთუ პირველ მოსულმა ყვენმან იხმო ხანი ერევნისა მაჰმად თვისთანა³ და წარიყვანა თერანს ცოლშვილითა და არლარა უტევა ერევანს, ვინაითგან იყო მაჰმად ხან ორპირი და შეურჩომელი. ამისთვის | ყვენმა ვერ¹ 68 დამრწმუნებულმან მისმან შეაყენნა ციხესა მცველნი თვისნი და ჰყო მუნ სარდალი თვისი გამგედ ერევნისა. მაშინ მსმენელი აბაზ მირზა, ძე ყვენის ბაბახანისა, წარმოემართა თავრიზით თვისითა მხედრობითა და ეგრეთვე თვისითა ახალისა რეგულის ჯარითა და არტირელიითა, რომელიცა ჟამსა მას იყვნენ მუნ ფრანკოეცნი მოსულნი იპერატორის ნაპოლეონისა-

¹ ტექსტში: ოდიშ. ² სიტყვებითან: „და მოისრნენ იმერნი უმრავლეს...“ მოთავსებულია კიდევ. ³ ეს ორი სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან.

- გან, რათა განასწავლონ ყიზილბაშნი რეგულად, რამეთუ მას
 ჟამს აქენდათ ყენისა და ფრანცუცთჳ მეგობრობაჲ და ძღვნი-
 ლიან ურთიერთსა და იყვენცა მინისტრნი (გინა ელჩნი) ურ-
 თიერთისანი კართა ზედა. მოსრული აბაზ მირზა ნახჩევანს
 შესაწევნელად ერევისა დადგა მუნ. მსმენელმან ღრაფ ლუდო-
 v 68 ვიჩმან წარავლინა პოლკი ორი—ერთი ტროიციისა მუშკათირი
 და მეორე იეგირისა. მისრულთა ამათ ნახჩევანს შემოება აბაზ
 მირზაცა, იქმნა ბრძოლა ძლიერი და ვერა რომელმანმე აჯო-
 ბა, რამეთუ ყიზილბაშნიცა ახლად განსწავლულნი ფრანცუც-
 თაგან კარგათ იბრძოდნენ და დაშთნენ ორნივ მუნ ჟამ რაო-
 დენმე. ხოლო ჟამსა მასსა ჰყოფასა ლუდოვიჩისასა ერევანს,
 მაშინ გამოცვლილ იქმნა ღრაფი ლუდოვიჩი კარისაგან როსი-
 სა, და განიწესა მოადგილედ მისსა ღიანარალ ანშეფი ტორ-
 მასოვი, ალექსანდრე პეტროვიჩი. წარსრული ესე, ჩავიდა ერე-
 ვანს. ამისი მსმენელი ღრაფ ლუდოვიჩი აღიყარა ერევნიდამ
 წყინების გამო, რამეთუ ჟამსა მას მიემო იერიშიცა ციხი-
 სათვის და არლარა სჭვრიტა, არამედ აღიყარა და წარმოვი-
 r 69 და. მხილველთა მეციხოვნეთა ამისთა უყვეს ზედა | დასხმაჲ
 შთასრულთა ციხესა შინა რუსთა მხედრობათა და მოსწყვიტ-
 ნეს ერთი ბატალიონი სრულიად. მსმენელი ამისი აბაზ მირზა-
 ცა გამოვიდა ნახჩევნით, ეწია უკან მუნ მდგომთა რუსთა და
 ავნო დიდათ. მაშინ ლუდოვიჩმან ღრაფმან გარდავლო მთაჲ
 აბარანისა დიდთოვლიანი, რამეთუ იყო თვე დეკებრისა, და
 მოსწყდენ უმრავლესნი რუსნი და ქართველნი ყინელისაგან და-
 თოვლისაგან, რამეთუ მთა ესე დიდათ მკსინვარებს ზამთრივ
 ყინვისა მიერ. მას ჟამსა მისრულმან აბაზ მირზამ განამაგრა
 კდ ერევანი დიდათ და მოუმატაცა მხედრობაჲ და იზამთრა-
 მუნ. ხოლო ღრაფი ლუდოვიჩი წარვიდა რუსეთათ, რომელსაცა
 მისცეს სანაცლოდ ქართლისა მართებელობა—ზანიშინობა მოს-
 კოვისა, ისე იგი¹ უპირველეს მართებელობაჲ.

§ 74

- v 69 ხოლო წელსა 1809 წარგზავნა უკსე ტორმასოვმან მხედ-
 რობანი თვისნი მყოფნი იმერეთსა შინა და მიუწერაცა ცოლსა
 გრიგოლ დადიანისასა, მთავრინასა ოდიშისასა, მეფის გიორგის
 ასულსა ნინას, რათა ესეც შერთდეს ოდიშ-ლეჩხუმელითა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „ყენნი“.

მხედრობითა თვისითა და წარვიდნენ და აღიღონ ციხე ფოტისა, რომელიცა მდგომარე არს შავის ზღვის პირს¹, რამეთუ ეს მთავრინა ნინო იყო ფრდ მხნე დედათაგანი და უშიშ და ჰყვებოდა ყოველთვის მხედრობათა თვისთა სარდლად ომთა შინა უშიშრად. წარსრულნი ესენი² მოადგნენ ფოტისა ციხესა და დგნენ სამ თვეს. მას ჟამსა მოაკლდათ ტყვია და წამალი, რამეთუ ფოტი იყო დიდათ გამაგრებული³ ოსმალთაგან, და თვით ფოტიცა არს ადგილი დიდათ მაგარი, რამეთუ ერთისა მხრით აქვს ზღვად მორტყმულნი, ხოლო ორისა⁴ მხრითა უდის დიდნი მდინარენი და შესამესა მხარესა აქვს ჭაობი და საფლობი დიდი ვიდრე ათს ვერსამდე. მსმენელმან ტორმასოვმან ამისმან წარუვლინა ტფილისით ტყვია-წამალი და ხაზინა მუნ მყოფსა ღინარალს⁵ თავადსა ორბელიანსა⁶ დიმიტრის და თანა წარატანა როტა ერთი გრნადირისა. მსმენელმა ამისმა შეფემან სოლომან უბძანა ზემო მხრისა სარდალსა წერეთელს ქაიხოსროს, რათა წარვიდეს და მიუხვნას რუსთა ესენი მინაქონნი მხედრობისათვის, რამეთუ შეფესა აქვნდა შური და დიანისა სახლისა და ენებაცა გამოყრად რუსთა მხედრობისა. მისრულმან წერეთელმან ქაიხოსრომ წარავლინა კიკნაძენი და თანა წარატანა მხედრობანი, რათა დაესხნენ რუსთა და მოსწყვიტონ და მიუღონ ტყვია და წამალი და ხაზინანი. მისრულთა კიკნაძეთა უყვეს ზედა დასხმა რუსთა. რამეთუ რუსნი არა გონებდენ ღალატსა იმერთასა, ამისთვის დგნენ უშიშრად. მხილველთა მათ იწყეს ამათცა თოფთა ცემაჲ, გარნა ვერა უძღეს პირისპირობაჲ რუსთა, რამეთუ იყვნენ კაცნი ვითარ ასნი და არა აქვნდათ ზარბაზანიცა⁷. ამათ მხილველნი ლტოლვილნი რუსნი გამაგრდენ ერთს საყდარსა შიგან, რომლისა გამო იმერთა არწმუნეს ფიცით უვნებელობაჲ და გამოსრულნი მუნით მოსწყვიტნეს სრულებით. მსმენელი ამის ტორმასოვი განჰკვირდა ამა მოქმედებასა ზედა მეფისასა და მიუწერა: „რამ არს მიზეზი ესრეთ ყოფისა ჩვენდა, რამეთუ

¹ უკანასკნელი ო სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² პირველად დაუწერიათ: „წარსრულთა ამათ“, შემდეგ შეუსწორებიათ: წარსრულნი ესენი. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რუსთაგან. ⁴ ტექსტში ჯერ წერებულა „სამისა“. რომელიც წაუშლიათ და ზემოდან დაუწერიათ „ორისა“. ⁵ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ყაფლანიშვილს. ⁶ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ. ⁷ ტექსტში: ზარბაზანიცა.

ფიცებულ ხარ შენ ერთგულებასა ზედა დიდისა იპერატორისასა, რომელსა არარაი მიგვიძღვს უპატიოებაი შენი“. ჟამსა r 71 მას აღიღეს | ფოტიცა რუსთა. მსმენელმან ამისმან მოუწერა ტორმასოვსა არა ცოდნითა მისითა, არამედ ავაზაკთაო ჰყვეს ესე ჩვენს შორის და წარმოუვლინაცა მინაღებნი იგი, და მიერთგან იქმნა იმერთა და რუსთა შინა განხეთქილებაჲ.

§ 75

ხოლო წელსა 1810 კდ ლამოდა იმერთა მეფე სოლომან წინააღმდეგობასა რუსთასა და აწვევდა აზრუმისა სარასკარსა ჩასვლად იმერეთსა შინა და გაყრასა რუსთასა. მსმენელმან ამისმან ტორმასოვმან იხმო წერეთელი თავადი ზურაბ და გენათელი ეფთვიმე და არწმუნა მათ, რათა ჰყონ მშვიდობა მეფისა და მის შორის, რამეთუ დროსა მას წარსვლად იყო ტორმასოვი არეზის პირსა ზედა, რ მოსრულ იყო ყენიდაჲ v 71 ელჩი მუნ მირზა ბუზურგ, რათა ჰყონ | ურთიერთას ზავი და მშვიდობაჲ და დაუდონცა საზღვარი¹ საქართველოსა და სპარსეთსა. ჩასრულმან წერეთელმან და გენეთელ არწმუნეს მეფესა სოლომანს ფიცითა უენებელობაი რუსთაგან და მტკიცედ ჰყრობა მეფობისა სიცოცხლესავე თვისსა. ამისმა დამრწმუნებელმან მეფემან სოლომან მიუწერა ტორმასოვსა, რათა იხილონ ურთიერთი და ჰყონ ზავი მტკიცე. მსმენელი ამისი ტორმასოვი იქმნა ფდ მოხარული და მიუწერა მეფესა, რათა წარმოემართოს იგი იმერეთით, და ესეცა წარემართა ტფილისით და იხილონ ურთიერთი დირბს სოფელსა შინა. მოსრული მეფე სოლომან დირბს დახვდა ტორმასოვიცა და სცა პატივი დიდი. ხოლო ღამესა მას შემოახვივა ჯარი მეფესა ტორმასოვმა და შეიპყრა მეფე აპრილის 14² და მოიყვანა r 72 ტფილისსა | შინა და დააყენნა³ ყარაულნი. ხოლო საქმე იმერეთისა მიანდო ზურაბ წერეთელსა და პოლკოვნიკს სვიმონოვიჩსა, რათა ურთიერთას კითხვითა მართავდენ საქმეთა იმერეთისათა⁴. მაშინ ჩასრულთა ამათ იმერეთს აფიცეს ყოველი იმერეთი სამღვდელო და საერო ერთგულებასა ზედა⁵ იპერატორისასა, და მიერ ჟამითგან დაიპყრეს იმერეთი რუს-

¹ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქარ საქართველოსა და.
² თარიღი გამოტ. ნიშნით მოთავსებულია კიდევ. ³ ტექსტში: დაყენნა. ⁴ წერებულა „იმერთანი“; შემდეგ გადაუსწორებიათ „იმერთისათა“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მეფ.

თა. ესე ყოველი აუწყა ტორმასოგმან იპერატორსა და ელო-
და ბრძანებასა, რათამცა წარველინა მეფე რუსეთათ. ხოლო
მეფე¹ დაუტევა ტფილისს ლუბერნატორისა ახვერდოვის თანა
და თვით წარემართა არეზის კერძ, რათამცა შერიგებოდა
ყიზილბაშთა. მაშინ წერეთელმა ქაიხოსრომ მოიყიდა დესეტ-
ნიკი ერთი იმერთაგანივე (რომელ არს ასასი) ტფილისისა | და v 72
აღუთქვა მრავლისა მოცემად უკეთუ განაპარებს მეფესა იგი.
მსმენელი ამისი მოხარულ იქმნა დესეტნიკიცა იგი და აღუთ-
ქვა ესე ყოფად და ამცნო მათ², რათა იგინი აღჭურვილნი
დახვდნენ³ მზად განჯისა კარისა კერძო ხეესა. ხოლო ღამესა
მას მაისის⁴ 13 ამცნო მეფესა ესე ყოველი ქაიხოსრო წერე-
თელმან. მაშინ დესეტნიკი შევიდა მეფესთანა და ჩაცვა შესა-
მოსელი თვისი, აჰკიდა ტიკჭორით ღვინოდ და წარიმძღვარა
წინა, ხოლო მეფემან აცნობა ესე შინა-ფარეშსა თვისსა, რა-
თა ჩაწვეს იგი ქვეშაგებსა მეფისასა, რეცა ჰგონონ მუნ ყოფ-
ნავე მეფისა ყარაულთა მისთა. მაშინ ბრძანებისა მორჩილი
ფარეში იგი ჩაწვა საგებელსა მას მეფისასა და შესწირა სისხ-
ლი თვისი | პატრონისა ერთგულებასა ზედა. მაშინ დესეტნიკ- r 73
მან მან მიჰგვარა მეფე იმერთა, რომელნიცა შეთქმულ იყვნენ
თავადნი და აზნაურნი რიცხვით 30. მხილველთა მეფისათა გა-
ნიხარეს ფ⁵დ, ასხდეს ცხენთა თვისთა⁶ და წარიყვანეს მეფე
თვისი და გზასა ზედა ემთხვიათ⁶ ლეკთა მხედრობა, ვიდრე
სამასი. მხილველთა ლეკთაცა იცნეს მეფე სოლომან ბელადმა
ოსოქოლელმა ნურ მაჰმად და განიხარეს ამათცა, წარუძღვნენ
წინა და აღიყვანეს ახალციხის შარიფ ფაშასა თანა, რომელმან-
ცა მოაგება ცხენი აკაზმული ოქროითა და შეიყვანა დიდისა
დიდებითა. მსმენელი ამისნი მეორესა დღესა შეუდგნენ რუს-
ნიცა უკანა, გარნა ვერღარა ეწივნენ. ესე ყოველი აუწყა | ლუ- v 73
ბერნატორმან ტფილისისამან უპირველეს მართებელს ტორმო-
სოგს, რომელმანცა დაუტევა საქმე ყიზილბაშთა და უკუნ
იქცა. მოსრულმან ტფილისს შესმენითა ლუბერნატორისათა
შეიპყრეს პოლიცმესტრი (ესე იგი ნაცვალი) დავით გოსტა-
შაბიშვილი და ეგრეთვე უბრალო სულნი დესეტნიკნი პენ-

¹ ტექსტში: მეფე. ² ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ³ ტექსტში: დახდ-
ნენ. ⁴ ტექსტში: მაისის. ⁵ ეს სამი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.
⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ლეკთ.

ტელასშვილი მაქსიმე იოვანეს ძე, გოგია იმერელი და გორელი სომეხი იოვანე. ესე¹ ოთხნი² დესეტნიკნი—ერთი იყო ამათგანი იმერთა აზნაური გოგია³ ფალვანდისშვილი⁴—თოფითა დახვრიტა განუნახველად ტფილისს, ავლაბრის რიყესა ზედა, ხოლო დაფლულ არიან ავლაბარშივე მელიქის საყდრის გარდასწვრივ მინდორზე⁵, რომელთაცა საფლაავესა ზედა მათსა⁶ დაედგათ ნათელი ზეგარდამო, და შეირაცხნენ წმინდათა შორის. ხოლო დავით გოსტაშაბიშვილი და ფარეში იგი, რომელიცა ჩაწვა საგებელსა მეფისასა წარგზავნა ივინი ციბირს.

i 74 ნინია⁷ სუბატიშვილი მეითრის⁸ პაატას ძე⁹, რომლისა | სახლში¹⁰ იდგა მეფეჲ,¹¹ და ესეცა უბრალო დასჯილ იქმნა. მისრულნი ესენი პერმის ქალაქსა ციბირს მოკვდა მუნ ფარეში იგი მეფისა. ხოლო დავით და ნინია დაშთნენ მუნ, რომელნიცა შემდგომ ჟამშია განთავისუფლდნენ ხელმწიფისაგან და მიქცნენ მამულად თვისად.

§ 76

ხოლო წელსა 1810 მსმენელთა იმერთა მოსცეს პირი მტკიცე მეფესა სოლომანს მყოფსა ახალციხესა¹² და აწვიეს, რათა ჩავიდეს იმერეთს¹³ და დაიპყრას იმერეთივე. მსმენელი ამისი მეფე სოლომან წაჩემართა ახალციხით და შთავიდა იმერეთს¹⁴. მაშინ¹⁵ მოერთვნენ იმერნი ყოველნივე, შეკრეს გზანი ქართლისანი და დადგნენ მყარად. მაშინ¹⁵ მეფის ძემ

v 74 ალექსანდრე | მაცა წარავლინა ახალციხით ძმისწული თვისი ლეონ ოსეთსა სამაჩაბლოსა შინა, რათა მანცა შეკრებულმან ოვსთამან ბრძოს რუსთა. მისრული ლეონ შეიწყნარეს ოვსთა და შეკრბნენ მისთანა. მსმენელი ამისი ტორმასოვი დამძიმდა ფეხად და მიუწერა პოლკოვნიკს სვიმონოვიჩსა ქუთაის მდგომს,

1 ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია სამნი. 2 ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ. 3 ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ფალვანდოვი. 4 უკანასკნელი 7 სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. 5 სიტყვებიდან: „ტფილისს ავლაბრის რიყესა ზედა...“ მოთავსებულია კიდევ. 6 ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. 7 ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სუბატოვისათა. 8 ტექსტში: მეითრის. 9 უკანასკნელი 4 სიტყვა სწვრია კიდევ გამოტ. ნიშნით. 10 ამ სიტყვის წინ წაშლილია: მეფე იდგა სახლსა მას ნინია სუბატოვისასა. 11 უკანასკნელი 3 სიტყვა სწვრია კიდევ. 12 ეს ორი სიტყვა სწვრია კიდევ გამოტ. ნიშნით. 13 ტექსტში: იმერეთს. 14 ტექსტში: იმერეთს. 15 ტექსტში: მაში.

რათა განმაგრდეს, ხოლო დადიანს ლეონსაც და დედასა მისსა მთავრინა ნინას, რათა მწე ეყოს მხედრობითა თვისითა პოლკოვნიკს სვიმონოვიჩსა. ამათ დიდი შემწეობა აჩვენეს, რომელ მოაკლდათ რა საზრდელი რუსთა, მისცეს¹ მთავრინამ ნინამ. მაშინ წარგზავნა ტორმასოვმა ღიანარალ დიმიტრი² ორბელიანი³, რათა დაცხროს შფოთი იმერთა, ორი ათასითა კაცითა. მისრული დიმიტრი ეწყო იმერთა, კორტოხტსა | ზედა. r 75
 მაშინ იმერნი განმაგრებულ იყვნენ, და ვერ უძლო დიმიტრიმ გარდავლა მთისა კორტოხტისა, რამეთუ ავნეს დიდათ იმერთა. მაშინ დიმიტრიმ მოიყიდა კიკნაძენი, და ესენი ჩაუძღვნენ ვახანისა გზითა ლოსიათ ხევზე და ჩაიყვანეს იმერეთსა შინა. მაშინ დიმიტრიმ მიუწერა დადიანს ლეონს და აცნობა ჩასვლად თვისი იმერეთს, რათა წარმოემართოს იგი მხედრობითა თვისითა და სვიმონოვიჩითა და მოვიდეს მეფესა ზედა, რომელიცა მას ჟამსა იდგა მეფე წყალ-წითელასა ზედა მახლობელ ქუთაისისა⁴. თუმცაღა კ⁵დ ბრძვეს იმერთა⁵ პირისპირ რუსთა, გარნა უქმ იქმნა, რამეთუ მოვიდა დადიანი ზურგით კერძო და დიმიტრი პირდაპირ. იძლია მეფე სოლომან, განივლო და წარვიდა ახალციხედვე. მაშინ შიშვნეულნი რუსთა- v 75
 გან იმერნი მოვიდნენ წინაშე მათსა და აღუთქვეს მორჩილებად და აფუცეს კ⁶დვე ერთგულებასა ზედა ხელმწიფისასა, და დამშვიდდა იმერეთიცა.

§ 77⁶

ხოლო წელსა 1810 წარუვლინა კაცი და წერილი ტორმასოვმა მეფის ძეს თეიმურაზს გიორგის ძესა და აწვია, რათა მოვრდეს იგი ქართლსა და წარავლინოს რუსეთათ, რამეთუ მას ჟამსა იყო თეიმურაზ თოფჩიბაში ყეენისა და პატივცემული ფ⁷დ და იყოფოდა თავრიზსა⁷. მსმენელმა ამისმა მეფის ძემანც ინება მოსვლად. ხოლო წელსა ამას აღიძრა ძე ყეენისა აბაზ მირზა და წარმოემართა ქართლსა ზედა. მოსრულმა ფანბაკს ეწია ბრძანება ყეენისა, რათა უკუნ იქცეს თავრიზადვე. უკუნ ქცეული აბაზ მირზა მივიდა და დადგა ერევნის ბოლოს დევალი

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ამათ. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ყაფლანიშვილი. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევ. ⁴ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „რუსთა“, და ზემოდან სწერია: პირისპირ რუსთა. ⁶ ეს პარაგრაფი მოთავსებულია v 75 გვერდის კიდევებზე. ⁷ უკანასკნელი სამი სიტყვა ზევიდანაა ჩაწერილი.

წოდებულსა ადგილსა, რომელიცა შორავს ერევანსა ცხრას ალაჯითა. ხოლო¹ წელსა 1810, სექტემბრის 14 აღმოიღო უბით ძელი ქეშმარიტი², რომელიცა აქვნდა თანმიცემული ნათლიისაგან თვისისა ანტონი ჯვარის მამის მიერ დიასამიძისაგან, რომელიცა იყო ესე არხიმადრიტი იერუსალიმისა³ და ქართველნი უხმობდენ ჯვარის მამად და მრავალ გზის მოელოცნა წაანი ადგილნი იერუსალიმისანი, რამეთუ იყო კაცი სახიერი და წმინდა. იცეს ჟამი მარჯვე და გამოვიდნენ ბანაკით⁴ მათით, რეცა ნადირობად და ახლდნენ თანა ქართველნი კიკოლა თავადი ბარათოვი, პეტრე აზნაური ლარაძე, ლალა მისი, ლორელი აზნაური ლევანა, ქიზიყელი ბოსტოლანაშვილი იოსებ, ავღნიშვილი დავითა და ქიტესა, დალაქიშვილი ზაქარია. ამათ წარმოსრულთა მომართეს მთასა ალაგაზისასა და გარდავლეს მთა იგი და მივიდნენ შორავალს რუსთა თანა. მსმენელმან ამისმან აბაზ მირზამ, თუშცა ლა დევნა უყო, გარნა ვერლარა ეწია. მისრული თეიმურაზ ტფილისა პატივსცა დიდათ ტორმასოვმა და წარავლინა რუსეთს პეტერბურხს კარსა ზედა ოკდობრის 16. მისრული იანვრის 12, წელსა 1811 პატივსცა იპერატორმა ცა და მისცა ნიჭი შემგზავსებული ძმათა მისთა თანა.

§ 78⁵

ხოლო წელსა ამას⁶ 1810 წარმოუვლინა მეფის ძემან ალექსანდრემ ახალციხით⁷ ძმისწულსა თვისსა ლეონს⁷ დოლაძე, კაცი მართალი და ერთგული ბატონისა თვისისა, და მიუშენო, რათა იყოს მთასა მას შინა და სჭვრიტოს დროსა რუსთასა. ესე დოლაძე მოსრული სასირეთს ისტუმრა ტარიელ გლურჯიძემ და განუსვენა ლამესა მას. ხოლო დღესა მეორესა წარვიდა რა დოლაძე მთით კერძო ლეონთან, აცნობა ესე გორს მყოფსა ციციშვილს დავითს ზაქარიას ძეს, რამეთუ ესე დავით იყო მას ჟამსა მარშლად (ესე იგი მაზრის მოურავად). ამან დევნა¹ 76 უყო | დოლაძესა, შეიპყრა იგი და მიჰგვარა რუსთა გორს. ესე აცნობეს ტორმასოვსა და მიუწერა კამანდეტსა გორისასა, რათა დამოჰკიდოს ძელსა, რამეთუ ტორმასოვი იყო დიდათ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: დღესა. ² ამ სიტყვის ზევით მიწერილია: და ევედრა მას რათამცა წარვიდა მშვიდობით. ³ მოთავსებულია კიდევ. ⁴ ტექსტში: ბანკით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: 1810. ⁶ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ტექსტში: ლონს.

მესისხლე კაცი და განუხახველი. მაშინ დოლაძემ იხმო მღვდელი, თქვა ახსარება და ეზიარა უხრწნელთა სისხლსა და ხორცთა მაცხოვრისათა და ჰფუცაცა, რომელ არარა გამლია მე მტერობაჲ რუსთა და არცა ლა მახსოვან დღეთა ჩემთა, რომელ მეწყინოს ვისთვისმე და ცოდვისაცა გამოუცდელ ვარო. ესე ყოველი აუწყა მოძღვარსა თვისსა, გარნა მაწვევდარო ერთგულებად მემკვიდრეთა ჩემთა მეფეთა და აჰა, თავი ჩემი სამსახურსა ზედა მათსა დამიდვიაო. მაშინ მოჰკიდეს ძელთა და მოაშთვეს და დაუდგინეს მცველად | ყარაული რუსი სალ- v 76
დათნი, რათა არვინ ჩამოილოს და დაფლას იგი. მაშინ ზე-
გარდამომან მადლმან აღიდა ესე, რომელ ლამესა მას გარდა-
მობხდა ნათელი და დაედგა წასა გვამსა მისსა. მხილველნი ამის-
ნი მცველნი მისნი დასცვივდნენ შიშითა და თაყვანი სცეს
წასა გვამსა მისსა. წარვიდნენ და აუწყეს ესე ყოელივე კა-
მენდანტსა. მაშინ კამანდატი მსმენელი ამისი აიჭრა და იხი-
ლა თვითცა ნათელი და ეგრეთვე გორისა ხალხთაცა მრავალთა.
მაშინ ევედრა მთავარ-ეფისკოპოზი იუსტინე მალალაშვილი კა-
მენდანტსა, რათა მისცეს ნება დაფლვისა მისისა. ნება სცა კა-
მანდატმაცა. მაშინ გარდამოიხვნა წმიდა იგი გვამი თავარ-ეფის-
კოპოზმან და შეხვია იგი¹ წმინდასა ტილოსა და დაფლა იგი
გორისა სასაფლაოსა ზედა ეკლესიასა შინა, | და აწ იხარებს r 77
წინაშე სამებისა და მეოხ არს ჩვენთვის და შერაცხილ წთა
შორის. ესე იყო თვესა ნოებერსა.

§ 79

წელსა 1810 ტფილელს არსენის ნაიბის ძის ძეს და კა-
თალიკოზს ანტონის შუა შფოთი ჩამოაგდო ერისთვიშვილმა
ვარლამ² არხიეპისკოპოზმა³, რომელიცა იყო ახალი გარდა-
სრული როსიით, და იყო ესე ვარლამ სინოდის მწვევრიცა.
ენება მიზეზითა ამით, რათა თვით შეიქნას კათალიკოზი. მა-
შინ არა მჰვრეტმან საქმისა⁴ ამისმან⁵ ანტონი კათალიკოზმან
ჰყო ტფილის კრება სრულიად სამღვდელთა, რამეთუ ესე
არსენი იყო აპარტავანი და ურჩი კათალიკოზისა, რომელიცა
განდიდებულ იყო რუსთაგან, აქენდა ბარტყულა თეთრი და

¹ ტეტქსტში: გი. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია არქივრმა. ³ ეს სიტყვა სწორია კიდევ ამ ფორმით: არხიეპისკოპოზი. ⁴ ტეტქსტში: საქისა. ⁵ უკანასკნ-
ორი სიტყვა სწორია კიდევ გამოტ. ნიშნ.

- ✓ 77 შუბლსა ჯვარი და კავალერიაცა ანასი. ესე აღართ | რაცხდა კათალიკოზსა. ამისთვის შეჰკრიბნა მიტრაპოლიტ-ეპისკოპოზნი და ჰყო კრება, რამეთუ ტფილელსა არსენის გაელახა დეკანოზი ალექსი რუსთა¹ რექტორი სკოლისა, აზნაური კახეთისა პეტრიაშვილი², სიონის ეკლესიასა შინა საკუროთხველსა მდგომი, ოდეს კათალიკოზი სწირევდა დღესა იპერატორის შობისასა 12 დეკებერს, და გაელანძღაცა არქიერი ვარლამ, ესეცა ზედა დაურთვეს დღისა მის შეურაცხება და კათალიკოზის წინ სამღვდელოთა ცემად და გინებად. ხოლო სხვანი მიზეზნიცა მრავალნი დაურთვეს. ამისთვის კრებამ განკვეთეს იგი მღვდელობისაგან და განუწყესეს კანონად, რათა იყოს ჟამ რაოდენმე მონასტერსა შინა, და მიუღეს ტფილელობაცა, რამეთუ სურდა ვარლამს, რათა დაეპყრა თვით ყოველივე სამღვდელიდ ნაწილი საქართველოსა³. მაშინ უპირველესი მართებელი იყო ტორმასოვი მხარესა ტფილელისასა. ინება ამან დამშვიდებად მათი და დაცხრომა აბოხისა ამის და კ'დ გებავე ტფილელისა თვისსავე საყდარსა ზედა. თუმცა ლა სწადდა კათალიკოზსა საქმე ესე, ვარნა არა უტევა კათალიკოზი ვარლამმა ჰყოფად ამისა. და ამისა გამო იქმნა გულკლებულ ტორმასოვიცა კათალიკოზისაგან. და⁴ შეასმინა⁵ ხელმწიფესა ტორმასოვმა კათალიკოზი, რეცა ესეცა ერიბ გაპარებასა მეფისა სოლომანისასა, რამეთუ დროსა მას მოესყადა თბილელსა არსენის შურითა კათალიკოზისათა⁶ თეთრითა ბერი სერაპიონ, მნათე კათალიკოზის ეკლესისა, და ებირებინა, რათა ცილი სწამოს კათალიკოზსა, რომელ ამან განაპარა მეფეო⁷. მოსყიდული იგი ბერი წარვიდა და უთხრა ესენი ლუბერნატორსა ტფილისისასა, ხოლო მან აუწყა ესე
- ✓ 78 ყოველივე | ტორმასოვსა⁸, რომელისა გამო შდასმინა ხელმწიფესა კათალიკოზი ანტონი, უკეთუ არს ესე აქა, არა იქმნების მშვიდობა საქართველოსა შინა. მსმენელმან ამისმან იპერა-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პროთა. ² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ უკანასკნ. ⁵ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მოახსენა. ⁷ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁸ უკანასკნ. ⁴ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ტექსტში: მეფეო. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ დასმულია გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით მიწერილია: მსმენელმან ამისმან კათალიკოზმან ანტონიმ შეიპყრა ბერი იგი სერაპიონ და წარგზავნა მონასტერსა ნათლიმცემელისასა პატიმრად, რომელიცა შემდგომად ჟამისა იქმნა საწყალობელი ბერი იგი განტვიფნულ კლდისა მიერ.

ტორმან¹ უბრძანა წერილითა, რათა წარავლინოს კათალიკოზი ანტონი რუსეთს და ჰყოს მოადგილედ მისსა არხიეპისკოპოზი ვარლაამ, მწევრი სინოდისა.

§ 80

ხოლო წელსა 1811 წარავლინა კათალიკოზი ანტონი რუსეთს. მისრული პეტერბურხს პატივსცა იპერატორმან ალექსანდრემ, მიუბოძა კავალერია ლუჯი ანდრია პირველწოდებულისა და ოთხი ათასი თუმანი წელიწადშია საზღოდ და არღარა განუტევა ქართლსა. ბრძანებითა სინოდისათა აღიღეს² კათალიკოზობა საქართველოდსა, რომელსაცა ზედან r 79 ეთანხმავა იპერატორიცა, რამეთუ კათალიკოზობად საქართველოდსა იყო პირველ დაწყებულ მეფისა მიერ ხოსროვიანისა ვახტანგ გორგასლანის მიერ, სახელოვანის გმირისა, რომელმანცა დასო პირველად პეტრე კათალიკოზად წელსა ქეს აქეთ 473³ სრულიად საქართველოდსა და ნებართვითა წის მსოფლიოს მეექვსეს კრებისათა, რომელთაცა დაამტკიცეს და აკურთხეს. და მიერ დღითგან იყო კათალიკოზი ვიდრე ამ დროდმდე, რომელიცა იყო მოსაყდრე მცხეთისა. ხოლო წელსა 1811 გარდაყენებულ იქმნა რა კათალიკოზი ანტონი, დასვეს⁴ მოადგილედ მისა არხიეპისკოპოზი⁵ ვარლაამ, არა კათალიკოზად, ანდ უწოდეს მიტრაპოლიტი მცხეთისა და ეგზარხოსი სრულიად საქართველოდსა, რომელსაცა მიანდვეს ყოველნივე v 79 ეკლესიანი საქართველოსანი და ეპისკოპოზნი, რათამცა ჰყოს რუსთა კანონისამებრ. ამან არა მზრუნველმან ეკლესიათამან, ანდ მოხვეჭისა და შეძინების გამო მიუხეზა ყოველთავე მღვდელთ-მთავართა ეპარხია, რომელიცა აქენდათ, და განუწესა მცირე რაიმე როკიკი, გარნა ბოდბელსა იოვანეს თავადსა მაყას ძესა⁶ უწოდა მხოლოდ ოდენ არხიეპისკოპოზი ალავერდისა და ქიზიყისა ბოდბელი და ახადა მიტრაპოლიტობად, ხოლო ქართლსაცა გარდააყენნა მთავარეპისკოპოზი და სხვანი და მიანდო საქმეი ქართლისა სამთავნელს მაჭავარიანს გერვასის და ჰყო ქორეპისკოპოზად. ინება ყოველთავე აზ-

¹ ეს სიტყვა ზემოდანა ჩაწერილი. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქართ. ³ თარიღი მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ვარლაამ. ⁵ უკანასკნელი 3 სიტყვა სწვრია კიდევ ⁶ უკანასკნელი ორი სიტყვა სწვრია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ნაურთა სამცხეთოთა და საალავერდლოსიკა, რათამცა აღე-
ყარა და მიეხვნა მამულნი მათნი, რამეთუ ეს ვარლამ იყო.
r 80 ფ¹დ ანგაარი და დიდების მოყვარე. ამის გამო გულნაკლულ
იქმნენ ყოველნივე სამღვდელონი და საერონი ვარლამზედა.
ხოლო² მსმენელმან ამისმან მიტრაპოლიტმან ვარლამ დაუ-
ტევა საქმე ესე უამადმდე.

§ 81

ხოლო წელსა 1811, მაისის 14 შზე დაბნელდა შუა დღის
შემდგომ, კვირას დღეს³ 4 საათსა, რომელიცა დაუსახვიდა
მოსკოვსა დიდსა უბედურებასა⁴. ხოლო წელსა ამას 1811
მოიყვანეს პურობილად რუსთა იმერთა დედოფალი, მეფის
სოლომანის ცოლი, დადიანის კაციას ასული, მარიამ და და
მეფე სოლომანისა მარიამ, მეუღლე თავადის ენდრონიკაშვილის.
მელქისადეკისა, და დასადგურეს ვარონიეისა ქალაქსა პურო-
ბილად⁵.

v 80

§ 82

ხოლო წელსა 1811, ივნისის 14 ღამესა ოთხშაბათსა
დაბნელდა მთოვარე, ვა წყვილიდი უკუნი. ხოლო მთვარე
იყო რიცხვით 6. ხოლო კ¹დ განათავისუფლა წელსა ამას
იპერატორმან ალექსანდრემ დედოფალი მარიამ, მეუღლე მე-
ფისა გიორგისა, პურობილებისაგან ბელი გოროდით და მოიყ-
ვანეს მოსკოვს, და დასადგურეს სლობოდის სახელმწიფო
სახლში აგვისტოს 22.

§ 83

წელსა 1811, აგვისტოს 28 ღამესა, სათსა 10. ზამოჩნდა
ვარსკვლავი ჭომეტა და იდგა ნოებრის გასვლადმდე⁶. ვარსკვ-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: საქმე. ² ეს ორი სიტყვა სტრიქონებს შუა ჩამატებული. ³ ამ სტრიქონების გასწვრივ კიდევ მიწერილია: ხოლო წელსა ამას 1811, აპრილის 7 მოკვდა ქავჭავაძე თავადი გარსევან მინისტრ ყოფილი ს. პეტერბურხს და დაფლეს ნემცკის მონასტერში. ⁴ ამის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: § 8¹ წელსა 1811 განათა. ⁵ აქ დასმულია გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით: განმარტება. აქვე კიდევ დახატულია: ა) კომეტა ფერადი საღებავით და წარწერით: კომეტას ასტრონომოსნი ამ სახედ ხაზვენ. ბ) კომეტა წითელი მელნით და წარწერით: კომეტას სახე.

ვლავი ესე იხილვება მოდიდოდ და მოშინდოდ, აქეს ბოლო გრძელი მგზავსი ფარშავანგისა | და აქეს სხივ-ნათელი გრძლად r 81 განფენილი. ხოლო გამოჩენა ამა კომეტისა მომასწავებელ არს, რომელ განძლიერდების ხელმწიფე ერთი ფდ, და დაიპყრობს მრავალთა სამეფოთა, და სძლევს ერთსა ვისმე დიდსა ხელმწიფესა, და აღიღებს მისსა უპირველესსა სატახტოსა ქალაქს, რომელსაცა მოსწვამს¹ და მოაოხრებს. ხოლო იგი განძლიერებული ხელმწიფე იძლევის კდ ძლეულის ხელმწიფისა მიერ და იქმნების მოკლებულ ღირსებისაგან კელმწიფობისა მის მიერ, ვა ეყო ფრანცის იპერატორსა ნაპოლეონს, და იქნების ადგილ-ადგილ ჭირიცა, და სიყმილიცა, და სისხლის დინებაცა დიდი². ხოლო გამოჩენილამ ამა ვარსკვლავისა კომეტასი განსრულ იყო წელი 513. ხოლო ესე იქმნა მეორე გამოჩენა ამა კომეტასი წელს 1811, აგვისტოს 28.

§ 84³

v 81

ხოლო წელსა 1810 ყენი ბაბახან და ხონთქარი დაზავდნენ. ყენმა წარმოავლინა მეფის ძე ალექსანდრე და მოსცა უსენ ხან სარდალი რვა ათასითა კაცითა. მოსრულნი ესენი ახალციხეს, შეერთდა ახალციხის ფაშად თვისითა მხედრებითა, წარმოემართნენ ქართლის დასაპყრობელად, მოვიდნენ და დადგნენ წალკას, თრიალეთზედ. მსმენელმა ამისმა ტორმასოვმა, რომელიცა იდგა ყოჩქილისიას, წარავლინა მას ზედა საბრძოლველად დიანარალ-მაიორი მარკიზი იტალიანი⁴ და თანა წარატანა პოლკოვნიკი ლისანევიჩი, დიმიტრი ტიხინიჩი, ერთისა ბატალიონითა იეგირითა და ერთიცა ბატალიონი მუშკათირისა და ოთხი ზარბაზანი. მისრულნი⁵ ესენი⁶ წალკს დაესხნენ თავსა დამესა ყიზილბაშთ⁷, აოტნეს სპარსნი, თურქნი და ლეკნი ვე თექვსმეტი ათას კაცამდე, მოსწყვიტნეს მრავალნი ჩინებულნი სპარსეთისა და ოსმალისანი, აღიღეს ბანაკი მათი სრულებით. ძლივლა განერნენ სარდალი და ალექსანდრე, და მოიქცნენ გამარჯვებულნი ტფილის. ეს ყოველივე

¹ ტექსტში: მოსწმს. ² სიტყვებიდან: და იქმნების ადგილ-ადგილ ჭირიცა... მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ ამ პარაგრაფის დასაწყისს გაკეთებული აქვს შენიშვნა: იქ უნდა ჩაიწეროს ეს ორივე მუხლი, სადაც ეს წლის ნუმრა იყოს. ეს პარაგრაფი მოთავსებულია v 81 გვერდის კიდებზე. ⁴ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია ორჯელ დაწერილი: ამათ. ⁶ ეს სიტყვა ქვემოდანაა მიწერილი. ⁷ ეს სიტყვა ჩამატებულია.

აუწყა ტორმასოვმან იპერატორს, რომლისა გამო მიუბოძა მარკიზსა ღიანარალ-ლეიტენანტობად, ხოლო ლისანევიჩსა ღიანარალ-მაიორობად და სხვათა შემგსავსებული ჩინი და კავალერია მხედრობასა რუსთასა. ხოლო ძლეული სარდალი უსენ ხან მივიდა ერევანს. ესე გამარჯვება იქმნა სეკდებრის 5.

§ 85

ხოლო წელსა 1810, ნოემბრის 5 წარვიდა უპირველესი მართებელი საქართველოსა ტორმასოვი ახალციხის დასაპყრობელად მხედრობითა თვისითა და ეგრეთვე ქართლ-კახეთითა და იმერეთითა, რომელნიცა ახლდა თანა დადიანი ლეონცა მხედრობითა თვისითა¹. მისრულნი ახალციხეს მოადგნენ თვენახევარი. ახალციხე ფდ განმაგრებულ იყო ოსმალთაგან. თუმცა და მიეტევნენ ციხესა ზედა იმერნი, გარნა ვერ უძღეს აღება და იძლივნენ. და წარუღეს ოსმალთა იმერთა დროშად წისა დავით მეფისა აღმაშენებელისა. მაშინ გამხილველმან ამისმან ტორმასოვმან არლარა ინება გარმოდგომა ციხისა მიზეზითა ამით, რამეთუ იყო ფდ ყინვა და თოვლი.

82 და შედვათ მხედრობასაცა | ჭირი დიდი მომსერელი: და მუნით მოქცეულს აენეს ხეობაზედ ოსმალთა ფდ მხედრობასა მისსა. და მოვიდა ტფილის, რომელსაცა მოჰყვა ჭირი მომსერელი და მოსრნა მრავალნი სულნი ქართლს, კახეთს და იმერეთს, ვიდრე ნახევარ ხალხადმდე. და მიერ დღითგან არს. ჭირი ტფილისსა შინა. ხოლო წელსა ამას 1811², აგვისტოს 20 განიწესა (იტალიანი მარკიზი) რომელიცა იყო პირველად საქართველოსა შინა ამაღად ტორმასოვისა³, ფილიპე ივანიჩი, ღიანარალ-ლეიტენანტი, უპირველეს მართებლად საქართველოდსა და გარდაყენებულ იქმნა ტორმასოვი⁴, რომელიცა წარვიდა ქართლს. ხოლო გარდასრულმან ქართლს მიიღო მართებლობად ქართლისა⁵ წელსა 1811, სეკდებრის 30.

¹ ეს ორი სიტყვა მიწერილია კიდებზე. ² ეს ციფრი სწერია კიდებზე. ³ უკანასკნ. 7 სიტყვა სწერია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვების ნიშანია, ხოლო კიდებზე ამავე ნიშნით სწერია: და წარვიდა რუსეთად. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: წელ 1812.

§ 85

ხოლო წელსა 1811 წარგზავნა უკვე მარკიზმან პოლკოვნიკი კიტლერევეცი | ღრუზინცის გარნადირის პოლკითა. წარ- v 82
სრულმან კიტლერევეციმ გარდავლო მთად თოვლიანი თრია-
ლეთისა, მივიდა ღამესა ერთსა, მოადგა ახალქალაქსა უც-
ნობად¹, მიჰყუდა კიბენი და აღიყვანა მას ზედა მხედრობა-
ნი² და აღილო ციხე ახალქალაქისა დეკებრის 8. მოსრნეს მუნ
მყოფნი მხედრობანი ოსმალთანი. დაუტევა მუნ როტა ერთი
დასაცველად ციხისა³, ხოლო თვით უკუნ იქცა ტფილის. ესე
აუწყა მარკიზმან იპერატორსა, რომლისა ჯილდოდ უბოძა
იპერატორმან კიტლერევეცის ღიანარალ-მაიორობაჲ, ხოლო
მხედრობათა მისთა ღირსებისამებრ ნიშანნი.

წელსა ამასვე 1811, ივლისის 2, წარმოდგენა ირკუცის
ღრაჟდანის ღუბერნატორის მიერ, რომელიცა მოახსენა წერი-
ლით ჯელმწიფესა როსიისასა ალექსანდრეს საცვიფრო ესე
ანაბავი: მისვე ირკუცის ღუბერნიასა შინა, ნერჩინსკი უეზდსა
შინა, ვარილატოვსკისა დაბასა შინა და აშკლსკის ციხესა შინა
შემდგომად შუა ღღისა მერვე საათისა ნახევარსა ზედა,
თუმცა ღა ადვილსა მას საათი ესე ღამედ იწოდება, გარნა
არა არს მუნ ღამე ყოვლადვე ზაფხულსა შინა, ჩრდილოეთის
მხრიდამ ერთი ვრცელი და გძელი წითელი ცეცხლი გამოჩნდა,
მჰსგავსი ღრუბლისა ჰერსა შინა, რომელიცა დიახ ნელად მო-
დიოდა. ამისა შემდგომად ერთი ათად მომატებული სხვა
უდიდესი შავი ღრუბელი დასავლეთის მხრიდამ აღმოვიდა,
რომელიცა ჩქარად და საზარელის ქუხილითა მორბოდა და
ამას აქუნდა ფდი ქარიშხალი გრიგალი. ესე შავი ღრუბელი მო-
ვიდა შენობას თხუთმეტს ვერს ზედა და იმ წითელმან ღრუბელ-
მან და ამან ერთმანეთსას შეერთება მიიღეს, და შეერთდენ,
და დადგნენ ვიდრე ათს მინუტამდე და გარსა შემოევლო
ერთი სხვა უგრძესი ცის-სარტყელის მჰსგავსი. ხოლო ამისა
შემდგომად გამოჩნდა სვეტი ერთი ცეცხლისა, თუმცა ღა ჰერი
იყო ღრუბლითა მოცული და ქუხდა კიდეცა, მაგრამე არა
წვიმდა კი. მას ჟამს უეცრად ერთის უდაბურის მხრიდამ შავი

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² უკანასკნელი ხუთი სიტყვა ზემო-
დანაა ჩამატებული. ³ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

ნიაღვარი მოვიდა ვა ზღვიდამ გამოსული. მისი სივანე იყო ოცი საყენი და სიღრმე ერთი საყენი. ესეთი ძლიერი იყო, რომ ხენი და დიდროვანი ლოდნი ძირითურთ გლიჯა, და იმ ღვარში ცეცხლთა ალი ჩნდა, ხოლო ამისა შემდგომად მოვიდა სეტყუა ესევეთარი დიდი, რომე თითო სეტყვად იყო ¹ 9 ჭუნთი. ხოლო მცხოვრებნი მის ქალაქისა და გარემო სოფელთა სიმგრვლიე ოთხი მაზრად ესრეთ მოცული იყო, რომე სახლნი მათნი იდგნენ ნახევრად სეტყვასა შინა. ხოლო მცხოვრებნი მუნებურნი განივლტნენ შორად, და მრავალი სული და საქონელი პირუტყუთა მოსწყდა. ხოლო შამსა ამასვე ქუხილს და ელვასა შინა გარდმოვარდა ² ციდამ ცეცხლი ერთი, რომლისა სივანე და სიგრძე იყო 2 საყენი, ოთხ საათს მას ³ ზედა ჰსწვიმდა და სეტყვდა და ძლიე გაქრა ცეცხლი იგი. სკტ პეტერბურხს არის მოხსენება ესე მიღებული 22 სექტემბერს, წელს 1811 და გაზეთსა შინა გამოცემული საზოგადოდ ⁴.

§ 87

წელსა 1811 მოვიდა ოდიშის დედოფალი ნინა, მეუღლე დადიანის გრიგოლისა, ქვრივად მყოფი ⁵, მეფის გიორგის ასული, მოწოდებითა იპერატორისათა სკტ პეტერბურხს, რომელი r 83 საცა სცა პატივი დიდი იპერატორმან. თანა ახლდნენ შვილი თვისი გიორგი დადიანი, შარვაშიძე თავადი აფხაზთა დიმიტრი და ანტონი, თავადი ჩიჩუა ლეონ, აზნაურნი მრავლად, სამღვდელო აფხაზთა არქიეპისკოპოზი პაფნოტი, ქართველი სოზიასძე ⁶, არხიმანდრიტი აბაშიძე ევგენის ძე ვალერიანე, ღვდელმონაზონი ბესარიონ, კაცი ღირსი, და მთავარ-დიაკონი გიორგი გეგელია ⁷ და მოსამსახურენი მრავლად ოდიშელნი. ხოლო ქართლიდამ ახლდა სიძე თვისი თავადი ორბელიანი ბეგლარზალის ძე ⁸, ერისთვისშვილი შალვა, მემანდარი თავადი მელიქის შვილი სტეფანე. ესენი მოსრულნი მილო დის დიდებით

¹ ეს სიტყვა გამეორებულია. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მეზი. ³ ტექსტში: მაჰს. ⁴ მთელი ეს უკანასკნელი ვრცელი მოთხრობა აბზაციდან სწერია კიდევ. ხელი ოდნავ განირჩევა საზოგადოდ ჩვენი ტექსტის ხელისაგან. სტოვებს იაეთ შთაბეჭდილებას, რომ მიწერილი უნდა იყოს იმავე პირის მიერ, მხოლოდ კარგა ხნის შემდეგ. ⁵ უკანასკნელი 5 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტანილი. ⁶ უკანასკნელი 2 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ეს სიტყვა მიწერილია კიდევ. ⁸ ეს არი სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული.

და პატივით იპერატორობა, და მისცა წელიწადში ოთხი ათასი თუმანი სარჩოდ და იყოფოდა მარადის სასახლესა შინა იპერატრიცებთან განუშორებელ და ჰყვარობდენ ფდ.

§ 88

v 83

წელსა 1811 იქმნა სიყმილი ქართლსა, კახეთსა და იმერეთსა შინა ოდიშ-გურიითურთ და ჭირი და სრვა დიდი¹, და მოსწყდა მრავალი სული. წელსა ამას ისყიდებოდა პური კოდი რვას მინათულათ, რომელი არა თქმულა აროდეს. და იყო შიმშილი ესე ვიდრე წელი ერთი. და ფდ შემჭირდნენ მხედრობანი რუსთანი უსაზრდელობითა და ამჭირვებდენ ხალხთა ფდ. და იყვნენ ფდ ხალხნი კახეთისანი შეიწრებულ უსაზრდელობითა, და აჭირვებდენ რუსნიცა ფდ სურსათისა და ბეგრისათვის, თუმცა და ევედრებოდნენ ხალხნი იგი რუსთა, გარნა არ უსმინეს, რამეთუ არვინ ჰყვათ მწედ საბრალოთა ხალხთა.

§ 89

ხოლო წელსა 1812, ოკტომბრის 26, | წარემართა ოვსე- r 84 თით ახალციხეს მეფის ირაკლის ძის ძე, ძე იულონისა ლეონ. მისრულნი ესენი ხეობაში პეტრეს ციხესა, ისტუმრეს ლეკთა, რ ლეონს არა ჰყვა კაცი გარნა სამისა და რა განუსვენეს, მძინარე ლეონ მოკლა ლეკმან და სხვანიცა მისთანა მყოფნი მოსწყვიტნეს, გარნა განერა ერთი მანაველი აღდგომელას-შვილი ცოცხალი. განძარცვეს იგი და წარიღეს ახალციხეს. მხილველმან მეფემან სოლომან იცნა იარალი მისი. ჰკითხა ლეკთა და სცნა სიკვდილი მისი. დიდათ დამძიმდა მეფე სოლომან სმენისა ამისთვის და აუწყა ესე ფაშასა ახალციხისასა.

¹ ამ სიტყვას უხის ტექსტში შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევბზე ამავე ნიშნით მიწერილია: რომელიცა განვრცა წელსა სამსა, ესე იგი 1813-ამდისინ. ხოლო იმერეთს ესრეთ აჰსწყდა ხალხი ჭირისაგან და შიმშილისა, რომე დიდროვანთა სოფლებთა შინა მცირედნილა განერნენ, და იყო მთლათ საზოგადოთ ჭირი ესე იმერეთს, რომელი არა სადა სმენილ არს. ხოლო დანამთნი ხალხნი ჰსძოვდენ ბაღანთა და ხის ქერქთა, რომელიცა მოჰსწყდენ მრავალნი სულნი. თუმცალა ინუბეს აღრიცხუა რუსთა რაოდენი მოსწყვიტნა სულნი თვინიერ ყრმათა ათისა წლის ქუსვითი, რომელიცა აღწერეს ოთხმეოცი² ათასი სული, და ამის შემდგომად ვეღარ ძალიდვეს აღწერაჲ, თუ რაოდენი მოსწყდა.

² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და ათი.

მაშინ ფაშამან შეიპყრნა ლეკნი იგი და მოაშთო ძელთა. მსმენელთა
 v 84 დაღისტანსა შინა ლეკთა იწყინეს ესე, რეცა | დადებად სისხ-
 ლისა¹ სამეფოისა სახლისა საქართველოდსა. სოფლისა მის
 კაცთა ჰქმნეს აბოხი და სრულიად მოსწყვიტნეს სახლეულნი
 მათ ლეკთანი, რომელთა მოეკლათ² ლეონ. ხოლო წელსა 1812,
 თებერვლის 29, ნაკსა, გარდაიცვალა მეფის გიორგის ძე გაბ-
 რიელ ნაშობი დედოფლის მარიამის ციციშვილის ასულისა-
 გან³, რომელსა ჯიბრაილსა უხმობდენ, საკთ პეტერბურხსა ში-
 ნა, და დაფლეს ნემცკის ჰონასტერშია.

§ 90

ხოლო წელსა 1812, თებერვლის 5, უპირველეს მართებე-
 ლობასა საქართველოდსასა ყოფასა⁴ მარკიზისასა⁵ მას ჟამს⁶
 იქმნა სიყმილი ფედ საქართველოსა შინა. შეამჭირვეს კახეთი
 ფედ სურსათა⁷ ღიანარალ-მაიორმან პარტნეგინმან, ესრეთ
 რომელ კომლზე კაცს ჩაუყენა ოც-ოცი კაცი სალდათი და
 r 85 სთხოვდა სურსათსა. ამისთვის დიდათ ევედრნენ კახნი, რათა
 დასცხრეს თხოვნისათვის სურსათისა, რომელ არა ძალ გვიც-
 სო მოცემა, რამეთუ ცოლშვილნიცა ჩვენნი იზრდებიან ჟამსა
 ამას მხოლოდ მწვანელითაო, რამეთუ არ იპოვების პური და,
 უკეთუ აქვთ ვისზე, ისყიდება მცირედ რაჟმე რვას მანეთათა
 (ესე იგი რვას მინათულათა). განრისხნა პარტნეგინი და არა
 ივედრნა იგინი და მიუწერა ბრძანება: „უკეთუ ვინმე არა
 მოგკეთ პური, ცოლშვილნი მათნი შეიპყარით და ჰყავთ პა-
 ტიმრად“. რამეთუ თქმულ არს, ვითარმედ ჟამსა მას მივიდა თია-
 ნეთს დედაკაცი ერთი ქუფრივი, რეცა აფიცრის წინაშე ვედ-
 რებად⁸, არა ძალ მიცსო მოცემაჲ პურისა, რამეთუ ვარ ქუფ-
 რივი და გლახაკი, რომლისათვისცა შეიპყრეს რუსთა, ჩაურჭ-
 v 85 ვეს ძაბრი საშოსა და | შთაასხეს⁹ ღვინომ. მხილველთა თია-
 ნელთა ამა ტირანობისათა აღადგინეს აბოხი და მოსწყვიტნეს
 მუნ მყოფნი რუსნი¹⁰, წარიყვანეს ქართლით¹¹ ყრმა, მეუვის

¹ ტექსტში: სიხლისა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მეფე. ³ უკანასკნ. 5 სიტყვა სწერია კიდევზე გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდევზე გამოტ. ნიშნით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: დროს მიერ. ⁶ ეს ორი სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან. ⁷ ეს სიტყვა ზედმეტია. ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: გამო-
⁸ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რათა. ⁹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია რა-
 ლაც სიტყვა. ¹⁰ უკანასკნ. 5 სიტყვა სწერია კიდევზე გამოტ. ნიშნით. ¹¹ ეს სიტყ-
 ვა ზემოდანაა ჩამატებული.

გიორგის შვილიშვილი, იოანეს ძე გრიგოლ და ჩაიყვანეს კახეთს. მოკრბნენ კახნი მის თანა, სრულებით მოჰსწყვიტნეს რუსთა მდიაბეგნი თელავს და ქიზიყს-სიღნაღს¹ და იასაულნი მათნი და გამოყარეს მხედრობაჲ რუსთა კახეთით. მაშინ მარკიზი არა იყოფოდა ტფილის, რამეთუ წარსრულ იყო შამახიასა შინა საქმისა რისთვისმე. მსმენელმან ამისმან მარკიზმან დაუტევა საქმე შირვანისა და მოვიდა² ტფილის³, წარემართა⁴ მხედრობითა თვისითა კახეთს ზედა, რათამცა დაეცხრო აბოხი იგი. მისრულმა ხაშმზედ განჰყო მხედრობაჲ თვისი ორად⁵ და წარავლინნა ნაწილი⁶ ერთი მხედრობისა თვისისა გობორის მთის გზით, ხოლო | თვით წარემართა ქიზიყისა კერძ. † 86 მისრულთა რუსთა უყვეს ზედა დასხმაჲ გობორსა ზედა კახთა, რომელცა აქენდათ გზანი იწრონი განმაგრებულნი, გარნა კახნი ჩვეულებისამებრ არამსმენელნი ურთიერთისანი ივლტოდნენ კახეთათ, და გარდავლეს მთაჲ გობორისა და ჩავიდნენ ვარდის-უბანსა მიმავალნი თელავს. მაშინ შეკრეს კახთა გზაჲ თელავისა, ეწყვენენ რუსთა და მოსწყვიტნეს ვიდრე სამასადმდე, გარნა დანაშთნი განარინნა ნინო-წმინდელმან სტეფანემ, თავადმა ჯორჯაძემ⁷, და შეგზავნა ლამით თელავის ციხეშია, და განამაგრეს ამათ თელავის ციხე. ხოლო მისრულსა მარკიზსა ლაკბესა ზედა მოეგებნენ ქიზიყელნი და ითხოვეს⁸ მიტევებაჲ დანაშაულისა. ამისთა მხილველთა კახთა მოაკლდათ | ძალი. v 85 მაშინ მარკიზი წარემართა ზიარას გზითა და ჩავიდა სიახლოესა ჩუმლაყისასა, რომელიცა აქენდათ განმაგრებული კახთა. მუნ იქმნა ბრძოლა ძლიერი, მოსწყვიტნეს მრავალნი რუსნი. მუნ მოკვდა თავადი ორბელიანი ვახტანგ დიმიტრის⁹ ძე, სიძე მეფისა ირაკლისა, რომელიცა იყო პოლკოვნიკი რუსთა¹⁰ მყოფი რუსთა თანა, და დაიჭრა ქავჭავაძე გარსევანის ძე, აღექსანდრე, რომელიცა იყო მას ჟამსა შინა ნაიბ-ეშკალაბაში მარკიზისა. გარნა შეჩენითა მარკიზისათა აბირნეს კახნი თავადნი მყოფნი¹¹ კახთათანა¹² გამოსრულთა ამათ, რათა გა-

¹ უკანასკნ. ⁴ სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქართლს. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევუ. ⁴ ტექსტში: წარემართათა. ⁵ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁶ ტექსტში: ნაწ ერთი. ⁷ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ტექსტში: ჯორჯაძემ. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: შერიგე. ⁹ ტექსტში: დიმიტრის, ¹⁰ უკანასკნ. ⁴ სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ¹¹ პირველად დაუწერიათ: კახთ თავადთა მყოფთ მუნ, შემდეგ შეუსწორებიათ ისე, როგორც იბეჭდება. ¹² ეს სიტყვა კიდევუა მოთავსებული.

- მოვიდნენ იგინი რუსთა თანა და არარა ევენების მათ¹. მოუძღურდნენ კახნიცა და განიბნიენენ. ხოლო გრიგოლ შიშვ-
ნეული წარვიდა ანწუხსა შინა და იყო თვე ერთი ლეკთა
შორის. მაშინ მარკიზმან დაიპყრა სრულიად კახეთი, მოწო
I 87 რომელიმე სოფლები და | იყო თვე ორი. და დამშვიდა კახეთი
ნებიარად, და განუწესა ესრეთ, რათა არლარა იყვნენ მოსა-
მართლენი რუსთანი მუნ, რომელთაცა განერყვნათ კახეთი
მოხვეჭითა², რომლის გამო მიანდო საქმენი კახეთისანი ეს-
რეთ: თელავიდამ გავაზამდინ გაღმართი და გამოღმართი
ჩუმლაყადმდე³ და პირ-აქეთი ვიდრე ნორიოდმდე, ფშავ-
ხევსურითურთ და თუშითა მიანდო სოლომანს ავალისშვილსა.
მეთრის იოვანეს ძესა. ხოლო ქიზიყი საენდრონიკო-სავაჩნა-
ძიოდ მიანდო აბელს ენდრონიკაშვილსა და განაწესა, რათა
პოლკი ერთი იდგეს თელავს ციხესა შინა⁴ ღიანარალითა და
მეორე ქიზიყსა, და ამათა მართონ საქმენი კახეთისანი. ხოლო
უკეთუ ვერ უძღონ ამათ⁵ დამორჩილებაჲ რომლისამე⁶ საქ-
მისა⁷, აუწყებდენ⁸ მუნ მყოფს ღიანარალთა და შეიწვედნენ.
- V 87 მაშინ მიუწერა გრიგოლს ანწუხსა შინა მყოფსა და წარუვ-
ლინა ზაზა ენდრონიკაშვილი, სალთხუცესი მამისა მისისა, და
მიუწერა, რათა მივიდეს მის თანა, და არწმუნაცა უვნებელ-
ყოფაჲ მისი და აღუთქვაცა შენდობა ველმწიფისაგან. მაშინ
მსმენელი გრიგოლ წარმოემართა მარკიზისა კერძ, თუმცალა
გრიგოლს არა უტევებდენ ანწუხელნი ერთგულებისა გამო.
რომელიცა აქვთ სურვილი პატრონისა ერთგულებისა. გარნა
არამსმენელი მათი გრიგოლ მოვიდა მარკიზისა წინაშე თე-
ლავს. მხიარულ იქმნა მარკიზი და წარმოემართა ტფილის.
მოსრულმან ტფილის, წარავლინა გრიგოლ რუსეთად. მისრუ-
ლი პეტერბურხს წარავლინნა იპერატორმა ბუნტისა გამო მი-
სისა პატიმრად პეტრეზაოდის ციხესა შინა, რომელიცა
შორავს პეტერბურხით ოთხასითა ვერსითა. და იყო ჟამ
რაოდენმე.

¹ სიტყვებიდან: „რათა გამოვიდეს იგინი“... მოთავსებულია კიდევ.

² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს ორი სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მართვაჲ. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ნაწილისა. ⁸ ეს სიტყვა კიდევ სწერია. ⁹ ეს სიტყვა ზემოდან აწერია წაშლილ სიტყვას: მოახსენებდენ.

§ 91

r 88

ხოლო წელსა 1812, წელსა ამას აპრილის 22 ღამესა ბრწყინვალე კვირის ორშაბათს გამოჩნდა ვარსკვლავი¹ ამა სახისა, ლახვრის მგზავსი², ბრწყინვალე და სხივიანი. იდგა ორსა ღამესა სისხლისა ფრად წითლად. 3^ლ ამავე წელსა აიშალნენ რუსნი და ფრანცუზნი.

§ 92

წელსა 1812 წარმოემართა პოლშისა დასაპყრობელად ფრანცის იპერატორი ნაპოლეონ თვისითა ძლიერთა სპითა: წარმოსრულსა ამას შეუდგა კეისარი, პრუსის კოროლი, საქსონის კოროლი, ვესფალცის კოროლი, ბავარიისა, ლაღანდისა, ბოლიმეისა და სხვანი, რომელთაცა იყო რიცხვი მხედრობათა ამათ და ფრანცელითა ვიდრე ხუთას ათასადმდე, რომელ ესე ყოველნივე იყვნენ საბრძანებელსა ქვეშე ფრანცისა იპერატორისა ნაპოლეონისა ხელქვეშე³. მოსრულმა ნაპოლეონმან დაიბანაკა მდინარესა ზედა სამზღვარსა პოლშისასა ვისლას. მსმენელმა ამისმან რუსთ⁴ იპერატორმან | ალექსანდრემ მოი- v 88 კრიბნა მხედრობანი თვისნი და წარემართა და მივიდა პოლშას. მსმენელი ამისი ნაპოლეონ აღიყარა, გამოვლო მდინარე ვისლისა იელისის 1⁵, და შემოვიდა პოლშაში და დაიპყრა.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ დახატულია ლახვრის მგზავსი ფიგურა. ² ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ სიტყვებითგან: „რომელიცა იყო რიცხვი მხედრობათა“... მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁵ თარიღი სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. აქვეა დასრული შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „მაშინ იპერატორი ალექსანდრე წარმოვიდა თვით პოლშით⁶ და მოვიდა მოსკოვს იელისის 14. შეჭრიბნა მუნ მცხოვრებნი მოსკოვისანი და აუწყა ყოველივე ყოფილი. მაშინ კეთილშობილთა მოსკოვისათა მიართვეს ათ სულ კაცხედ ერთი კაცი ხარჯითა თვისითა, ხოლო ვაჭრობამან მიართო შესაწევნელად თეთრი მხედრობისათვის. მსმენელთა ამისთა სხვათაცა ღუბერნიათა და ქალაქთა მიართვეს ყოველთავე ⁷ მგზავსად მოსკოვისა. ხოლო თვით იპერატორმა⁸ ალექსანდრემ დაჰყო 6 დღე მოსკოვს და წარვიდა პეტერბურხს და აღჭურნა იგინიცა ამავე სახითა. — ოდეს მობრძანდა ვილნი⁹ იპერატორი მოსკოვს, მას ჟამსა მიუწერა ესე მიტროპოლიტმან მოსკოვისამან¹⁰ ამის შემდეგ კვლავ შენიშვნის ნიშანია, ხოლო r 89 და v 89 გვერდების კიდებზე მოთავსებულია ამ მიტროპოლიტის წერილი არა ტექსტის ხელით: „პლატო-

⁶ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ესრ. ⁸ ტექტში: იპერატორი. ⁹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან.

თუმცა და სწადდა თავადსა ბაგრატიონსა¹ პეტრეს ივანესძეს, რათამცა შეებულიყო მუნ, რამეთუ ესე იყო მეწინავე სარდალი რუსთა, გარნა ჩინებულთა რუსთა არა სცეს ნებაჲ, ვინაითგან ვართო ჩვენ მცირენი და მას უვის მხედრობანი მრავლად, და ჯარიცა რუსთა იყო დაფანტულ, რამეთუ ერთი ნაწილი იდგა რუსთა მხედრობისა რიგასა წინაძლომითა ღიანარალ ღრაფ ვითლინშტეინითა, ხოლო მეორე ნაწილი² ჰყვადიანარალ ტრომასოვს და იდგა იგი ბერესლავს, პოლშაში, ხოლო მესამე ნაწილი ჰყვა ჩიჩაგოვს ღიანარალს, რომელიცა იყო მას ჟამსა თურქისა პირდაპირ მოლდავიასა შინა, და ჯერეთ ესეცა არ მოსრულ იყო. ხოლო მეოთხე და მეხუთე ჰყვათ ღრაფს ბარკლაი დე-ტოლსა და თავადსა პეტრეს ბაგრატიონსა. მაშინ შემოსრულმან ნაპოლეონ განჰყო მხედრობაჲ თვისი სამ გუნდად. ერთი უკჳე მარშალი წარგზავნა პირისპირ ვითლინშტეინისა ასი ათასითა კაცითა, რომელსა ეწოდა დაუ, და ამცნო, რათა მისრულმან აღიღოს მიტევა და რიგა და წარემართოს დასაპყრობელად პეტერბუხისა. ხოლო მეორესა მარშალსა არწმუნა, რომელსა თავადს შვარცენბერლს

ნის მიერ მოწერილი იმპერატორის აღექსანდრე პავლოვიჩისადმი. უაღუსტესო ერთ მთავარო, ყდ უმოწყალოსო კელმწიფევე! მოხუცებული სიმეონ მეჭონ იყო ცხოვრებასა შინა თქსა უნეტარესისა ხვედრისა მიღებად კელთა ზედა თქსთა ყდ საუკუნოისა ჩხვილისა და უღორმესისაგან აღტაცებულისა სულისა დაღად ყო საღმრთო გალობა მეუფისადმი სოფლისა, და მეცა უღირსი ღირს ვიქმენ რა პასუხსა უაღუსტესისა გუამისა თქქნისასა, აღტაცებულობასა შინა ამბორს უყოფ მაღალ ერთმთავრულსა მარჯვენესა. ვზიდავ ტვირთსა მწუხარებისა მცოვანებისასა, გარნა ვითარცა ვეჭოვებ ტკბილთა შინა გრძნობათა, ვმოწიწებ უსაყარელესისადმი სახელისა აღექსანდრისა, კელმწიფევე! თქვენ თანამდებობისამებრ კეთილ-მსახურებისა ქრისტიანეთასა სათნო იჩინეთ კურთხევად ახალ აღჭურვილთა მხედრობათა ჩემ მიერ მორთმეულითა თქვენდამი ხატითა საკვირველთ-მოქმედისა სერგეისითა.—მრავლად შემძლებელ არს ლოცვა მართლისა შეწვენად. უკეთუ განიზრახავს ანგარი მტერი განრთხმად იმიერ დნებრისა ბოროტსა საჭურველსა თქსსა, მაშინ ესე ჭარაო დაინთქმის აქა განწყობილებითა თქსითა ვითარცა მეწამულსა შინა ზღვასა. იგი მოსრულ არს კიდეთადმი დვინისა დანებრისათა განვლად მესამისა ახლის მდინარისა—ძნელ არს გამოთქმად—მდინარისა სისხლისა კაცთასა. ზი, თვითოეული წვეთი სისხლისა უწოდეს ქტყანისაგან ცისადმი (სისხლიძმისა შენისა გამოვიძიო კელისაგან შენისა). ღრანცია სცნობს შემდგომად ღმერთსა ვითარცა უფალსა შურის მგებელობათასა, ხოლო რუსეთი ჰგრძნობს, აღიარებს და დაღად ყოფს მისდამი: აბბა, მამაო მეუფეო შენ აღმოიყუან ვითარცა ნათელსა სიმართლესა ერთმთავრისასა და მსჯავრსა რუსეთისასა ვითარცა შუა დღესა“. ამის შემდეგ ტექსტის ხელით: წელსა 1812, ივლისის 17, მიტრაპოლიტი პლატონ.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია დიმიტ. ² ტექსტში: აწილი.

უხმობდენ, რამეთუ ესე იყო კეისრისა უპირველესი სარდალი, რათა | წარვიდეს და¹ ბრძოს ღიანარაღ ტორმასოვს პო- v 89
ლოცკს, რამეთუ ესე პოლოცკა არის ძველი სამძღვარი რო-
სისა და პოლშისა. ხოლო თვით წარმოემართა პირისპირ
იპერატორისა მიერ. მხილველთა ამისთა რუსთა იწყეს უკანა
ბრუნვად და მოვიდნენ ვილნას, პოლშისა ქალაქსა, რომელიცა
ეპყრა რუსთა. მაშინ მორსულთა რუსთა ვერღარა უძლეს
მუნ დგომა და წარმოემართნენ სმოლენცკისა გზით მოსკოვისა
კერძო. მსმენელი ამისი იპერატორი ნაპოლეონ შეუდგა უკანა
რუსთა. მოსრულმან აღიღო ქალაქი ვილნა პოლშისა, დაუტე-
ვა მუნ მცირე რაჲმე მხედრობად და შეუდგა უკანა რუსთა.
მაშინ რუსთა იწყეს ლტოლვად და მოვიდნენ სმოლენცკის
ქალაქსა. მოსრულმან ნაპოლეონ სმოლნიცკას თუმცა და ბრძო
ბარკლი დე-ტოლმა, გარნა ცუდ იქმნა შრომაჲ მისი, იძლია r 90
იგი მუნ, და აღიღო² ქალაქი სმოლენცკისა, ძველი რუსეთისა
ქალაქი წელსა 1812, აგვისტო 6, დღესა ფერისცვალებისასა,
მოწვა და მოაოხრა სრულებით და წარმოემართა მოსკოვისა
კერძ. მსმენელთა ამისთა ხალხთა მცხოვრებთა მოსკოვისათა
იწყეს დაცლად ქალაქისა და წარვიდნენ სხვათა ლუბერნიათა
უშორესთა³.

ხოლო წელსა 1812, ივლისის 16, ღამესა გამოჩნდა ვარს-
კვლავი ბნელი სისხლის მსგავსი და ჰყრიდა სხივთა მგზავსათ
წვიმისა სისხლსავით⁴.

§ 93

ხოლო წელსა 1812 გარდაყენებულ იქმნა კარისაგან
როსისა ღრაფი ბარკლი დე-ტოლი, უპირველესი მართებელი
არმიისა⁵, და განიწესა მოადგილედ მისა ღიანარაღ ანშეფი
ილარიონ მიხაილიჩი კუტუზოვი⁶ მთელისა რუსეთის სამხედ-
როჲსა მბრძანებელად, რომელიცა იღვა პირისპირ ფრანკუც-
თა. ესე წარსრული პეტერბურხით მივიდა ქალაქსა ვაზნისასა,
რომელიცა შორავს მოსკოვსა ას სამეოც და ათითა ვერსითა,

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სკვ. ² ტექსტში: აღიღიღო. ³ სიტყვე-
ბითგან: „მსმენელთა ამისთა ხალხთა...“ მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების
ნიშნით. ⁴ უკანასკნელი აბზაცი მოთავსებულია კიდევ. ⁵ უკანასკნელი 3 სიტყვა-
სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რა.

v 90 და დახვდა მუნ მხედრობანი რუს¹თანი სმოლენცკით უკუნ ქცეულნი ფრანცუტოგან.

I აგვისტინევი კარის მიერ მოსკოვს² შესხმა, ოდეს ვილნიდამ მოსკოვს მობრძანდა იპერატორი.

„შალუსტესო იმპერატორო, ყდ უმოწყალესო კელმწიფევ!

კჳალადცა ჰყრჩიან გუნდრუქნი საკურთხეველთა ამათ ზედა, კჳალადცა ეგზნებიან ცეცხლნი სამადლობელთა ვედრებათანი მათ ღირს სადიდებელთა ძლევითაჲს, რომლითაცა ყდ უმაღლესმან დაავიგვინა საჭურველნი შენნი, და აჰა, უკანასკნელ ამაჲმან ოთამან მოიდრიკა წინაშე შენსა ძლეულითაჲი თჳსი. სამხრეთსა ზედა დაფარულითა ღრუბლებითა ბრძოლათათა აღმობრწყინდა ნათელი კურთხეულისა მშვიდობისა, სატახტომან ქალაქმან ამან აღიღო შუბლი თჳსი დაფარული მხცოვანობითა, აღიტაცვის მჭრუტეელი განვრცელებასა ზედა სამძლუართა რუსეთისათა; სცვიფრდების ყურადმღებელი გრგვინვათა დიდებისა შენისათა, რუსეთიშა არს ღალადებად საქებელისა გალობისა უფლისადმი ძალთასა და შენდა ცხებულისა მეფისა. გარნა აჰა დასავლეთსა ზედა აღიძრნენ ლელვანი, და შენ ვითარცა გმირი განოხველ გზასა ზედა უკუდავთა ღჳაწლთა დიდებათასა. კიდითგან ცისა გამოსულა შენი და მოგებება შენი ვიდრე კიდემდე ცისა. მუნ საშუალ შემძლეთა და მხნეთა აღჭურვათა თჳსთა შენ სტყორცნი მეხთა კადნიერსა მტერსა ზედა. აქა აღავზნებ სულთა ჩჳსნთა სიყუარულითა შენდამი და მამულისა: მუნ სძრავ გრგვინვათა განსაგმერელად ბოროტისა, აქა განაღვიძებ და ამოძრავებ გულთა ჩჳსნთა დაცვისათვის საყუარელისა შენდა რუსეთისა. მუნ სჯი, აქა განუსვენებ. მუნ ჰკლავ, აქა აცხოველებ. კელმწიფევო, საჭურველითა შენ სძლიე ათასთა, ხოლო სახიერებითა უმრავლესთა. მადლობა ჩჳსნი, სიყუარული ჩჳსნი შენდა არა მექონ არიან სამზლუართა; გარნა შენი მამობრივ ჩჳსნდამო სიყუარული აღმატებულეზს გრძნობათა ჩჳსნისა შენდამი

¹ v 89 და r 90 გვერდებს შუა ხელნაწერში ჩაკრულია ერთი ფურცელი: ქალაღი, რომელზედაც იმავე ხელით, რომლითაც ღიტრაბოლიტი პლატონის წერილია დაწერილი, ჩაწერილია ვრცელი ტექსტი ამ ფურცლის ორივე გვერდზე და ნაწილობრივ r 90 გვერდზედაც. ტექსტი წარმოადგენს იმპერატორი ალექსანდრეს შესხმას² ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

ერთგულებისა და აღმსარებლობისათა. შენ ჩუენ ზედაცა ხარ მძლეველ. შენ დღესასწაულობ თვსთაცა ზედა. მეფეე! უფალი შენთანა! იგი ჳმითა შენითა უბრძანებს სასტიკთა და ეგების მყუდროებასა შინა. | და დასცხრებიან ღელვანი წყალთა წარმ-
ღუნელთანო. ჩუენთანა არს ღმერთი, სცანთ წარმართთა და იძლიენით, რამეთუ ჩუენთანა არს ღმერთი“.

წელსა 1812, ოდეს წარავლინეს სანქტ პეტერბურლის მილიცია ესე იგი მორიგე¹ პეტერბურლიდამ, მიტროპოლიტმა ამბროსიმ წართჳა სიტყუა ესე და აკურთხა მხედრობა იგი ხატითა მაცხოვრისათა სობოროსა ისაკისა და დაღმატისა-სა შინა.

ძრისტიანენო მხედარნო!

წამის ყოფითა უაღლსტესისა ერთმთავრისა ჩუენისათა აღძრულნი ვითარცა ჳმითა თვს მეუფისა მეუფეთასა დაუყოვნებლად იმომდინარევეთ თქუენ სატახტოსა ამას ქალაქსა შინა, სთქუა და იქმნა ესრეთ. ესოდენ თქუენ სარწმუნო და მორჩილი ტახტისა, ესოდენ თქუენ კეთილმსახურ, ესოდენ პატიოსან, ესოდენ ჳყუარობთ მამულსა თვსსა. ჳი ღირსნო შთამომავლობანო გულოვანთა სლაფიანელთანო! გიწოდა თქუენ ერთმთავარმან წინა დამდებმან შეშინებასა თვსისა სამკვიდრებელისასა, და თქუენ განსცხადენით თავთა² თვსთა განმზადებითა დადებად მისთვის სიცოცხლისა თვსისა. გიწოდათ თქუენ მამულმან და ეკკლესიამან დამუქარებულმან გალთავან შემუსვრითა, ღალიღვევლთავან შეიწრებულთა მრავალთა სამეფოთა და ერთა დამთრგუნველთა ყოვლისა სიწმინდისათა, შემაბილწებელთა ეკკლესიათა ღთისათა, დამთხევთა მდინარეთა სისხლისა კაცთასა. და თქვენ დაცვისათვის მათისა შეგიმოსიეთ ყდ საჭურველი იგი ღთისა, განგისწავლებიესთ ჳელნი თქუენნი განმხედრებისადმი და აღგიმახავს თითნი თქუენნი ბრძოლისათვის, და აჳა განვედით საქმესა და შრომასა თვსსა ღილითვან ვიდრე მიმწუხრადმდე, განვედით არა შემუსვრად უცხოთა მხარეთა შემაწუხებულად კაცობრიობისა, ად შემუსვრად და დარღვევად წინააღმდეგისა ღთისა და კაცთასა, განვედით დაწვლილებად მისსა ვი-

¹ უკანასკნელი 3 სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული, ² ეს სიტყვა ორჯერაა გაჳეორებული.

თარცა მტუშრი წინაშე პირსა ქარისასა, და ვითარცა თინა უბნისა დათრგუნვად მისა. ში რუსნო! ში ერო! დიდებო მეფეთა თქუშნთაო! პატივო მართმადიდებელისა ეკკლესიისაო! სიმტკიცეო მამულისაო! მცველო სასაყდროთა ქალაქთაო, მშუშნიერებო რუსეთისა მიწისაო! იმედო ტანჯულისა ევროპიისაო! ქრისტიანენო მხედარნო! თანა მემამულენი თქუშნი მოსკოვსა მხედრობა განვიდა უკუშ სარბიელსა ზედა ბრძოლისასა და გულოვანსა რუსეთისა მხედრობასა მამაცად ეთანამონაწილევების განგმერად წინააღმდეგთა, მიმბაძველნი მისნი წარვედით მოსწრაფედ და შეუშინებელად თქუშნდა განწესებულსა გზასა ზედა უფლისასა, წარვედით საყუარელნო ლთისა და მეფისა ჩუშნისანო, გარდააცივით და წარემართენით, უიკოდ მრწმუნებელნი, რომელ წინა გიძღვის თქუშნ თვით ღმერთი, დამცველი ყოველთა მსასოებელთა მის ზედა; და ჩუშნ ყოველსა თანა შეკრებილებასა | ეკკლესიისასა არა დაესცხრებით მხურვალითა ვედრებითა განთიად, მიმწუხრი და შუა დღე მოწვევად თქუშნ ზედა ყდ ძლიერისა მისისა შემწეობისა, შესაიდრებელისა და მფარველისა. წარვედით ერთითა განზრახვითა დათრგუნვად ბოროტმოქმედისა და მხედრობისა მისისა, ნუ ზრუნავთ სახლეულთა თქუშნთათჳს, რომელთა იღვწის და ჰფარავს უკაცმოყუარესი კელმწიფე, საზოგადო მამაჲ ჩუშნი, ალექსანდრე პირველი. წინდსა ამას შინა ყოვლისა აღთქმისასა გაძღვეთ თქუშნ წმინდასა ხატსა უფლისა ლთისა და მაცხოვრისა ჩუშნისა იესო ქრისტესსა; ამით გაკურთხევთ თქუშნ სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა ამინ.

ხოლო ამა კუტუხოვმა წარმოიყვანნა ესენი და ¹ მიიყვანნა სოფელსა ბოროდინად სახელდებულსა, რომელიცა შორავს მოსკოვით ასისა ვერსითა, და ჰქმნა მუნ ბანაკი და დადგა მუნ. ამისი მხილველი ნაპოლეონ, იპერატორი ფრანცისა, შეუდგა უკანით რუსთა ² სმოლენცკიდანა და ესეცა მოვიდა და დაიბანაკა მახლობელ კუტუხოვისა, რომელიცა შორევდა ბანაკსა კუტუხოვისასა ათითა ვერსითა. ხოლო წელსა 1812, აგვისტოს 25, დღესა კვირიაკესა დაბნელდა მზე და მოივლო ორი გრკალი სისხლის მგზავსი გარს ცისარტყელასავით და იდგა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მოვიდნენ. ² ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

ვიდრე მწუხრადმდე, რომელიცა მოასწავებდა დღისა მეორი-
ქასა დიდსა ბრძოლასა და სისხლთა დინებასა.

§ 94

ბრძოლისათვის რუსთა და ფრანცუტთაგან ადგილსა ბოროდინასა¹

წელსა 1812, აგვისტოს 26, დღესა ორშაბათსა დილქასა, r 91
სათსა მეხუთესა დარაზმდენ რუსნი და ფრანცუტნი პირისპირ
ურთიერთასა სოფელსა ბოროდინასა, რომელიცა შორავს მოს-
კოვით ასისა ვერსითა², და იწყეს ბრძოლა ეგეთი. რომელ
არავისა ახსოვნან ეგეთი ბრძოლანი და არცალა ისტორია
მოგვეთხრობს, რამეთუ დღე იგი იყო ვითარცა წყვდიადი
კომლთაგან ზარბაზნათასა, და ქუხდენ ზარბაზნნი ორსავე
მხარესა ვითარცა ცის გვრგვინვა³, რ⁴ აქენდათ ფრანცუტთა
ზარბაზნნი ორი ათასნი, ხოლო რუსთაცა იყო ზარბაზანი
ათასნი⁴. დღესა მას დიდად იბრძოლა თავადმან პეტრემ ბაგ-
რატოვანმან ღიანარალ-შეფმან, გარნა ეწია უბედურებაჲ,
რომელ დაიკოდა ფეხსა შიგან ძლიერად⁵, და ამის გამო იწყეს
რუსთაცა უკუნ ქცევაჲ, გარნა სიღამემანცა გაჰყარნა ურთი-
ერთისაგან, რომელიცა მოსწყდნენ მას დღესა შინა რუსნი
ორმოცნი ათასნი და დაიკოდა ოცდა ჩვიდმეტი ათასი და v 91
ღიარანალი მოკვდა ოცდა ოთხი, თვინიერ პოლკოვნიკისა და
შთათფ აფიცართა, რომელთა რიცხვი არა შესაძლებელ არს
აღრიცხვად⁶. ხოლო ფრანცუტთა მხარესა მოკვდა მხედრობაჲ
სამეოცი ათასი და შეპყრობილ იქმნა მრავალი ტყვედ და
დაიკოდა ვიდრე ოცი ათასადმდე, და მოსწყდნენ მრავალნი
ჩინებულნიცა მათნი⁷. გამხილველმან ამისმან კუტუზოვმან
იწყო უკუნ ქცევა მით, რ⁸ მცირე და დაშთა მხედრობაჲ

¹ ეს სათაური მოთავსებულია კიდევ წითურათ, შავია დასაწყისი ასო
ჳ. ² უკანასკნელი 7 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემ-
დეგ დასმულია შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „რომ-
ლისაცა ხმანი ისმოდეს ვიდრე სამოცსა ვერსსა ზედა“. ⁴ უკანასკნ. 5 სიტყვა
სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ დასრულია გამოტოვების
ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „და ამ დაკოდლობისა გამო
მოკვდა თავადი პეტრე ბაგრატოვანი, კაცი სახელიანი და მხნე წლისა 44, და-
კოდლობის შემდგომად იცოცხლა დღე 17 და მიიკვალა სევდებრის 12 სო-
ფელსა თავადის გალიცინისასა ლუბერნიასა ვლადიმერისასა“. ⁶ ეს სიტყვა მო-
თავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

რიცხვით სამოცი ათასადმდე¹, მოვიდა მოსკოვს და დაიბანა-
 კა დევიჩის მონასტრის მეიდანზედა, რომელ ადგილი ესე არს²
 შიგ მოსკოვშია. ხოლო ნაპოლეონცა შეუდგა უკანა, მოვიდა მოს-
 კოვისა სიახლოვესა და დაიბანაკა პსკლონისა გორასა ზედა.
 r 92 რომელიცა შორავს მოსკოვით შვიდისა ვერსითა³, | თვესა აგვის-
 ტოსა 31. მხილველთა ამისთა დანაშთთა ხალხთაცა⁴ მოსკო-
 ვისათა იწყეს ლტოლვა შემძლებელთა, გარნა დაშთნენ შინა
 შეუძლებელნი ხალხნი. მხილველი ამისი აღიყარა კუტუზოვიცა,
 განვიდა მოსკოვით და წარვიდა კოლოვნისა გზით. და ეგრეთ-
 ვე მართებელობაცა მოსკოვისა განიტანეს სენატითა და საუნ-
 ჯეცა ხელმწიფისა და ხაზინაცა და ნიფთნი ეკლესიისანი და
 მონასტრისანიცა და წარგზავნეს ყაზანს⁵.

§ 95

აღებისათვის მოსკოვისა⁶

ხოლო წელსა 1812, თვესა სექტემბრისა 2, დღესა ორშა-
 ბათსა აღიღო ქალაქი მოსკოვი იპერატორმან ფრანციისამან
 ნაპოლეონმა და შევიდა დიდისა დიდებითა და დადგა ძველსა
 სასახლესა რუსთა იპერატორთასა, სადაცა ეკურთხებოდნენ⁷
 ხელმწიფედ და გარდაიხდიდნენ დღესასწაულსა დიდსა, გარნა
 ხალხთა არარაჲ ავნო, გამჭვრეტმან ამისმან—ჰგონებდა ხალხ-
 v 92 თაგან ხელმწიფედ აღსარებასა რუსეთისა⁸ თავისა თვიქისასა
 და სწადდაცა კურთხევაჲ რუსეთის იპერატორად, გარნა
 რუსთა არა მიხედეს მას, არამედ სრვიდენ მხედრობას მისსა
 გლეხნი კაცნი, სადაცა ჰპოებდენ და ეგრეთვე მოქალაქენიცა
 მოსკოვისანი. ამისი მსმენელი იპერატორი მონაპარტე გან-
 რისხნა ფედ და უბრძანა მხედრობას თვისსა, რათა იავარ-
 ჰყონ ქალაქი მოსკოვისა და დაწვან სრულობით, რომლისა
 გამო იწყეს ხალხთა ვედრებაჲ მოსკოვისათა. თუმცა და ხალხი
 შეწყალებული იქმნა მისგან, გარნა ქალაქი, ეკლესიანი და
 პალატნი ხელმწიფისანი მოწვა და მოაოხრა. ხოლო ნაღ-

¹ უკანასკნ. 3 სიტყვა სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ახ. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მხილ. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: იწყეს. ⁵ სიტყვებითგან: „და ეგრეთვე მართებელობაცა...“ მიწერილია შემდეგ და მოთავსებულია მომეტებულად კიდებე. ⁶ ეს სათაური სწერია კიდებე წითურით, მხოლოდ დასაწყისი ასოები **С** და **Ш** დაწერილია შავად. ⁷ ტექსტში: ეკურთხებოდნენ. ⁸ ეს სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული.

მითა გარდმოაბრუნა ციხე მოსკოვისა, რამეთუ თქმულ არს ვითარმედ, გარანვიდის პალატსა უპირველესსა¹ იპერატორისა, აღიტანაო გუთანი და მით მოხნაო. მოხსნა ჯვარი ივან ველიკის სამრეკლოსა და სენატს ღერბი და წარგზავნა პარიჟისა ორნივე ნიშნად². დაჰყო | დღედ ორმოცი მოსკოვისა შინა. r 93 შემჭირდნენ მხედრობანი მისნი უსაზრდელობითა. მაშინ წარგზავნა სიძე თვისი მურად მარშალი ოთხმეოცი ათასითა კაციითა, რათა მივიდეს და აღიღოს ქალაქი კალუგისა, რომელიცა შორავს მოსკოვით ას³ სამეოცითა ვერსითა⁴, სადაცა იდვა რუსთა მხედრობისათვის სურსათი უნგარიშო. მსმენელმან ამისმან კუტუზოვმან კდ შეიკრიბნა მხედრობანი ას სამეოცი ათასი, წარვიდა, შეუკრა გზად კალუღისა. მოსრულთა ფრანცუცთა ეწყო სოფელსა ტარუტინად სახელდებულსა, სძლო მათ და უკუნ აქცივა მოსკოვადმდე. მას ჟამსა სვედ მონაპარტესი იქმნა დაბრუნებულ, რომელ მიზეზითა ამით ეწია ღთის რისხვად, ვინადთგან მოსწვა და მოაოხრა და დააქცივნა ეკლესიანი. ამისთვის განურისხნა ღმერთი და შეუდგა უბედურებისა კვალსა. | მსმენელი ამისი იპერატორი ნაპოლეონ v 93 აღიყარა მოსკოვით⁵ ოკტომბრის 9 და წარემართა სმოლენცკისა გზით პოლშასა შინა. მაშინ ეწია რისხვა ღვთისა, იქმნა ესეთი ზამთარი და ყინელი, რომელ არვის ახსოვნან ეგეთი მძაფრი ყინელნი. იქმნენ მხედრობანი მისნი ფდ შემჭირვებულ უსაზრდელობითა და სიცივითა. მოსწყდნენ⁶ მრავალნი ყინვისაგან და შიმშილისა⁷ და სჭამდნენ ურთიერთსა. მაშინ შეუდგა კუტუზოვი უკანა, მოსწყვიტნა მრავალნი, აღიღო თოფხანა მათი სრულებით, ალაფიცა მათი⁸ და მიჰყვა კდ⁹ ვილნადმდე. ხოლო მონაპარტე განერა ოდენ ოციათასითა ფრანცუცისა მხედრობითა და წარვიდა პარიზსა შინა. მისრული პა-

¹ ეს სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული. ² ამ სიტყვის შემდეგ დასძულია გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „და ეწამა ღვდელი ერთი ურიათაგან, რომელნიცა იმყოფებოდნენ ჯარად პოლშელნი მისთანა მჭირველი“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ორ. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: წარს. ⁵ ეს სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში შენიშვნის ნიშანი ზის, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: რ ფრანცუცთა არა აქვთ გამოცდილება ყინვისა გამო სიცივის, რომელ ქვეყანა მათი არს ფდ თბილი ჰერითა ვითარცა ადრიბეჟანი. ამის მიზეზისათვის ფდ მოუძღურდნენ და იქმნენ დაკვეთებულ. ⁷ უკანასკ. ორი სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული. ⁸ უკანასკნ. ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁹ ეს სიტყვა ზევიდანა ჩამატებული.

რიჟსა შეიყვანეს დიდისა დიდებითა და ღღესასწაულებითა, და იღღესასწაულეს ფედ ფრანციელთა აღება მოსკოვისა¹. მაშინ რუსთა კდ დაიპყრეს პოლშავე სამზღვრითა თვისითა², რაჲცა პირველად ეპყრათ, და დადგნენ მუნ. მსმენელნი ხალხნიცა მოკრბნენ კდ მოსკოვსავე და იწყეს მოოხრებულთა შენობად. მსმენელი ამისი იპერატორი ალექსანდრე მხიარულ იქმნა ფედ და მიუბოძა ჯილდოდ³ კუტუზოვსა უგანათლებულესობისა ტიტულად და თავადობა სმოლენცკისა. მაშინ წარემართა იპერატორიცა პეტერბურხით პოლშას შინა დეკებრის 12⁴ და მივიდა მხედრობასა თვისთასა პოლშას, რომლისა გამო მიულოცა გამარჯვებად და აღავსო ყოველნივე საბოძავართა, რომლისაცა მისგლა იღღესასწაულეს მხედრობამ რუსთამან⁵ ფედ, გარნა პოლშელთა მედრებელთა⁶ შეუნდო შეცოდებანი მათნი, რომელ ამათ მოეყვანათ ნაპოლეონ, რათამცა განერინებინათ რუსთა ხელისაგან, და ავნესცა დიდი რუსეთსა, რამეთუ დროსა შემოსელისა ფრანცუტთასა დაჰკლებოდა რუსეთსა დაწვითა და აოხრებითა ქალაქი 5 და სოფელნი 4000 მათ მიერ⁷.

§ 96

ხოლო წელსა 1812, ოკდობრის 20, მსმენელმან ყენმან ბაბახან⁸ დაპყრობისა გამო ფრანცუტთაგან მოსკოვისა მიუწერა ძესა თვისსა აბაზ მირზასა თავრისს⁹, რამეთუ ესე აბაზ მირზა იყო უპირველესი მართებელი¹⁰ სრულიად ადრიბეინისა, და ამას ჰყვა ახლად განსწავლულიცა¹¹ რეგულის მხედრობაიცა, რათა წარემართოს¹² საქართველოსა ზედა და განჰყაროს მუნით მხედრობანი რუსთანი. შემჭირვებულთა კახთა რუსთა მიერ თავადი¹³ დიმიტრი¹⁴ ორბელიანის გამო¹⁵,

¹ სიტყვებიდან: მისრული პარიჟს შეიყვანეს... სწერია კიდეზე გამოტ. ნიშნით.
² უკანასკნ. ³ სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდეზე გამოტ. ნიშნ. ⁵ უკანასკნ. ⁶ სიტყვა სწერია კიდეზე გამოტ. ნიშნ. ⁷ ეს სიტყვა კიდეზე მიწერილი. ⁸ ეს სიტყვა სწერია კიდეზე გამოტ. ნიშნ. ⁹ ამ სტრიქონის გასწვრივ კიდეზე სწერია: ათასნი. ¹⁰ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: აღებისა. ¹¹ ტექსტში: თავრის. ¹² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ადრიბე. ¹³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რუსა. ¹⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქა. ¹⁵ ეს სიტყვა ზემოდანა ჩამატებული. ¹⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ყაფლანის შვილის. ¹⁷ ეს ორი სიტყვა ზემოდანა ჩაწერილი წაშლილი სიტყვის ნაცვლად.

რომელიცა მტერობდა¹ კახთა და აოხრებდა კახეთსა რამეთუ ეს დიმიტრი იყო რუსეთისა ღიანარალი. ამათაც იძულებულთა კახთა აღადგინეს ანბოხი, მოუწოდეს ალექსანდრეს, მეფის ირაკლის ძეს, რომელიცა იყო მას ჟამსა ერევანს, და იწყეს შაგრებაი. მსმენელმან უპირველეს მართებელმან საქართველოსამან რტიშევმა² ამისმან მიუწერა ყარაბაღში მდგომს ღიანარალ-მაიორს³ კიტლერეცკის, რათა წარვიდეს პოლკითა თვისითა, რომელსა უწოდდენ პოლკსა მისსა ღრუზინცკის გარანდირად, და დაეცეს აბაზ მირზას არეზზე და ბრძოლა ჰყოს მისთანა, რამეთუ აქვნდა შიში დიდო რტიშევსა ყიზილბაშთაგან მას ჟამსა შინა, | რათა არა შემოვიდნენ r 95 ყიზილბაშნი კახეთს, და მიერთვნენ კახნი. წარსრული ყარაბაღით ღიანარალ კიტლერეცკი⁴ განვიდა⁵ მდინარესა არესსა და დაესხა ღამესა ერთსა, ოკდობრის 20, ყიზილბაშთა აღვილსა წოდებულსა ასლან დუზსა. მხილველნი ყიზილბაშნი ამისნი იწყეს სილვტოლად. მაშინ სდიეს რუსთა, მოსწყვიტნეს მრავალნი, მიუღეს ახალნი ზარბაზნანი 13, რომელიცა აქვნდათ ანგლის კოროლისაგან მიცემული, და დიდი დროშანი რვანი. ეგრეთვე მოსწყვიტნეს სალდათნი ყიზილბაშთანი ათას ხუთასნი და ტყვე ჰყვეს ხუთასნი. ერთი მათი პოლკოვნიკი შეიპყრეს და რამთენიმე აფიცარნი. ხოლო რუსთა მხარესაცა მოკვდა სალდათი და აფიცარი ოთხმოცი; აღიღეს ალაფი მათი რუსთ და შემოიქცნენ გამარჯვებულნი. ხოლო იპერატორმან ალექსანდრემ მიუბოძა ღიანარალ-მაიორს კიტლერეცკის ღიანარალ-ლეიტენანტობა ჯილდოდ ამისა⁶. | ხოლო v 95 შემოსრულმან მეფის ძემ ალექსანდრემან კახეთს მოწოდებითა კახთათა, მოსცეს პირი მტკიცე კახთა და მოუწოდეს ლეკთაცა დაღისტნით, სადაცა მოვიდა ლეკთა ჯარი რვა ათასი. მაშინ წარგზავნა პირისპირ კახთა საბრძოლველად დიმიტრი ყაფლანიშვილი და ღიანარალი სვიმონოვიჩი. მისრულთა ამათ მოგება ალექსანდრე⁷ მანავს⁸. შეიბნენ რუსნი და კახნი. იძლია რუსთაგან ალექსანდრე და მივიდა ქიზიყს, განამაგრა ქიზიყი.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: აოხ. ² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁴ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მი. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: არ. ⁷ სიტყვებიდან: „ხოლო იპერატორმან ალექსანდრემ...“ სწერია კიდევ. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სანგრის ყელში ივრის პირზე. ⁹ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

და დგა მუნ. მისრულნი მუნ რუსნი კ'დ შემოემა ალექსანდრე, მოსწყვიტნა მრავალი რუსნი¹ და უკუნ აქცივა რუსნი². ხოლო რუსთა დაუტევეს გზა ქიზიყისა, მივიდნენ ჩალოუბანს, გარდავლეს გზა ჩალოუბნისა და ჩავიდნენ ველის-ციხეს. მაშინ მიშკარბაში იოსებ ბებუთოვი, რომელიცა იყო მოურავი ყაზახისა, მოუხდა ყაზახ-შამშადილის ჯარით და მოარბია დიდათ ქიზიყი და წარილო საქონელი და ცხვარი მათი, და ეგრეთვე ჭარელთაცა წარტყვენეს წინა-მხარი ბრძანებითა რუსთათა³. მხილველთა | ამისთა ქიზიყელთაცა დაუტევეს ალექსანდრე და მიერთვნენ კ'დვე რუსთა. მაშინ ალექსანდრე წარემართა და განვიდა შილდას. მოკრბნენ ყოველნივე გაღმამხრელნი ლეკითურთ და შეკრეს განსავალი ალაზნისა. მაშინ მხილველნი რუსნი განვიდნენ პირისპირ ველის-ციხისა, და იქმნა მუნ ბრძოლა ძლიერი. მოსწყდა უმეტეს ბრძოლასა ამას შინა რუსნი, გარნა იძლია ალექსანდრე მუნცა რუსთაგან და წარვიდა ხევსურეთს. მხილველნი თავადნი კახეთისანი დაშთნენ მუნ, გარნა იშიშოდნენ რუსთაგან. ამისთვის წარგზავნა ბოდბელი მიტროპოლიტი იოვანე მაყაშვილი და კარის წინამძღვარი ელევთერ ზუკაკიშვილი ღიანარალ დიმიტრიმ ორბელიანმა, რათა არწმუნოს ფიცით თავადთა კახეთისათა უვნებლობაჲ რასთაგან და დაცხრონცა აბოხიცა და მოვიდნენ

v 96 მისთან, და | მუნ უურვოს⁴ ყოველნი⁵ საქმენი მათნი უპირველეს მართებლის წინაშე და არარაჲ ევნოს მათ. მისრულმან ბოდბელმან დამარწმუნებელმან მათმან წარმოიყვანნა თავადნი სრულებით და მიგვარა⁶ ლაკებზედ⁷ ორბელიანს დიმიტრის. მაშინ დიმიტრიმ შეიპყრნა ესენი სრულებით წელსა 1813⁸ და წარუვლინა ტფილის უპირველეს მართებელს რტიშოვს, ხოლო მან წარავლინნა ჩიგინი სიბირს⁹ პატიმრად, რომელნიმე ჯინჯილითა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და უკუნ. ² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია: კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ სიტყვებიდან: „და ეგრეთვე ჭარელთაცა“... სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ტექსტში: უურვოს. ⁶ ტექსტში: ოყველნი. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: თელავს. ⁸ ეს სიტყვა კიდებუა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ⁹ თარიღი კიდებუ სწერია გამოტ. ნიშნით. ¹⁰ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვ. ნიშანია, ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: ქალაქსა ტობოლცკისასა და პერმისას. რათა განჰყვნა პყრობილნი იგი რომელიცა შორავს საქართველოთ ვერსითა 12 ათასითა, ხოლო მამულნი და ყმანი მათნი მიუხვნა და ჰყო სახელმწიფოთ.

ქვევითად და რომელნიმე ურმითა, რომელთა თავადთაგანი ესენი იქმნენ დაკარგულ¹.

თავადნი კახეთისანი:

- 1 მნდრონიკაშვილი სვიმონ სიძე მეფისა გიორგისა 13.
- 2 მნდრონიკაშვილი მინბაში აბელ.
- 3 მნდრონიკაშვილი მარტყოფის მოურავი, ივანე ზურაბის ძე.
- 4 შვილი მისი ზურაბ, მოკვდა პერმს წელს 1814.
- 5 ძმა მისი რევაზ. ესე სამნი მარტყოფის მოურავის ზაალის სახლიდამ დაიკარგნენ.
- 6 მრასტიშვილი დიმიტრი, დავით სალთხუცესის ძე.
- 7 მრასტიშვილი ერასტი ვასილის ძე.
- 7 მნდრონიკაშვილი დავით მზეჭაბუკის ძე.
- 8 აბაშიძე დავით იოვანეს ძე.
- 9 აბაშიძე ნიკოლაოზ სვიმონის ძე.
- 10 ონანაშვილი ასლან, მდივანი კახთა.
- 11 ძმა მისი ონანაშვილი ნინია.
- 12 ბებურისშვილი გურგენისშვილი.
- 13 აგათოშვილი გორჯასპი.

რ 97

¹ ამ სიტყვის შემდეგ შენიშვნის ნიშანია, ხოლო ამავე ნიშნით კიდევზე რ 96 და რ 97 სწერია: და ჰყო ბოროტი ესე დიმიტრი ორბელიანმან, რომელ თუშნი სამნი მომავალნი ცხვრით თვისით ივრისა პირსა შეიპყრა იგინი შესწინითა მუხრანის ბატონის შვილის, სვიმონის შვილის ერეკლესითა², რომელიც ესე ერმი იყო ბოროტსა ზედა ბოროტი და წარმართთა ზედა უწარმართესი და აბირებდის დიმიტრის და რუსთა მარადის ტირანობასა და ბოროტსა ზედა³, რეცა ესენიცაო იყვნენ აღეჭსანდრესთანაო, და ესენი მოაშთო დიმიტრიმ მანავს და დასწვნა მერმე ცეცხლთა შინა, რომელთაცა არარაი აქუნდათ შეცოდებაჲ, და კდ სიღნაღს შინა მოაშთო ჯალია ფანიანური, კაცი მხნე და სახელოვანი, და სხვანიცა მრავალნი, რომელთა სახელები შეუძლებელ იყო აღწერად. და ემსგავსებოდა ჟამი იგი ჟამსა მას ძველთა მტარვალთასა ხოცისა და ოხრებისა გამოტბარალთა ხალხთასა, რომელსაცა დღე ესე დღესასწაული უჩნდათ ქართულთათავადთა და ზოგიერთა კახთაცა თანა მყოფთა დიმიტრი ყაფლანიშვილისათა.

² ამ სიტყვის შემდეგ გამოტ. ნიშანია, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: ერთისა ხლმისა გულისთვის, რომელიცა მოეწონა მას და არა მისცეს ხმალი თვისი თუშთა მათ. ³ სიტყვებიდან: „და აბირებდეს დიმიტრის...“ მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

- 14 აგათოშვილი სარიდან.
 15 ჩერქეზისშვილი ივანე ნიკოლოზის ძე, მანავის მოურავი.
 16 ჩერქეზისშვილი ბარძიმ.
 17 ჩერქეზისშვილი ნინია ალადაღისშვილი, კაკაბეთის მოურავი.
 18 ჩოლოყაშვილი იოსებ, თუშთ მოურავის შვილი დურამიშხანისა.
 19 ჩოლოყაშვილი ნიკოლოზ ჯარდანის ძე.
 20 ჩოლოყაშვილი დიმიტრი.
 21 იოსებ ჩოლოყაშვილი.
 22 ღავით¹ ჩოვაშვილი².
 23 ჭავჭავაძე დიმიტრი.
 24 სვიმონ.
 25 იოსებ, ბეჟან დიანბეგის შვილი.
 26 მაყაშვილი ომან.
 27 მაყაშვილი იოსებ.
 28 მაყაშვილი არსენი.
 29 ჯანდიერისშვილი როსოების ძე სვიმონ.
 30 ჯანდიერისშვილი გრიგოლ.
 31 ჯანდიერისშვილი ნინია.
 32 ჯანდიერიშვილი დიმიტრი. თავადნი კახეთისანი რიცხვით 33³.

აზნაურშვილები კახნი⁴

- 1 საყდრიონისა მგალობლიშვილი დიმიტრი.
- 2 სალთხუცესი პატა.
- 3 აბელაშვილი პაპუა.
- 4 მუშრიბიშვილი გოგია.
- 5 ქეგენისშვილი გლახა.
- 6 საგინაშვილი გლახა.
- 7 საგინაშვილი რევაზ.
- 8 ნათალიშვილი სვიმონ.
- 9 შოდალაშვილი იოსებ.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ჩოლოყაშვილი. ² ეს სიტყვა სწეროთ კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ უკანასკნელი წინადადება მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და ქართველნი.

ქართლიდამ

1 თავადი ამილახვირშვილი ედიშერ, რომლისაცა მამა ამ ედიშერისა ერასტი¹ მოკვდა მოსკოვს სამსახურსა შინა მეფის ძის იულონისასა წელს 1811.

2 თავადი ავალიშვილი სოლომან და პეტრე².

აზნაურნი საქართველომხანი

1 შატბერაშვილი ივანე, მოურავი კავთიხევისა. მოკვდა.

2 ძმა მისი მღვდელი ფილიპე.

4 სხვანი აზნაურშვილნი, რომლისა სახელნი არ ვიცოდით.

მღვდელნი ქიზიყისა და კახეთისა რიცხვით 20—ოცნი, r 98 ვარდა გლეხის კაცისა³, გაკრიჭეს და დაჰკარგეს. ამათში ერია გიორგი მღვდელი ჩახტაურიცა შილდელი და ზაქარია მღვდელი ვაჭირისა ქევხის დავითას შვილი. ხოლო დამშვიდეს კახეთი და მიხადეს ჯარიმა კომლზე სამი კოდი პური, რომელი იყო მას ჟამს რვას მინათულათ, და ერთი ბაჯაღლის ოქროდ და რომელნიმე ჯანდის თავნი გლეხნი მოაშთვეს და წკებლაში გაატარეს⁴, და განუჩინეს ესრეთ, რათა არა იყოს მართებლობად რუსეთისა. ად იყვნენ ყოველნივე მოურავნი თვის თვისად პირველყოფილნი მეფეთა დროსავე. გარნა გაჰყო კახეთი ორად: თელავის მაზრას განუწესა ალექსანდრე მაყაშვილი, ეშყაბაშ ყოფილი მეფისა გიორგისა, ხოლო ქიზიყსა ჰყო მოურავივე მათი თავადი ენდრონიკაშვილი იოსებ. და ესენი მართვიდნენ საქმეთა კახეთისათა, და მათ ხელქვევით იყვნენ სხვანი წვრილნი მოურავნიცა⁵, და რადცა იყვის სათხოვარი უპირველესი მართებელი მისწერდის მათ, და იგინი მოჰკრეფდენ და მიუტანდნენ მას, და დაშთნენ ამა მართებლობითა ჟამ რაოდენმე⁶.

§ 97

წელსა 1812 განდევნა ყეენმან ბაბახან ხანი ლანქარანი- v 98 სა მუსტაფა ციხით და დადგინა მხედრობანი თვისნი რეგუ-

¹ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² უკანასკნ. ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ უკანასკნ. 3 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ უკანასკნ. 9 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁵ სიტყვებიდან: „გარნა გაჰყო კახეთი...“ მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ უკანასკნ. 6 სიტყვა სწერია კიდევ.

ლისანი ციხესა ლანქარანისასა, რამეთუ ესე ლანქარანი აქენდათ დაპყრობილ დროსა სპარსეთის მემკვიდრეთა ხელმწიფეთათა სეფაბინთასა, რ¹ დაეპყრა დიდსა პეტრესა I იპერატორსა რუსეთისასა დროსა შაჰ თამაზისასა, და იყო მარადის ფლობასა ქვეშე რუსთასა. და ხანსა მუნებურსა აქენდა ჩამამავლობით ღიანარალ-მაიორობად და ჯამაგირად ხუთასი თუმანი მანეთიკა. ესე აუწყა ხანმან ლანქარანისამან უპირველესსა მართებელსა² საქართველოსასა³ რტიშევს. მაშინ მიუწერა რტიშევმან ღიანარალ-ლეიტენანტსა კიტლერევეცკის, რათა წარვიდეს და დაიპყრას ლანქარანი და აგოს კ⁴დ ხანივე მისი მუსტაფა. მსმენელი ამისი წარემართა კიტლერევეცკი პოლკითა თვისითა და მივიდა თალიშს, დაიპყრა თალიში და მოადგა ციხესა ლანქარანისასა, რომელიცა ციხე ესე გამაგრებულ იყო დიდათ ყიზილბაშთა მიერ, რამეთუ ციხე ესე ლანქარანი⁵ არს მაგარსა ადგილსა მდგარი, რ⁶ მოუდის ცალმხრივ ზღვა კასპისა, მჟორეს მხრით წყალი თვისი დიდი, ხოლო ორის მხრითა აქვს ტყიან-ბუჩქ-ქაცოვანნი. გამხილველმან ამისმან კიტლერევეცკიმ უყო ზედა დასხმა ციხესა მას იერიშითა⁷ და მიჰყუდა კიბენი. თუმცალა მოსწყდნენ რუსთა მხედრობანი და აფიცარნი მრავალნი, გარნა თვითცა კიტლერევეცკი მოიწყლა დიდად და აღილო ციხე იგი, მოსწყვიტნა სრულიად ყიზილბაშთა მხედრობანი და ციხის-თავნი მათნი

99 სარდლებითურთ მათით. მსმენელმან ამისმან იპერატორმან მიუბოძა ჯილდოდ ღიანარალ-ლეიტენანტსა კიტლერევეცკის⁸ ჯვარი წ⁹ისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა მეორე ხარისხისა ვარსკვლავითა, და ეგრეთვე ჩინებულთ მუნ მყოფთა მხედრობათა ყოველთავე ჯვარნი და¹⁰ ხარისხნი¹¹. ხოლო კ¹²დ დასვესვე მუსტაფა ხანი თალიშისა ლანქარანსვე და დასდევს ხარკიცა ვითარსცა აძლევდა პირველ.

ხოლო წელსა 1813, აპრილის 18, გარდაიცვალა უგანათლებულესი კნიაზი სმოლენცკისა, ღიანარალსიმუსი რუსეთისა, მხედართ-მძღვანი პირველი, კუტუზოვი ილარიონ მიხალიჩი, შესრული პრუსიისა მამულსა შინა, რომელსაცა მიეცა ესე

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რათა. ² ტექსტში: საქართველოსასასა.
³ ტექსტში: ლანქარ. ⁴ ტექსტში: იერიშითა. ⁵ ეს სიტყვა კიდევ სწერია გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ჩინნი. ⁷ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ზემოი ტიტულა სიმხნისათვის, ოდეს ფრანცუკნი განვიდნენ მოსკოვით, რომელიცა შეუდგა უკანა რუსთა მხედრობითა და ავნო დიდათ ფრანცუკთა. ხოლო გვამი მისი წარმოგზავნა იპერატორმან ალექსანდრემ, რომელიცა მოიღეს პეტერბურხს და დაფლეს ახალსა აღშენებულსა ყაზანის სობოროსა შინა. და ჰყვეს მოადგილედ მისსა კედ ლიანარალ-შეფი გარდაყენებული ბარკლი დე-ტოლი, რომელიცა შემდგომსა ჟამშია იქმნა ღრათი და ფერთამაშალიცა ღირსებისათვის სამსახურისა მისისა¹.

§ 98²

I

სახე გამოცხადება ცასა შინა, რომელიცა იხილვებოდა მოსკოვით დეკემბრის 5, წელს 1812, შემდგომად შუა დღისას სათსა მერვესა ვიდრე 9 სათის შესრულებადმდე, ღამეს გამოჩნდა³ მთოვარე ამ სახედ ცაში, მოწმენდილს ჰერში, შემდგომად მოსკოვის აღებიდამ გასულსა თვესა 3-მესა. ესე დაბეჭდილი არს რუსულათ და მოსწავება⁴ ამისი აღწერილ არს ორისავე და დაბეჭდილი და იქიდამ გადმოვხატე.

2⁵

ხოლო წელსა 1812, ნოემბერს 28, ღამესა მეცხრე სათსა გამოჩნდა მთოვარე ამა სახითა ზემორითა, და ვკვრეტლით ყოველნივე განკვირვებულნი მოსკოვით შემდგომად ფრანცუკთა აღებისა. ესეცა დაბეჭდილ არს რუსულათ.

§ 99

v 99

ხოლო წელსა 1813, ივნისის 1, დიდსა⁶ დღესასწაულსა სულის წმინდის მოსელისასა, მზემან 12 საათსა შუადღისასა 1) ორი მგერგვალი გრკალი შემოივლო გარს ცის-სარტყელის მგზავსად. 2) ხოლო კედ ევლო მგრგვლივ გრკალი ნათლისა

¹ უკანასკნელი აბზაცი მთლად მოთავსებულია r 99 გვერდის კიდებზე.
² ეს პარაგრაფი მოთავსებულია v 98 გვერდის კიდებზე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ მოთავსებულია წითელი მელნით შესრულებული ნახაზი 1. ⁴ ტექსტში: მსწვება.
⁵ ამის შემდეგ მოთავსებულია წითელი მელნით შესრულებული ნახაზი 2. ⁶ ეს სიტყვა კიდებზე სწერია.

თეთრი. 3) ხოლო კდ 4 კუთხივ აქენდა ბურჯის მგზავსნი-
 ორი წითელი და ორი თეთრი. ჰერი იყო განწმენდილი ფდ,
 r 100 და იხილვებოდა ესე ნიჟნა ნეოგოროდის ქალაქიდან და
 მცირედ მოსკოვიდამაცა, და იღვა მზე ესე 12¹ სათიდან
 ვიდრე მზის ჩასვლამდინა. ხოლო ოდეს დავიდა მზე, ესეცა
 დავიდა მის თანა, და² თუ რისა მომასწავებელ არს, თვით
 ღმერთმან უწყის.

§ 100

ხოლო წელსა 1813³ წარემართა იპერატორი ალექ-
 სანდრე საქსონიასა ზედა. მისრულმან აღილო ქალაქი საქ-
 სონისა დრეზდინი თვესა აპრილსა, 13, დღესა წნისა აღდგო-
 მისასა. მსმენელი იპერატორი⁴ ნაპოლეონ წარემართა თვი-
 სითა მხედრობითა, მივიდა დრეზდინს, ეკვეთა რუსთა და
 პრუსიელთა, სძლო და წარმოიყვანა უკანა ძლეულნი სამოცი
 მილი (ერთი მილი არს 7 ვერსი)⁵, აღილო⁶ დრეზდინი⁷
 ივლისის 5 და დაიპყრა თვით. უკუნ ქცეულნი რუსნი მოვიდ-
 v 100 ნენ და დაიბანაკეს ლეპციხს წოდებულსა ადგილსა. მაშინ
 იპერატორმან ალექსანდრემ სთხოვა შერიგებაი პემანითა
 40 დღითა, რომელსა ზედა დართო ნებაჲ⁸ იპერატორმან
 ნაპოლეონ. და მიმღებმან ამისმან იპერატორმან ალექსანდ-
 რემ აზრახა კეისარსა, რათა იგიცა მწე ეყოს და ბრძონ
 ფრანცუტთა ერთათ და მილოს მან ადგილი იგი თვისი, რაიჲ-
 ცა აქენდათ მიღებული ფრანცუტთა. მსმენელი ამის კეისარი
 ეთანხმავა რუსთა, მოსცა ძალი და ჯარი და მოვიდა თვითცა
 ლეიპციხს და ჰყვეს პირი მტკიცე. მაშინ ამისი მსმენელი
 ნაპოლეონ წარმოემართა მათ⁹ ზედა. ეკვეთნენ ესენი, იქმნა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სათისაც. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლი-
 ლია: ოდეს. ³ აქ დასმულია შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწე-
 რია: „ხოლო წელსა 1813 გამოჩნდა ვარსკვლავი ივლისის, 7 სათსა 11
 ღამესა კვირიაკესა აღმოსავლეთის მხარესა. ვარსკვლავი ესე იყო წითელი და
 დიდი მსვავსი სისხლისა, რომელიცა ვიხილე თვალითა ჩემითა, და ჩემთანა
 მყოფთაცა იხილეს მოსკოვს და სხვათაც მრავალთა იხილეს“. ⁴ ამ სიტყვის
 შემდეგ წაშლილია: ალექსან. ⁵ სიტყვებიდან: „ეკვეთა რუსთა და პრუსიელთა...“
 სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: კათა. ⁷ ეს
 სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული წაშლილი სიტყვის ნაცვლად. ⁸ ეს სიტყვა ზემო-
 დანაა ჩამატებული. ⁹ ტექსტში: მამათ.

ბრძოლა ძლიერი რუსთა, ავსტრელთა და პრუსიელთაგან ძლიერად ერთად შერთებულთა, თვესა ოკტობერს 19. და იქმნა ბრძოლა და სისხლთა დინება ესრეთ, რომელ არ- r 101. ოდეს თქმულა, და განგრძელდა ბრძოლა იგი სამსა დღესა და ღამესა¹. მაშინ იძლივა იპერატორი ფრანცუცთა ნაპოლეონ და წარვიდა ძლეული ფრანციასა შინა. ხოლო ამათ მისრულთა კდ დაიპყრეს დრეზდინივე და აღიხვნეს სხვანიცა ციხენი მათნი. წარემართნენ და დაიბანაკეს მდინარესა ზედა რეინისასა, რომელიცა არს სამძღვარი ფრანცისა და ევროპისა ძველი.

§ 101

წელსა 1813, დეკემბრის 18. ხოლო წელსა ამას შერიგდა ყენი სპარსეთისა ბაბახან იპერატორსა ალექსანდრეს პავლეს ძეს და განაწესეს სამძღვარი² საქართველოისა ესრეთ: დარჩა რუსეთსა ყიზილბაშთ სახანონი მამულნი³: 1 შარაბალისა არეზადმდე, 2 ბანჯისა, 3 შაქისა, სრულიად შირვანისა, 4 ღარუბანდისა, 5 ბაქუსი, 6 შუბისა, თალიშისა v 101 და 7 სრულიად დაღისტნისა. გარდა ამისა სრულიად 8 საქართველოისა ვიდრე შორაგლადმდე, 9 იმერეთი, 10 მეგრელია, 11 აფხაზეთი, 12 გურია. ესენი დაშთნენ ფლობასა ქვეშე რუსთასა, ხოლო ყენსა დაშთა ერევანი და ქვემო სპარსეთი ხურდა-ფირინის გაღმა, რომლისა გამო იქმნა მშვიდობა სპარსთა და რუსთა შორის. გარნა ვაჭარნი დაშთნენ თავისუფალ ვაჭრობათა ორსავე მხარესა⁴.

§ 102

წელსა 1814, იანვრის 1, იდღესასწაულა იპერატორმან ალექსანდრე დღესასწაულობა ახალწლისა მდინარესა ზედა რეინისასა და ანიჭნა მხედართ-მძღვანთა თვისთა ღირსებისამებრ თვისისა სახელონი და კავალერიანი. ხოლო დღესასწაულსა | წიწსსა განცხადებისასა, 6 იანვარსა, აკურთხებინა r 102 მდინარე იგი რეინისა, რომელ არაოდეს არა შესულიყვნენ მუნ რუსთა მხედრობაიდ, რომელიცა დასდვა დღე იგი მოსახ-

¹ უკანასკ. 8 სიტყვა სწერია კიდევ. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქართლისა საქ. ³ ტექსტში: მამლნი. ⁴ სიტყვებიდან: „გარნა ვაჭარნი დაშთნენ...“ სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

- სენებელად რუსეთსა შინა. მისრულმან ნაპოლეონ შეიკრიბნა კ'დ დანაშთნი მხედრობანი და დადგა მახლობელ პარიჟისა და სთხოვა სენატსა თვისსა, რათა მოსცენ კ'დ ახალი მხედრობად და აღუთქვა ფიცით ძლევად მტერთა თვისთა. თუმცა ლა სწადდა სენატსა მიცემა ჯარისა, გარნა ვინათგან უშინაგანესი მისი მინისტრი¹ ტალერან იყო კაცი ვერაგი, ამან არლარა ინება ჯარის მიცემა ნაპოლეონისად, რომელს
- 102 ერჩიდენ ფ'დ ფრანციელნი სიტყვასა | მისსა. ამის გამო არლარა მისცა სენატმან ფრანცისამან შემწეობაი იპერატორსა თვისსა. ამისმა მსმენელთა იპერატორთა რუსეთისა და ავსტრისამან და ეგრეთვე პრუსის კოროლმან და სხვათაცა წვრილთა კოროლთა და თავისუფალთა მთავართა და თავადთა ამა წვრილთაცა დაუტევეს ნაპოლეონ იპერატორი და შერთდენ ესენიცა რუსთა და ავსტრიელთა, განვლეს მდინარე რეინისა და შევიდნენ მამულსა ფრანცუტთასა. ამათი მხილველნი ყოველნივე ფრანცუცნი, მოსახლენი სოფელთა და ქალაქთა მცხოვრებნი, მოეგებებოდეს წინა სიხარულითა და აძლევდენ სურსათთა და საჭიროებათა მხედრობისათვის. დაახლოებულთა ამათ პარიჟსა ზედა, თუმცა ლა ნაპოლეონ-
- 103 მან | შეკრა გზანი პარიჟისა მისასვლელნი, გარნა ცუდ იქმნა შრომაი მისი. მისრულთა ამათ ეკვეთა. იქმნა ბრძოლა ძლიერი მარტის 14, მოსწყდა ორსავე მხარესა მრავალნი, გარნა იძლია კ'დ ნაპოლეონ და წარვიდა სხვასა მხარესა. და არლარ შევიდა პარიჟსა შინა, რომელ² ფრანცისა სენატმან მოსცა პირობით ქალაქი პარიჟისა, რათა არა იავარ იქმნეს, არც დაიწვას იგი, და მხედრობამან რუსთა და ავტრისამან და სხვათა იყიდონ თეთრითა სასდოი. მსმენელი ამისი³ ნაპოლეონ მივიდა ქალაქსა ერთს ფრანცისასა, რომელიცა შორავს პარიჟსა 60 მილითა, და დადგა მუნ დანაშთითა მხედრობითა თვისითა⁴.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ზის გამოტ. ნიშანი, ხალხი კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „ესე ტალერან იყო მწირველი პატრი მონასტრისა. ესე გამოიყვანა ნაპოლეონმან და მიანდო ყოველივე საქმე ფრანცისა და სენატისა, რ' იყო ფ'დ მეცნიერ და გამოცდილი წერილსა შინა“. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პარ. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ხოლო წელსა 1814 იძულებულმან რუსთაგან ყეენმან v 102 ბაბახან ყაჯარმან განიზრახა რუსთა თანა შეერთება და დამშვიდება, ვინათაგან ვერლარა უძლო ბრძოლითა პირისპირობაი რუსთ, რომელიცა იძლია მრავალგზის რუსთაგან ზემოწერილთა რიცხვთა შინა¹. და ამ მიზეზისათვის. შერიგდნენ რუსნი და ყიზილბაშნი, რომელიცა ყეენმან ბაბახან წარგზავნა კარსა ზედა როსისასა მინისტრი თვისი მირზა აბულ აჰსან ხანი, შირაზელი, ნაიბი ვეზირისა მისისა. ხოლო ესე მისრული მოსკოვს მიღეს დიდებითა დიდითა და პატივ სცეს ფრიად, რომელიცა იღვა მოსკოვს თვე 4. ხოლო წელსა 1815, მარტის 27, მივიდა ესე მირზა აბულ ასან ხან პეტერბურხსა შინა და იყო დღე რაოდენიმე გარე ქალაქისა მდგომი, რამეთუ იპერატორი ალექსანდრე ჯერეთ არღარ მოსრულ იყო ევროპიით, და ამ მიზეზითა მინისტრთა რუსეთისათა არა ინებეს შეყვანება ელჩისა მის სკთ პეტერბურხსა შინა, რომელმანცა მოართვა ხელმწიფესა ფეშქაშნი ყეენისაგან წარმოგზავნილნი: სპილონი ორნი, ცხენნი კეთილნი 34 და არმაღანნი მარგალიტთა და თვალთა უფასოთა და ძვირფასნი შალნი².

§ 103³

შესვლისათვის პარიჟსა შინა რუსთაგან და ავსტრიელთაგან⁴

ხოლო წელსა 1814, მარტის 19, დიდ-მარხვის მეექვსე კვირის ხუთშაბათს | დღესა შევიდნენ პარიჟსა შინა იპერა- v 103 ტორი როსისა ალექსანდრე, და იპერატორი ავსტრისა ფრანც, და პრუსის კოროლი ვილგეიმ, და სხვანი წვრილნი მეფენი და მთავარნი ევროპისანი დიდისა დღესასწაულობითა, და მოეგებნენ შინა ყოველნივე წარჩინებულნი და უმაღლესნი გვამნი ფრანცისანი და დასადგურეს რუსთა იპერატორი სახლსა შინა ტალერან მინისტრისასა. მაშინ მიუწერეს ამათ თანახმობითა ფრანცის სენატისათა ნაპოლეონს, რათა აღიხადოს ტიტულა იპერატორებისა, რომელსაცა ახადეს და გა-

¹ უკანასკნელი ოთხი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² მთელი ეს აბზაკი მოთავსებულია v 102 გვერდის კიდებზე. ხოლო შემდეგი §-ის სათაური და სტრიქონ-ნახევარი ისევ r 103-საა განგრძობილი. ³ მოთავსებულია კიდებზე. ⁴ ეს სათაური წითლით (გარდა დასაწყისი ასო—შინისა) სწვრივია კიდებზე.

104 ნუწესეს საცხოვრებლად კუნძული ერთი ზღვასა შინა, სახელ-
დებული ელბად, რომელსა შინა მცხოვრებნი არიან ხალხნი
ცამეტი ათასი სული, და განუწესეს წელიწადში ექვსი მი-
ლიონი თეთრი ფრანკის შემოსავლიდამა. მსმენელმა ნაპო-
ლეონმან დაუტევა იპერატორება და წარვიდა ელბას ოსტ-
როვსა შინა. ხოლო ძმანი მისნი, რომელნიცა იყვნენ სხვათა
და სხვათა ადგილთა კოროლებად, მათცა დაატევებინეს, და
წარვიდნენ იგინიცა რომელნიმე ამერიკასა შინა და რომელ-
ნიმე სხვათა და სხვათა საკოროლოთა. მსმენელთა ამისთა
რუსთა იდღესასწაულეს პეტერბურხსა შინა დღესასწაულობი-
თა დიდითა შესვლა პარიჟსა შინა მხედრობისა თვისისა¹.

ესე წერილი აღმოვსწერე პეტერბურხის გაზეთიდან
წელს 1816 იანვრის 11 (ნუმერი არის გაზეთის 3)².

ჩუზნება

რომელმანმე მღუდელმან მათმან ლათინთამან, რომელსა
კაპუტინად უხმობენ (ანუ ბერმან მათმან) თქუ სიტყუა ეს
და აღწერა ჩვენებით ნახული ესე.

უწინარეს რეველუციისა (ანუ ჯანლისა) ფრანციასა შინა,
სამისა წლისა უწინარეს ჟამისა სიკუდილისა თვისისა მისცა
ძმასა თვისსა წიგნი დაბეკდილი და სთხოვა, რათა არა
განსხნას უწინარეს განსვლისა სამისა წლისა, რომელსაცა
შინა ეწერა ესრეთ: ფრანციასა ზედა მოიწვევის განსაცვიფრო
რისხვა ღვთისა და მუნითგან განვრცელდება ყოვლისა ევრო-
პისა ზედა. გამოვალს კაცი ერთი, რომლისა საცხოვრებელი
იქმნების საშუალ ზღუასა შინა (ესე იგი კოროსიკანსა შინა) და
რომელიცა განაკვირვებს მთელსა ევროპასა დაპყრობითა თვი-
სითა. მას ექმნების ფრიადი სასტიკი ბრძოლად სახელმწიფოთა
შინა საფრანგეთისათა და აწარმოებს მათ შინა მრავალთა მო-
ოხრებათა და შემდგომად ძლევა-შემოსისა თვისისა განავრცე-
ლებს ჩრდილოეთისა კერძო, სადაცა შთაითხევის იგი უფსკრულ-
სა შინა დამდაბლებისასა. ხოლო მერვესა წელსა ამა უსამართ-
ლოისა ბრძოლისასა (ესე იგი 181³) აღდგების იგი პირისპირ საფ-

¹ სიტყვებიდან: „მსმენელთა ამისთა რუსთა...“ სწერია კიდევ გამოტ.
ნიშნით. პარაგრაფი 103-ის გასწვრივ v 103 გვერდის კიდევ სწერია შემდეგი
ვრცელი ტექსტი: ჩუზნება. ² ამის შემდეგ წაშლილია წითურად დაწერილი:
თხრობა ჩუზნებისა იპერატორის ნაპოლეონისად. ³ თარიღის უკანასკნელი ციფ-
რი არ ჩანს.

რანგეთისა სამეფოისა (ისპანისა). ხოლო უკანასკნელ დაემხო-
ბის იგი არა თუ მახვილითა გინა ცეცხლითა, არამედ რომ-
ლითამე განსაცვიფროითა სასჯელითა, მოვლინებულთა ზე-
ციით გამო.

§ 104

წელსა 1814 აღადგინა კ'დ ღმერთმან დაცემული და
დამდაბლებული ძველი მემკვიდრენივე ფრანცისანი ბრბონნი-
ვე. მაშინ მიუწერეს იპერატორთა რუსეთისა და ავსტრისამან,
თანახმობითა კოროლთათა, მყოფსა ანგლიასა შინა ბრბონსა
ლუდოვიკს 17, რათა მოვიდეს პარიზსა შინა და იქმნეს კო-
როლი ფრანციისა, | რ' მიერ დლითგან იყოფოდა იგი v 104
ლტოლვილი ანგლიასა შინა ლონდონს და სცხოვრობდა მუნ.
ოდეს¹ ფრანცუტთა აღადგინეს ანბოხი და მოკლეს კოროლი
თვისი ლუდოვიკ 16, მაშინ ძმა მისი ესე ლუდოვიკ 17
ლტოლვილი სცხოვრებდა მუნ². მსმენელი ამისი ლუდოვიკ
წარმოემართა ანგლით და მოვიდა პარიკს. მაშინ ჩინებულნი
ფრანცისანი მიეგებნენ წინა ყოველნივე სენატითურთ, და
დასვეს კოროლადვე, და შეფიცეს ერთგულებასა ზედა და
ვევდრნენ, რათა არღარა მოიხსენოს სისხლი ძმისა თვისისა,
რომელიცა აღუთქვა ფიცით ლუდოვიკმაცა და შეუნდო ყო-
ველივე შეცოდებაი მათი³. ამან ლუდოვიკ ჰყო ზავი და
პირი მტკიცე ყოველთავე მეზობელთა შორის მშვიდობისა
და ეგრეთვე რუსთა თანაცა სიმტკიცე მშვიდობისა საუ-
კუნ|ოდ. გარნა იპერატორთა ჩამოართვეს ხალხნი ახლად r 105
შეძინებულნი ნაპოლეონისაგან რიცხვით ოცდა ექვს მილიო-
ნი სული და დაადგინეს კ'დვე ძველსა სამზღვარსა ზედა,
რათა არა გარდახდენ ფრანციელნი საზღვართა თვისთა და
ეპყრათ ვ'ა აქენდათ პირველ კოროლთა თვისთასა. ხოლო
ლუდოვიკს უწოდეს კოროლი ფრანცისა. და არღარა იწოდე-
ბიან იპერატორად, რ' ნაპოლეონმან მიღო მხოლოდ ტი-
ტული იპერატორებისა მხნეობითა თვისითა⁴. და დაშთნენ
მუნ ყამით მშვიდობით.

¹ ტექსტში: ოდე. ² ტექსტში: სცხოვრებდ მუნ. ³ ამ სიტყვის ნაცვლად
ჯერ დაუწერიათ: „მისი“, რომელიც შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან ჩაუმატებიათ:
„მათი“. ⁴ უკანასკნ. ორი სიტყვა სწერია კიდევზე.

§ 105

წელსა 1814¹, ივნისის 14, მოვიდა იპერატორი ალექსანდრე პეტერბურხს გამარჯვებული, გარნა არა დიდებით შემოვიდა ქალაქსა შინა², რომელ მოქალაქეთა განაშვენეს ფ'დ ქალაქი იგი პეტერბურხისა³ შემოსვლისა მისისათვის და განუმზადეს კარნიცა შემოსასვლელნი ძლევისანი⁴. და სე-

v 105 ნატმაც | თვისმან თანხმობითა უწმინდესის სინოდისათა შეუმზადეს ტიტულაიცა ძლევისათვის და მიაართვეს⁵, რომელსაცა უწოდეს „კურთხეული ღვთისა ალექსანდრე“. ამათი არცა ერთისა მნებებელი ეთანხმავა მათ, არამედ ესრეთ იტყოდა: „ჯერ არს მადლობა ღვთისა შეწირვა და არა ჩემდა ამისთვის, რომელ ღმერთმან მოანიჭა რუსთა ძლევა ესე მტერთათვისთა ზედა და არა მე“, რამეთუ არა დიდათ უყვარდა პატივი თავისა თვისისა სიმდაბლისა გამო, რომელი იყო მდაბალ ფ'დ. ხოლო წელსა ამასვე, ივლისის 22, დღესა წ'ისა მარიამ მაგდანელისასა, რომლისა დღესასწაულს ამას არს ხსენება სახელისა მარიამ იპერატრიცასი, დედისა მისისა იდღესასწაულა დღე იგი იპერატორმან ფ'დ დღესასწაულობითა დიდითა პეტერლოფისა სასახლესა შინა და ანიჭნა

r 106 მრავალთა გვამთა ჩინებულთა კვალერიანი და სახელონი. | და იყო დღესასწაული იგი სამსა დღესა და განაშვენეს ბალი იგი დიდი ცეცხლისა ჩირაღდნითა, სადაცა ენთებოდა სტაქანი აღთებული (ერთი მილიონი და სამოცი ათასი). ხოლო შადრევანნი იყვნენ წყლის-მცემელნი სამასნი. და იყო სიხარული დიდ და განცხრომა.

§ 106

წელსა 1814, აგვისტოს 1, ღამესა შაბათისასა, რომელიცა განთენდებოდა კვირა, ცისკრისა ჟამსა აღმოვიდა ვარსკვლავი ერთი ცეცხლის მსგავსი ხილვითა. ხილვა მისი იყო ეს-

¹ ამის შემდეგ წაშლილია: თიბ. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია; „რმ“ და ზის გამოტ. ნიშანი, რომლის შემდეგ: „განაშვენეს ქალაქი“. ჩვენ ეს სიტყვები გამოვტოვეთ, ვინაიდან იგივე აზრი უფრო სრულად გატარებულია იმ წინადადებაში, რომელიც გამოტ. ნიშნით მოთავსებულია კიდევ. ³ უკანასკნ. 7 სიტყვა სწორია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ამისი. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: უნა.

რეთ: 1 იწვიმა ცეცხლი წვიმის მზგავსად. 2 შეიცვალა¹ გრძელ ტახტსავით მსგავსი კანაფისა. 3 შეიცვალა სტოლის სახედ. 4 შეიცვალა სკამივით და კ'დ იწვიმა ცეცხლისავით. 5 მთოვარის სახედ შეიცვალა. 6 შემდგომად ამისა განიფანტა ესე ხილვაჲ და იქმნა | კ'დ ვარსკვლავადვე, იქმნა ე'ა იყო v 106 პირველ. ხოლო ამისა შემდგომად ამავე ლამესა აღმოვიდნენ ორნი ვარსკვლავნი, ერთი აღმოსავლეთით და მეორე დასავლეთით. ცეცხლის მსგავსნი, რომელთაცა აქვნდათ კუდნი გრძელნი მსგავსი კომეტისა და დახლოებულთა ურთიერთისადმი მიაბჯინეს თავი ერთმანეთსა და იდგნენ ესენი ჟამ რაოდენმე. ხოლო ამათგან იხილვებოდა ცვლილებაჲ სხვათა და სხვათა ფერთა და სახედ. მოუთხრობენ ბრძენნი ამისთვის, ვითარმედ არა ოდეს ჟამს არ გამოჩენილიყოს ამგვარი ვარსკვლავი და არცა წერილთა შინა ეხილვოთ. ხოლო გამოჩენა ესე იქმნა ქალაქსა შინა პეტერბურხს. ესე ყოველივე ქეშმარიტი არის. ნაცილი ნურვის გგონიათ.

§ 107

წელსა 1814, აგვისტოს 25, | ლამესა სამშაბათს, სათსა r 107. 10 დაბნელდა დიდათ მთოვარე შავად და გარს გრკალი ველო სისხლის ფერი, წითელი, პეტერბურხსა შინა.

§ 108

წელსა 1814, ოკტობრის 12, ლამესა ორშაბათსა აღმოსავლეთის მხარესა გამოჩნდნენ სვეტნი მრავალნი ნათლისანი და, აღიწეოდა სიმაღლე მათი ზეცადმდე. ხოლო იყვნენ სვეტნი ესე მრავალნი და იხილვებოდა მათგან მრავალი სახეთა ცვლილებაჲ და მრავალრიგ ნაკვეთებად, რომელიცა შეუძლებელ იყო თვითეულისა აღწერად, და იდგა იგი ვიდრე 10 საათადმდე, რომელიცა იხილა მთელმან საზოგადოებამ პეტერბურხისამან.

§ 109

ხოლო წელსა 1814, ნოემბრის 2, ლამესა ორშაბათსა გამოჩნდა ნათელი ალექსანდრე ნევეცკის მონასტერში წის v 107

¹ ტექსტში: შეცვალა.

იოვანე ოქროპირის ეკლესისა გუნბათსა შიგნით და იდგა შვიდსა ლამესა პეტერბურხს. და მრავალთა მუნ მოწესეთა და ერთა იხილეს იგი.

§ 110

წელსა 1814, ნოემბრის 12, ლამესა 4 სათსა შუალამი-დამ აღმოვიდა თეთრათ ნათელი ერთი აღმოსავლიდამ და განანათლა სრულიად ცაჲ და აქენდა ხმაჲ ვა ზარბაზნისა. ლამე იგი იყო ფრდ ბნელი დანისლოვანი, რო ეგრე განათლდა ცაჲ ვა მზემან განანათლოს, რომელიცა ვიხილე მე თვალითა ჩემითა, და სხვათაცა მრავალთა იხილეს და განკვირდნენ ესოდენ ცვლილებასა პლანეტათასა. ესენი, რაც აღვწერე, ჭეშმარიტი არის. საცილი ნურავის გეგონებათ.

r 108

§ 111¹

წელსა 1814, ოკტობრის 27², ლამეს ოთხშაბათს, რომელი განთენდებოდა 28, სათსა 12 გარდაიცვალა მეფის ირაკლის ძე ვახტანგ სკთ პეტერბურხსა, და დაფლეს ნემცკის მონასტერშია, ხარების ეკლესის კარიბჭეში.

§ 112

ხოლო წელსა 1814, აგვისტოს 30, იპერატორმან ალექსანდრემ კდ მიულო მამული ქსნის ერისთვისშვილებს ლიახე-გვერდის-ძირითურთ და ჰყო კდ სახემწიფოდვე, ვა იყო პირველ ჟამსა შინა დროთა მეფისა ირაკლისათა და მეფისა გიორგისათა სახასოდ, რამეთუ მამული ესე მიეცა თავადსა³ ციციშვილს პავლეს, რომელიცა იყო ღიანარაღ-ან-შეფი და მთავარმართებელი რუსთა საქართველოს შინა⁴, მონათესაობისა გამო მათისა, რომელთაცა შესრულთა ძეთა ქსნის ერისთვისათა აღადგინეს ანბოხი და ოხრებაჲ ხალხისა და ყიდვა ტყვეთა და ტირანობაჲ ესევეთარნი, რ ცოც-
v 108 ხალთა კაცთა მარხვიდიან! მიწათა შინა, და ვისაცა აქენდა გლებთა მცირე რაჲმე მორეწილი საზრდოთ, რომელიცა ნაკლულევან არს ადგილი იგი მოსავლითა მთის სივიწროს

¹ სწერია კიდევ. ² ამის შემდეგ წაშლილია: დღესა. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევ. ⁴ სიტყვებიდან: „რომელიცა იყო ღიანარაღ-ან-შეფი“ სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

გამო, მიუღებდიან, და რაცა აქენდათ სახლთა შინა, მასცა იავარსა უყოფდენ. გამრავლდა ვალალებისა ხმაჲ და აღიწივა ვიდრე ზეცადმდე საბრალოთა ხალხთა, რომლისა მსმენელი ამისი იპერატორი იქმნა ფ'დ წყინებულ და მიუღო ადგილი იგი სრულებით და ჰყო სახემწიფოდ და განუწესა მოხელენი მათნივე აზნაურნი, ვითარცა იყო პირველ დროსვე მეფეთასა, და მართებლობაცა მათივე დაუღო მზგავსადვე პირველისა. ხოლო წელსა მას დადგინა იპერატორმან არჯევან ფიცხელაურის ძე არქიერი დოსითეოს კავკასისა და შიგნით კახეთისა არხიეპისკოპოზად და წარავლინა ქართლს სასულიეროს მართებლად.

§ 113

r 109

ხოლო წელსა 1815, თებერვლის 14, საღამოს სათსა 9 იპერატორი ნაპოლეონ ფრანციელთა¹, მყოფი პატიმარი კუნძულსა ტელბისასა, წარიყვანეს კ'დ ფრანციელთა თვისადვე ჯელმწიფედ, რომელსაცა ჰყვა თანა წვრილნი გემნი 4 სამხედროდსა, რომელ თითოსა გემსა შინა ისხდა ათასი და ანუ ათას ხუთასი კაცი მეომარი. ამათ რიცხვში იყო ორი გემი სავესე პოლშისა მხედრობითა, რომელნიცა ფ'დ ერთგულებდენ მას. წარმომართებულმან და მოსრულმან დაიპყრა ქალაქი ტულონისა, რომელიცა სდგას ზღვისა პირსა, სადაც არს ნავთსაყუდელი მთელისა ფრანციისა. და მიერითგან წარმომართებულმან დაიპყრა კ'დ რაოდენიმე კუნძული ფრანციისანი. ხოლო წელსა 1815, თებერვლის 15, კ'დ გამოჩნდა ფრანცისა კერძო ვარსკვლავი კომეტა. ხოლო თვესა ამასვე წარმომართებულმან ნაპოლეონმან აღიღო ქალაქი ლიონისა v 109 იერიშითა, რომელ ესე ქალაქი ლიონი არს ფ'დ ვრცელი და ხალხთა სიმრავლე, რომელიცა ეთანასწორების პარიზსა და ეწოდების ქალაქსაცა ამას სატახტოი.

§ 114

ხოლო წელსა 1815, მარტის 9, ღამესა გამოჩნდა კუდიანი ვარსკვლავი² ბნელი. ესე იხილვებოდა ბნელად და პატარად და აქენდა კუდი წვრილი და გრძელი. ხოლო სახე

¹ ეს სიტყვა სწვრია კიდევ. ² ამ სიტყვის შემდეგ ზის წითლით შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით ხატია ამ ვარსკვლავის გამოსახულება.

ვარსკვლავისა იყო ხილვითა ვითარცა ცეცხლი ბნელი ანუ სისხლი. ესე ჩემის თვალით ვიხილე, და რუსთაცა დაწერეს გაზეთსა შინა, რომელიცა ეწერა ზომაცა მისი ღრადუსითა. და იდგა 2 თვე სკთ პეტერბურხსა შინა.

§ 115

ხოლო წელსა 1815, მარტის 12, კ'დ იპერატორმან ნაპოლეონმან დაიპყრა პარიჟის ქალაქი და კოროლი მუნებური ბრბონი ლუდოვიკ¹ ახლად მოსული ანგლით განდევნა, რომელიცა წარვიდა ღალანდიაშია. და უმეტეს პირველისა განძლიერდა ნაპოლეონ.

r 110 ხოლო წელსა 1815, მაისის 3, ღამესა ორშაბათს საათსა 10 დასაველეთისა მხრიდამა წარმოვიდა ფრენით ვარსკვლავი ერთი², რომელსა აქვნდა თავი ვითარცა გველისა, ხოლო ბოლო მისი იყო გრძელი და მსგავსი ცეცხლისა, რომელიცა აფრქვევდა ცეცხლსა. ესე ვარსკვლავი წარმოსრული მოვიდა პეტერბურხს და შთავიდა პეტერბურხისა ციხესა შიგან, სადაცა არს რუსთ იპერატორთა სასაფლაო, და მუნ უჩინო იქმნა. ესე ნაცილი ნურვის გეგონებათ. ესე ჭეშმარიტი არის, და ვიხილეთ თვალითა ჩვენითა და საზოგადობამაცა ს'დ პეტერბურხისამან.

ხოლო წელსა ამასვე 1815, მაისის 15, პეტერბურლსა შინა იწვიმა ციდაძა წვიმისა მსგავსად გოგირდი, რომელი არაოდეს თქმულა და არცვის უნახავს ესევეითარი საკვირველი, რომლისა ზედაცა დიდათ განცვიფრდენ ხალხნი მუნ მცხოვრებელნი და ეგრეთვე უცხო ხალხნიცა.

v 110 ხოლო წელსა 1815, თებერვლის³, მოკუდა იმერთა მეფე სოლომან არჩილის ძე, რომელსა ამასაცა ეწოდა დავით, ხოლო სიმხნისა მისისათვის უწოდა პაპამან მისმან ერეკლემ ზედშესრული ესე სახელი ბიძისა თვისისა სოლომან. ხოლო ესეცა დევნული რუსთა მიერ მოკუდა მწირობასა შინა ქალაქსა ტრაპიზონისასა მომსვრელისა სენითა⁴.

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² გასწვრივ კიდევხე ხატია ეს ვარსკვლავი წარწერით: სახე ვარსკვლავისა მის. ³ თვის რიცხვი არ ჩანს. ⁴ ამ აბზაცის გასწვრივ კიდევხე სწერია: მეფე სოლომან არჩილის ძე გამეფდა იმერეთს წელსა 1790, ივლისის 1, და იმეფა წელი 21 იმერეთს, ხოლო შემდგომად ამ წლისა გარდაიგღო მეფობიდან.

ხოლო წელსა 1815, აგვისტოს 11, ღამეს გამოჩნდა აღ-
შოსავლეთისა მხარესა ვარსკვლავი ერთი დიდი მსგავსი ცეცხ-
ლის ფერი წითელი, რომელიცა მეტისა სიწითლითა ბნელად-
ცა იხილვებოდა ს. პეტერბურხსა შინა.

ხოლო წელსა 1815, აგვისტოს 15, ღამესა კვირიაკესა,
სათსა 10 პეტერბურხსა შინა სმოლნის მონასტერის ეკლესის
გუბათზედ ჩამოვიდა ნათელი მგვრგულად ეა ბურთი და
იხილვებოდა დიდად, რომელიცა ხან გაიშალის და ხან r 111
დამგრგვალდის. ესე ნათელი იდგა მას ადგილსა ვიდრე ორ
საათამდე. ესე მრავალთა ხალხთა იხილეს და ჭეშმარიტი
არს. ხოლო ამისა შემდგომად კდ ამალღდა ზეცადვე ნათელი
იგი. ეს მონასტერი არის სკოლად გაკეთებული, სადაცა დი-
დებულთა ქალნი სწავლობენ ყოველსავე წერილსა, რომელი-
ცა არის თვით იპერატრიცასი საკუთარი სასწავლებელი.

ხოლო წელსა ამასვე 1815, აგვისტოს რიცხვსა 4, იქჴნა
ესეცა საკვირველი, რდ არაოდეს სმენილ არს რლ ეწვიმნოს
ცასა წვიმა ქვისა. გარნა წელსა ამას როსიასა შინა, თვერის
ლუბერნიასა შინა, იწვიმა წვიმა ქვისა სიდიდით ვიდრე ერთს
ფუნთამდისინ, და ვინცა ვინ იპოვნენ ხალხნი გარე მას ჟამსა
მოისრნეს და მრავალი პირუტყვიცა მოსწყდა. ესე ჭეშმარიტი
არის, ნაცილი ნურვის ვგონიათ.

წელსა 1815. დეკემბრის 20¹, მილო² სპარსეთით მოსრუ- v 111
ლი ელჩად წარმოვლენილი ყაჯრის³ ყენის ბაბახანის მიერ,
რომელსა ფათალი შად უხმობენ, აბულ აჰსან ხან ზანდი
შირაზელი, რომელიცა იყო ბეგლარ-ბეგი შირაზისა. ხოლო
ამას აქუნდა ნიშნად თვისი სახელმწიფოსაგან კავალერია
ახლად შემოღებული სპარსეთისა, რომელსა უხმობენ ორდენ
სონცად. თავსა ზედა ჯილაჲ და ჩინი აქუნდა ღიანარალ-შე-
ფობისა. ხოლო ესე მოსრული დაშთა პეტერბურხსა შინა
ჟამ რაოდენმე, ვინათგან იპერატორსა ალექსანდრეს კდ
აქუნდა ბრძოლა ფრანციელთა მიმართ მიზეზისა ამის-
თვის, რ ფრანცუტთა უარჴყევს აღთქმა თვისი, გამოიყვანეს
ნაპალეონ ტუსარი ელბით და ჴყევს კდ იპერატორადვე
თვისად და განდევნეს კოროლი თვისი ბრბონი ლუდოვიკ
17. მისრულმან იპერატორმან როსისამან აზრახა კეისარსაცა

¹ ეს რიცხვი გარკვეულად არ არის დაწერილი. ² ამის შემდეგ წაშლილი ა
მე. ³ ეს სიტყვა ხემოდანაა ჩამატებული.

r 112 და | პრუსის კოროლსა და სხვათა ევროპისა ერთპირთა და ანგლელთაცა. მისრულნი შეერთდენ ესენი ერთხმად, ბრძოლა უყვეს ფრანცუცთა. იძლივა ნაპოლეონ და ძლეული მივიდა მხედრობასა თანა ანგლელთასა, და მათ წარიყვანეს ლონდონსა¹ შინა. ხოლო კ'დ მოიყვანეს ლუდოვიკ 17 და ჰყვეს კოროლად ფრანციელთა ზედა. და დაუდგინეს მცველნი ხელმწიფეთა რაოდენიმე მხედრობანი თვისნი და უკუნ იქცნენ თვის თვისად.

მოსრულმან იპერატორმან როსისამან მიაგება წინა ელჩისა სპარსეთისასა დიანარალ-ლეიტენანტი თავადი საქართველოსი სოლდაშვილი სვიმონ იორამის ძე, და სახელმწიფონი კარეტანი², და აღკაზმულნი ცხენნი და დარუდგინა პატივისათვის მხედრობანი ღვარდიისანი კარითგან პეტერლოფისა ვიდრე კარადმდე ელჩისა, სადაცა³ იდგა თვთ ელჩი და შემოიყვანეს ამა დიდებით პეტერბურხსა შინა⁴. ხოლო კ'დ თვისა აზასვე 23 მიწვეულ იქმნა ელჩი იგი სასახლესა v 112 შინა | სახელმწიფოსა⁵, რომელიცა მიყვანილ იქმნა უმეტეს პატივითა. ხოლო ელჩმან მან სპარსეთისამან მიაართვნა იპერატორსა წარმოტანებული ყენისაგან არმადანი ძღუნად: სპილო 2, ერთი მამალი და მეორე დედალი, რომელთაცა ედგათ ბალდახინნი საუცხოთა ფარჩისანი და მუარყულნი სვეტნი ბალდახინისანი.

12 ბედაურნი ცხენნი ძვირფასნი და მშუშნიერნი თირმა შალის ჩულხურვილნი.

14 თირმა შალი ძვირფასნი.

14 დიბა ისპანისა ძვირფასნი.

3 კრიანასული მარგალიტისა რომლისაც სიმსხო იყო თითო თხილის გულის ოდენი, თვითოი ას-ასი მარცუალი.

წვრილნი მარგალიტი სამი ხანგალი

12 ქუა ზურმუხტისა უებრო დიდი.

1 წყვილი მარგალიტის ბუდეშურის საყურე. თითო ბუდეშურის თითის სიმსხო და გრძელი.

r 113 მუმიანი და საუცხო ფაზრნი | ყუთნი ისპანის, მოხატულნი და ეგრეთვე სარკენი, ისიც მოხატულნი და საწერელნი ისპანისანი.

¹ ტექსტში: ლონდონსა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: დამართულნი.

³ ტექსტში: სადასა. ⁴ უკანასკნელი 6 სიტყვა სწვრია კიდევ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პატივითა დი სადაცა ს.

სამნი ხმალი ძველნი: ¹ დარიოზ მეფისა. ² ლანგ თემურისა და მესამე დიდისა ³ შაჰაბაზისა¹. ზემოხსენებულითა ყუთთა მათ შინა ეწყო (იგავად): სასწორო ოქროსი, დანა და მაკრატელნი. ესე იყო იპერატორისათჳს არმალანნი და კ'დ სამი ორზუა ხორასნისა უძვირფასესნი.

ხოლო მეფელისა მისისათჳს, იპერატრიცა² ელისაბედ ალექსიენასათჳს, წარმოგზავნილი არმალნად იყო ესე:

6 ხირმა შალი ძვირფასი.

6 დიბა ისპანისა.

1 კრიანოსალი მარგალიტის.

ხოლო დედისა მისისათჳს³, მარიამ იპერატრიცასათჳს, იყო ესევე გვარად ვ'ა იპერატრიცა ელისაბედისათჳს. ესე ყოველი მიიღო ხელმწიფემან | სასახლესა შინა ზომნი დვარე- v 113 ცისასა წოდებულსა და ელჩმან მიართო წიგნი ყენისაგან წარმოტანებული, რომელსაცა ედვა ოქროს სინზედა და ედვა თავსა ზედა და ესრეთ მიართო წერილი იგი.

ხოლო წელსა 1816, იანვრის 12, გარდაიხადა ქორწილი r 114 დიდებითა დიდითა იპერატორმა ალექსანდრემ დისა თვისისა ეკატერინასი, რომელიცა შერთო ლვიძლს ბიძაშვილსა თვისსა პრინცს ფრიდერიკს, ვირტენბერლის მემკვიდრესა, და გარდაიხადა დღესასწაულობა ესე დიდისა დღესასწაულითა.

ხოლო წელსა 1816, თებერვლის 16, იპერატორმა როსისამან ალექსანდრემ აქორწინა უნცროსი დაჲ თვისი ანნა პრინცს ორლენცკისას, მემკვიდრესა ლალანდის კოროლისასა, სადაც იქმნა დღესასწაულობა ესე თვითპეტერბურხსა შინა. და განვრცა ზეიმი ესე დიდ განცხრომითა ცხრასა დღესა. ხოლო დასრულებასა უკანასკნელსა დღესა ქორწილისა მისსა გარდაიხადა დიდად ღამე იგი სასახლესა შინა თავრიჩესკისასა დიდისა ცეცხლის სათამაშოთა, რომელიცა ღირდა ცეცხლის სათამაშო იგი | ოთხი⁴ათას თუმნად, სადაცა შემ- v 114 კულ იყო დიდი სასტუმრო სახლი იგი ყუავილით, და იყო ბალიცა შიგან სახლსა მჰსგავსი ზაფხულისა, ფ'დ შემკული კეთილად და საამოდ. ხოლო ქება ვახშმის საწოვავესი ვით თქმის ანუ ვითა აღიწერების, რომე მეჯლისი იგი იყო, მჰსგავს არას ისტორიაში არა იპოვების.

¹ ტექსტში: შაჰაბაზისა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ალექსი. ³ ტექსტში: მისითავს. ⁴ ტექსტში: ოთი.

ხოლო წელსა 1816, ივნისის 3, უკუნ აქცივა იპერატორმან ელჩი სპარსეთისა აბულ ასან ხან დიდითა საბოძუარითა. და ამჟამადვე ბარდაყენებულ იქმნა საქართუშლოს უპირატეს მართებელი ღიანარალ-ანშეფი რტიშევი და ნაცულად მისსა განაწესეს ღიანარალ-ლეიტენანტი ერმალოვი, სახელად ალექსი პეტროვიჩი.

ხოლო წელსა 1816, აგვისტოს 23, დღესა ოთხშაბათს, საღამოს საათსა 8 გარდაიცულა საქართუშლოს მეფის ირაკლის ძე იულონ წლისა 57 დამბლის¹ სნეულებითა, რომელიცა იყო სნეულ წელსა 4, და დაჰფლეს ნევსკის მონასტერში წილის იოვანე ოქროპირის ეკლესიაში².

ხოლო წელსა ამას 1816, სექტემბრის 19, იქმნა საკვირველება ესე ღიშპანიისა ქალაქსა მადრიტს: ღამესა მეშვიდე სათსა აღმოვიდა მზე³ ჩვეულებისამებრ აღმოსავლეთზედა⁴ და პირისპირ მზისა აღმოვიდა ერთი მზე სხვა მსგავსი მისი და დაჰსდგა პირისპირ მზისა და თანა აღმოჰყვა მას⁵ შვიდნი ბრწყინვალენი ვარსკულავნი. ხოლო ქალაქი იგი მადრიტისა ესრეთ განათლდა, რომე მხილველთა ხალხთა მის ქალაქისათა ეგონათ, ვა ცეცხლი ეკიდებო. და ესე მზე და ვარსკულავნი იდგნენ საათნახევარსა ცაზედ განვრცომილნი. შემდგომად მზემან ესე თვისთანა მყოფნი შვიდნივე ვარსკულავნი მიიტაცა⁶ თვისის ადგილიდამ თვისთანა და შეიცტა მზემან სხივთა შინა თვისთა. ხოლო ამის ყოფის შემდგომად გაჰქრა მზეცა და ვარსკულავნიცა. მრავალნი ფილასოფოსნი და ვარსკულავთ-მრიცხველნი განკვირვებულ არიან და ვერ არისა შემტყობნი თუ რაჲსა მოასწავებს გამოჩენა ესე ან რაი მოხდების ქვეყნად.⁷ და ჰსძებნეს მრავალთა ძველთა წერილთა შინა და ვერა ჰპოეს ესეგვარი მზისა და ვარსკულავთა გამოჩენა, რომელიცა დაამტკიცეს ესრეთ, რომელ პირველი არსო გამოჩენა ესე.

¹ ტექსტში: დამლის. ² მთელი ეს აბზაცი მოთავსებულია კიდევ. ³ ამ სიტყვას უხის შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით ზატია შუაში მზე და გარშემო 7 ვარსკულავი; ირგვლივ წარწერა: ეს შვიდნი ვარსკულავნი. ამ ნახატის ზევით მცირე ტექსტი: ხოლო წელსა 1816, ოქტომბერს 6, ღამეს, რომელ თენდებოდა შაბათი, ღამესა ამას საათსა 3 შუალამის შემდგომ ცამ ესრეთ იელვა ვა დღესა ზაფხულისასა. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და თანა აღმოჰყვა მზესა. ⁵ სიტყვებიდან: „და პირისპირ მზისა აღმოვიდა...“ მოთავსებულია ქვედა კიდევ. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: თვის თანა. ⁷ ეს სიტყვა ჩამატებულია.

ხოლო¹ წელსა 1817, იანვრის 16, ღამეს სამშაბათს v 115 (7 საათზედ) გამოჩნდა² დასავლეთის და ჩრდილოეთის მგარეს საშუალ ვარსკულავი ერთი დიდი ვა მთოვარისა ტოლი. პირველად იხილვებოდა მობნელოდ, ხოლო შემდგომად გამოიჩინა სხივი თვისი. ესე ვარსკულავი იყო მგრგუალი და დიდი ფდ. ე.ე თვთ თვალთა ჩემთა ვიხილე. სკთ პეტერბურხსა შინა.

კდ წელსა ამასვე 1817, იანვრის 22, ღამეს ორშაბათს სათსა 6 გამოჩნდა ვარსკულავი კუდიანი სამხრეთის მხარეს³, რომელსა აქუნდა კუდი წვრილი და მოგრძე; ხოლო სახე აქუნდა მჰსგავსი ინდოურის ქათმისა, მამლის მჰსგავსი თავი ება⁴. სკთ პეტერბურხს ვიხილეთ ესე თვალთა.

კდ წელსა ამასვე 1817, იანვრის 28, ღამეს კორციელის აღებისასა სათსა 11 გამოჩნდა საკვირველი რამე სახილავი ცათა შინა ჩრდილოეთისა მხარესა: ერთი მზის მჰსგავსი ვარსკულავივით აღმოხდა. ამას აქუნდა კუდი ცეცხლისა⁵ | მჰსგავსი კომეტა ვარსკულავისა. ხოლო ბოლო ამისი იყო r 116 ფდ ვრცელი და გრძელი. ამავე ბოლოიდამ გამოკრთა სახე ერთი ნაკუთი მჰსგავსი ზარბაზნისა თვისითა ყუთითა. წარვიდა და დაჰსდგა სახელმწიფო სახლისა თავსა ზედა და იღვა ვიდრე ათს მინუტადმდე, ხოლო კდ მიქცა მუნითვე და შეერთდა კდ კულსავე თვისსა, საიღამაცა გამოხდა, და გაჰქრა. ესე სახე იღვა ვიდრე ორს საათადმდე, რომელიცა მე და ჩემთა-ნა მყოფთა ქართველთა ვიხილეთ ქეშმარიტებით და მრავალთაცა ხალხთა პეტერბურხისათა. მას ჟამსა მთოვარე იყო რიცხვით 23.

წელსა ამასვე 1817, აპრილის 17, წარგზავნა იპერატორმა ალექსანდრემ სპარსეთს ელჩად საქართველოს უპირატესი მართებელი ღიანარალ-ლეიტენანტი ერმალოვი ბაბახან ყენისა წინაშე უძვირფასესისა არმაღანითა შერიგები-

¹ ამ სიტყვას უზის შენიშვნის ნაშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით გამოსახულია ვარსკვლავი წარწერით: ვარსკვლავის სახე, რომელიც გამოჩნდა.

² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ერთ. ³ უკანასკნ. ორი სიტყვა ჩამატებულია.

⁴ კიდევ მოთავსებულია ვარსკვლავის გამოსახულება და წარწერა: სახე ამ ვარსკვლავისა. ⁵ კიდევ ვარსკვლავის გამოსახულება წარწერით: სახე ვარსკვლავისა. ამის ქვემოთ მიწერილია: "ხ წელსა ამასვე 1817 იქნა ფდ სიყმილი ვეროპიასა შინა.

სათჯ და განრჩევისათჯს ეა საზღვართა, ეგრეთევე საუკუნოს შშვიდობისათჯს. მისრულმან ერმალოვმან ტფილისა, შემუსრა ციხე ტფილისისა, აღშენებული მეფისა მიერ ვანტანგ გორგასლანისაგან, და ზღუდე ტფილისისა მეფის როსტომის მიერ მოვლებული ს'დ. და ეგრეთევე იმერეთსაცა შემუსრეს ყოველნივე ციხენი და სიმაგრენი რუსთა.

v 116

წელსა ამასვე 1817, იენისის 2, გარდაყენებულ იქმნა მიტრაპოლიტი და ეგზარხოსი ქართლისა და იმერეთისა ვარლამ და თელავის არხიეპისკოპოსი დოსითეოს ფიცხელაური, და ნაცულად მისა განაწესეს არხიეპისკოპოსი რეზანისა რუსი¹ თეოფილაქტე, კაცი ფ'დ მეცნიერი და ბრძენი, რომელსაცა უწოდეს ტიტულითა არხიეპისკოპოზად ქართლისა და ეგზარხად ქართლის და იმერეთისა. და მისცეს მას როკიკი 5000 რუბლი ვერცხლისა, ხოლო ვარლამს მიჰცეს სინოდის ჩლენობა და ორას ოცდა თხუთმეტი თუმანი შავი ფული, რომელიცა განაწესეს, რათა იცხოვროს სკთ პეტერბურხსა შინა ალექსანდრეს ლავრასა შინა, ხოლო დოსითეოს ორასი თუმანი და საცხოვრებლად მოსკოვი.

r 117

წელსა ამასვე 1817, იენისის 6, მოვიდა სეტყვა კახეთისა სოფელსა ხაშმზედა, რომელიცა იყო სიდიდითა თითო ნახევარ ჩარეჟი, ხოლო ერთი სეტყვა ჩამოვარდა, რომელიცა იყო წონითა ხუთი ლიტრა, რომლისაცა ნახვასა ზედა ვაჰკვირდნენ მხილველნი, და არცალა თუ ისტორიითა ისმის ეა ეხილვოს ვისმე სეტყვა ესეოდენი.

წელსა ამასვე 1817, იელისის 16, ორშაბათს ღამესაათსა 11 მთოვარე დაბნელდა სამხრეთის მხარესა, ხოლო მთოვარე იყო რიცხვით 14.

წელსა ამასვე 1817, იელისის I, აქორწინა იპერატორმა ძმა თვისი ნიკოლაი პავლოვიჩი ასულსა ზედა პრუსის კოროლის ვილგეიმისასა, რომელსა სახელად ეწოდა ქალსა მას შარლოტა, ხოლო რუსთა უწოდეს ალექსანდრა. და გარდაიხადა დიდისა დიდებითა ქორწილი ესე, რომელიცა იღღესასწაულეს ოცსა დღესა. ხოლო დასასრულსა ამა დღესასწაულისასა შემზადეს ცეცხლისა სათამაშოი. ესევეთარი, რომელ არავის ასმიეს ესეუარი, და არცა ვის უნახავს. ესე-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ შენიშვნის ნიშანი ზის, ხოლო ამავე ნიშნით კიდევ სწერია: სინოდის ჩლენი და კავალერი და შუბლზედა ჯვარ მექონი.

იყო ქალაქსა შინა ვარანაბაუმსა, რომელიც შორავს პეტერ-ბურხს ვერსითა 32, სადაცა არს სასახლე საზაფხულო იპერატორთა, პირისპირ კრანშტატისა¹.

ხოლო წელსა ამასვე 1817, სექტემბრის 5, იქმნა ესე საცვიფრო შემთხვევაჲ როსიასა შინა, ბოროდინის უეზდში, სოფელსა² ერთსა, საბატონისშვილოსა სოფელსა შინა შამუთსა. იქ მცხოვრებულს გლეხის ცოლს ევდუკია სტეფანეს ასულს ორსულად მყოფს თვის დროზედ შუა ოთხი ერთათ v 117 ყრმა—სამი ვაჟი და ერთი ქალი. ორი ვაჟი კი მასვე დღესა მოკუდა, ხოლო ერთი ვაჟი და ქალი კი ცოცხალნი არიან მრთელნი. ესე ანბავი „სევერნის გაზეთით“ გამოცხადდა, რომლისა ნუმერი იყო 76 და დაბეჭდილი სექტემბრის 22. ესე ნაცილი და ტყუილი ნურვის გეგონებათ, ჰსწორეთ ჭეშმარიტი არის.

ქდ³ წელსა ამასვე 1817, აგვისტოს 15, ანგლიის სატახტო ქალაქსა ლონდონსა შინა დოხტურის რიღბის ცოლს⁴ ეყოლა ერთად ოთხი შვალი—სამი ვაჟი და ერთი ქალი, რომელნიცა ცოცხალნი არიან და იზრდებიან და არიან ოთხნივე დიდათ მშვენიერ. მამა მათი დოხტური რიღბის არის წლისა 72, ქალი უფროსი მის არის წლისა 50. დოხტური ესე არის ფედ გამოცდილი აკუშერობითა (ესე იგი ბებიად), და არის მრავალნი საექიმნო წიგნი ამის მიერ შემზადებულნი. ესე ანბავი ეწერა გაზეთსა შინა; თვთ პეტერბურხის ფოშტის გაზეთშია, რომელსა ჰქვიან „სევერნი ფოშტა“ ოკტობრის 17 დღესა ოთხშაბათსა, ხოლო ნუმერი ანუ რიცხვი გაზეთისა მის არის 83.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ შენიშვნის ნიშანი ზის; ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: ხოლო მეორესა წელსა 1818, აპრილის 17, დღესა ოთხშაბათსა, დილასა საათსა 7 შვა მოსკოვსა შინა ცოლმან მისმან, პრუსიის პრინცესემ ალექსანდრამ, მეუღლემან ნიკოლოზ პავლეს ძისამან ყრმა, რომელსა უწოდეს დიდი თავადი ალექსანდრე, ბიძისა თვისისა სახელივე იპერატორისა. და სამღვდლოთაგან აღრიცხულ იქმნა ესრეთ მოხსენებასა ეკლესიასა შინა: დიდი თავადი ნიკოლოზ პავლეს ძე და ძე მისი დიდი თავადი ალექსანდრე, ხოლო ამისა შემდგომად მოხსენებულ იქმნა უმცროსი ძმა ხელმწიფისა მიხაილ პავლეს ძე. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია რაღაც სიტყვა. ³ ამ აბზაცის გასწვრივ კიდევ სწერია: ესეცა ფედ საკვირტბლი სასმენელი. ⁴ უკანასკნ. 2 სიტყვა ფრჩხილებშია ჩასმული.

სასწაული წ'ისა დიდისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა, რომელი იქმნა ატოცს ქართლში. წელსა ამასვე 1817, აპრილის 23, დღესა ორშაბათსა, მკთ დღესასწაულსა მისსა, იქმნა ესე სასწაული ეკკლესიასა მისსა ატოცსა: შჰთამოვიდა | გველაშაპი დიდი და საზარელი ¹ და გარე მოერტყა ეკკლესიასა და ჩაიდო კუდი თვისი პირში კარებთანა. ოდეს მლოცავნი ხალხნი მივიდის, გამოიღის პირიდან კუდი და შეუშვის ეკლესიად და ჯ'დ ჩაიდვის ისევ პირს კუდი თვისი და გამოსვლასვე ესრეთ ჰყვის. ესე გველაშაპი იყო მოხვეულ საყდრისა სამს დღეს და ღამეს და მეოთხეს დღეს უჩინო იქმნა. ესე მრავალთა ხალხთა სხვათა და იმ სოფლის მცხოვრებთაც იხილეს. ძჰსლდგანცა თქმულ არს, რომელ ჯ'დ ესრეთ სახედვე ეხილვოსთ და ჭეშმარიტიც არის. ამის მნახავი თვით თავადი ბესარიონ თარხნისშვილი ზაზას ძე ² არის და ჯავახიშვილი ქაიხოსრო. თვალითა თვისითა ეხილვათ ესე ამ წელს 1817, აპრილის 23, რომ იმ დღესასწაულში იქ ყოფილიყვნენ ატოცს.

წელსა 1817, დეკემბერს 25, დღესასწაულსა შობისასჷ მოსკოვს გამოჩნდა ცაზედან ცეცხლი მჰსგავსად გჰსლაშაპისადილით 8 საათზედან ³ და იდგა ნახევარ საათსა და ნათობდა დიდადა და გვრგვინვიდა ვ'ა ქუხილი. ესე მთლად ეხილვათ ხალხთა მათ, რომელიცა ესე მომითხრა მე გიორგი მლუდელმან შამელიქიშვილმან, კაცმან ღირსმან, რომელიცა მუნ დასწრებოდა მოსკოვს მას ჟამსა და მდგარიყო წირვისადა ზედან ⁴.

❖ 118 ხოლო წელსა ამას 1818, მარტს ⁵, გარდააყენეს ⁶ მიტრაპოლიტი აბროსი ს. პეტერბურხისა და ნეოგოროდის და

¹ უკანასკნ. სამი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² უკანასკნ. 2 სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ³ უკანასკნ. 3 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ მთელი ეს აბზაცი მოთავსებულია კიდევ და შემდეგ უნდა იყოს მიმატებული. ⁵ 1818 წლიდან მოყოლებული თვეების თანმიმდევნობა ირღუევა. ცხადად ჩანს, რომ ავტორი სწერს ამბებს იმ რიგზე, როგორც აგონდება. ამის გამო აპრილის ამბებს მოსდევს მარტისა, ან თვის ბოლოს მომხდარი ამბავი უფრო ადრეა ჩაწერილი, ვიდრე ის ამბავი, რომელიც თვის შუა რიცხვებში მოხდა. მე ამბები ქრონოლოგიურად დავლაგე. ყოველ ამისთანა შემთხვევაში სხოლიოში ნაჩვენებია ის გვერდი, რომელზედაც დედანში მოთავსებულია ესა თუ ის ამბავი. ⁶ ტექსტში: გარდააყინე.

მის მოადგილეთ დაჯდა არხიეპისკოპოსი ჩერნიგოვისა მიხაილ, კაცი ღირსი საყდრისა და ჭეშმარიტი მწყემს-მთავარი, რომელსაც მიეცა მიტრაპოლიტობა ს. პეტერბურხისა, ვიფლანდიისა და ისლანდიისა, აპრილის 6. და შემდგომად გარდაყენებისა მისისა მივიდა ნოგოროდს და მიიცულა მუნ შდ ერთისა კვირისა, და მიხაილსვე მისცეს ნოგოროდისაც მიტრაპოლიტობა¹.

ხოლო წელსა ამასვე 1818, აპრილის 15, ბრწყინვალის r 118. კვირის ორშაბათს, საათსა 9 იყო დიდი ქუხილი და ელვა ხანგრძლივ ს. პეტერბურხსა შინა, რომელი არაოდეს თქმულა, რომ ამ ჟამად ყოფილიყოს ქუხილი და ელვა. და დიდათ ჰკვირობდენ რუსნი. ჯერეთ ისევ წყალი ნევა გაყინული იყო, რომე ხალხნი ზედ დადიოდნენ. ამ ჟამ მარტის მთოვარე იყო რიცხვი 22².

ხოლო წელსა 1818, აპრილის 23, დღესა სამშაბათს დაბნელდა მზე ნახევრად ვა შავი ბნელი და იდგა ერთ საათსა. ხოლო ამისა შდ კდ ამავე მზის თავსა ზედა გამოჩნდა იმავე მზის თავზედა გვირგვინი მჰსგავსი სამეფოსი. ს. პეტერბურხსა შინა იყო ესე³.

წელსა ამასვე 1818, აპრილის 30, იწერებთან ციბირის ლუბერნიის ქალაქით ტომცკიდან ესრეთ: წელსა 1818, იანვრის 6, დამეს 9 საათზედა ციბირის მხარეს თურქმანში იყო რა სიტყვე 37 ღრადუსი, ისმოდა საკვირველი ხმა ჰერსა შინა გვირგვინისა მსგავსი დიდისა ქუხილისა საზარლად და იყო ნახევარს საათსა. და ხმისა მის დასრულებისა შდ გამოჩნდა ცეცხლი გველისა მჰსგავსი და მსწრაფლ გაქრა იგი (ესე ეწერა „სევერნი გაზეთში“ ივნისის 15, ხოლო რიცხვი არის გაზეთისა მის 48)⁴.

წელსა ამას 1818, აპრილის 30, დღესა ორშაბათსა გარდაიცულა მეფის ირაკლის ასული ეკატერინა, მეუღლე მყოფი გიორგი სალთხუცისა ჩოლაყაშვილისა, სნეული მდებარე კუტად ორს წელს ქალაქსა გიორგიასა კავკასიისასა, და დაფლეს მუნ ახლად აშენებულს სობოროსა შინა⁵.

¹ სიტყვებიდან: „და შემდგომად გარდაყენებისა“... სწერია კიდევ გამოტანიშნით. ეს აბზაცი მოთავსებულია v 118 გვ. ² ეს აბზაცი მოთავსებულია r 118 გვერდის კიდევზე. ³ ეს აბზაცი მოთავსებულია r 118 გვზე. ⁴ აქვეა მოთავსებული. ⁵ ამავე გვერდის კიდევზეა მოთავსებული.

1818 წელს, მაისის 17, „სევერნის გაზეთში“ (48 რიცხვში) მოლდავის ქალაქით ბუხარევესტით იწერებიან ესრეთ: საბერძნეთიდან მივიღევით ესე სამწუხარო ამბავი, რომელ დიდი იგი ქალაქი ფილიპპეპოლი, რომელშიაც სცხოვრობდა სული 100,009 ხალხთა, იქმნა ისეთი ძვრა დედამიწისა, რ'დ ს'დ დაიქცა რაც შენებულემა იყო და მრავალნი ხალხნი მოსწყვიტნა. და არის ახლა ის ქალაქი ს'დ ოხერ, რომელ ვერცა-ლა თუ საცნაურ არს იქ ოდესმე ქალაქი ყოფილიყოს და არც კვალი სჩანს ქალაქის და¹.

1818 ივნისის 29, ღამეს 9 საათზედა აღმოვიდა ცეცხლი ერთი მჭსგავსი ცის სარტყელისა პეტერბურხსა შინა. ერთი წვერი ამისი იდგა ეკლესიასა ზედა და მეორე წვერი სვიმეონოვის ეკლესიასა ზედა. მერე აქედამ გადაემართა და დადგა სახელმწიფო სასახლესა ზედა ზიმნი დვარეცზედა, ხოლო იქი-ღამ შთავიდა ნევის მდინარესა შინა და გაქრა მუნ².

წელსა ამასვე 1818, ოქტობრის 28, იწერებიან ქალაქით
 r 119 ადესით (რომელიცა არს ყირიმისა), რომელიცა ეწერა გა-
 ზეთსა შინა (რიცხვი გაზეთისა მისი არს 93) ნოემბრის 20.
 სწერენ ესრეთ: გვეუწყაო ბუხარევესტით 19 ოქტობერს,
 10 საათზედ ღამისასა ცითგან ერთი საკურველი ნათელი
 გაჩნდა. ესრეთ ბრწყინვიდა ძლიერად, რ'ლ სახლთა შინა
 სადაც სანთელნი ენთებოდნენ ბრწყინვალეებითა მისითა ს'დ
 დაბნელდნენ, და ამავე ჟამსა მას რანიცა ხალხნი გარეთ სახ-
 ლისა დაესწრენ, ისინი ამტკიცებდნენ ნანდვილ, რომელ ცეცხლი
 ესე გვანდაო სწორედ ცეცხლის მგვრგულს ბურთსა, რომე-
 ლიცა ცით ჩამოვარდნილს ვარსკვლავს გვანდაო და იზრდე-
 ბოდა დიდათაო თანდათან, ხოლო უკანასკნელ შეიცუალა³
 მრქქალს ფერად და ცოტა მოწითლოთ და მიფრინვიდა.
 ჰერსა შინა და აქუნდა კუდი გრძლად⁴. ხილვა ესე განგრ-
 ძელდა ათს მინუტამდინ. და კურიელიცა, რომელიცა მოვიდა
 20 ამ თუქს იასიღამ, მასცა ესე განცხადება ენახა მუნ
 ნანდვილად, რომელიცა იყო ბუხარესტს და გარდა ამისსა
 მოლდავისსა გზასა ზედა, რომელიცა შორავს 180 ვერსითა
 ბუხარესტს ეხილვათცა მუნ ესევე. შესაძლოთ ვრაცხეთ

¹ ეს აბზაცი მოთავსებულია v 118 გვ-ზე. ² ეს ამბავი მოთავსებულია
 r 117 გვერდის კიდებზე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ფერი. ⁴ ამ ცეცხლის
 ბურთის გამოსახულება მოთავსებულია v 118 გვერდის კიდებზე.

დამტკიცება ესე, რომელ განცხადება ესე იხილვებოდა კერძოთა აღმოსავლეთით ევროპიისათა.

„სევერნის გაზეთში“ შაბათისაში ეწერა (რიცხვში 72), წელს 1818, სექტემბრის 7, ეწერა ესრეთ: ამ წელს 1818, ივლისის 29, სმოლენცკის ლუბერნიაში, იუხნოვცკის უეზღში,¹ სოფელსა შინა სლობოდისსა ერთის მუნ მცხოვრებელის ეზოში ჩამოვარდა ჰერიდამ ქუა ერთი, რომელიცა ჩაერჭო მიწაში 9 ვერშოკს. ხოლო ამოიღეს რა ქუა ესე, ნაკუჭით აქუნდა სვეტის მჰსგავსად, გარნა ქუა კერძოდ არა თანაჰსწორე, ხოლო ზენათ კერძოდ აქუნდა ვა გარეშემოსხმული ბნელ-მოწითანო ხოკლიანის ფერთა და ყოველსა კუთხესა და ნაპირსა ჰქონდა იგივე. ნიეთი ეს ემჰსგავსებოდა ქუასა მეტალისასა ბრჭყვიანობითა; ხოლო წონა ამა ქუსა იყო 7 ფუნთი და ჰქონდა სიმაღლე $3\frac{1}{2}$ ვერშოკი, ხოლო სიგანე $2\frac{1}{2}$ ვერშოკი².

წელსა ამასვე 1818, ოქტომბრის 29, სწერენ კამენი პო- v 119 დოლცკით ესრეთ: ლუბერნიასა ამას შინა, ლიტვიის მახრაში, დაბასა შინა კაჩნოვკისა შეემთხვა ბუნების³ ჩუტულეების გარეგან, რომელ ერთის გლეხის ცოლმან შვა ყმაწვილი, რომელსაცა ჰქონდა ოთხი კელი და ოთხი ფეხი, რომლისა სხეულიცა მკერდიდამ მოკიდებული განიყოფოდა ორად. შეზრდილი ერთმანეთისადმი ბარძაყამდე. ხოლო ახალშობილი ესე შდ მონათვლისა ორს დღეს უკან მოკუდა და მშობელი მისი დედაკაცი არს მთლად. ესე ეწერა გაზეთსა შინა, რომლისა რიცხვი არის გაზეთისა მის 94.

წელსა ამას მოკვდა კოროლი ანგლიისა გიორგი წლისა 115. ამავე წელს კდ შეერთდნენ იპერატორი როსისი ალექსანდრე, იპერატორი ავსტრისა, კოროლი პრუსისა და კოროლი ფრანცისა და ანგლიცკისა. კრება იყო ამათი საჰსოჩიასა შინა ქალაქსა ახენს.

ამავე წელსა ჰპრობილი ნაპოლეონ კუნძულსა ელენესასა განაპარეს ამერიკელთა და გაიყვანეს მალთსა შინა.

ამ წელს 1818 პეტერბურხსა შინა არს ფდ სითბო. ზამთარსა ამას არა ყოფილა თოვლი და არცა ყინვა. ჰკვირობენ ყოველნივე მცხოვრებნი და მოხუცნი, რომე არაოდეს ვისმე r 120 უნახავს ტაროსი ამ გუარნი და არცა ისტორიით ასმიათ.

¹ უკანასკნელი ორი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² მთელი ეს აბზაც მოთავსებულია r 119 გვერდის კიდებზე. ³ ტექსტში: ბუბუნების.

წელსა ამას მოვიდა კ'დ სპარსეთით სკთ პეტერბურხსა შინა ხანი მაჰმად ასან ავშარი და მოართუა სპარსთა ხემწიფისა მიერ წარმოვლენილნი ცხენნი 13 იპერატორს ალექსანდრეს დეკებრის 17 1818 წელს.

1818 წელს, დეკებრის 22, დღესა შაბათსა გარდაიცვალა მეფის ძის ფარნაოზის ასული ელისაბედ წლისა 19, ყ'დ შვენიერი, და დაფლეს ნემსკის მონასტერსა შინა წ'ისა იოანე ოქროპირის ეკლესიაში.

1818 გამოჩნდა მარსკვლავი კომეტა მსგავსად ყუთის მფრინვლის სახედ ქალაქსა კენისბერღს¹. კომეტასა ამას აქჳს სხივი მსგავსი ნათლისა და სიმგვრგლე ატმოსფერისა დამოძრაობს ესე მიმოსვლით. ყოველნი მუნებური ასტრონომოსნი ამტკიცებენ რ'ლ დიდხანს იქმნების სახილველ ესე ვარსკულავი².

წელსა ამას 1818 გარდაიცვალა რუსთა იპერატორის ალექსანდრესი დაჲ ეკატერინა პავლუნა, თუშსა დეკებერსა 28, რომელიცა ჰყვანდა ღვიძლს ბიძაშვილსა თუსსა ვირტენბერღის კოროლს ცოლად. ქალაქსა სტუტღარღს მოკუდა.

v 120

ესე ეწერა სკთ პეტერბურღის გაზეთში Ho 12 „სევერნის ფოშტის“ გაზეთსა შინა. ესე გაზეთი გამოცემული არის პეტერბურხს 8 თებერვალს. რეინის კიდისგან მოწერილი იანვრის 29, წელს 1819. დაბასა შინა ტამმას, რომელ არს საკოროლიასა შინა ვირტემბერღცკისასა, დასწჳა მეხისა დაცემამან სამრეკლო მუნებური ეკლესიისა ღამესა იანვრის 16, და რაოდენცა ეცადნენ გაქრობასა ცეცხლისასა დასხმითა წყლისათა, ვერ განაქრეს იგი. გარნა მოიძიეს ღონისძიებაჲ, რათა დაასხან რძე და გააქრონ. და ოდეს დაასხეს რძეჲ, მაშინ გაქრა ცეცხლი იგი მეხისა³. ხოლო ნაღებმოხდილმან რძემან ვერ იმოქმედა ესრეთ ვ'ა პირმოუხდელმან და მალეც გაქრაო.

ხოლო წელსა ამასვე 1819, ქ'კს ფზ ტფილისს⁴ და ს'დ ქართლში დეკებრის 8 იწყო ესრეთი ყინვა, რ'ლ თებერვლამდისინ იყო ღრადუსი 15. მტკუარი ს'დ გაიყინა, ურმები დაჰქონდათ ზედა. ხეხილნი და ვაზნი ს'დ განხმენ. ცხვარი და ძროხანი მრავალნი მოსწყდნენ. ტფილისსში სანა შებმულნი ცხენნი თოვლზედ დადიოდნენ, რომელიც არა ოდეს ვისმე

¹ პირველად წერებულა: კენესბერღს. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ესე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: იგი. ⁴ ტექსტში: ტფილისის.

სმენია ესე სიარული.—წელსა ამასვე, იანვრის 17, ტფილისს¹ ესრეთი ძვრა იყო, რომელ დედამიწა ბლქუოდა ქუხილივით r 121 ძლიერად, და მრავალი შენებულებაც დაიქცა.

ხოლო წელსა ამას 1819, ქკს ფზ გარდაიცულა ს. პეტერბურხსა შინა² მეფის გიორგის პირმშო ძე მისი, საქართველოს მემკვდრე დავით, მაისის 13, და დაეფლა ნევსკის მონასტერში წის ოქროპირის ეკლესიაში მაცხოვრის ხატის წინა, დღესა ხუთშაბათსა, დავით, გარეჯელის³ დღესასწაულში.

ამ წელს აპრილის 30 დაიბადა ძმისწული მისი, მეფის ძის ბაგრატის ძე, და უწოდეს სახელი მისი დავითვე.

წელს 1824 სომეხთ დაეკარგათ წა აღდგომა და შეიშალნენ აღვსებისაგან. ესე მომითხრა ტერტერამ ტერ გეურქამ თელეთელმან, რომელიცა ამ ჟამად აქ იყო პეტერბურხსა შინა, კაცი გაუთარებული ვა სომეხთა ენაზედ ეგრეთვე ქართულზედაც. ყოველს 80-სა წელიწადში ერთხელ ესე შეეშლებათ აღდგომის ანგარიში სომეხთ.

¹ ტექსტში: ტფილიისს ² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერიან კიდევამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ბის.

საქივბელი პირთა სახელებისა

- აბაჯ მირზა გვ. 30, 31, 38, 40, ძე და მემკვიდრე სპარსეთის შაჰის ბაბა-ხანისა. გამგე სპარსეთის აზერბაიჯანისა ბატონიშვილობაში. დაიბადა 1783 წ., გარდაიც. 1833 წ.
- აბაშიძე დავით გვ. 34, 36, ზემო-იმერეთის თავადი, ლეონ აბაშიძის ბიძაშვილი. აბაშიძე დიმიტრი გვ. 36 ძე სვიმონისა, ძმა ლეონ აბაშიძისა. მოკლულ იქნა 1810 წ.
- აბაშიძე ხაალ გვ. 5 მეფე ირაკლი II-ის სიმამრი.
- აბაშიძე იოვანე გვ. 13 ირაკლი II-ის ცოლის ძმა, ხაალ აბაშიძის ძე.
- აბაშიძე იოსებ გვ. 36 ლეონ აბაშიძის ბიძაშვილი.
- აბაშიძე ლეონ გვ. 33, 34 სვიმონის ძე. სოლომონ II-ის, იმერთა მეფის; მომზრე და მახლობელი.
- აბაშიძის ასული მარიამ, მონაზონი გვ. 43 დეიდაშვილი ირაკლი II-ისა. მოკლულ იქნა ხაშში რუსების მიერ 1812 წ.
- აბაშიძე ქაქუჩელა, საქარელი, გვ. 35 სოლომონ II-ის მომზრე, მოწინააღმდეგე რუსეთის ხელისუფლების დამყარებისა იმერეთში.
- აბდულა ბეგ (არჩილ) გვ. 3 ძე მეფისა იესესი, ლეონის ძისა. დადგენილ იქნა ქართლის გამგედ თეიმურაზ II-ის სპარსეთში წასვლის გამო 1747 წ. მოსურვა ქართლში გაბატონება, მაგრამ დამარცხებულ იქნა ირაკლი II-ის მიერ 1748 წ.
- აგიაშვილი გვ. 37 იმერეთის თავადი.
- ადილ შაჰ გვ. 2, სპარსეთის შაჰი. ძმის-წული ნადირ შაჰისა. გამეფებამდე იწოდებოდა ალი-ყული-ხანად. გამეფდა ნადირის შემდეგ 1747 წ. მოკლული იქნა 1748 წ.
- ავთანდილ ძე მელიქისა გვ. 12.
- აზათ-ხან ავღანი გვ. 5, 9 ავღანთა წინამძღოლი. იმყოფებოდა ნადირ შაჰის სამსახურში. ნადირის სიკვდილის შემდეგ ებრძვის სპარსეთის ხელისუფლებას აზერბაიჯანში. დამარცხებულ იქნა ქარიმ-ხან ხანდის მიერ.
- აზრათ ყული-ბეგ მარტყოფელი გვ. 14 ვეზირი ყარაბაღის ხანის იბრეიმისა, დანიშნული განჯის გამგედ 1780 წ.
- ალექსანდრე ბატონიშვილი, ბაქარის ძე, გვ. 16 რუსეთის სამხედრო სამსახურის კაპიტანი. ცდილობს ირაკლი II-ის წინააღმდეგ ბრძოლას ქართლის ტახტის ხელში ჩასაგდებად. ეკატერინე II-ის განკარგულებით შეპყრობილ იქნა 1783 წ. და სიკვდილამდე სმოლენსკის ციხეში იჯდა პატივრად. გარდაიცვალა 1800 წ.
- ალექსანდრე ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის ძე გვ. 22—24, 26, 30, 37 დაიბადა 1769 წ. შეურჩეველი მეზრძოლა რუსეთის ხელისუფლების დამყარების წინააღმდეგ ქართლ-კახეთში. 1800 წ. წავიდა სპარსეთს. რუსეთთან ხან-

- გრძლივი ბრძოლის შემდეგ დარჩა სამუდამოდ იქვე. გარდაიცვალა თაგრიზის მახლობლად 1844 წ.
- ალექსანდრე ბატონიშვილი, ძე იმერთა მეფის სოლომონ I-ისა, გვ. 16. გარდაიცვალა 1780 წ.
- ალექსანდრე I, რუსეთის იმპერატორი, გვ. 27 გამეფდა 1801 წ., გარდაიცვალა 1825 წ.
- ალი-ბეგ გვ. 20, 25 თურქთა მხედართ-მთავარი ყარსში.
- ალი ფოლადი გვ. 25, ლეკთა წინამძღოლი, მოჰკლეს 1798 წ. სოფ. დირბთან ბრძოლაში.
- ალი სულტანი შამშადილისა გვ. 22 იღებს მონაწილეობას. განდგომილი განჯის ხანის წინააღმდეგ ბრძოლაში ირაკლი II-ის ჯარებთან ერთად 1785 წ.
- ალი ყული-ხან გვ. 2 (ნახე ადილ შაჰ).
- ალი შა, ძმის წული ნადირისა, გვ. 22, იგივე ადილ შაჰ.
- ალი მურათ-ხან ხანდი გვ. 22 ისპაანელი, ქარიმ-ხანის ძმის-წული; ერთხანს, ქარიმ-ხანის სიკვდილის შემდეგ, სპარსეთის მპყრობელი.
- ამილახვარი ოთარ გვ. 23 სარდალი სამილახვროსი, მოურავი გორისა. მისი ასული ელენე ცოლად ჰყავდა გიორგი XII-ის ძეს თეიმურაზს. გარდაიცვალა 1827 წ.
- ამილახვრიშვილი ალექსანდრე, დიმიტრის ძე გვ. 10, დაიბადა 1750 წ. იღებს მონაწილეობას პაატა ბატონიშვილის მიერ მოწყობილ შეთქმულებაში ირაკლი II-ის წინააღმდეგ 1765 წ., რისთვისაც დასჯილ იქნა „ცხვირის მოჭრით“. 1779 წ. იღებს მონაწილეობას ბაქარის ძის ალექსანდრესთან ერთად ირაკლი II-ის წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლაში, რისთვისაც შეპყრობილ იქნა ეკატერინე II-ის მიერ 1783 წ. და დაპატიმრებული ვიბორგის ციხეში, საიდანაც განთავისუფლდა 1801 წ. გარდაიცვალა 1802 წელს. თავისი თავგადასავალი აწერილი აქვს ნაშრომში: „История георгианская от юноше Амилахварове“, დაბეჭდ. პეტერბურგში 1779 წ.
- ამილახვრიშვილი გივი გვ. 19 ქართლის თავადი.
- ამილახვრიშვილი გიორგი, გვ. 9, ძე დიმიტრი სალთუხუცესისა, სიძე ირაკლი II-ისა—ცოლად ჰყავდა მისი და ელისაბედ (ნახე: ელისაბედ ბატონიშვილი).
- ამილახვრიშვილი დამიტრი, გვ. 10, სალთუხუცესი ირაკლი II-ისა, ძმა გივი ამილახვრიშვილისა. მონაწილეობას იღებდა 1765 წლის პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებაში.
- ამირ-ასლან-ხანი გვ. 2, 4 მთავარი აზერბაიჯანისა: იბრეიმ-ხანის დროს, აუჯანყდა ამ უკანასკნელს და მოიკლა მისგან.
- ანდრონიკაანი გვ. 43 კახეთის თავადები.
- ანდრონიკაშვილი ზაალ, გვ. 24 მარტყოფის მოურავი.
- ანდრონიკაშვილი ზაქარია, გვ. 19, 23 ქიზიყის მოურავი, ცოლად ჰყავდა ირაკლი II-ის ასული ელენე.
- ანდრონიკაშვილი იესე, გვ. 13 ძე პაპუასი, ცოლის ძმა გიორგი XII-ისა.
- ანდრონიკაშვილი მელქისედეკ გვ. 35, 37 იგივე მალხაზ. ცოლად ჰყავდა სოლომონ II-ის და მარიამ, მომხრე სოლომონ II-ისა რუსებთან ბრძოლაში.
- ანდრონიკაშვილი პაატა გვ. 13, 15 რევაზის ძე, თოფჩიბაში.

ანდრონიკაშვილი რევაზ გვ. 13 ძე პაპუასი, ქიზიყის მოურავი, ცოლის ძმა გორგი XII-ისა.

ანდრონიკაშვილი სვიმონ გვ. 43.

ანდრონიკაშვილი სოლომონ გვ. 43.

ანდრონიკაშვილი ქაიხოსრო, გვ. 14 მდივანბეგი, დანიშნული განჯის გამგედ 1780 წ.

ანნა დედოფალი გვ. 5, ირაკლი II-ის მეორე ცოლი, ზაალ აბაშიძის ასული. გარდაიცვალა 1749 წ.

ანტონი I კათალიკოზი გვ. 1, (1 შენიშვ.) 7, 8, 12, 18. ერისკაცობაში ბატონიშვილი თეიმურაზ, ძე ქართლის მეფის იესესი. დაიბადა 1720¹ წ., კათალიკოზად იკურთხა 1744 წ. 1755 წ. გაკათოლიკების გამო საეკლესიო კრებამ იგი გადააყენა საკათალიკოზო ტახტიდან. ანტონი წავიდა რუსეთს, სადაც მიიღო ვლადიმირის მთავარ-ეპისკოპოსობა. 1762 წ. ირაკლი II-ემ დააბრუნა საქართველოში და დასვა კვლავ კათალიკოზად. ანტონი I თავისი დროის გამოჩენილი მეცნიერი იყო. მას ეკუთვნის მრავალი ნაშრომი ფილოსოფიური, ისტორიული, ლინგვისტური, საღვთისმეტყველო ხასიათისა როგორც ორიგინალური, ისე ნათარგმნი. გარდაიცვალა 1788 წ.

ანტონი II კათალიკოზი გვ. 16, 18 ძე ირაკლი II-ისა. დაიბადა 1762 წ. ერისკაცობაში ბატონიშვილი თეიმურაზ. კათალიკოზად დაჯდა 178² წ. გადასახლეს რუსეთს 1811 წ. გარდაიცვალა 1827 წ.

არლუთაშვილი მიქელა, გვ. 20 მოკლულ იქნა 1803 წ. ალექსანდრე ბატონიშვილის მხარეზე ბელაქანში.

არჩილ, უმცროსი ძმა იმერთა მეფის სოლომონ I-ისა, ძე ალექსანდრესი, გვ. 19 ჰყოლობდა არგვეთს.

ალა-მაჰმად-ხან ყაჯარი გვ. 22, 24, 25, 27, 29 ძე ასტრაბადელი მაჰმად ჰასან ხანისა. ყაჯართა ტომის მეთაური. 1785 წ. დაიპყრო თეირანი, სძლია ჯაფარ-ხან ხანდს, დაიმორჩილა ერაყი, აზერბაიჯანი და 1795 წლისათვის გაბატონდა მთელს სპარსეთში. ამავე წელს წამოვიდა საქართველოსაკენ. სექტემბრის 11 კრწანისის ველზე მოხდა ბრძოლა. ირაკლი II დამარცხდა და დასტოვა თბილისი. ალა-მაჰმად-ხანის ჯარებმა სასტიკად დაარბიეს ქალაქი. 1797 წ. მოკლულ იქნა ყარაბაღში.

ალა ქიში გვ. 6 შაქის ხანი, აჯი ჩალაბის ძე და მემკვიდრე.

ახვერდოვი გენერ.-მაიორი გვ. 37, 44, ქართლის გუბერნატორი.

აჯი ჩალაბი გვ. 4—6 ხანი შაქისა, მისი მეთაურობით აზერბაიჯანის ხანები ებრძვიან თეიმურაზ II და ირაკლი II-ეს. ბრძოლა თავდება ამ უკანასკნელების გამარჯვებით 1752 წ.

აჰმად სულტანი გვ. 13 ოსმალეთის სულტანი? (ნახე ჰამიდი).

ბაბა-ხან ყენი გვ. 25, 30, 31, 32, 33 სპარსეთის შაჰი ფათალი, ძე ჰუსეინ ყული ხანისა, ძმისწული და მემკვიდრე ალა-მაჰმად-ხანისა. მეფობდა 1797—1834 წლ.

¹ ამ ცნობის მოწოდებისათვის ასა. აპ. როგავას მადლობას მოვანხებ.

² იმ წელს, რომელსაც ეს ამბავი ეხება, ე. ი. 1772 წ., ოსმალეთში მეფობდა არა აჰმადი, არამედ აბდ-ალ ჰამიდი I, ბენ აჰმად.

ბაგრატ ბატონიშვილი გვ. 26, 27 გიორგი XII-ის მესამე ძე, პირველი ცოლის, პაპუა ანდრონიკაშვილის ასულის, ქეთევანისაგან. დაიბადა 1776 წ. 1799 წ. განაგებდა კახეთს. 1800 წ. მიიღო მონაწილეობა ნიახურას ომში ომარხანის წინააღმდეგ. 1801 წ. გადაგზავნილ იქნა სხვა ბატონიშვილებთან ერთად პეტერბურგს, სადაც მსახურობდა სამეფო კარზე კამერჰერის თანამდებობით. ცნობილია როგორც მწიგნობარი. ავტორია რამდენიმე ორიგინალური და ნათარგმნი ნაშრომისა. მას ეკუთვნის: საქართველოს ისტ. მე-18—19-ს, სამკურნალო ცხენთა, სამზარეულო წიგნი და სხვ.

ბაუმესტერი, გვ. 8, ფრიდერიკო-ქრისტიანე (1708—1785 წ.) გერმანელი ფილოსოფოსი ლეიბნიცის და ვოლფის სკოლისა. ავტორი ცნობილი სახელმძღვანელოების ლოლიკის, მეტაფიზიკის და ბუნებ. ფილოსოფიის.

ბაქარ, ძე ვახტან VI-ისა გვ. 16. დაიბადა 1700 წ., მეფობდა ქართლში 1716—1723 წლ., წავიდა რუსეთს 1724 წ. მოსკოვში ბაქარის და მისი ძმის ვახუშტის თაოსნობით 1738 წ. მოეწყო ქართული სტამბა, სადაც 1743 წ. დაიბეჭდა ბიბლია.

ბებურიშვილები იგივე ვაჩნაძეები გვ. 21 გიორგი და ომან, დახოცილ იქნენ 1789 წ. ყარსზე გალაშქრების დროს.

ბებურიშვილი პაპა გვ. 5, 6.

ბებურიშვილი სვიმონ გვ. 42, 43 პაპას ძე. ერთ-ერთი მთავარი მონაწილე ქიზიყის აჯანყებისა რუსების წინააღმდეგ 1812 წ.

ბორტიშვილი ბადურ გვ. 37 მაჩაბელი, თავადი დიდ-ლიახვზე.

ბოსტაშვილი მაჩხანელი, გვ. 5 გააზნაურებული ირაკლი II-ის მიერ იმ სამსახურისათვის, რომელიც მან გაუწია აჯი ჩალაბთან ბრძოლის დროს 1749 წ. ბუთაის, ხანი დარუბანდისა გვ. 40 ფათალი-ხანის შვილის-შვილი.

გიორგი XII, ძე ირაკლი მეფისა, გვ. 10, 14, 15, 16, 19, 20, 25, 26, 28. დაიბადა 1746 წ., ქართლ-კახეთის მეფე 1798 წლიდან. გარდაიცვალა 1800 წ. დეკემბრის 22.

გიორგი, ძე მელიქისა გვ. 12.

გრიგოლ, ძე იოანე ბატონიშვილისა, გვ. 42, 44. დაიბადა 1790 წ. 1812 წ. გამოცხადებულ იქნა აჯანყებული კახელების მიერ მეფედ. ამავე წელს შეიპყრეს რუსებმა და დააპატიმრეს ერთი წლით პეტრახავოდსკის ციხეში. შეუდგენია ქართულად დღიური ნაპოლეონის ომისა, რომელშიც თვით იღებდა მონაწილეობას.

გუდოვიჩი, ივანე ვასილის ძე, გრაფი. გვ. 32, 33 (1741—1820 წ.) გენერალ-ანშეფი-მთავარმართებელი საქართველოსი და კავკასიისა 1806 წლიდან 1809 წლამდე. მის დროს რუსებმა დაიპყრეს დარუბანდი, ბაქო და შაქი.

გულიაკოვი, ვასილ სტეფანეს ძე, გვ. 29, 30, გენერალ-მაიორი. მოვიდა საქართველოში 1799 წ., მოკლულ იქნა ქარში 1804 წ.

გულმაჰმადი სარჯანელი, ძე შარიფისა, გვ. 20 მონაწილე 1789 წელს ყარსის წინააღმდეგ ლაშქრობისა.

დადიანი გრიგოლ გვ. 19, 21 კაციას ძე. დადიანად დაჯდა 1789 წ. იყო სიმე გიორგი XII-ისა—ცოლად ჰყავდა მისი ასული ნინო. გარდაიცვალა 1804 წ.

დადიანი ლეონ გვ. 35, 36 გრიგოლის ძე. დაჯდა დადიანად 1804 წ. სოლომონ II-ის მოწინააღმდეგე და მომხრე რუსეთის ხელისუფლების დამყარების იმერეთში.

დადიანი მანუჩარ გვ. 21 ძე კაციასი, ძმა გრიგოლისა და მისი მეტოქე.

დავით არჩილის ძე გვ. 19 ძმის-წული იმერთა მეფის სოლომონ I-ისა, შემდეგში მეფე სოლომონ II.

დავით აღმაშენებელი, გვ. 38 საქართველოს მეფე 1089—1125 წ.

დავით ბატონიშვილი გვ. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 ძე და მემკვიდრე გიორგი XII-ისა. დაიბადა 1767 წ. დაინიშნა ქართლ-კახეთის რეგენტად 1801 წ., მაგრამ რუსეთის მიერ საქართველოში მეფობის გაუქმების შემდეგ გადიგზავნა რუსეთს. გარდაიცვალა 1819 წ. მისში ს.-პეტერბურგს. დავითს დარჩა რამდენიმე ლიტერატურული ნაშრომი: ღრამატიკა; წიგნი იესტეტიკისა, თარგმნილი; კატილორია შემოკლებული; ნარკვევი (ისტორია ასურეთისა, ბერძენთა, შვეიცარელთა, რუსეთისა და საქართველოსი); ისტორია ნადირ შაჰსა, სპარსულიდან; ფიზიკა პრაქტიკული; ახალი ისტორია საქართველოსი, სამართლის წიგნი და სხ.

დავით გიორგის ძე გვ. 19, 21, 22, იმერთა მეფე 1784—1789 წლ. გარდაიცვალა 1795 წ.

დარია ან დარეჯან დედოფალი გვ. 5, 21, 28, 29 მესამე ცოლი ირაკლი II-ისა ასული გიორგი დადიანისა და ბიძაშვილი კაციასი (კაცია დადიანი, ძე ოტიასი. გადადიანდა 1758 წ.). დაიბადა 1726 წ. გაგზავნეს რუსეთს 1804 წ. გარდაიცვალა 1807 წ.

დიასამიძე გვ. 17 ქართლის თავადი.

დურახან ბეგი ყაზახელი გვ. 3 მინბაში, თბილისის ციხის მცველი, დადგენილი სპარსთაგან.

ეგნატე ონისიმეს ძე, მარტყოფელი მთავარ-დიაკონი. გვ. 26, იოსელიანი უნდა იყოს, პლატონ იოსელიანის მამა, შემდეგში სასახლის მღვდელი და მწერალი გიორგი XII-ისა. გარდაიცვ. 1844 წ.

ეკატერინე II, რუსეთის იმპერატორი გვ. 16, 25, 26. გამეფდა 1761 წ., გარდაიცვალა 1796 წ.

ელისაბედ ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის და, გვ. 9, ასული თეიმურაზ II-ისა. ცოლი დიმიტრი სალთხუცესის ამილახვრისშვილის ძის გიორგისა. 1765 წ. საეკლესიო კრების მიერ იგი გაყრალ იქნა გიორგი ამილახვრისშვილს, მეორე ქორწინებაში კაცია დადიანის ცოლი. გარდაიცვალა 1766 წ.

ელისაბედ, რუსეთის იმპერატორი, ასული პეტრე I-ისა, გვ. 7. გამეფდა 1741 წ. გარდაიცვალა 1761 წ.

ელენე, დავით ბატონიშვილის ცოლი, გვ. 26, ალა ტერ-სიმონა აბამელიძის ასული. დაიბ. 1770 წ., გარდ. 1837 წ.

ენდრონიკაშვილი იხ. ანდრონიკაშვილი.

ენაკოლოფაშვილი გურგინა მირზა, გვ. 13, 16 ყარაბაღელი, მცოდნე მრავალი ენისა, დიპლომატი. დესპანად გაგზავნილი ირაკლი II-ის მიერ სულტანის კარზე.

ერისთავი ალაბაბა, გვ. 11, 32.

ერისთავი ქსნისა გიორგი, ყულარალასი, გვ. 15. 1778 წ. განუდგა მეფე ირაკლი II-ეს, რის გამო ჩამოერთვა ქსანი, ლიახვი და გვერდის-ძირი

ერისთვისშვილი ელისბარ გვ. 32, ძე აღაბაბასი. პოდპოლკოვნიკი. ნარვის დრაგუნთა პოლკისა. მოკლულ იქნა პავლე ციციშვილთან ერთად 1806 წ. თებერვლის 8.

ერისთვის ძე მიხეილ, გვ. 20 დავით, ქსნის ერისთვის შვილი.

ერისთვის ძე რომანოზ, გვ. 27 არაგვის ერისთვის ძე, მთავარეპისკოპოსი.

ერისთავი რაჭისა როსტომ, გვ. 10 ძე შოშიტასი. სოლომონ I-ის მოწინააღმდეგე. 1769 წ. იგი დამარცხდა სოლომონთან ბრძოლაში. მას ჩამოერთვა საერისთავო და გაძევებულ იქნა. თვით რაჭის ერისთავობაც გაუქმებულ იქნა.

ესიბოვი მაიორი გვ. 42, წინამძღოლი რუსთა რაზმისა. მოიკლა ვარდის-უბანში აჯანყებულ კახელების მიერ 1812. წ.

ვახტანგ VI, გვ. 10, 16, 28, ლეონის ძე. დანიშნული ქართლის მმართველად 1703 წ. მეფე 1716 წლიდან. წავიდა რუსეთს 1724 წ. გარდაიცვალა 1837 წ. ასტრახანში. ვახტანგ VI გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე და მეცნიერი იყო. მისი თაოსნობით შედგენილ იქნა: ქართული სჯულის კრებული და თვით „ვახტანგის სამართალი“, ქართლის ცხოვრების ვახტანგისეული რედაქცია, დასტურლამალი. მანვე მოაწყო ტფილისში პირველი სტამბა 1709 წ. 1712 წ. დაბეჭდა „ვეფხისტყაოსანი“. მის კალამს ეკუთვნის „ქილილა და დამანა“-ს თარგმანი და სხ.

ზავალიშინი გენერალ-მაიორი, გვ. 31, კავკასიაში მოქმედობს 1805 წლიდან, ბაქოსა და სპარსეთის სანაპიროზე. 1805 წ. იგი იგზავნება ასტრახანიდან დესანტით ბაქოს დასაჭერად. ამავე წელს გილანში, სადაც მარცხდება სპარსელებისაგან.

ზაქი-ხან ხანდი გვ. 22, ბიძაშვილი ქარიმ-ხანისა; ქარიმ-ხანის სიკვდილის შემდეგ ხელში ჩაიგდო ძალაუფლება. მოკლულ იქნა იმავე 1779 წ.

ზუბოვი გრაფი, გვ. 25, ვალერიანე ალექსანდრეს ძე (1771—1804 წ.) დანიშნა კავკასიის მთავარმართველად 1796 წ. მას ეკუთვნის წერილი სათაურით: „Мнение графа В. А. Зубова о видах на Грузию и персидскую и индейскую торговлю“.

ზურაბიშვილი ზაზა გვ. 44 ანდრონიკაშვილი, ზურაბის ძე და ნინიას ძმა, სალთხუცესი მეფის ძის იოანესი.

ზურაბიშვილი ნინია გვ. 43, 44, იგივე ანდრონიკაშვილი იოანე, ძმა ზაზასი. მარტყოფის მოურავი.

თაზიშვილი ტარიელ გვ. 1.

თარხანი გიორგი, გვ. 9 ბორჩალოს მოურავი.

თარხნიშვილი იორამ გვ. 5 თბილისის მოურავი, ძე ლუარსაბისა. მოკლულ იქნა 1749 წ. მარაბდასთან ლეკების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

თარხნიშვილები დიმიტრის ძენი გვ. 34, 37.

თაქთაქიშვილი ელიზბარ გვ. 9, 10.

თაყაშვილი ფარემუზ, გვ. 6.

თეიმურაზ II, გვ. 1 შენიშვ., 2—8, ძე ირაკლი I ნაზარალი-ხანისა. დაიბადა 1700 წ. 1733 წ. გამეფდა კახეთში, ხოლო 1744-ს ქართლში. გარდაიცვალა 1762 წ.

რუსეთიდან მომავალი, დასაფლავებულია ასტრახანში. მის დროს ქართლ-კახეთში გაძლიერდა კულტურული მუშაობა—დაარსებულ იქნა ახალი სასწავლებელი, განახლდა სტამბა. თვით თეიმურაზიც ეწეოდა ლიტერატურულ მოღვაწეობას. მას ეკუთვნის თარგმანი „თიმსარიანისა“ და რამდენიმე ორიგინალური ნაწარმოები: „დღისა და ღამის გაბაასება“, „ხილთა ქება“ და სხ.

თეიმურაზ ბატონიშვილი, გვ. 29, 38 გიორგი XII-ის ძე. დაიბადა 1782 წ. გიორგი მეფის სიკვდილის შემდგომ არ დაემორჩილა რუსეთის ხელისუფლების მოთხოვნას რუსეთში გადასახლების შესახებ და 1803 წ. გაიქცა სპარსეთში, მაგრამ უკვე 1810 წ. დაბრუნდა უკან და გამოკზადა გენ. ტორმასოვთან, რომელმაც გაგზავნა იგი რუსეთს. გარდაიცვალა 1846 წლის 25 ოქტომბერს.

აღსანიშნავია თეიმურაზის სამეცნიერო და ლიტერატურული მოღვაწეობა. იგი იყო საპატია წვერი პეტერბურგის სამეცნ. აკადემიისა, წვერი კოპენჰაგენის ანტიკვარ. საზოგადოებისა და პარიზის სააზიო საზოგადოებისა. მას დარჩა რამდენიმე მეცნიერული ნაშრომი: ლექსიკონი, შედგენილი „ვეფხისტყაოსნისათვის“; ირაკლი მეფის ისტორია; საქართველოს ისტორია (დაიბეჭდა ს. პეტერბ. 1848 წ.); წიგნი ბუნებისათვის ღმერთთასა, ციცირონისა, თარგ. რუსულიდან; წიგნი ათნი გვირგვინნი, თარგ. სპარსულიდან; წიგნი არისტოტელისა ბოროტისათვის და კეთილისა, და სხ.

თეიმურაზ, სოლომონ I-ის, იმერთა მეფის, ბიძაშვილი, გვ. 10, ძე გიორგის ძის მამუკასი. იმერეთის მეფე 1766—1768 წლ.; გამეფებულ იქნა ოსმალებისა და ზოგიერთი თავადის დახმარებით, რომლებიც წინააღმდეგნი იყვნენ სოლომონ I-ისა. 1768 წ. მოწინააღმდეგეთა შორის მოხდა შეთანხმება, რის შედეგიც იყო სოლომონ I-ის კვლავ მეფედ გამოცხადება. 1768 წ. თეიმურაზი დაპატიმრებულ იქნა მუხურისის ციხეში, სადაც მოკვდა ამავე ხანებში.

იბრეიმ ბეგ კერეთისისა გვ. 12. ხერეთისის ციხის-თავი, რომელიც გადავიდა ირაკლი II-ის მხარეზე, ამ უკანასკნელის და სოლომონ I იმერთა მეფის მიერ ჯაეახეთის დალაშქრის დროს 1773 წ.

იბრეიმ-ხანი, ბეგლარ-ბეგი ისპანისა, გვ. 2, 3, 4. ძმა ადილ შაჰისა. სპარსეთის შაჰი 1749 წელს. მოკლულ იქნა ამავე წელს შაჰ როჰის მიერ.

იბრეიმ-ხანი ყარაბაღისა, გვ. 14, 17—19, 23—26, 30, ძე ფანა-ხანისა. ირაკლი II-ის მოკავშირე სხვა ხანების წინააღმდეგ. 1780—86 წ. ირაკლი II და იბრეიმ-ხანი შეთანხმებით განაგებდნენ განჯის სახანოს. ხანად დაჯდა 1758 ან 1763 წ.

იესე მეფე გვ. 1, 3, 7, 12, 18, სპარსელების მიერ წოდებული ალი-ყული-ხანად, ხოლო ოსმალების მიერ მუსტაფად. ძე ლეონისა. დადგენილ იქნა სპარსელების მიერ ქაბთლის მეფედ 1714 წ. მეფობდა 1716 წლამდე. ამ წელს ქართლი გადაეცა ჯერ გახტანგ VI-ეს და შემდეგ მის ძეს ბაქარს. იესე 1723 წ. კვლავ იქნა გამეფებული ქართლში ოსმალების მიერ. გარდაიცვალა ოსმალთაში 1727 წ.

იოვანე ბატონიშვილი გვ. 20, 21, 23, 25—27, 42, ძე გიორგი მე-XII-ისა. დაიბადა 1767 წ. იღებდა აქტიურ მონაწილებას 1790 წლიდან სახელმწიფოს როჯორც სამხედრო, ისე მართვა-გამგეობის საქმეებში. 1801 წელს გადა-

გზავნილ იქნა რუსეთს, სადაც ცხოვრობდა სიკვდილამდე. გარდაიცვალა 1830 წ. იოვანე შესანიშნავი ნიჭის და ფართო განათლების მქონე ქართველ მოღვაწეთაგანია. მას დარჩა მრავალი ნაშრომი. ამთგან ყველაზე თვალსაჩინოა: „კალმასობა“, ქართულ-რუსული ლექსიკონი 7 ნაწილად, ქართული ისტორია, პროექტი სხვადასხვა წესდებულებებზე მეფე გიორგი XII-ის დროს და სხვა როგორც ორიგინალური, ისე თარგმნილი რუსულიდან.

ირაკლი II გვ. 1 (შენიშ.) 2—14, 14 (შენიშ.), 15, 16, 18—28 ძე თეიმურაზ II. მეფე ქართლისა და კახეთისა 1744—1798 წლ. დაიბადა 1718 ან 1720 წ. გამეფდა კახეთში 1744 წ., 1762 წლიდან მისი მამის თეიმურაზ II-ის სიკვდილის შემდგომ განაგებდა ქართლსა და კახეთს. გარდაიცვალა 1798 წლის დასაწყისში. ირაკლი II-ის პოლიტიკის მთავარი ხაზები: შიგნით—გაძლიერება ცენტრალური ხელისუფლებისა (ბრძოლა ქსნის ერისთავებთან, პაატა ბატონიშვილის და ალექსანდრე ბაქარის ძის შეთქმულებათა მოსპობა, მართლ-მსაჯულების საქმის გაუმჯობესება), ვაჭრობის, მრეწველობის და ხელოსნობისათვის ხელის შეწყობა (იწვევს უცხო ქვეყნებიდან მრეწველებს და ვაჭრებს, აახლებს მადნების დამუშავებას და სხ.), კულტურული ღონისძიებანი (სტამბის განახლება, სასწავლებლების დაარსება და სხ.); საგარეო პოლიტიკა:—ქართლ-კახეთი ამირ-კავკასიის მთავარი პოლიტიკურ ერთეულია, მისი მოხარკენი არიან განჯა, ერევანი, ხოლო ყარაბაღი—მოკავშირე. ლეკთა წინააღმდეგ ირაკლიმ შექმნა მუდმივი ჯარი—მორიგე (1774 წ.). 1783 წ. „მეფობრობის ტრაქტატით“ შეეკრა რუსეთს.

იულონ ბატონიშვილი გვ. 15, 18, 20, 21, 23, 27, 30, 37 ირაკლი II-ის ძე დარეჯან დედოფალთან. დაიბადა 1759 წ., გარდაიცვალა 1816 წ. პეტერბურგში. 1792 წლიდან, როდესაც ირაკლი II-ემ გამოუყო ბატონიშვილებს საუფლისწულოები, იულონი განაგებდა ქართლის დასავ. ნაწილს და ქსანს. გიორგი XII-ის გარდაცვალების შემდგომ არ დაემორჩილა რუსეთის ხელისუფლების განკარგულებას რუსეთში გადასახლების შესახებ და 1805 წლამდე უშედეგოდ იბრძოდა თავის მეფედ გამოცხადებისათვის. 1805 წ. იგი შეპყრობილ იქნა იმერეთში, გადაგზავნეს რუსეთში და ერთხანს პატიმრად იჯდა ქ. ტულაში.

იშიყ-ბეგ გვ. 20, თურქთა გამოჩენილი მხედარი ყარსში.

კავალნიცკი გვ. 27, ე. ი. კოვალენსკი პეტრე ივანეს ძე, „სტატსკო სოვეტნიკი“—დანიშნული 1799 წ. რუსეთის მინისტრად საქართველოს კარზე. 1800 წ. გაწვეულ იქნა უკან, 1801 წელს კვლავ ინიშნება საქართველოს მმართველად. კალატოზიშვილი მაიორი გვ. 35 პავლე, მოკლულ იქნა 1810 წ. იმერეთის დაპყრობისას რუსეთის მიერ.

კარეგინი, პოლკოვნიკი გვ. 31 ე. ი. კარიაგინი. ებრძვის 1805 წ. რუსის ჯარებით სპარსელებს ყარაბაღში.

კიკნაძენი გვ. 34, 36 ზემო-იმერეთის აზნაურები, წერეთლების ყმები.

კლოტი ფონ-იუსგენსბურგი, ბარონი, გენერალი გვ. 41, 43, მარკიზი, პაულიჩის მოადგილე თბილისში 1811—12 წლ.

კნორინგი გენერალ-ლეიტენანტი, გვ. 27, 28 კარლო თევდორეს ძე. მთავარმართებელი კავკასიისა და საქართველოსი 1801—1803 წლებში.

კობიანი გვ. 41 არაგვის ხეობის აზნაურები.

კორსიკოვი გენერალ-მაიორი გვ. 25 ხუბოვის ხელქვეითი. 1796 წ. აიღო განჯა. კობტა ბელადი გვ. 8, 11. ლეკების წინამძღოლი.

ლაზარევი გენერალ-მაიორი გვ. 28 ივანე პეტრეს ძე. შთამომავლობით სომეხი. დანიშნულ იქნა 1799 წ. საქართველოში რუსის ჯარების მხედართმთავრად. მოკლულ იქნა 1803 წ. გიორგი XII-ის ცოლის მარიამ დედოფლის შეურაცხყოფისათვის დედოფლის ერთ-ერთი მხლებელის მიერ.

ლარაძე პეტრე, აზნაური, გვ. 38 ლალა თეიმურაზ ბატონიშვილისა, გიორგი XII-ის ძისა. მოლექსე და მწიგნობარი. თეიმურაზ ბატონიშვილთან ერთად გადასახლდა რუსეთში—პეტერბურგს 1810 წ. აქ მას ხელი მიუყვია ლიტერატურული შრომისათვის. მისი ნაშრომები სამ წიგნადაა დაგროვილი: 1) დილარიანი, 2) სახემგოსანი, 3) მრავალფერყვავილოვანი. გარდაიცვალა პეტრე ლარაძე 1837 წლ. 21 თებერვალს.

ლევან ან ლევან, ირაკლი II-ის ძე გვ. 12, 15, 16 ირაკლისა და დარეჯანის უფროსი შვილი. დაიბადა 1756 წ. იღებდა აქტიურ მინაწილეობას სახელმწიფოს საქმეებში. იყო ერთ-ერთი მთავარი ორგანიზატორი ირაკლის მიერ მოწყობილი „მორიგე“-სი 1774 წ. ანტონი I კათალიკოზთან ერთად გაგზავნილი იყო რუსეთის სამეფო კარზე ელჩად 1771 წ. გარდაიცვალა 1781 წ.

ლევან, იულონ ბატონიშვილის ძე გვ. 37, დაიბადა 1785 წ. ეკუთვნოდა, მამისდაგვარად, რუსების მოწინააღმდეგეთა ჯგუფს. 1810 წ. ააჯანყა ოსეთი. მოკლულ იქნა 1811 წ. ბორჯომის ხეობაში ლეკების მიერ.

ლისანოვიჩი, გენერალ-მაიორი გვ. 39 დიმიტრი ტიხონის ძე (1778—1825 წ.). გენ. ტორმასოვის ერთ-ერთი აქტიური თანამშრომელი ამიერ-კავკასიის დამორჩილების საქმეში. 1806 წ. ღალატით მოკლა ყარაბაღის ხანი იბრეიმი. 1812 წ. იყო ბამბაკის ოლქის უფროსად.

ლუთვალი-ხან, ძე ჯაფარ-ხანისა, ხანდი გვ. 23 ფარსის ბეგლარ-ბეგი. ებრძვის 1787 წლიდან ალა-მაჰმად-ხან ყაჯარს, რომელმაც 1794 წ. შეიპყრო იგი და აღმოხადა თვალები.

მაიმუნაშვილი ალექსანდრე, ნახე ჭავჭავაძე ალექსანდრე.

მანტრეზორი მაიორი გვ. 30 ე. ი. მონტრეზორი, პ. ციციშვილის ხელქვეითი. მოკლულ იქნა 1804 წ. სპარსელებთან ბრძოლაში ერევანზე გალაშქრების დროს.

მარიამ დედოფალი გვ. 28 მეორე ცოლი გიორგი XII-ისა, გიორგი ციციშვილის ასული. დაიბადა 1768 წ., შეეუღლა გიორგი ბატონიშვილს 1782 წ. 1803 წ. ერთ-ერთი მისი მხლებელის მიერ მოკლულ იქნა გენ. ლაზარევი, რის გამოც დედოფალი მარიამ დააპატიმრეს, გაგზავნეს რუსეთს—კურსკის გუბერნ. ქალაქ ბელგოროდში და დააბინავეს დედათა მონასტერში, 1811 წ. ნება მისცეს გადასახლებულიყო მოსკოვს, სადაც გარდაიცვალა 1850 წ.

მარიამ დედოფალი, ცოლი სოლომონ II იმერთა მეფისა, გვ. 37 ასული კაცია. დადიანისა, დაჰ გრიგოლისა. 1810 წ. შეპყრობილ იქნა რუსეთის ხელი-სუფლების მიერ და წარგზავნილი რუსეთს. გარდაიცვალა 1811 წ.

- მარიამ ან მაია, დაჲ სოლომონ II-ისა გვ. 37 ცოლი მეღქისედეგ ანდრონიკაშვილისა. 1810 წ. შეპყრობილ იქნა გენ. ტორმასოვის მიერ და გადაგზავნილი რუსეთს.
- მალალაშვილი სოლომონ გვ. 42 ძე დავითისა. რუსთა წინამძღოლი აჯანყებული არაგვისპირელების წინააღმდეგ. მოკლულ იქნა 1812 წ. ბულაჩაურთან.
- მაჩაბელი ლუარსაბ გვ. 37 ქართლის თავადი.
- მაჭმად ალი-ხან გვ. 33. უფროსი ძე ბაბა-ხანისა. დედა მისი ყოფილა თუში ცისკარაშვილის ქალი, რომელიც ლეკების მიერ ტყვედ იყო წაყვანილი და გაყიდული სპარსეთში. მაჭმად ალი-ხანი, ვითარცა მონის შვილი, მემკვიდრედ არ იქნა ცნობილი.
- მაჭმად ასანი გვ. 40 უფროსი ძე ყარაბაღის ხანის იბრეიმისა, ძმა მეით-ხანისა. მაჭმად ასან ყაჯარი გვ. 7, 22 ასტრაბათელი, მოკლული 1760 წ. მეტოქე ქარიმ-ხანისა. მამა ალა-მაჭმად-ხანისა.
- მაჭმად ასან-ხანი გვ. 9, 14, 14 (შენიშვნა), 22 უფროსი ძე განჯის ხანის შავერდისა, მოკლული თავისი ძმის (?) მაჭმად-ხანის მიერ.
- მაჭმად ბეგ, ძე ხათუნისა გვ. 20 თურქთა მხედართ-მთავარი ყარსში.
- მაჭმად-ხანი განჯისა გვ. 14 შენიშვნა. ძე (?) შავერდი-ხანისა. 1778 წ. შეპყრობილ იქნა ყარაბაღის ხან იბრეიმის და ირაკლი II-ის მიერ და მოკვდა ტყვეობაში.
- მაჭმად-ხანი ერევნისა გვ. 16, 18 ძე ჰუსეინ ალი-ხანისა, ძმა ყულამ ალი-ხანისა. ხანად დაჯდა 1785 წ.
- მაჭმად-ხანი შაქისა გვ. 18 მაჭმად ჰუსეინ-ხანი, აჯი ჩალაბის შთამომავალი. ხანად დაჯდა 1780 წლის ახლო.
- მაჭმად-ხან ყაჯარი გვ. 1, 4 ნადირ შაჰის ერთ-ერთი მკვლელი, ერევნელი, ქეშიქ-ჩი-ბაში შაჰის.
- მაჭმუდ II, სულტანი გვ. 32 ოსმალეთისა, ძე აბდულ ჰამიდისა (1785—1839 წ.). ტახტზე ავიდა 1808 წ. 1826 წ. მოსოლი იანიჩარების ინსტიტუტი.
- მეითი ან მეპითი-ხან ყარაბაღელი გვ. 40 უმცროსი ძე იბრეიმ-ხანისა. ხანად დაჯდა 1806 წ. განდევნილ იქნა რუსების მიერ 1822 წ.
- მირზა ბუზურგი გვ. 34 ვახირი ყაენი ბაბა-ხანისა, მოსული 1810 წ. ზავის დასადებად სპარსეთ-რუსეთს შუა.
- მირიან ბატონიშვილი გვ. 16 ძე ირაკლი II-ისა. დაიბადა 1766 წ., 1784 წლიდან იმყოფებოდა რუსეთში სამხედრო სამსახურში.
- მუსა ბეგ იარიღელი გვ. 1 ნადირ შაჰის მკვლელი, II. БУТКОВ-ის მასალების მიხედვით—ურუმელი.
- მუსტაფა IV, ძე აჰმედისა გვ. 32 ოსმალეთის სულტანი, იმეფა რამდენიმე თვე 1808 წ.
- მუნრანის ბატონი იოვანე გვ. 18, 23 ძე კონსტანტინესი, სალთხუცესი. ცოლად ჰყავდა გიორგი XII-ის ასული ქეთევან. გარდაიცვალა 1798 წ.
- მუნრანის ბატონი კონსტანტინე გვ. 7 სალთხუცესი, მოკლულ იქნა 1756 წ. ლართის-კარში ლეკებისაგან.
- მუნრანის ბატონის შვილი კონსტანტინე გვ. 41, 42 ძე იოვანესი, სალთხუცესი 1798 წლიდან. გარდაიცვალა 1843 წ.
- მუნრანის ბატონის შვილი სვიმონ გვ. 11 ძე ლევანისა ნასახჩიბაში, მუნრანის ბატონი 1756 წლიდან.

ნადირ შაჰ გვ. 1, 1 შენიშვნა, 2, 4, 22 სპარსეთის შაჰი. დაიბ. 1688 წ. 1727 წლიდან იყო შაჰ თამაზის სამსახურში ნადირ-ალი-ხანის სახელით. ამ დროს სპარსეთში მძლავრობდნენ ავღანელები და თურქები. 1729 წ. ავღანელები განდევნილ იქნენ ნადირის მიერ სპარსეთიდან, ხოლო 1730 წლ. დაიწყო თურქებთან ომი. 1732 წ. ნადირმა გადააყენა შაჰ თამაზი და შაჰად გამოაცხადა მისი მცირეწლოვანი შვილი აბაზ III, რომელიც 1735 წ. მოკვდა. 1736 წელს ნადირი გამოცხადებულ იქნა შაჰად. მან განდევნა თურქები, 1739 წ. დალაშქრა ინდოეთი, 1740 წ. დაიპყრო ზევა და ბუხარა. ემზადებოდა რუსეთთან საომრად, მაგრამ 1747 წ. მოკლულ იქნა.

ნამორაძე ერასტი გვ. 6.

ნესვეტაევი გენერ.-მაიორი გვ. 32 დანიშნულ იქნა საქართველოში 1804 წ. მოქმედებდა ამიერ-კავკასიაში 1804—7 წლებში.

ნურალი ან ნურსალი ბეგ ავარელი გვ. 6, 13, 17 ხუნძახის ბატონი—მუცალი, იგივე მერსელ-ხანი. ჩანს 1751 წლიდან, მოკლულ იქნა ფათალი-ხან ყუბელის მიერ 1774 წ.

ომარ-ხან ავარელი გვ. 17, 18, 25, 26 ხუნძახის ბატონი, ძე ნურალი ბეგისა. გარდაიცვალა 1801 წ.

ონანანი გვ. 43 ვაჩნაძიანი, კახელი თავადები.

ონანაშვილი ოთარ გვ. 43 ვაჩნაძე, ძე ასლანისა, მოკლულ იქნა 1812 წ. ყარაღაჯთან.

პაატა ბატონიშვილი გვ. 9, 10 „უკანონო“ შვილი ვახტანგ მე-VI-ისა. აღიზარდა რუსეთს, ხამყოფი იყო დასავლ. ევროპაშიც, სადაც შეისწავლა არტილერიის საქმე. თბილისში მოვიდა 1752 წ., 1765 წ. მის გარშემო შემოიკრიბა ირაკლის პოლიტიკით უკმაყოფილო ფეოდალთა ჯგუფი. შეთქმულებს აზრად ჰქონდათ პაატის გამეფება. შეთქმულება გამჟღავნდა. პაატა ხოგიერთ სხვა შეთქმულთან ერთად სიკვდილად დასაჯეს.

პავლე I, რუსეთის იმპერატორი გვ. 11, 25, 27 (1754—1801 წ.) ტახტზე ავიდა 1796 წ.

პაულუჩი მარკიზი, გენერ.-მაიორი გვ. 38, 39, 41, 43. 44 ფილიპე იოსების ძე, მთავარ-მართებული საქართველოსი 1811 წლ., მის გამგებლობის დროს მოხდა კახეთის აჯანყება 1812 წ., გადააყენეს 1812 წ., 1829 წ. დასტოვა რუსეთი.

პარტენგინი გენერალი გვ. 42, 43 ე.ი. პორტნიაგინი, კახეთის ოლქის უფროსი 1812 წ.

პოტემკინი, გენერ.-პორუთი. გვ. 16 პავლე სერგის ძე. იმიერ-კავკასიის გენერ.-გუბერნატორად დაინიშნა 1784 წ.

პუბულაშვილი ანუ ახვერდოვი გვ. 44, ნახე ახვერდოვი.

რაიმ-ხან, ძე შავერდი-ხანისა გვ. 17, განჯელი, ძმა ჯავად-ხანისა. განჯის ხანად დაჯდა 1785 წ., ხოლო 1786 წ. გადაყენებულ იქნა ირაკლი II-ის მიერ.

რატიშვილი ბეჟან გვ. 6.

რიზა ყული მირზა გვ. I შენიშვნა, 2, ნადირ შაჰის უფროსი შვილი და მეკმედირე, რომელსაც ნადირმა ეჭვით თვალები დასწვა 1742 წ. მოკლულ იქნა ადილ შაჰის მიერ 1747 წ.

რიზა ყული-ხან გვ. 14 შენიშვნა, ძმა შავერდი-ხან განჯელისა.
როზენი ბარონი, გერენ.-ლეიტენ. გვ. 36 მოქმედობს იმერეთში 1810 წ. სოლო-
მონ II-ის წინააღმდეგ.

რტიშჩევი გენერ.-ლეიტენ. გვ. 44 ნიკოლოზ თევდორეს ძე. სენატორი. იყო საქა-
რთველოს მთავარ-მმართველად 1812—1816 წლ. გარდაიცვალა 1835 წ.

საკაკე ზოვრბ-ხან გვ. 2 ვეზირი ადილ შაჰისა.

სამიშვილი ედიშერ გვ. 8.

სამ სეფი გვ. 2 სპარსელი ცრუ ბატონიშვილი, რომელიც თავს შაჰ ჰუსეინის
(+1725 წ.) შვილად აცხადებდა 1734—1736 წლებს შუა. იგი გამოჩნდა
აზერბაიჯანში, შემდეგ მოვიდა ქართლში, სადაც შეპყრობილ იქნა თეი-
მურაზ II-ის მიერ.

საგინაშვილი ზურაბ, ძე პაპუასი, კაპიტანი გვ. 42 მძიმედ დაიჭრა დუშეთთან
1812 წ.

სამაილოვი გენერ.-მაიორი გვ. 16, 17 ე. ი., სამოილოვი ა. ნ. მოქმედობს პოტემ-
კინის ხელქვეით ჩაჩნების და ჭარის ლეკების წინააღმდეგ 1783—84 წლებში.

სელიმ III, ოსმალეთის სულტანი გვ. 32 (1761—1808 წ.), ძე მუსტაფა III-ისა.
ტახტზე ავიდა 1789 წ. რეფორმების გატარებისათვის 1807 წ. ჩამოაგ-
დეს ტახტიდან. 1808 წ. მოჰკლეს.

სიმონოვიჩი, პოლკოვნიკ., გვ. 35, 36 ტორმასოვის ხელქვეითი და თანამშრომელი.
თამაშობს აქტიურ როლს რუსეთის ხელისუფლების სოლომონ II იმერთა
მეფესთან ბრძოლაში. 1810 წ. სოლომონ II-ის შეპყრობის შემდგომ ინიშ-
ნება იმერეთის მმართველად. 1814 წ. იყო საქართველოს სამხედრო და
სამოქალაქო გუბერნატორად.

სოლალანი გვ. 35 ქვემო-ქართლის თავადები.

სოლომონ II, იმერთა მეფე გვ. 8, 10, 11, 12, 13, 16 „დიდად“ სახელდებული,
ძე იმერთა მეფის ალექსანდრესი. ტახტზე ავიდა 1751 წ. მთელი თავისი
ხანგრძლივი მეფობა სოლომონმა გაატარა ბრძოლაში ორ მთავარ
ფრონტზე—1) ოსმალების და 2) მძლავრი ფეოდალების წინააღმდეგ.
1769 წ. მან მოსპო რაჭის საერისთაო და განადგურა თავისი დაუძინე-
ბელი მტერი როსტომ რაჭის ერისთავი. 1775 წ. რუსის ჯარის დახმარე-
ბით განდევნა ოსმალები იმერეთის ციხეებიდან. 1771 წ. დაიმორჩილა
გურია. 1780 წ. რუხის ბრძოლაში შეაჩერა ოსმალთა აგრესია ჩრდილო
დასავლეთიდან. მმართველობაში: გააუმჯობესა სასამართლოს წარმოება,
შეიტანა დამატებანი ვახტანგის კანონებში, აკრძალა ტყვის ყიდვა და სხ.
გარდაიცვალა 1784 წ.

სოლომონ II იმერთა მეფე, გვ. 16, 21, 23, 33, 35 ძე სოლომონ I-ის ძმის არ-
ჩილისა და შვილი-შვილი ირაკლი II-ისა. დაიბადა 1773 წ. გამეფდა
1789 წ. სოლომონ II ცდილობდა გაეგრძელებინა სოლომონ I-ის გეზი
ფეოდალთა დაპყრობა-დამორჩილების მხრივ. საჭირო იყო ოდიშის შე-
მომტკიცება. აქედან—ხანგრძლივი ბრძოლა დადიანებთან. საქმე გარ-
თულდა რუსეთის თვითმპყრობელობის ჩარევით იმერეთის ცხოვრებაში.
რუსეთმა, მოიმაგრა რა ფეხი ქართლ-კახეთში, მთავარი ყურადღება იმერეთს
მიაქცია. 1810 წ. სოლომონ II საბოლოოდ დამარცხდა და გაიქცა ახალ-
ციხეს. აქედან გადავიდა ტრაპეზონს, სადაც გარდაიცვალა 1815 წ.

სულეიმან ათაბაგი, ახალციხის ფაშა გვ. 12, 16 შთამომავლობით ქართველი.

სულეიმან, სპასპეტი ბაბა-ხანისა გვ. 30 დანიშნული გილანის უფროსად.

სუხოტინი, გენერ.-მაიორი გვ. 11, 12, დანიშნა 1771 წ. ტოტლებენის ნაცვლად. ალყა შემოარტყა ფოთს, მაგრამ ვერ აიღო. 1773 წ. გაწვეულ იქნა რუსეთში.

ტორმასოვი, გენერ. კავალერიისა, გვ. 33, 34, 35, 37, 38, 39, ალექსანდრე პეტრეს ძე (1752—1819 წ.). 1809 წ. საქართველოს მთავარ-მართველი, 1811 წ. გაწვეულ იქნა უკან. იღებდა მონაწილეობას 1812 წლის ომში ნაპოლეონთან.

ჭონ ტოტლებენი გრაფი გვ. 10. ჰოტილი-კურტ-ჰენრიხი, საქსონიიდან. ავანტურისტი. ლალათისათვის ეკატერინე II-ის მიერ მიცემული იყო სამართალში, ჩამოერთვა ჩინ-ორდენები და, ზოგიერთი ცნობის მიხედვით, გაგზავნილი იყო ციმბირს. 1769 წ. ის შეიწყნარეს და გამოგზავნეს საქართველოში რუსის მხედრობით ოსმალთა წინააღმდეგ სალაშქროდ. უღალატა ერეკლე II-ეს აწყურთან, გადავიდა იმერეთს, სადაც მისი დახმარებით სოლომონ I-მა გაანთავისუფლა ოსმალთაგან დაპყრობილი ქუთაისის და ბაღდათის ციხეები. შეეცადა ფოთის აღებას, მაგრამ ვერ მოახერხა. 1771 წ. უკან გაიწვიეს.

ტუსიშვილები გვ. 42 არაგვის ხეობის თავადები.

უსეინ ალი (დედანში შეცდ. ყული) ხანი ერევნისა, გვ. 16 ირაკლი II-ის მოხარკე. 1779 წ. უსეინ ალიმ განიზრახა განთავისუფლებულიყო ხარკისაგან. 1780 წ. ირაკლიმ დალაშქრა ერევანი და მორჩილებაში მოიყვანა ხანი. უსეინ ალი გარდაიცვალა 1783 წ.

უსეინი, ბაქოს ხანი, გვ. 31 ძმის-წული ბაქოს ხანის მუჰამედ-ყული-ხანისა. ხანად დაჯდა 1792 წ. 1806 წ. თებერვლის 8 მოჰკლა მთ.-მართ. თავადი პავლე ციციშვილი, რომელიც მოვიდა მასთან შეთანხმების თანახმად ბაქოს ციხის გასაღების ჩასაბარებლად.

უსეინ, ხანი შაქისა გვ. 13, 14 ძე აჯი ჩალაბისა, ხანად ჩანს მე-18 ს-ის სა-მოცდაათიანი წლებიდან. მოკლულ იქნა 1780 წ.

უსუფ ფაშა გვ. 32 არზრუმის სერასკირი.

უშაკოვი პოლკოვნიკი. გვ. 41 რუსების მხედართ-მთავარი. მოქმედობს აჯანყებულ არაგველთა წინააღმდეგ 1812 წ.

ფათალი-ხან ავშარი გვ. 9, თავრიზის მფლობელი, 1750 წლიდან შედის ახალ ხან ავღანის სამსახურში. 1761 წ. ებრძვის ქარიმ-ხან ხანდს, რომელიც მას ტყვედ იგდებს.

ფათალი-ხან ყუბელი გვ. 14, 18, 19, 40, ძე ჰუსეინ ალი-ხანისა. დაიბადა 1735 წ. 1759 წ. თავის მამასთან ერთად დაიპყრო სალიანი. 1760 წ. მამის სიკვდილის შემდგომ დაჯდა ხანად. 1765 წ. დაიპყრო დარუბანდი და იწოდა დარუბანდის ხანად. 1768 წ. და 1772 წ. დაიპყრო შემაზის სახანო. თამაშობს დიდად აქტიურ როლს ამიერ-კავკასიის პოლიტიკურ ვითარებაში. ერეკლე II-ის მოქიშპე აღმ. ამიერ-კავკასიაში ჰეგემონობისთვის. გარდაიცვალა 1789 წ.

ფანა-ხან გვ. 4, 9 ყარაბაღის ხანი ჯევენშირი. ჩანს 1749 წლიდან. გარდაიცვალა 1758 ან 1763 წ.

ფარნაოზ ბატონიშვილი გვ. 30 ძე ერეკლე II-ისა. დაიბადა 1775 წ. 1804 წლამდე თავის ძმა იულონთან ერთად ებრძოდა რუსეთის ხელისუფლებას. 1804 წელს შეპყრობილ იქნა, 1805 წ. წარგზავნილ იქნა რუსეთს და დასახლებული ვორონეჟში. გარდაიცვალა ს.-პეტერბურგში 1852 წ.

ქალბალი-ხანი ნახჭევნისა გვ. 18.

ქარიმ-ხან ზანდი გვ. 7, 9, 14 (შენიშ.), 22 გამოდის ასპარეზზე 1750 წლიდან. ამ წნიდან მოყოლებული ებრძვის სპარსეთის სამეფო ტახტის ხელში ჩაგდებას მსურველთ—აზატ-ხან ავლანს, მაჰმად ჰასან ყაჯარს, ფათალი-ხან ავშარს—ამარცხებს მათ და 1761 წლისათვის ხდება თითქმის მთელი სპარსეთის მფლობელი, მხოლოდ მეშვედში განაგრძობს მეფობას ნადირის შვილის-შვილი შაჰ-როჰი. ქარიმი ამყარებს სპარსეთში მშვიდობიანობას. მის კარზე რამდენიმე ხანს იმყოფებოდა ქართლის მეფის ბაქარის ძე ალექსანდრე. ქარიმ-ხანს აზრად ჰქონდა ერეკლე II-ის ტახტიდან გადმოგდება და ამ ალექსანდრეს გამეფება. გარდაიცვალა 1779 წ.

ქეთევან, თეიმურაზ II-ის ასული გვ. 1 (შენიშვნა), დედა მისი, თამარი, იყო ასული ვახტანგ VI-ისა, ქეთევან ცოლად ჰყავდა ალი-ყული-ხანს, ნადირის ძმის-წულს, შემდეგში ადილ-შაჰად წოდებულს.

ქეთევან დედოფალი, გვ. 14, გიორგი XII-ის პირველი ცოლი, ქიზიყის მოურავის პაპუა ანდრონიკაშვილის ასული, დედა ბატონიშვილების: დავითის, იოანესი, ბაგრატისა და თეიმურაზის. გარდაიცვალა 1782 წ.

ქობულის ძე სოლომონ, მდივანი გვ. 6.

ქობულოვი ოთარ გვ. 42, ძე დავით მდივნისა, მდივანი კახეთისა. გარდაიცვალა 1830 წ.

ლესენ-რეინ ფელსაგის პრინცი, გვ. 17 პავლე იმპერატორის პირველი ცოლის ძმა. ღუდოვიჩი, ნახე გუდოვიჩი.

ყაფლანიშვილი დავით გვ. 21 საბარათიანოს სარდალი, სახლთუნუცესი, ძე რევაზ-ორბელიანისა; ცოლად ჰყავდა გიორგი XII-ის და თამარ. დაიბადა 1716 წ. გარდაიცვალა 1796 წ. ამან სთარგმნა სპარსულიდან „ყარამანიანი“.

ყაფლანიშვილი დიმიტრი გვ. 30, 35, 36 გენერ.-მაიორი, ძე ზაალ ყაფლანიშვილი-ორბელიანისა, რუსეთის პოლიტიკის ერთგული გამტარებელი საქართველოში იმერეთის დამორჩილების და კახეთის აჯანყების დროს 1810—12 წლებში.

ყაფლანიშვილი ვახტანგ გვ. 43, ორბელიანი, ძე დიმიტრისა, სიძე მეფე ირაკლისა—ცოლად ჰყავდა მისი ასული თეკლა. მოკლულ იქნა კახეთის აჯანყების დროს 1812 წ.

ყაფლანიშვილი ყაფლან გვ. 43 მაიორი, ორბელიანი, ძმა დიმიტრისა.

ყილიჯი ალი-ხან, გვ. 2 ნადირ შაჰის მიერ დანიშნული ქართლის მეთვალყურედ 1745 წ. ცხოვრობდა განჯაში. განდევნა ირაკლი II-ემ.

ყოჯა ბეგ გუნდუხელი გვ. 1, ნადირ შაჰის ერთ-ერთი მკვლელი.

ყულა მანი, ხანი ერეგნისა გვ. 16 ე. ი. ყულამ ალი-ხან, ძე ჰუსეინ ალი-ხანისა. ხანობდა 1782 წ..

შავერდი ხანი განჯისა გვ. 9, 14 (შენიშვნა), 17 ე. ი. შავერდი-ხან ხანდი, შვეიდა 1750 წლიდან ქართლის სამეფოს მფარველობის ქვეშ და იხდიდა ყოველწლიურ ხარკს. მოკლულ იქნა მე-18 ს-ის სამოციან წლებში.

შარბიფ ფაშა ახალციხისა გვ. 35, 37 ძე სულეიმან ათაბაგისა, ძმის-წული ახალციხელი საბულ ფაშისა, ტრაპიზონის სერასკირი. 1801 წ. მისტაცა ახალციხის ფაშობა თავის ბიძაშვილს საბულ ფაშას. 1802 წ. განდევნილ იქნა ახალციხიდან საბულის მომხრეების სელიმ ალა ყიფიანის და სელიმ ალა ხიმშიაშვილის მიერ. 1805 წ. შარბიფ ფაშა ანატოლიის ფაშის უსუფის დახმარებით კვლავ იჭერს ახალციხეს. როგორც ჩანს მასალებიდან, ამის შემდეგ ის ხელმეორედ ყოფილა განდევნილი იმავე სელიმ ალა ხიმშიაშვილის მიერ, ვინაიდან 1803 წ. შარბიფი კვლავ ართმევს ახალციხეს ხიმშიაშვილს.

შარუხ მირზა გვ. 2, 4, 25 ე. ი. შაჰ-როჰ მირზა, ძე ნადირის უფროსის ძის რიზა ყული მირზასი. მეფობდა ქარიმ-ხან ხანდის დროს მემშვედში (ხორასანში). მოკლულ იქნა ალა-მაჰმად-ხან ყაჯარის მიერ 1796 წ.

შიხალი, დარუბანდის ხანი გვ. 40 ე. ი. შეიხ ალი-ხან, ძე ფათალი-ხანისა, (დედა მისი იყო ქართველი, სახელად სეგერნაზი); განაგებს დარუბანდის სახანოს 1791 წლიდან. 1795 წ. მიიღო ალა-მაჰმად-ხანისაგან შირვანის ნაიბობა. შემდეგ შვეიდა რუსეთის მფარველობაში, მაგრამ 1810 წ. მას ჩამოართვეს ხანობა, რის გამოც იგი აწყობს აჯანყებას. აჯანყება ჩაქრობილ იქნა, და შიხალი განივლტო დარუბანდიდან.

შუქურ-ალი, ხანი ნახჭევნისა გვ. 12.

ჩოღაყაშვილი დურმიშხან, გვ. 10 თუშთ მოურავი 1767 წ.

ჩონჩოლ მუსა გვ. 8 დაღისტნელი ბელადი. გამოდის ასპარეზზე 1757 წლიდან.

ჩხეიძენი გვ. 36 ზემო-იმერეთის აზნაურები.

ციციშვილი გლაზა გვ. 6, ძე ქაიხოსრო ციციშვილისა. მისი დედა ანახანუმ, ბეჟან ბარათაშვილის ასული, დაქვრივების შემდგომ შეირთო აგრეთვე დაქვრივებულმა თეიმურაზ II-ემ. გლაზა ციციშვილი მოკლულ იქნა ბრძოლაში 1759 წ.

ციციშვილი გლაზა გვ. 9, 10 მონაწილე პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებისა 1765 წ.

ციციშვილი ზაქარია, გვ. 19 სალთხუცესი დეფოფალი დარეჯანისა.

ციციანოვი პავლე გვ. 28, 29, 30, 31, 32 დიმიტრის ძე, გენერ.-ლეიტ. დაიბადა 1754 წ. მისი პაპა პაატა გადაჭყვა რუსეთს ვახტანგ VI-ეს 1724 წ. პავლე ც. დაინიშნა 1803 წ. საქართველოს მთავარ-მართებლად. მოკლულ იქნა ბაქოს ხანის მიერ 1806 წ.

წერეთელი ზურაბ, გვ. 21, 23, 35, 36 ძე ქაიხოსროსი, სარდალი და სალთხუცესი იმერთა მეფის დავით გიორგის ძის, ელჩად გაგზავნილი რუსეთს 1784 წ. ამისი ასული ქეთევან ცოლად ჰყავდა იოანე ბატონიშვილს, გიორგი XII-ის ძეს.

წერეთელი პაპუნა გვ. 21, ძე ქაიხოსროსი. სარდალი სოლომონ II-ისა გარდაიცვალა 1790 წ.

წერეთელი როსტომ, ძე პაპუნასი გვ. 35.

წერეთლის ყმა კერკეტონი გვ. 34, ქაიხოსრო წერეთლის ყმა უნდა ყოფილიყო, ვინაიდან სოლომონ II იმერთა მეფის პატიმრობიდან გაპარება მოაწყო ქაიხოსრო წერეთელმა, პაპუნას ძემ.

ჭავჭავაძე ალექსანდრე გვ. 43, მამუჩაშვილი, ძე გარსევანისა. ცნობილი პოეტი, დაიბადა 1787 წ., 1804 წ. მიიღო მონაწილეობა მთიულეთის აჯანყებაში, რისთვისაც მოკლე ხნით გადასახლებულ იქნა ტამბოვს. 1811 წლიდან იწყებს სამსახურს უმთავრესად სამხედრო ასპარეზზე. 1812 წ. იღებს მონაწილეობას კახეთის აჯანყების ჩაქობაში. გარდაიცვალა 1846 წ.

ხერხეულიძე ნიკოლოზ, კათალიკოზი გვ. 1 ურბნელი ეპისკოპ. კათალიკოზად ეკურთხა 1742 წ. მოკლულ იქნა 1744 წ.

ხუდია ბორჩალოელი გვ. 11, 12 ბორჩალოს ალაღარი ირაკლი II-ის დროს.

ჯავად-ხანი განჯელი გვ. 17, 19, 22, 29 ძე შავერდი-ხანისა, ძმა რაიმ-ხანისა. ხანად დასმული 1786 წ. ჩეფე ირაკლი II-ის მიერ. მოკლულ იქნა განჯის აღების დროს 1805 წ. პ. ციციშვილის მიერ.

ჯავახიშვილი გვ. 34, 37 ესტატე.

ჯაფარ-ყული-ალა გვ. 40 ძე მაჰმად ასანისა, ძმის-წული ყარაბაღელი ხანის მეჭთისა. რუსეთის სამსახურის პოლკოვნიკი. 1812 წ. უღალატა და გაიქცა სპარსეთს. 1814 წ. კვლავ შეურიგდა ხელისუფლებას, მაგრამ 1822 წ. თავის ბიძასთან ერთად განიდევნა ყარაბაღიდან. დაპატიმრებულ იქნა სიმბირსკში.

ჯაფარ-ხან ზანდი, გვ. 22 ძე სადიკ-ხანისა, ძმის-წული ქარიმ-ხანისა. ალა-მაჰმად-ხანის მძლავრი მეტოქე, 1785 წ. დაიპყრა ისპანი, შემდეგ შირაზი და მთელი ფარსისტანი. 1789 მოკლულ იქნა ერთ-ერთი თავისივე სარდლის მიერ.

ჰამიდ, ოსმალეთის სულტანი გვ. 13 ე. ი. აბდ-ალ-ჰამიდ I, ძე აჰმადისა, მეფობდა 1757—1773 წ.

ჰუსეინ, ბეგლარ-ბეგი ერევნისა გვ. 37, 39.

საძიებელი გეოგრაფიული სახელეგისა

- აბარანის გზა გვ. 33 მთის გზა, მიმავალი ერევნიდან გუმბრისაკენ (ლენინაკანი), ალაგების მთასთან.
- აზერბაიჯანი გვ. 2, 5, 9, 22 სპარსეთის ჩრდ. პროვინცია მთავარი ქალაქი თავ-რიზით.
- ავნევი გვ. 8 სოფელი ქართლში, დვანის წყალზე (მტკვრის მარცხენა შენაკადი).
- ავჭალა გვ. 3 სოფ. ქართლში მტკვრის მარცხენა ნაპირზე.
- ახანბური გვ. 8 სოფ. გარე-კახეთში.
- ახია გვ. 26 ქვეყნის ნაწილი.
- ალაზანი გვ. 3, 5, 17, 26 მდინარე კახეთისა; გამოდის კავკასიონის მთებიდან და მიერთვის მტკვარს მარცხნიდან.
- ალგეთი გვ. 32 მდინარე. გამოდის კლდე-კარიდან და ერთვის მტკვარს მარჯვენა-ნიდან.
- ალი გვ. 8 „ქალაქი მცირე“ (ვახუშტი). ამჟამად სოფელი ქართლში, მდებარეობს ალის წყალზე, რომელიც გამომდინარეობს ლიხის მთიდან და ერთვის მტკვარს მარცხნიდან.
- ანანური გვ. 41, 42 მე-18 ს-ში ქალაქი და ციხე. ამჟამად სოფელი ვეძათ-ხევის და არაგვის კიდეზე.
- არაგვი გვ. 27 მდინარე. გამომდინარეობს კავკასიონის მთებიდან და ერთვის მტკვარს მარცხნიდან, მცხეთასთან.
- არაყი ანუ ვრაყი გვ. 22 სპარსეთის დასავლ. პროვინცია ქალაქებით: ისპაანი, თეირანი, ქაშანი და სხ.
- არდაველი გვ. 30 ქალაქი სპარსეთის აზერბაიჯანში.
- არეზი გვ. 31 მდინარე. გამომდინარეობს ოსმალეთის მთებიდან და ერთვის მტკვარს მარჯვნიდან.
- არფაჩი გვ. 32 ძველად ახურიანი. მდინარე სომხეთში, არეზის შენაკადი მარცხ-ნიდან.
- არშას ციხე გვ. 27 თერგის მარცხენა კიდეზე, ხევში.
- ასკარანი გვ. 40 ციხე ყარაბაღში.
- ასტრახანი გვ. 8, 31 ქალაქი რუსეთში.
- ატოცი გვ. 8 სოფ. ქართლში ფცის-წყალზე (მტკვრის მარცხენა შენაკადი).
- ალმამადლო გვ. 9 სოფ. ბორჩალოში.
- ალსტაფა გვ. 31 მდინარე, მტკვრის მარჯვენა შენაკადი.
- ალჯაყალა გვ. 33 ციხე ტფილისის სამხრეთით, მდ. დეხედას მარჯვენა ნაპირზე. დებედა ქციის მარჯვენა შენაკადი.
- აწყური გვ. 11. ქალაქი და ციხე სამცხეში, მტკვრის კიდეზე.
- ახალქალაქი გვ. 13, 32, 37, 38, 39 ქალაქი და ციხე ჯავახეთში ახალქალაქის წყალზე (ჯავახეთის მტკვრის შენაკადი).
- ახალციხე გვ. 8, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 34, 36, 37, 38, 39 ქალაქი და ციხე სამცხეში, ახალციხის წყალზე (მტკვრის შენაკადი მარცხნიდან).

ახმეტა გვ. 9 სოფ. კახეთში, ახმეტას-ხევზე (ალაზნის მარჯვენა შენაკადი).

ბაიამათლო გვ. 22 ალაზნის ქვედა ნაწილში (?).

ბაიდარი გვ. 6 ბორჩალოში, ქციის მარცხენა ნაპირზე, თბილისიდან 50 კილომეტრის მანძილზე.

ბამი გვ. 23 ქალაქი, სპარსეთის პროვინცია ქირმანში.

ბანბაკი (ნახე ფაბაკი).

ბაქუ გვ. 25, 31, 32, 40, 41, 43 ქალაქი კასპიის ზღვის პირას. ამჟამად აზერბაიჯანის სსრ-ის დედა-ქალაქი.

ბედენი გვ. 35 მთა-გრეხილი საბარათიანოში.

ბელაქანი გვ. 25, 28 ქალაქი ბელაქნის-წყალზე (ალაზნის მარცხენა შენაკადი), კახეთის აღმოსავლეთ საზღვრის მახლობლად.

ბელგაროდი გვ. 28 ქალაქი რუსეთში; ყოფ. კიევის გუბერნიის პროვინციალური ქალაქი.

ბოდბე გვ. 13 სოფ. ბოდბის-ხევზე ქიზიყში.

ბორბალა გვ. 35 სოფ. საბარათიანოში ასურეთის ხეობაში.

ბორჩალო გვ. 7, 9, 24 ქართლის პროვინცია, მდინარე დებედას ხეობაში. დებედა შენაკადია მტკვრის მარჯვენა შენაკადის ქციისა.

ბულაჩაური გვ. 42 სოფ. არაგვზე.

ბურღნალი გვ. 36 სოფ. იმერეთში მდ. ჩოლაბურზე (ყვირილას მარჯვენა შენაკადი)

განჯა გვ. 2, 4, 5, 6, 9, 14, 14 (შენიშვნა), 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31 ქალაქი განჯის-წყალზე (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი), ყოფ. ელიზავეტპოლი, აწ კიროვობადი.

გარნისი გვ. 30, 38 ძველი ქალაქი გარნი-ჩაიზე (შენაკადი არეხისა) სომხეთში.

გატეხილი ხიდი გვ. 20, 27, 33 მტკვარზე, ქციის შესართავის მახლობლად.

გიაურ-არხი გვ. 21 სოფ. მდ. ალგეთზე (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი).

გვერდის-ძირი გვ. 27 ქართლში, ორბოძალის მთის „სამეგრეთ კერძს ჯარიაშენი-დამ ვანათამდე უწოდებენ გვერდის-ძირს“ (ვახუშტი).

გილანი გვ. 19, 31 სპარსეთის ჩრდ. პროვინცია კასპიის ზღვის სამხრეთ ნაპირებზე.

გომბორი გვ. 7 მთაგრეხილი, რომელიც გამოდის კავკასიონიდან და მოიმართება კახეთის ტერიტორიაზე ალაზანსა და იორს შუა, ატარებს შემდეგ სახელებს: ჩრდილოეთისაკენ „კახეთის მთა“, შემდეგ „გომბორი“, „შუამთა“ და „ცივი“.

გოჯა გვ. 18 ტბა ამიერ-კავკასიაში. ძველად გელაქულის ზღვა, აწ სევანი.

გორი გვ. 3, 4, 9, 12, 19, 39 ქალაქი და ციხე ქართლში, მტკვრისა და ლიხვის შესართავთან.

გრწანისი გვ. 20 ნახე კრწანისი.

გრწანისის ველი გვ. 23 ნახე კრწანისი.

გუმრი გვ. 32 ქალაქი სომხეთში (აწ ლენინაკანი) მდ. არფაჩაიზე, ყოფ. ალექსანდროპოლი.

დავით-გარეჯის მონასტერი გვ. 14 გარე-კახეთში.

დანდისი გვ. 3 სოფ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, იორ-ალაზნის შესართავის დასავლეთით.

დარბაზი გვ. 30 სოფ. ფაბაკში ანუ ბანბაკში.

დარუბანდი ან დარბანდი გვ. 14, 18, 24, 40 ციხე და ქალაქი კასპიის ზღვის ნაპირზე.

დალისტანი გვ. 21, 40 მთიანი მხარე კავკასიონის აღმ. ნაწილში.

დედოფლის-წყარო გვ. 3, 7 სოფ. ქიზიყში.

დემურჩიასანი გვ. 24 მტკვრის ნაპირზე ყარაიას ქვევით.

დიდგორი გვ. 24 მტკვრისა და ალგეთის შუა მთა, მათი გამყოფი.

დირბი გვ. 25 სოფ. ქართლში ფცის წყალზე (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი).

დილომი გვ. 24, სოფ. ქართლში. დილმის-წყალზე (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი).

დმანისი გვ. 33 ძველი ქალაქი და ციხე მდ. მაშავერზე (ქციის მარჯვენა შენაკადი).

დურნუკი გვ. 21 სოფ. ბორჩალოში (ძველი საბარათიანო) მდინარე ალგეთზე.

დუშეთი გვ. 42 ქალაქი ქართლში, არაგვზე.

ევროპა გვ. 26 ქვეყნის ნაწილი.

ერანი გვ. 4 სპარსეთის აღმ. ნაწილი.

ერევანი გვ. 4, 5, 7, 10, 16, 18, 30, 33, 37, 38, 39 ქალაქი აწ სომხეთის სსრ-ის დედა-ქალაქი.

ერმიაძინი გვ. 30, 39 მცირე ქალაქი ერევნის მახლობლად.

ვაკე გვ. 36, 43 იმერეთის ნაწილი, რიონის სამხრეთით.

ვახანი გვ. 17 ციხე ვახანის-წყალზე (ჩხერიმელას მარცხენა შენაკადი) ზემო-იმერეთში, ეკუთვნოდა აბაშიძეებს.

ველის-ციხე გვ. 25 სოფელი კახეთში, ალაზანზე.

ვლადიმირი გვ. 7 ქალაქი რუსეთში.

ვორონეჟი გვ. 30, 37 ქალაქი რუსეთში.

ზანგანი გვ. 2 ქალაქი სპარსეთის აზერბაიჯანში.

ზანგის მდინარე გვ. 30 სომხეთში. გამოდის გოქჩის ტბიდან და ერთვის არეხს მარცხნიდან.

ზაქათალა გვ. 29, 30 ქალაქი ალაზნის აღმოსავლეთით. აწ აზერბაიჯანის სსრ-ის ზაქათალის რაიონში.

ზედაველა გვ. 20 ველ-მინდორი ქართლში, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე.

ზედა-უბანი გვ. 35, 36 ზემო-იმერეთში.

ზეიბა გვ. 18 ყარაბაღში.

ზესთაფონი გვ. 36 სოფ. იმერეთში მდ. ყვირილას მარჯვენა ნაპირზე.

თავრიზი გვ. 1, 16, 31, 40 ქ. სპარსეთის აზერბაიჯანში.

თართარი გვ. 31 მდინარე, მტკვრის მარჯვენა შენაკადი. ქალაქი ამავე სახელწოდებით.

თელავი ან თელავის ციხე გვ. 4, 42 ქალაქი და ციხე კახეთში.

თეირანი გვ. 30 სპარსეთის დედა-ქალაქი.

თიანეთი გვ. 41 ქალაქი კახეთში, მდინარე იორზე.

თოფ-ყარაღაჯი (ნახე ყარაღაჯი).

თულქი-თაფა გვ. 6 შამშადილოში.

თუშეთი გვ. 10 საქართველოს მთიანი ნაწილი, კავკასიონის ქედის გადაღმა, მდ. თერგის შენაკადზე.

იედიბოლუქი გვ. 24 მტკვრის ნაპირას, თბილისიდან დაახლოებით 25 კმ-ზე.
ილტო გვ. 21 მდინარე კახეთში, ალაზნის მარჯვენა შენაკადი.

იმერეთი გვ. 1 (შენიშვნა), 11, 21, 35, 37 საქართველოს დასავლეთი ნაწილი ლიხის მთიდან ცხენის-წყლამდე. მე-18 ს-ში სამეფო. მთავარი ქ. ქუთაისი.
ინჯიდარა გვ. 20 ყარსის მახლობლად.

იორი გვ. 3, 10, 15, 17, 21, 26, 28 მდინარე კახეთში, მტკვრის მარცხენა შენაკადი.

კაკაბეთი გვ. 43 სოფ. გარე-კახეთში.

კახეთი გვ. 1 (შენიშვნა), 7, 8, 10, 12, 27, 28, 30, 42, 43 საქართველოს აღმოს. ნაწილი, ალაზნისა და იორის ხეობაში.

კეხვი გვ. 9 სოფ. ქართლში დიდს ლიახვზე; ამჟამად სამხრეთ-ოსეთში.

კვახსა-წყალი გვ. 36 იმერეთში.

კობიანთ-კარი გვ. 41, 42 სოფ. ქართლში, არაგვზე.

კოდა გვ. 33 სოფ. საბარათიანოში. ალგეთის ხეობაში.

კოთელია გვ. 24, 38 სოფ. წალკაზე.

კონსტანტინოპოლი გვ. 32 ევროპის ოსმალეთის ქალაქი, დარდანელის სრუტის ნაპირზე.

კორტოხის მთა გვ. 35 ზემო-იმერეთში.

კოპი (კობი) გვ. 10 სოფ. ხევში მდ. თერგზე.

კრცხინვალი (ნახე ცხინვალი).

კრწანისი გვ. 20, 23 სოფ. თბილისის მახლობლად, მის აღმოსავლეთით.

კუმისი გვ. 2 სოფ. კუმისის ტბის დასავლეთ, საბარათიანოში.

კუნდუზი გვ. 2 ქალაქი შუა-აზიაში.

ლელოვანი გვ. 33 სოფ. ზემო-იმერეთში მდ. ჩხერიმელაზე.

ლიახვი გვ. 12, 15, 27, 37 მდინარე ქართლში, მტკვრის მარცხენა შენაკადი.

ლომსიათ ან ლოსიათ ხევი გვ. 21, 36 იმერეთში, მდ. ყვირილას მარცხენა შენაკადი.

მანავი გვ. 43 სოფ. გარე-კახეთში.

მარაბდა გვ. 5 სოფ. საბარათიანოში, მდ. ალგეთზე.

მარტყოფი გვ. 3 დიდი სოფელი გარე-კახეთში (აგრეთვე ამ სოფლის გარემო რაიონი).

მატანი გვ. 21, 41, 42 სოფ. კახეთში.

მალარო გვ. 13 სოფ. ქიზიყში, ბოდბის-ხევზე.

მალლაკი გვ. 36 სოფ. იმერეთში, ქუთაისის დასავლ., რიონის მარჯვენა ნაპირზე.
მაშათი გვ. 4, 25 ქალაქი სპარსეთში (ხორასანში).

მელაანი გვ. 27 სოფ. ქიზიყში.

მთიულეთი გვ. 24 აღმ. საქართველოს მთიანი მხარე, არაგვის ზემო ნაწილში.

მისაქცეველი გვ. 15 სოფ. არაგვზე.

მოსკოვი გვ. 15 ქალაქი რუსეთში. ამჟამად სსრკ-ის დედა-ქალაქი.

მოხისი გვ. 17 სოფ. ქართლში აღის-წყალსა და ყუცის-წყალს შუა.

მტკვარი გვ. 6, 17, 24, 31, 40 მდინარე, გამოდის არსიანის მთებიდან. ერთვის კასპიის ზღვას.

მუკუხანი გვ. 25 სოფ. კახეთში, ჭერმის-წყალზე (ალაზნის მარჯვენა შენაკადი).

მულანი გვ. 24 ველოვანი ადგილები არეხსა და მტკვრის შუა.

- მუშკაბარი გვ. 22 სპარსეთის აზერბაიჯანში.
 მცხეთა გვ. 25 სოფ. ქართლში მტკვრისა და არაგვის შესართავთან.
 მჭადის-ჯვარი გვ. 6 სოფ. ქართლში, არაგვის ხეობაში, ნარეკვავის რუხე.
- ნამაშევი გვ. 36 სოფ. იმერეთში.
 ნარა გვ. 37 ხეობა ოსეთში.
 ნახჭევანი გვ. 12, 18 ქალაქი აზერბის. მარცხენა ნაპირზე მდ. ნახჭევან-ჩაიზე (მარცხენა შენაკადი არეზისა).
 ნებოს-ძირი ან ნებოძირი გვ. 36. სოფ. ზემო-იმერეთში მდ. ჩხერიმელაზე. ვახუშტის რუკაზე „ნებოძირი“.
 ნიახურა გვ. 26 კახეთში, ივრის კიდეზე.
 ნიჩბისი გვ. 29 სოფ. ქართლში ნიჩბისის-ხევზე (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი).
 ნორიო გვ. 24 სოფ. გარე-კახეთში.
- ოდში გვ. 19, 35 სამეგრელო, საქართველოს დასავლეთი ნაწილი ცხენის-წყლიდან შავ-ზღვამდე.
 ოვსეთი გვ. 37 ოსეთი, მთიანი მხარე დიდი და პატარა ლიახვის, არაგვისა და ქსნის ზემო ნაწილებში (აქ იგულისხმება სამხრეთ-ოსეთი).
- პავლეური გვ. 42 სოფ. არაგვზე.
 პატარძეული გვ. 8, 43 სოფ. გარე-კახეთში.
 პეტერბურგი გვ. 8 აწ ლენინგრადი. ქალაქი რუსეთში.
- რაქა გვ. 10, 37 საქართველოს ნაწილი ქართლის აღმოსავლ. მდ. რიონის ხეობის ზედა ნაწილში.
 რუისი გვ. 38 დიდი სოფ. ქართლში, რუისის მთის ძირას.
 რუის-პირი გვ. 7, 42 სოფ. კახეთში, თურდოს წყალზე (ალაზნის-მარჯვენა შენაკადი).
 რუსეთი ან როსია გვ. 7, 8, 10, 11, 12, 15—18, 24—30, 34, 35, 37, 38, 44 სახელმწიფო ევროპა-აზიაში.
 რუსთავი გვ. 20 ძველი ქალაქი მტკვრის აღმოსავლეთით, ყარაიას ჩრდილოეთით. შემდეგ ნაგებად წოდებული.
- საბარათიანო გვ. 21 ბარათიანთა სამფლობელო მდ. ალგეთის ხეობაში.
 საგარეჯო გვ. 21 დიდი სოფელი გარე-კახეთში.
 საგურამო გვ. 21 გურამიშვილების სამფლობელო არაგვზე. აწ სოფელი არაგვზე (თეზმის ხევზე).
 საკირე გვ. 29.
 სალიანი გვ. 25 კუნძული და ქალაქი მტკვრის შესართავთან კასპიის ზღვაში.
 სამაჩაბლო გვ. 9 თავად მაჩაბლების სამფლობელო დიდს ლიახვზე.
 სამება გვ. 43 სოფ. და მონასტერი კახეთში.
 საფიჩხე, საფიჩხიის მთა, საფიჩხიის გზა გვ. 11, 36.
 საქარა გვ. 35 სოფ. ზემო-იმერეთში, მდ. ყვირილას მარჯვენა ნაპირზე.
 საქართველო გვ. 11, 12, 17, 24, 29, 31, 32, 33, 39 სახელმწიფო ამიერ-კავკასიაში, აწ სსსრ.
 საქაშეთი გვ. 7 სოფ. ქართლში.
 სილნალი ან სილნალის ციხე გვ. 13, 42 ქალ. კიხიყში.

სომხთი გვ. 19, 37 ნაწილი ქვემო-ქართლისა მდ. ქციასა და დებედას შორის, ქციის მარჯვენა შენაკადების (მაშავერის შენაკადის) ფოლადაურის, შულავერის და სხ. ხეობაში.

სოლანლული გვ. 24, 29 მტკვრის კიდეზე, თბილისის სამხრეთ-აღმოსავლეთით.

სპარსეთი გვ. 5, 7, 9, 14 (შენიშვნა), 22, 23, 29, 34, 37 სახელმწიფო აზიაში.

სტანბოლი გვ. 13 ქ. ოსმალეთში, იგივე კონსტანტინოპოლი.

სტეფან-წმინდა გვ. 6 სოფ. თერგის ხეობაში, ყაზბეგთან.

სურამი გვ. 11, 17, 35, 36 მცირე ქალაქი ქართლში სურამის წყალზე, ლიხის მთის აღმოსავლეთით.

სუყულიანი გვ. 8 ადგილი ქართლში (?).

ტეზერი გვ. 8 სოფ. ქართლში, შოლის-პირის რუხე, სურამის მახლობლად.

ტულა გვ. 30 ქალ. რუსეთში.

ტფილისი გვ. 1 (შენიშვნა), 2, 3, 4, 6, 15, 23, 24, 25, 27—32, 34, 35, 37, 38, 41 43, 44 საქართველოს დედა-ქალაქი, მდებარეობს ქართლში, მდ. მტკვარზე.

ულევი გვ. 30 ხეგანი მდ. ძირულასა და ყვირილას შუა სოფ. წვედან კიათურამდე.

უფლის-ციხე გვ. 12 ძველი ციხე-ქალაქი შეთხრბილი კლდეში, ქართლში, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, ქ. გორიდან 6—7 კილომეტრის მანძილზე.

ფაბაკი, ფანბაკი, ბანბაკი გვ. 10, 30, 43 მდ. ბამბაკის ხეობაში (დებედას მარჯვენა შენაკადი), ქართლის პროვინცია.

ფადარი გვ. 22 ალაზნის ქვედა ნაწილში.

ფალდერევეანი გვ. 20 ყარსის მახლობლად.

ფასანაური გვ. 41 სოფ. მდ. არაგვზე, მთიულეთში.

ფოთი, ფოტი, ფოტის ციხე გვ. 12, 33 ქალაქი და ციხე რიონის შესართავთან შავ ზღვაში.

ფრეხეთი გვ. 21 სოფ. ქართლში, არაგვზე.

ფხვენისი გვ. 17 სოფ. ქართლში, დიდ-ლიახზე.

ფხოველი გვ. 13 სოფ. ქიზიყში.

ქარელი გვ. 27, 28, 38 სოფ. ქართლში, მდ. მტკვარზე.

ქართლი გვ. 1 (შენიშვნა), 7, 8, 12—16, 18, 19, 23, 25—27, 29, 37, 38, 40, 42 საქართველოს ნაწილი იმერეთსა და კახეთს შუა.

ქენფერი გვ. 27 ქართლში (ყელქცეულის ახლოს).

ქიზიყი გვ. 3, 7, 14, 15, 19, 21, 43 აღმ. საქართველოს ნაწილი მდ. იორსა და ალაზნის შუა მთავარი ქალაქი სიღნაღით.

ქირმანი გვ. 23 პროვინცია და ქალაქი სპარსეთში.

ქსანი გვ. 15, 26, 27 მდინარე ქართლში, მტკვრის მარცხენა შენაკადი.

ქუთაისი გვ. 11, 35, 36 ქალაქი იმერეთში, მდინარე რიონზე. იმერეთის სამეფოს მთავარი ქალაქი.

ქურაგი გვ. 31 ადგილი ყარაბაღში.

ღართის-კარი გვ. 7, 14—16 სოფ. არაგვზე, მცხეთის ჩრდილოეთით.

- ყაზახი გვ. 6, 18, 30 რაიონი, რომელიც მდებარეობს მტკვრის მარჯვენა შენაკადების—ალსტაფის, ჰასან-სუს, თოუზ-ძეგამის ხეობაში. ქ. ყაზახი 9 კილომეტრზეა სად. აქსტაფიდან.
- ყალაჩა გვ. 20 ბორჩალოში.
- ყარაბალი გვ. 4, 18, 24, 34, 40 მთიანი მხარე გოგჩის ტბის სამხრეთ-აღმოსავლეთით. შედიოდა განჯის გუბერნიაში.
- ყარადალი გვ. 4, 6, 19 სპარსეთის ახერბაიჯანში, ხოის რაიონში, არეზის მარჯვენა ნაპირზე, ყარაბალის ჰორდაპირ.
- ყარათაფი გვ. 4 ყარაბალში.
- ყარალაჯი გვ. 19 სოფ. ქართლში, მტკვრის სამხრეთით.
- ყარალაჯი, თოფ-ყარალაჯი, ყარაზაჩი გვ. 7, 42, 43 ქიზიყში, ალაზნის ქვედა ნაწილში, მარჯვენა ნაპირზე.
- ყარსი გვ. 12, 20, 25, 32 ქალაქი მდ. ყარს-ჩაიზე (არფაჩის მარჯვენა შენაკადი). ყელქცეული გვ. 27 სოფ. ქართლში.
- ყვარელი გვ. 6 სოფ. კახეთში, გაღმა-მხარეს.
- ყიზილ-ჩახჩახი გვ. 25 ყარსის ოლქში.
- ყიზლარი გვ. 32 ქალ. მდ. თერგის მარცხენა ნაპირზე, კავკასიის გუბერნიის სამაზრო ქალაქი, დაარსებული 1735 წ.
- ყირბულახი გვ. 5 ერევნის მახლობლად.
- ყუბა გვ. 40 კასპიის ზღვის ნაპირზე, ბაქოსა და დარუბანდს შუა.
- შამახია გვ. 14, 25 პროვინც. შირვანის მთავარი ქალაქი.
- შამშადილი გვ. 6, 18, 22, 31 ადგილი მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, შედიოდა ყოფ. განჯის გუბერნიაში, მე-18 ს-ში ქართლ-კახეთის პროვინცია.
- შამქორი, შანქორი გვ. 6, 18 ქალ. მდ. შამქორ-ჩაის მარცხენა ნაპირზე (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი).
- შაქი გვ. 4, 6, 13, 18, 25, 40 სახანო მტკვრის მარცხ. ნაპირზე. მთ. ქალაქი შაქი ანუ ნუხა, მდინარე ნუხაზე.
- შირაზი გვ. 7, 16, 22, 23 ქალაქი სპარსეთში.
- შირვანი გვ. 6, 13, 31, 40 სახანო მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, მთავარი ქალაქი შამახით.
- შორაპანი გვ. 11 ციხე და ქალაქი იმერეთში, ყვირილასა და ძირულას შესართავთან.
- შულავერი გვ. 22 ქ. ბორჩალოში მდ. ქციის შენაკად შულავერის-წყალზე.
- შუშა გვ. 2, 4, 6, 7, 9, 14, 17, 18, 23—25, 40 ციხე და ქალაქი ყარაბალში.
- ჩივაძიანა-კარი გვ. 28 სოფ. ქართლში, არაგვზე.
- ჩინგალი გვ. 18 ადგილი განჯის სახანოში.
- ჩუმლაყი გვ. 43, 44 სოფ. ქიზიყში.
- ჩხერი, ჩხერის-ციხე გვ. 36 ქალაქი და ციხე მდ. ჩხერიმელაზე იმერეთში.
- ციხის-ძირი გვ. 42 სოფ. ქართლში, არაგვზე.
- ცუცხუთის ციხე გვ. 11 იმერეთში, ცუცხვათის-ხეზე (წყალ-წითელას შენაკადი; წყალ-წითელა ყვირილას შენაკადია).
- ცხინვალი, კრცხინვალი გვ. 8, 12, 13, 25, 37 ქალაქი დიდ-ლიახვზე, ქართლში აწ სტალინის, სამხრეთ-ოსეთის მთავარი ქალაქი.
- ცხრა-წყარო გვ. 36 იმერეთში, მდ. ყვირილას მარცხ. ნაპირზე, სვირის-წყალზე.

ძვევრა გვ. 19 სოფ. ქართლში, გორს ზევით.

წალკა გვ. 29, 37 მხარე მდ. ქციის ზედა ნაწილში, ავრეთვე ციხე მდ. ქციაზე.
წითელ-კლდის გზა გვ. 36 ზემო-იმერეთში.

ჭალა გვ. 17 სოფ. ზემო-იმერეთში, ჩხერიმელაზე.

ჭარი გვ. 4, 13, 17 ფიფინეთის წყალზე (ალახნის მარცხენა შენაკადი), ძველს
ენისელში, აწ ზაქათალაში (ახერბაიჯანის სსრ).

ჭიშურა გვ. 36 სოფ. იმერეთში, აჯამეთის წყალზე (ყვირილას მარცხენა შენაკადი).

ხანის-მთა გვ. 36 იმერეთში, რიონის სამხრით, ახალციხის პირდაპირ.

ხაშმი გვ. 43 სოფ. გარე-კახეთში.

ხეობა გვ. 37 ბორჯომის ხეობა.

ხვითი ზემო და ქვემო გვ. 13 სოფლები ქართლში.

ხორასანი გვ. 24, 25 სპარსეთის აღმოსავლეთი პროვინცია.

ხუნძახი გვ. 17 დაღისტანში, მთავარი სიმაგრე ავარელი ხანისა.

ხუნწი გვ. 19 სოფ. სამეგრელოში, ცხენის-წყლის მარჯვენა ნაპირზე.

ხურდა-ფირინის ხიდი გვ. 4 ყარაბაღში.

წყლთ-უბანი გვ. 19 სოფ. ქართლში.

ჭერთვისი გვ. 12 ციხე სამცხეში.

ჭიხიყი (ნახე ჭიხიყი).

ჯავახეთი გვ. 12, 13, 20, 32, 37 საქართველოს სამხრეთ-დასავლ. ნაწილი ჯავა-
ხეთის-მტკვრის (მტკვრის მარჯვ. შენაკადი) და ახალქალაქის-წყლის (ჯავა-
ხეთის მტკვრის შენაკადი) ხეობებში. მთ. ქალაქი ახალქალაქი.

ჯიხაიში გვ. 36 სოფ. იმერეთში.

ჯომუშლი გვ. 20 ყარსის ოლქში.

ჯუგანი გვ. 7 სოფ. ქიზიყში.

ჭამადანი გვ. 2 ქალაქი სპარსეთში.

საძირებელი პირთა სახელები

აბაზაძე დავით გვ. 92, 93 ახნაური, იულონ ბატონიშვილის ფარეშთ-უხუცესი, გადაჭყვა იულონს რუსეთს 1805 წ.

აბაზ მირზა შაჰზადა, ძე ბაბა-ხანისა გვ. 89, 101, 102, 107, 130, 131 დ. ბ.¹

აბაზი შაჰ გვ. 151 იგულისხმება შაჰ აბაზ I, მეფობდა 1587—1629 წლებში.

აბაშიძე დავით, იოვანეს ძე გვ. 133 სახელმწიფო ექსპედიციის მრჩეველად ნამყოფი. 1812 წლის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაიგზავნა ციმბირს. ეპატია სასჯელი 1816 წ.

აბაშიძე ევგენი გვ. 60 იმერეთის თავადი, ვახანის ციხის მფლობელი. ქართლის მეფის მიერ დადგენილი მოურავად ალისა, სურამისა და ქუთაისის-ხევისა.

აბაშიძე ელენე, ევგენის ასული გვ. 60 ცოლი ყარაბაღის ხანის იბრეიმისა.

აბაშიძე ვალერიანე, ევგენის ძე, არქიმანდრიტი გვ. 116.

აბაშიძე ლეონ გვ. 53, 90 პაპა სოლომონ I-ისა დედის ძმით. მოიკლა 1756 წ.

აბაშიძე ნიკოლოზ, სვიმონის ძე გვ. 133 1812 წლის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაგზავნილ იქნა ციმბირს. განთავისუფლდა 1816 წლის ამნისტიით.

აბაშიძე ქაიხოსრო, ლევანის ძე გვ. 55, 90 მოკლულ იქნა 1805 წ. ბრძოლაში.

აბაშიძე ჯავაირ ხანუშ, ევგენის ასული გვ. 60 ცოლი რმარ-ხან ავარელისა. გარდაიცვალა 1800 წ.

აბდულა ბეგ (არჩილ), იესე მეფის ძე გვ. 53 დ. ბ.

აბელაშვილი პაპუა გვ. 134 კახეთის ახნაური. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობის გამო გაგზავნილ იქნა ციმბირს. სასჯელი ეპატია 1820 წ.

აბულ-ასან-ხან ხანდი, მინისტრი ბაბა-ხანისა, შირაზელი. ელჩი რუსეთში 1814—1816 წლ. გვ. 141, 152.

აგათოშვილი გორჯასპი გვ. 133 გაგზავნილი ციმბირს 1812 წლის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. პატიებულ იქნა 1816 წ.

აგათოშვილი სარიდან გვ. 134 გაგზავნილი ციმბირს 1812 წლის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. პატიებულ იქნა 1816 წ.

ავალიშვილი გიორგი, ივანე მეითრის ძე გვ. 70, 77 გარსევან ჭავჭავაძის ცოლის ძმა, რწმუნებული გიორგი XII-ისა რუსეთის კარზე.

ავალიშვილი ივანე, მეითარი გვ. 71, 120.

ავალიშვილი მარიამ, გარსევან ჭავჭავაძის ცოლი გვ. 79 (შენიშვნა); ივანე მეითრის ასული, და გიორგი და სოლომონ ავალიშვილებისა.

ავალიშვილი სოლომონ, გვ. 94, 120, ივანე მეითრის ძე, ყაზახის მოურავი, 1812 წლიდან კახეთის ერთი ნაწილის გამგებელი.

¹ იქ, სადაც ბაგრატ ბატონიშვილის ისტორიის ინდექსი ხვდება დავით ბატონიშვილის ისტორიისას, იქნება მითითება ამ უკანასკნელზე ასოვბოთნოდ. ბ."

- ავალიშვილი სოლომონ გვ. 135 ქართლის თავადი. 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაგზავნილ იქნა ციმბირს, სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ავალიშვილი პეტრე გვ. 135 ქართლის თავადი. გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1820 წ.
- ავლნიშვილი დავითა გვ. 108 თეიმურაზ ბატონიშვილის მხლებელი.
- ავლნიშვილი ქიტესა გვ. 108 თეიმურაზ ბატონიშვილის მხლებელი.
- ახათ-ხანი გვ. 47, 52. დ. ბ.
- ალექსანდრა თევდორეს ასული, ცოლი ნიკოლოზ I-ისა გვ. 154, 155 (შენიშვნა), ასული პრუსიის მეფის ფრიდრიხ-ვილჰელმ III-ისა. მართლმადიდებლობაში, გადასვლამდე ფრედერიკა-ლუიზა-შარლოტა-ვილჰელმინა. დაიბადა 1798 წ. გათხოვდა 1817 წ., გარდაიცვალა 1860 წ.
- ალექსანდრე I, რუსეთის იმპ. გვ. 57, 78, 79, 81, 85, 87, 89, 95, 100, 101, 111, 112, 115, 121, 121 შენიშვნა, 122 შენიშვნა, 124 შენიშვნა, 130, 131, 137, 138, 139, 141, 144, 146, 149, 151, 153, 159, 160. დ. ბ.
- ალექსანდრე ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის ძე გვ. 63, 72, 73, 76, 77, 83, 84, 93, 97, 106, 108, 113, 131, 132, 133 შენიშვნა. დ. ბ.
- ალექსანდრე ბატონიშვილი, ბეჟარ მეფის ძე გვ. 50, 53, 56, 57, 81. დ. ბ.
- ალექსანდრე V, იმერთა მეფე, გვ. 47 გიორგი მეფის ძე მამა სოლომონ I-ისა. ტახტზე ავიდა 1720 წ., გარდაიცვალა 1749 წ.
- ალექსანდრე, ნიკოლოზ I-ის ძე გვ. 155 (შენიშვნა), შემდეგში იმპერ. ალექსანდრე II. დაიბადა 1818 წ., მოკლულ იქნა 1881 წ. მეფობდა 1855 წლიდან.
- ალექსანდრე, სოლომონ I-ის ძე გვ. 67, 100. დ. ბ.
- ამბროსი, პეტერბურგის მიტროპოლიტი გვ. 125, 156.
- ამილახერიშვილი ათანასი, თბილელი გვ. 47 თეიმურაზ II-ის ელჩი რუსეთში 1752 წ. იმპ. ელისაბედ პეტრეს ასულის წინაშე.
- ამილახერიშვილი ალექსანდრე, დიმიტრის ძე გვ. 53, 57. დ. ბ.
- ამილახერიშვილი გიორგი, დიმიტრის ძე გვ. 52. დ. ბ.
- ამილახერიშვილი დიმიტრი, სალთ-უხუცესი გვ. 52. დ. ბ.
- ამილახერიშვილი ედიშერ, ერასტის ძე გვ. 135 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ამილახერიშვილი ერასტი გვ. 135 სალანლულის მოურავი, გარდაიცვალა მოსკოვს 1811 წ. იულონ ბატონიშვილის სამსახურში.
- ამირაჯიბი გოგია ანუ იავორ, რამინის ძე გვ. 92 ბატონიშვილების იულონ და ფარნაოზის დასაჭერად გაგზავნილ რუსთა რაზმის გზის მაჩვენებელი.
- ანა-ხანუმ დედოფალი გვ. 59 თეიმურაზ II-ის მეორე ცოლი, ბარათაშვილი ბეჟანის ასული, ქაიხოსრო ციციშვილის ქვრივი. გარდაიცვალა 1784 წ.¹
- ანდრონიკაშვილი აბელ გვ. 120 ქიზიყის გამგებელი 1812 წლიდან.
- ანდრონიკაშვილი აბელ გვ. 133 მინბაში მეფის გიორგი XII-ისა, გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყების გამო. დაბრუნდა 1817 წ. გარდაიცვალა 1835 წ.

¹ პლატ. იოსელიანის ცნობით ანა-ხანუმ გარდაიცვალა ანტონი I კათალიკოსის გარდაცვალების 8 დღის შემდგომ, ე. ი. 1788 წ. (ცხოვრება მეფე გიორგი XII-ისა. გამოც. 1893 წ. გვ. 211 შენიშვნაში).

- ანდრონიკაშვილი დავით, მზეჭაბუკის ძე გვ. 133 გაგზავნილ იქნა ციმბირს-
1812 წლის აჯანყების გამო, სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ანდრონიკაშვილი ზაალ, მარტყოფის მოურავი გვ. 78, 133. დ. ბ.
- ანდრონიკაშვილი ზაზა გვ. 78, 120 ძე მარტყოფის მოურავის ზაალისა. სალ-
ხუცესი იოანე ბატონიშვილისა.
- ანდრონიკაშვილი ზაქარია, ქიზიყის მოურავი გვ. 62. დ. ბ.
- ანდრონიკაშვილი ზურაბ, ივანეს ძე გვ. 133 გაიგზავნა ციმბირს 1812 წლის აჯან-
ყებაში მონაწილეობისათვის. ვარდაიცვალა 1814 წ.
- ანდრონიკაშვილი ივანე, ზურაბის ძე, მარტყოფის მოურავი გვ. 133 სიღნაღის
მარშლად ნამყოფი. გაიგზავნა ციმბირს 1812 წლის აჯანყებაში მონაწი-
ლეობის გამო. ეპატივა სასჯელი 1816 წ.
- ანდრონიკაშვილი იოსებ, ქიზიყის მოურავი გვ. 135 მეღქისედეკის ძე.
- ანდრონიკაშვილი მეღქისედეკ ანუ მალხაზ, სოლომონ II-ის დის მარიამის ქმარი.
გვ. 112. დ. ბ.
- ანდრონიკაშვილი პაპუა გვ. 57—58. დ. ბ.
- ანდრონიკაშვილი რევაზ, ძე ზურაბისა გვ. 133 გაიგზავნა ციმბირს 1812 წლის
აჯანყების გამო. ეპატივა სასჯელი 1816 წ.
- ანდრონიკაშვილი სვიმონ, გიორგი XII-ის სიძე გვ. 133 ცოლად ჰყავდა გიორგი
XII-ის შვილის-შვილი (გრიგოლ დადიანისა და გიორგი XII-ის ასულის
ნინოს შვილი) ბარბარე. გაიგზავნა ციმბირს 1812 წლის აჯანყებაში მონ-
აწილეობის გამო. 1816 წ. სასჯელი ეპატივა.
- ანნა, ალექსანდრე I-ის და, ცოლი ორანსკის პრინცისა, შემდეგში ნიდერლანდის-
მეფისა გვ. 151.
- ანნა დედოფალი, იმერთა მეფის დავით გიორგის ძის ცოლი გვ. 81 მამუკა ყაფ-
ლანიშვილის (ორბელიანის) ასული. 1795—1801 წლებში ცხოვრობდა ხე-
ფინის-ხეუში. 1801 წ. გადასახლდა რუსეთს. გარდაიცვალა 1832 წ. მოს-
კოეში.
- ანტონი I კათალიკოზი გვ. 47, 50, 52, 58, 62. დ. ბ.
- ანტონი II კათალიკოზი გვ. 59, 61, 62, 63, 69, 72, 109—111. დ. ბ.
- აპო, სომეხთა მელიქი ყარაბაღის სიღნაღებისა გვ. 91 ერთ-ერთი ხამსის მელი-
ქებში, ჩანს 1787 წლიდან.
- არსენი ტფილელი, ნაიბის ძე გვ. 109, 110 ტფილისის ეპისკოპოსობისაგან და-
ყენებულ იქნა 1810 წ.
- არღუთოვი ოსეფ გვ. 95 თავადი საქართველოსი არღუთაშვილი, მღვდელ-მთა-
ვარი რუსეთის სომეხთა, ერთგული გამტარებელი რუსეთის ორიენტა-
ციისა ამიერ-კავკასიაში. 1800 წ. არჩეულ იქნა სომეხთა პატრიარქად,
გარდაიცვალა 1801 წ.
- არჩილ, ძმა სოლომონ I-ისა გვ. 59, 62, 63, 100, 148, 148 (შენიშვ.). დ. ბ.
- ალა-მაჰმად-ხან ყაჯარი გვ. 62, 64, 65, 66, 68, 69. დ. ბ.
- აღდგომელაშვილი მანაველ გვ. 117 იულონ ბატონიშვილის ძის ლეონის მზღებელი.
- ახვერდოვი, ლუბერნატორი გვ. 105. დ. ბ.
- აჯი ჩალაბი გვ. 47, 49. დ. ბ.
- ბაბა ხან, ძმისწული ალა-მაჰმად-ხანისა გვ. 69, 70, 72, 84, 89, 93, 96, 101, 113,
130, 135, 139, 141, 149, 153. დ. ბ.
- ბაგრატ ბატონიშვილი, ძე გიორგი XII-ისა გვ. 47, 48, 73, 75, 75 შენიშვ., 78,
161. დ. ბ.

- ბაგრატიონი პეტრე, ივანეს ძე (ნაიბიშვილი), თავადი გვ. 122, 127, 127 შენიშვ., ძე იესე მეფის შვილი-შვილის ივანესი (იესე—ალექსანდრე—ივანე—პეტრე) (1765—1812 წ.) სახელგანთქმული სარდალი. 1812 წ. სარდლობდა მეორე არმიას. სასიკვდილოდ დაიჭრა ბოროდინოსთან ბრძოლაში.
- ბანტურიშვილი იოსებ, აზნაური გვ. 78 ძე ანდრეაფარ ფარეშთ-ხუცისა.
- ბარათოვი კიკოლა, თავადი გვ. 108 გიორგი XII-ის ძის თეიმურაზ ბატონიშვილის მხლებელი.
- ბარკლაი დე-ტოლი გვ. 122, 123, 137 მიხეილ ბოგდანის ძე (1761—1818 წლ.). რუსეთ-ნაპოლეონის ომში 1812 წ. იყო დასავლეთ (პირველი) არმიის მთავარ-სარდალი 1814 წ. ფელდმარშალი და თავადი.
- ბაქარ მეფე გვ. 50, 53, 56, 57. დ. ბ.
- ბებუთოვი დარჩია, ტფილისის მელიქი გვ. 77 ძე ტფილისის მელიქ-მამასახლისის მელიქ-ავეტიქასი. „კოლექსი სოვეტნიკი“. გარდაიცვალა 1832 წ.
- ბებუთოვი იოსებ, მიშკარბაში გვ. 132 ძე ალა მელიქისა, პოლკოვნიკი, მოურავი ბაიდრისა და ყაზახისა. გარდაიცვალა 1822 წ.
- ბებურისშვილი გურგენისშვილი გვ. 133 რომელიდაც ვაჩნაძე (სახელი არ არის ტექსტში) ციმბირში გასაგზავნად გამზადებული 1812 წლის აჯანყებაში მონაწილეობის გამო, გამართლებულა სამხედრო სასამართლოს მიერ. (ფრონელი—კახეთის აჯანყ. გვ. 218).
- ბებურისშვილი პაპა გვ. 51. დ. ბ.
- ბესარიონ მღვდელ-მონაზონი გვ. 116 გრიგოლ დადიანის ქვრივის ნინოს ამალის წევრი 1811 წ. (ხომ არ არის 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების მონაწილე ალავერდელი არქიმანდრიტი ბესარიონ ერისთავი?).
- ბონაპარტე, ნახე „ნაპოლეონ ბონაპარტე“.
- ბოსტოლანაშვილი იოსებ, ქიზიყელი გვ. 108 გიორგი XII-ის ძის თეიმურაზ ბატონიშვილის მხლებელი.
- ბურბონი (საფრანგეთის სამეფო გვარი) გვ. 143 საფრანგეთის სამეფო ტახტი 1589 წ. დაიჭირა ბურბონთა გვარის წარმომადგენელმა ჰენრი IV და დასაბამი მისცა საფრანგეთის ბურბონების სამეფო დინასტიას. საფრანგეთში ბურბონებმა ტახტი დაჰკარგეს. 1792 წ. დიდი რევოლუციის წყალობით; 1814 წ. მოხდა დროებითი რესტავრაცია ბურბონებისა, მაგრამ 1830 წლის რევოლუციამ ბურბონები განდევნა საფრანგეთიდან, ტახტი გადავიდა უმცროს შტოზე—ორლეანელებზე.
- ბურნაშოვი, სტეფანე დანიელის ძე, პოლკოვნიკი გვ. 59 თავადი პოტემკინის კომისიონერი ქართლ-კახეთის მეფის ირაკლი II-ის და იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის კარზე 1783 წ.
- ბუცხრიკიძე ანდრია გვ. 99 იმერთა ბატონიშვილის ალექსანდრეს ძის გიორგის მომხრე.
- გაბრიელ (ჯიბრაილ) ბატონიშვილი, გიორგი XII-ის ძე გვ. 118 დაიბადა 1786 წ., გარდაიცვალა 1812 წ.
- გალიცინი, თავადი გვ. 127 (შენიშვ.), ბორის ანდრიას ძე.
- გარაყანიძე ნიკოლოზ, აზნაური გვ. 78 რუსეთში გაგზავნილი ბატონიშვილების ამალის წევრი.
- გეგელია გიორგი, მთავარ-დიაკონი გვ. 116 გრიგოლ დადიანის ქვრივის ნინოს ამალის წევრი.

ჯელოვანი ქაიხოსრო, გვ. 64 ლენჩუძის მოურავი სოლომონ II-ისა და გრიგოლ დადიანის დროს.

გიორგი XII, მეფე ქართლ-კახეთისა გვ. 47, 48, 56, 57, 58, 61, 70—72, 75—77, 83, 84, 95, 102, 107, 112, 116, 118, 119, 135, 146, 161. დ. ბ.

გიორგი ალექსანდრეს ძე, ბაქარ მეფის შვილი-შვილი გვ. 81.

გიორგი ალექსანდრეს ძე, სოლომონ I-ის შვილი-შვილი გვ. 67, 99, 100; ბუში. სოლომონ II-ის მოწინააღმდეგეებმა ორჯელ სცადეს მისი გამეფება—1796 და 1806 წ. 1807 გრაფმა გუდოვიჩმა გაგზავნა რუსეთს, სადაც გარდაიცვალა ამავე წელს.

გიორგი, ინგლისის მეფე გვ. 159 გეორგ III (1738—1820 წ.), 1788 წლიდან სულით ავადმყოფი, 1811 წ. დაბრმავდა, რომელ მიზეზთა გამო ამ წლიდან მართვა-გამგეობა გადაეცა რეგენტს უელსის პრინცს.

გიჟდავაშვილი ზურაბ, მოქალაქე, გვ. 84 ვაჭარი ფშავ-ხევსურეთისა. (აფრიაშა-შვილი უნდა იყოს გვარად).

გლურჯიძე მალაქია გვ. 60 ლორეს მოურავი 1785 წ.

გლურჯიძე ტარიელ გვ. 108 სასირელი.

გოსტაშაბიშვილი დავით, ნაცვალი გვ. 105, 106 პოლიციემისტერი ტფილისისა 1810 წ. გაგზავნილ იქნა ამავე წელს პერმს, ვითარცა მონაწილე სოლომონ II-ის გაპარებისა. 1812 წ. ეპატია სასჯელი და დაბრუნდა საქართველოში.

გრიგოლ, იოანე ბატონიშვილის ძე გვ. 119, 120. დ. ბ.

გუდოვიჩი გრაფი, გენერალ-ანშეფი გვ. 98, 99, 101, 102. დ. ბ.

გულაკოვი, გენერალი გვ. 73, 83. დ. ბ.

გურამისშვილი დიმიტრი, მილახვარი ირაკლი II-ისა 1797 წ. გვ. 69.

გურიელი ვახტანგ გვ. 64, 86, 86 (შენიშვ.), 87 გადაყენებულ იქნა გურიელობიდან 1794 წ.

გურიელი მამია, ძმისწული ვახტანგ გურიელისა გვ. 64, 86 დასმულ იქნა გურიელად სოლომონ II-ის მიერ 1794 წ.

დადიანი გიორგი, გრიგოლის ძე გვ. 116, ძმა ლევან დადიანისა. რუსეთის სამხედრო სამსახურის პოდპორუჩიკი. 1820 წ. სამეგრელოში მომხდარი აჯანყების ერთ-ერთი მეთაური, გაგზავნილ იქნა ციმბირს.

დადიანი გრიგოლ, ძე კაციასი გვ. 61, 64, 67, 72, 80, 86, 87, 102, 116. დ. ბ.

დადიანი კაცია, სიძე ირაკლი II-ისა გვ. 52, 61, 63, 112 ძე ოტიასი, ცოლად ჰყავდა ირაკლი II-ის და ელისაბედ. დადიანად დაჯდა 1758 წ. გარდაიცვალა 1788 წ.

დადიანი ლეონ გვ. 87, 107, 114. დ. ბ.

დადიანი მანუჩარ, გრიგოლის ძმა გვ. 64, 67. დ. ბ.

დადიანი ტარიელ (ტია), კაციას ძე გვ. 80 უმცროსი ძმა გრიგოლ დადიანისა, დადიანად დასმული მოკლე დროით 1812 წ.

დავით, აბდულ-ბეგის ძე გვ. 53 ირაკლი II-ის მოწინააღმდეგე. დასაჯა სიკვდილით პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის 1765 წ.

დავით არჩილის ძე (შემდეგში სოლომონ II) გვ. 59, 62, 63, 148. დ. ბ.

დავით აღმაშენებელი გვ. 114. დ. ბ.

დავით ბატონიშვილი, გიორგი XII-ის ძე. გვ. 47, 71, 72, 76—79, 83, 95, 161. დ. ბ.

დავით, ბაგრატ ბატონიშვილის (გიორგი XII-ის ძის) ძე გვ. 161 დაიბადა 1819 წ., გარდაიცვალა 1888 წ. იწოდებოდა დავით ბაგრატის ძე გრუზინსკი.

დავით გარეჯელი გვ. 58, 161.

დავით გიორგის ძე, მეფე იმერთა გვ. 59, 60, 62, 63, 64. 81. დ. ბ.

დავით ენაგეთელი, ვარდაპეტი გვ. 95, 96 სომეხთა მოძღვარი, იოსებ არღუთაშვილის გარდაცვალების შემდეგ დასმულ იქნა სომეხთა პატრიარქად 1801 წ.; შემდეგ გადააყენეს და მის ადგილას პატრიარქად დაადგინეს კონსტანტინეპოლის სომეხთა პატრიარქი დანიელ. დავით ენაგეთელს მხარს უჭერდნენ სპარსეთის შაჰი და დავით ბატონიშვილი.

დავითაშვილი ზაქარია, ქვევისშვილი, მღვდელი ვაჭირისა, გვ. 135 გაიგზავნა ციმბირს 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობის გამო, ეპატივა სასჯელი 1816 წ.

დავითიშვილი სოლომონ, თავადი (ბაგრატიონი?), 'მანშე მილახვრის ძე გვ. 88 გაიპარა 1804 წ. ალექსანდრე ბატონიშვილთან სპარსეთს.

დალაქიშვილი ზაქარია გვ. 108 გიორგი XII-ის ძის თეიმურაზის მხლებელი.

დანიელ, სტამბოლის სომეხთა პატრიარქი, გვ. 95, 96 დაჯდა ეჩმიადინის პატრიარქად 1801 წ. გარდაიცვალა 1810 წ.

დარეჯან დედოფალი გვ. 58, 72, 82, 86, 99, 100. დ. ბ.

დარიოზ მეფე გვ. 151 სპარსეთის აქემენიანთა დინასტიის ერთ-ერთი მეფე ამ სახელის მატარებელი. აქ ალბათ დარიოზ I, ძე ჰისტასპისა, 550—485 წ. ქ. წ. დაუ, ნაპოლეონის მარშალი გვ. 122.

დიანბეგის ბეჟანის შვილი იოსებ, გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

დიასამიძე ანტონი, ჯვარის-მამა გვ. 108 იერუსალიმის არქიმანდრიტი.

დოლაძე გვ. 108, 109 ალექსანდრე ბატონიშვილის ერთგული კაცი, იულონის ძის ლეონის აღმზრდელი, გარდაიცვალა 1810 წ.

დუჩკოვი, სერგი ალექსის ძე, გენერალი, გვ. 89 ხელქვეითი პ. ციციშვილისა. იღებდა მონაწილეობას ერევანზე გალაშქრებაში. 1805 წ.

ეგნატი, ბერძენი მღვდელ-მთავარი ახალციხისა გვ. 87.

ეგვენისშვილი გლახა, კახი აზნაური, გვ. 134 გაგზავნილი ციმბირს 1812 წ. კახეთის აჯანყების გამო. ეპატივა სასჯელი 1816 წ.

ეგდუკია სტეფანეს ასული გვ. 155.

ეკატერინე II გვ. 53, 54, 57, 58, 65, 68, 71. დ. ბ.

ეკატერინე, ალექსანდრე I-ის და გვ. 151, 160 ვილჰელმ I ვიურდემბერგელის მეუღლე, დაიბ. 1768 წ. გარდაიცვალა 1818 წ.

ეკატერინე, ირაკლი II-ის ასული, გვ. 157 ცოლი საღთუხუცესის გიორგი ჩოღაყაშვილისა. გარდაიცვალა 1818 წ.

ელისაბედ ალექსის ასული გვ. 151 ცოლი ალექსანდრე I-ისა, ბადენის მთავრის ასული. დაიბადა 1779 წ., მისთხოვდა ალექსანდრეს 1793 წ., გარდაიცვალა 1826 წ.

ელისაბედ ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის და გვ. 52. დ. ბ.

ელისაბედ, რუსეთის იმპერატორ. გვ. 50, 51. დ. ბ.

ელისაბედ, ფარნაოზ ბატონიშვილის ას. გვ. 160. დაიბადა 1799 წ., გარდაიცვალა 1818 წ.

ერასტიშვილი (ანდრონიკაშვილი) დიმიტრი, დავით სალთხუცესის ძე გვ. 133 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყების გამო. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ერასტიშვილი (ანდრონიკაშვილი) ერასტი, ვასილის ძე გვ. 133 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ერისთავი გიორგი, რაჭისა გვ. 54, 60 როსტომის უფროსი ძე, სიძე იმერთა მეფის დავით გიორგის ძისა. მოჰკლეს ოსებმა 1786 წლის ახლო ხანებში.

ერისთავი როსტომ, რაჭისა გვ. 53, 54. დ. ბ.

ერისთავი ქსნისა გიორგი ყულარ-აღასი გვ. 56. დ. ბ.

ერისთავიშვილი ელიზბარ გვ. 98. დ. ბ.

ერისთავიშვილი ვარლამ, არქიეპისკოპოზი გვ. 109—112, 154 ძე ქსნის ერისთავის დავითისა. 1811—1817 წლ. მიტრაპოლიტი და ეგზარხოსი ქართლისა და იმერეთისა, შემდეგ სინოდის წევრი.

ერისთავიშვილი შალვა გვ. 116 გრიგოლ დადიანის მეუღლის ნინოს ამალის წევრი.

ერისთავიშვილი შანშე გვ. 93 პოდპოლკოვნიკი, გორის მაზრის მარშალი, აქტიური მონაწილე 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების ჩაქრობისა.

ერმლოვი ალექსი პეტრეს ძე გვ. 152—154 (1772—1761 წ.) სუვოროვის დროის მეომარი; თავი ისახელა 1812 წ. ბოროდინოსთან ბრძოლაში. საქართველოში 1816—1827 წ. შეუერთა რუსეთს აფხაზეთი, სახანოები შირვანისა და ყარაბაღისა.

ეფთვიმე გენათელი გვ. 104 ძე გურიის ერისთავისა. მოძულე რუსეთის ხელისუფლების დამყარებისა იმერეთში. 1820 წ. იმერეთში მომხდარი არეულობის გამო გაძევებულ იქნა რუსეთს, სვირის მონასტერში. გარდაიცვ. 1822 წ.

ეფრემ, რუსეთის სომეხთა არაჯნუთი (წინამძღვარი) გვ. 95, 96, არქიეპისკოპოსი შემდგომად იოსებ არღუთაშვილისა, ე. ი. 1800 წლიდან, ხოლო ეპისკოპოსი პატრიარქი 1809 წლიდან.

ვალხონსკი გენერალი, თავადი, გვ. 93, ე. ი. ვოლკონსკი, ქართლ-კახეთის მმართველი და მთავარმართველის პ. ციციშვილის თანაშემწე. დაინიშნა 1803 წ., გადაყენებულ იქნა 1804 წ.

ვახტანგ VI გვ. 47, 52, 57, 81 დ. ბ.

ვახტანგ ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის ძე პირველი ცოლის, მხეიძის ქალისაგან გვ. 51, 101 გარდაიცვალა ყვავილით 1756 წ.

ვახტანგ ბატონიშვილი (ალმასხან), ირაკლი II-ის ძე დარეჯან დედოფლისაგან გვ. 72, 75—77, 82, 83, 146 დაიბადა 1761 წ., გარდაიცვალა 1814 წ. პეტერბურგში.

ვახტანგ გორგასლანი გვ. 111, 154 საქართველოს მეფე მე-5 საუკუნეში.

ვახუშტ ბატონიშვილი გვ. 47 არასჯულღერი ძე ვახტანგ VI-ისა. დაიბადა 1696 წ. ახლო ხანებში¹, გადასახლდა მოსკოვს 1724 წ., გარდაიცვალა 1770 წლის ახლო. შესანიშნავი მეცნიერი, ავტორი მრავალი ნაშრომისა, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია საქართველო-ისტორია და საქართ. გეოგრაფია.

¹ ესარგებლობ შემთხვევით, რათა შევასწორო სამწუხარო კორექტურული შეცდომა: თ. ლომოურის და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით გამოშვებულს ვახუშტის „ადწერა სამეფოსა საქართველოსა“-ს (თბ. 1941 წ.) მე-VII გვერდზე ვახუშტის დაბადების წლად მოცემულია 1676 წლის ახლო ხანები. უნდა იყოს 1696 წლის ახლო ხანები. თ. ლ.

ვითლენშტიინი გრაფი, გენერალი გვ. 122 პეტრე ქრისტიანის: ძე (1768—1842 წ.). 1812 წ. იყო რუსეთის ჯარების მთავარსარდალი. 1818 წ. მთავარსარდალი მეორე არმიისა.

ვილჰელმ I გვ. 141, 154 (1797—1888 წ.) 1861—1888 წლ. პრუსიის მეფე. 1871 წლიდან გერმანიის იმპერატორი. 1814 წ. იღებდა მონაწილეობას საფრანგეთის დალაშქვრაში.

ზუბოვი გრაფი, გენერალ-ანშეფი გვ. 66, 67. დ. ბ.

ზუკაკაშვილი ელევთერ გვ. 132 კარის წინამძღვარი, შემდეგ ბერი და არქიმანდრიტი. 1812 წ. დიდად შეუწყო ხელი რუსეთის მთავრობას კახეთის ამბოხების ჩაქრობასა და ხალხის დამშვიდებაში. გარდაიცვ. 1825 წ.

თარხანი ანუ თარხნიშვილი დიმიტრი ანუ ტეტია, ძე ბეციასი, თავადი გვ. 92 იულონ ბატონიშვილის მზღებელი, მოკლულ იქნა 1805 წ.

თარხნიშვილი ბესარიონ, ზახას ძე გვ. 156.

თაქთაქიშვილი იოვანე გვ. 53.

თეიმურაზ II გვ. 47, 49, 50, 51, 59. დ. ბ.

თეიმურაზ ბატონიშვილი, გიორგი XII-ის ძე გვ. 83, 93, 107. დ. ბ.

თეიმურაზ იმერთა მეფე, სოლომონ I-ის ბიძაშვილი გვ. 53. დ. ბ.

თეოფილაქტე გვ. 154 არქიეპისკოპოზი ქართლისა და ეგზარხოსი ქართლისა და იმერეთისა. პირველი რუსი ეგზარხოსი საქართველოში, დაინიშნა 1817 წ. გარდაიცვ. 1821 წ.

იბრეიმ-ხანი ყარაბაღისა გვ. 60, 66, 68, 73, 75, 97. დ. ბ.

იესე მეფე გვ. 50, 52, 58, 62. დ. ბ.

იოვანე ბატონიშვილი, გიორგი XII-ის ძე გვ. 62, 73, 75 შენიშვ., 75, 76, 78, 119. დ. ბ.

იოვანე, გორელი სომეხი, დესეტნიკი (ასასი) გვ. 106.

ირაკლი II გვ. 47—64, 64 შენიშვ., 65, 66, 67, 69—72, 77, 82, 83, 86, 92, 100, 117, 119, 131, 146, 148, 152, 157. დ. ბ.

იულონ ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის ძე გვ. 60, 61, 75, 76, 77, 82, 85, 91, 92, 95, 96, 99, 117, 135, 152. დ. ბ.

კავალნიცი გვ. 71, 79 ე. ი. კოვალენსკი. დ. ბ.

კალატოზიშვილი იოსებ, მუშრები გიორგი XII-ისა, გვ. 84 1803 წ. გორის ნაცვალის ანუ პოლიციის უფროსი. ამან შეატყობინა გენ. ციციშვილს 1803 წ. გიორგი XII-ის ცოლის მარიამის განზრახვა ხევსურეთში გაპარვის შესახებ. გარდაიცვ. 1834.

კაჭკაჭაშვილი მთარგმნელი (პრეოტიკი), გორელი გვ. 85.

კეხელი დავით, ახნაური გვ. 92 იულონ ბატონიშვილის მზღებელი.

კიკნაძენი გვ. 103, 107. დ. ბ.

კიტლევესკი პოლკოვნიკი გვ. 115, 131, 136 ე. ი. კოტლიარვესკი პეტრე სტეფანეს ძე, მოქმედობს ამ.-კავკასიაში ჯერ ტორმასოვის, შემდეგ პაულიჩის და რტიშჩევის მთავარმართებლობის დროს 1809—1813 წლებში.

ქორინგი გენერ.-ლეიტ. გვ. 78—80. დ. ბ.

ქორსიკოვი ალექსანდრე მიხეილის ძე, გენერ. გვ. 67. დ. ბ.

კონსტანტინე ბატონიშვილი, ძე იმერთა მეფის დავით გიორგის ძისა გვ. 63, 82. დაიბადა 1789 წ., 1792 წლიდან დაპატიმრებული ჰყავდა სოლომონ II-ეს. განთავისუფლებულ იქნა 1803 წ. პ. ციციშვილის მიერ. 1810 წ. გადიგზაენა რუსეთს.

კუტუზოვი, ილარიონ მიხეილის ძე, გენერალ-ანშეფი გვ. 123, 126—130, 136 თავადი გოლენიშჩევი (1745—1813 წ.). 1805 წ. მეთაურობდა რუსეთის ჯარებს ავსტრიაში ნაპოლეონის წინააღმდეგ. 1812 წ. დაინიშნა მთავარსარდლად რუსეთის მხედრობისა ბარკლაის შემდეგ. ბოროდინოს ბრძოლის შემდეგ ფელდმარშალი.

ლაზარევი გენერ. გვ. 71, 73, 79, 84, 85. დ. ბ.

ლალიხანისძე ზაქარია, კარის დეკანოზი გვ. 78 არაგვის ერისთავთა გვარიდან.

ლანგ თემური გვ. 151 თათარ-მონღოლთა დიდი ხელმწიფე მე-14 ს-ში. დაიბადა 1333 წ. დაიპყრო მთელი ცენტრ. აზია, სპარსეთი, ინდოეთი; დალაშქრა საქართველო, რუსეთი. გარდაიცვ. 1405 წ.

ლარაძე პეტრე, აზნაური გვ. 108. დ. ბ.

ლევან, ძე იულონ ბატონიშვილისა გვ. 93, 106, 108, 117, 118. დ. ბ.

ლევანა, ლორელი აზნაური გვ. 108.

ლენ ბატონიშვილი, ირაკლი II-ის ძე გვ. 56, 57. დ. ბ.

ლენიძე სოლომონ, თავადი, დესპანი სოლომონ II-ისა რუსეთის კარზე გვ. 85. დაიბადა კახეთში 1745 წლის ახლო ხანებში. ცნობილი პოლიტ. მოღვაწე ირაკლი II-ის დროს. იყო ჯერ მდივნად, შემდეგ მსაჯულად. ჩანს ქალაქის დემოკრატიული ფენის—ხელოსნების, ვაჭრების, საზოგ. მოქალაქეების ინტერესების დამცველად. ქართლ-კახეთის 1801 წ. რუსეთთან შეერთების შემდეგ გადავიდა იმერეთს სოლომონ II-ის სამსახურში. იმერეთის რუსების მიერ დაპყრობის შემდეგ 1810 წ. გაიქცა საქართველოდან. უნდა გარდაცვლილ იყოს ოსმალეთში 1815 წლის შემდგომ.

ლითვინოვი გენერ., დესპანი რუსეთისა ქუთაისში 1805 წ. გვ. 91.

ლისანევიჩი დიმიტრი, ტიზონის ძე, მაიორი გვ. 97, 113, 114. დ. ბ.

ლუარსაბ, იულონ ბატონიშვილის ძე გვ. 93 დაიბადა 1787 წ. 1805 წ. გადაჰყვა მამას რუსეთში.

ლუდოვიკ XVI გვ. 70, 143 (1754—1793 წ.), საფრანგეთის მეფე, რომელიც სიკვდილით იქნა დასჯილი 1793 წ. დიდი რევოლუციის დროს. მეფობდა 1774—1792 წლ.

ლუდოვიკ XVIII, ბურბონი გვ. 143, 148—150 (1755—1824 წ.). ძმა ლუდოვიკ XVI-ისა. საფრანგეთის მეფე ბურბონების რესტავრაციის შემდეგ 1814—1824 წლებში. ბაგრატ ბატონიშვილი მას შეცდომით XVII-დ სთვლის.

მალაჩინ, სარდალი ლეკებისა გვ. 55 მოკლული 1770 წ. ასპინძის ომში ირაკლი II-ის მიერ (კოხტა ბელადი?).

მამუჩაშვილი. ნახე ჰავჭავაძე გვ. 77. დ. ბ.

მონტრეზორი მაიორი გვ. 91. დ. ბ.

მარიამ დედოფალი, გიორგი XII-ის ცოლი გვ. 71, 84, 85, 112, 118. დ. ბ.

მარიამ თეოდორეს ას. გვ. 71, 144, 151 რუსეთის იმპ., პეფლე I-ის მეორე ცოლი, დედა ალექსანდრე I-ისა. ვიურტემბერგის მეფის ასული (1759—1828 წ.). მისთხოვდა პავლეს 1776 წ.

მარიამ, კაცია დადიანის ასული სოლომონ II-ის ცოლი გვ. 63, 112. დ. ბ.

- მარიამ, სოლომონ II-ის და, ცოლი მელქისედეკ ენდრონიკაშვილისა გვ. 112. დ. ბ. მალალაშვილი იუსტინე, მთავარ ეპისკოპოზი გვ. 109.
- მაყაშვილი ალექსანდრე გვ. 135 სვიმონის ძე, ეშკალაბაში გიორგი XII-ისა, საქართველოს უმაღლესი მმართველობის მრჩეველი სახაზინო ექსპედიციისთვის თელავის მოურავი. გარდაიცვალა 1823 წ.
- მაყაშვილი არსენი გვ. 134 გაიგზავნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის, სასჯელი ეპატივა 1820 წ.
- მაყაშვილი იოვანე, ბოდბელი გვ. 111, 132 მომხრე ალექსანდრე ბატონიშვილისა, გარდაიცვალა 1837 წ.
- მაყაშვილი იოსებ გვ. 134 მონაწილე 1804 წ. მთიულეთის აჯანყებისა. 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის ექვით დაპატიმრებული, სამხედრო სასამართლოს მიერ გამართლებულ იქნა.
- მაყაშვილი ომან გვ. 134 მოურავი ყარაჯალას პირაქეთ და კახეთში მცხოვრებთათვის. გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- მაყაშვილი სვიმონ გვ. 47, 48 ელჩი თეიმურაზ II-ისა რუსეთში, გაგზავნილი 1752 წ. ელისაბედ პეტრეს ასულთან. ლალა გიორგი XII-ისა და მისივე ეშკალაბაში.
- მაჩაბელი დავით, ძე გიორგისა გვ. 59 ბორჩალოს მოურავი 1785 წ.
- მაჭავარიანი გერვასი გვ. 111 წილკნელ-სამთავნელი ეპისკოპოზი. ეკურთხა ეპისკოპოზად გიორგი XII-ის დროს. გარდაიცვალა 1817 წ.
- მაჭმად-ასან-ხანი, ავშარი, ელჩი სპარსეთის შაჰისა რუსეთში 1818 წ. გვ. 160.
- მაჭმად-ხანი ერევნისა გვ. 89, 95, 101. დ. ბ.
- მაჭმად-ხან ყაჯარი, ელჩი ბაბახანისა გიორგი XII-ესთან 1798 წ. გვ. 70 ბაბახანის ფარეშ-ბაში.
- მაჭმად-ზან ყაჯარი, მამა ალა-მაჭმად-ხანისა გვ. 62. დ. ბ.
- მგალობლიშვილი დიმიტრი, კახეთის აზნაური, გვ. 134 მონაწილე 1804 წლის მთიულეთის აჯანყებისა. 1812 წ. გაგზავნილ იქნა ციმბირს კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- მელიქიშვილი სტეფანე, თავადი, მემანდარი გვ. 116 გრიგოლ დადიანის ქვრივის ნინოს ამალის წევრი 1811 წ.
- მირზა ბუზურგ, ელჩი ბაბახანისა გვ. 104. დ. ბ.
- მირიან ბატონაშვილი, ირაკლი II-ის ძე გვ. 59, 77. დ. ბ.
- მიხეილ, არქიეპისკოპოზი ჩერნიგოვისა გვ. 157, დაინიშნა 1818 წ. პეტერბურგის მიტრაპოლიტად.
- მიხეილ ბატონიშვილი, ძე გიორგი XII-ისა გვ. 78, დაიბადა 1783 წ., გარდაიცვალა 1861 წ.
- მიხეილ, ძე პავლე I-ისა გვ. 155 შენიშვ., რუსეთის დიდი მთავარი (1798—1848 წ.).
- მჟურატი, მარშალი ნაპოლეონისა გვ. 129 იოაჰიმ (1767—1815 წ.): საფრანგეთის მარშალი 1804 წ. და ნეაპოლის მეფე 1808 წ. ცოლად ჰყავდა ნაპოლეონის და. 1814 წ. ძალა-უფლების შესანარჩუნებლად უღალატა ნაპოლეონს, მაგრამ „ასი დღის“ განმავლობაში კვლავ მიემხრო. ნაპოლეონის დამარცხების შემდგომ დახვრეტილ იქნა 1815 წ.
- მონაპარტე—ნახე „ნაპოლეონ ბონაპარტე“.

მუსტაფა, ლენქორანის ხანი გვ. 136 ე. ი. მირ მუსტაფა, ხანი თალიშისა, ძე ყარახანისა. რუსეთის მფარველობის მეძიებელი 1795 წლიდან. ხანად დაჯდა 1791 წლის ახლო ხანებში. 1812 წ. განდევნილი იქნა სპარსელების მიერ ლენქორანიდან. 1813 წ. თალიში დაპყრობილ იქნა რუსეთის მიერ.

მუშრიბიშვილი გოგია, კახეთის აზნაური გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

მუხრანის ბატონი კოსტანტინე გვ. 51, 101. დ. ბ.

მუხრანის ბატონიშვილი ერმია, სვიმონ ნასახჩიბაშის ძე გვ. 133 შენიშვ.

მუხრანის ბატონიშვილი სვიმონ, ნასახჩიბაში გვ. 133 შენიშვ. დ. ბ.

ნაბიჭვრიშვილი პეტრე, აზნაური გვ. 78 გიორგი XII-ის შვილების ამალის წევრი 1801 წ.

ნათალიშვილი სვიმონ, კახი აზნაური გვ. 134 მონაწილე 1804 წლის მთიულეთის აჯანყებისა. გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ნაპოლეონ I ბონაპარტე გვ. 70, 87, 96, 99—101, 113, 121—123, 126, 128—130, 138—140, 140 შენიშვ., 141, 142, 142' შენიშვ., 143, 147—150, 159 (1769—1821 წ.). დაიბადა კუნძულ კორსიკაზე. 1785 წლიდან მსახურობს საფრანგეთის ჯარში. 1793 წლიდან სახელგანთქმული სარდალი რესპუბლიკისა. 1799 წ. მოაზნინა სახელმწ. გადატრიალება. არჩეულ იქნა პირველ კონსულად, 1804 წ.—იმპერატორად. 1805 წლიდან ებრძვის ვეროპის სახელმწიფოებს. 1813—14 წლ. მარცხდება. 1814 წ. ჰკარგავს ტახტს და იდევნება კუნძულ ელბაზე, 1815 წ. კვლავ მეფობს ასი დღის განმავლობაში, მარცხდება ვატერლოსთან და განდევნილი წმ. ელენეს კუნძულზე რჩება იქ სიკვდილამდე.

ნესვეტაევი, გენერ. გვ. 94. დ. ბ.

ნიკოლოზ I გვ. 154, 155 შენიშვ. დ. ბ.

ნინო ბატონიშვილი, გრიგოლ დადიანის ცოლი გვ. 61, 102, 103, 107, 116. დ. ბ.
ნურ მაჰმად ოსოქოლელი, ლეკთა ბელადი გვ. 105.

ონანაშებლი ასლან, მდივანი კახთა გვ. 133 ვაჩნაძე, ეჭვით დაპატიმრებული 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის, გამართლებული სამხედრო სასამართლოს მიერ.

ონანაშვილი ნინია, ძმა ასლანისა გვ. 133 აგრეთვე.

ორბელიანი ბეგლარ, ზაალის ძე, სიძე გრიგოლ დადიანისა გვ. 116.

ორბელიანი დიმიტრი, ზაალის (თუ ზაქარიას?) ძე, ყაფლანიშვილი, გენერალი გვ. 103, 107, 130, 131, 132, 133 შენიშვ. დ. ბ.

ორბელიანი ვახტანგ, დიმიტრის ძე, სიძე ირაკლისა გვ. 119 ყაფლანიშვილი. დ. ბ.

ორბელიანი ივანე დავითის ძე გვ. 77, 78, 90 სარდალი საბარათიანოსი, სალთუხუცესი დავით ბატონიშვილისა. მარკ. პაულიჩის მიერ სიღნაღის სამსაჯულოს თავმჯდომარედ დანიშნული 1812 წ.

ომარ-ხან, ხუნძახის ერისთავი გვ. 59, 60, 73, 74 75. დ. ბ.

პაატა ბატონიშვილი, ვახტანგ VI-ის ბუში. გვ. 52, 57. დ. ბ.

პაატა სალთუცესი, კახეთის აზნაური გვ. 134 გადასახლებული ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ეს პაატა, ვგონებ, უნდა იყოს ალავერდის სალთხუცესი- პაატა სულხანი- შვილი, რომელსაც 1804 წლის მთიულეთის აჯანყებაშიაც მიუღია მონა- წილეობა.

პავლე I, რუსეთის იმპ. გვ. 68, 71, 75 შენიშვ., 77, 78, 95, 154, 155 შენიშვ. დ. ბ. პარტნეგინი. გენერ.-მაიორი გვ. 118 დ. ბ.

პაულიჩი მარკიზი, გენერ.-მაიორი გვ. 113—115, 118—120. დ. ბ.

პენტელასშვილი მაქსიმე იოვანეს ძე, დესეტნიკი გვ. 105, 106.

პეტრე I, რუსეთის იმპ. გვ. 136 ძე ალექსი მიხეილის ძისა. დაიბადა 1672 წ. მეფობდა 1682—1725 წლ.

პეტრე კათალიკოზი, გვ. 111 პირველი კათალიკოზი საქართველოსი ვახტანგ გორგასლანის დროს მე-5 ს-ში.

პეტრიაშვილი ალექსი, კახეთის აზნაური, დეკანოზი, რექტორი სკოლისა გვ. 110. პლატონი, მოსკოვის მიტრაპოლიტი გვ. 121—122 შენიშვ., 124 შენიშვ., გარ- დაიცვალა 1812 წ.

რატიშვილი გაბრიელ, ბეჟანის ძე, ეშკაღაბაში იოვანე ბატონიშვილისა გვ. 78. რილბი, დოქტორი გვ. 155.

როსტომ, მეღიქ აპოს შვილი, ყარაბაღელი გვ. 91 ნახე „აპო“.

როსტომ, მეფე ქართლისა გვ. 154, სპარსეთის ორიენტაციის, მეფობდა 1633—1653 წ.

რტიშჩევი გვ. 131, 132, 136, 152. დ. ბ.

საბუთ, ახალციხის ფაშა გვ. 81 ათაბაგი, სულეიმან ფაშას ძმის-წული.

საგინაშვილი გლაზა გვ. 134 კახი აზნაური. ქისტაურის მოურავი. გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობის გამო. სასჯელი ეპა- ტივა 1816 წ.

საგინაშვილი რევაზ გვ. 134 კახი აზნაური. გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

სადუხ-ხან შაღალი გვ. 68—69 ძე ალი ხანისა, შაღალის (მულანში მოხეტიალე ტომი) მფლობელი, მომწყობი შეთქმულებისა ალა-მამად-ხანის წინააღმ- დევ 1797 წ.

სერაპიონ ბერი, მნათე კათალიკოზის ეკლესიისა თბილისში გვ. 110, 110 შენიშ. სვიმონოვიჩი, პოლკოვნი. გვ. 104, 106, 107, 131. დ. ბ.

სოზიას ძე პაფნოტი, არქიეპისკოპ. აფხაზთა ანუ მოქვისა გვ. 116 ქართველი- ეკურთხა არქიმანდრიტად 1802 წ. 1804 წ., ვითარცა მჭერმეტყველი მო- ქადაგე, გაგზავნილ იქნა გენ. ტალიზინის მიერ აჯანყებული მთიულეების დასამშვიდებლად. რამდენიმე ხნის შემდეგ გადავიდა სამეგრელოში, საი- დანაც გაიგზავნა დესპანად რუსეთს გრიგოლ დადიანის მიერ. ამის ჯილ- დოდ მიიღო არქიეპისკოპოზობა მოქვისა. 1811 წ. გადაჰყვა დადიანის ქვრივს ნინოს რუსეთში. გარდაიცვ. 1823 წ.

სოლალაშვილი სვიმონ იორამის ძე, გენერ.-ლეიტენ. გვ. 150.

სოლომონ I გვ. 47, 48, 53—56, 58, 59, 67, 99, 100, 148. დ. ბ.

სოლომონ II გვ. 59, 63—65, 67, 72, 76, 80, 81, 82, 85, 86, 91, 99, 100, 103—107, 110, 112, 117, 148, 148 შენიშვ. დ. ბ.

სულგუნაშვილი მიკირტუმა, მოქალაქე, თბილისის ნაცვალის გიორგი XII-ის დროს. გვ. 85, 94.

სულეიმან, ახალციხის ფაშა გვ. 81, 86. დ. ბ.

სუბატაშვილი ნინია, პაატას ძე გვ. 106 ნავთლუღის მოუტავი. გაგზავნილ იქნა 1810 წ. პერმს, ვითარცა მონაწილე სოლომონ II-ის გაპარებისა. ევატივა სასჯელი ორიოდ წლის შემდეგ.

ტალეირანი, გვ. 140, 140 შენიშვ., 141 შარლ-მორისი (1754—1838 წ.). საფრანგეთის სახელგანთქმული დიპლომატი, ეპისკოპოსი. 1799 წლიდან მინისტრი და ობერ-კამერჰერი ნაპოლეონისა. 1814 წ. ხელი შეუწყო ბურბონების რესტავრაციას. 1815 წლამდე საგარეო საქმეთა მინისტრი და წარმომადგენელი საფრანგეთისა ვენის კონგრესზე, შემდეგ საფრანგეთის ელჩი ლონდონში.

ტალიზინი, გენერალი გვ. 93 მსახურობდა საქართველოში პ. ციციშვილის დროს. მიიღო მონაწილეობა 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების ჩაქრობაში.

ტერ-გეურქა თელაველი, ტერტერა გვ. 161.

ტორმასოვი, ალექსანდრე პეტრეს ძე გვ. 102—108, 110, 113, 114, 122, 123. დ. ბ. ტოტლებენი გვ. 54, 58. დ. ბ.

უსეინ ალი, ხანი ერევნისა გვ. 56. დ. ბ.

უსეინ ყული, ხანი ბაქუსი გვ. 97, 98. დ. ბ.

უსეინ ყული-ხანი, ძმა ბაბა-ხანისა გვ. 70. დ. ბ.

უსეინ ყული-ხანი, ერევნის სარდარი გვ. 113.

უსუფ, სარასკარი აზრუმისა გვ. 98. დ. ბ.

უსუფ ფაშა, ეგვიპტის ვეზირი გვ. 70.

ფათალი შაჰ გვ. 149 ნახე ბაბა-ხანი. დ. ბ.

ფათალი-ხან დარუბანდისა გვ. 57. დ. ბ.

ფალავანდისშვილი გოგია, იმერელი აზნაური, დესეტნიკი გვ. 106.

ფანა-ხან ყარაბაღისა გვ. 49. დ. ბ.

ფანიაური ჯალია გვ. 133 შენიშვნ. ჯალიაშვილი ქიზიყელი, 1812 წლის ამბოხების მონაწილე. ჩამოხრჩობილ იქნა დ. ორბელიანის მიერ.

ფარნაოზ ბატონიშვილი, ძე ირაკლი II-ისა გვ. 75, 77, 82, 85, 91, 93, 94, 96, 99, 160. დ. ბ.

ფირ-ყული-ხან ყაჯარი, სარდალი ბაბა-ხანისა გვ. 90—93 მოქმედობს 1801 წლიდან. მას ჰქონდა ბაბა-ხანისაგან მინდობილი სამხედრო ოპერაციები საქართველოში 1802 წელს რუსების წინააღმდეგ მოწყობილი აჯანყების დროს—იგი უნდა დახმარებოდა ქართველ ბატონიშვილებს.

ფიცხელაური დოსითეოს, არჯვეანის ძე გვ. 147, 154 თელავისა და კავკასიის არქიეპისკოპოზი 1814 წლიდან. დაყენებულ იქნა 1817 წ. და გადასახლებულ მოსკოვს.

ფრანც II. ავსტრიის იმპ. გვ. 96, 141 იოსებ-კარლო (1768—1835 წ.). 1792 წლიდან იმპერატორი სამღვთო რომულ გერმ. იმპერიისა. 1806 წ. უარი სთქვა გერმანიის გვირგვინზე და მიიღო სახელწოდება—ფრანც I ავსტრიის იმპ. 1815 წლიდან მართვა-გამგეობა თითქმის მთლად მეტერნის მიანდო.

ქარიმ-ხან ხანდი გვ. 52, 53. დ. ბ.

ქეთევან, გიორგი XII-ის პირველი ცოლი გვ. 57—58. დ. ბ.

ქეთევან დედოფალი, წმინდანი გვ. 73 კახთ დედოფალი, მუხრან-ბატონის ასული, დედა თეიმურაზ I-ისა. წამებულ იქნა სპარსეთში შაჰ აბაზის მიერ 1624 წ.

ქეთევან, ცოლი ირაკლი II-ის ძის პირველი ვახტანგისა, გვ. 101 კონსტანტინე მუხრან-ბატონის ასული. გარდაიცვალა 1808 წ. პეტერბურგში.

ქელემ ბეგ აფხაზი გვ. 87 ძე ლევან შერვაშიძისა, აფხაზეთის მფლობელი. მოკლულ იქნა 1807 წ.

ქობულისძე იოვანე, კახთ მდივანი გვ. 78 მოურავი ზემო-ხოდაშენისა. გიორგი XII-ის შვილების ამალის წევრი 1801 წ.

ქობულისძე ნიკოლოზ, მდივნის ძე, არქიმანდრიტი შუამთისა, მოძღვართ-მოძღვარი გვ. 61.

ლუკაზ ანუ ლუკა სომეხთა ორქივატერი გვ. 95 სომხების პატრიარქი ჰქმიადინში. გარდაიცვალა 1799 წ.

ყაზიბეგიშვილი გაბრიელ გვ. 94 ხვეის ბატონი. 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების დროს დიდი ერთგულება გამოიჩინა რუსეთის მიმართ.

ყარაშვილი იოვანე, ექიმი გვ. 78 იოსების ძე. მეფის ოჯახის ექიმბაში. გადასახლდა რუსეთს ბატონიშვილებთან ერთად 1801 წ.

ყაფლანიშვილი—ორბელიანი მამუკა გვ. 81 ძე დიმიტრი ეშკალაბაშ ორბელიანისა და მისი ცოლის ანა ბატონიშვილისა (ირაკლი II-ის და), მამა იმერთა დედოფლის ანასი.

ყოდლაშვილი იოსებ, კახი აზნაური გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ყორჩიბაშიშვილი იოვანე, ნაზირი გვ. 59 კახეთის თავადი ყორჩიბაშიშვილი-რუსიშვილი.

შამელიქიშვილი გიორგი, მღვდელი გვ. 156.

შარვაშიძე ანტონი, აფხაზთა თავადი გვ. 116 გრ. დადიანის ქვრივის ნინოს მზღებელი რუსეთში გადასახლებისას 1811 წ.

შარვაშიძე დიმიტრი, აფხაზთა თავადი გვ. 116 გრ. დადიანის ქვრივის ნინოს მზღებელი რუსეთში გადასახლებისას 1811 წ.

შარიფ ფაში, სულეიმან ფაშას შვილი გვ. 81, 86, 105. დ. ბ.

შატბერაშვილი იოვანე. მოურავი კავთის-ხვეისა გვ. 135 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

შატბერაშვილი ფილიპე, ძმა იოვანესი, მღვდელი გვ. 135 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

შვარცენბერგი, თავადი, ავსტრიის სარდალი გვ. 122 კარლო-ფილიპე (1771—1820 წ.), 1812 წ. მთავარსარდალი ავსტრიის დამხმარე კორპუსისა რუსეთის წინააღმდეგ; 1813 წ. გენერალსიმუხი მოკავშირეთა ჯარებისა ნაპოლეონის წინააღმდეგ.

ჩახტაური გიორგი, მღვდელი, შილდელი გვ. 135 გადასახლებულ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

- ჩერქეზისშვილი ბარძიმ გვ. 134 გაგზავნილი ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ჩერქეზისშვილი იოვანე (ანუ ნინია) ნიკოლოზის ძე, მანავის მოურავი გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ჩერქეზისშვილი ნინია (იოვანე) ალადალის ძე, კაკაბეთის მოურავი გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1820 წ.
- ჩერქეზისშვილი ფირან, აზნაური გვ. 92 მხლებელი იულონ ბატონიშვილისა. მოკლულ იქნა 1805 წ.
- ჩიჩაგოვი, გენერალი გვ. 122 პავლე ვასილის ძე (1762—1849 წ.), 1807 წ. საზღვაო მინისტრი. 1812 წ. ადმირალი. ნაპოლეონის ბერეზინაზე გადასვლისას ვერ მოახერხა მისი ტყვედ ჩაგდება, რის გამო ბრალდებულ იქნა. 1813 წ. სამუდამოდ წავიდა საზღვარგარეთ.
- ჩიჩუა ლეონ, თავადი გვ. 116 გრ. დადიანის მეუღლის, ნინოს მხლებელი რუსეთში გადასახლებისას 1811 წ.
- ჩოკაშვილი დავით გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1820 წ.
- ჩოლაყაშვილი გიორგი, სალთუხუცესი გვ. 157 ცოლად ჰყავდა ირაკლი II-ის ასული ეკატერინე.
- ჩოლაყაშვილი დიმიტრი გვ. 134 მოურავი ფშავისა და ხევსურეთისა. მიიღო მონაწილეობა 1804 წ. მთიულეთის აჯანყებაში. 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაგზავნილ იქნა ციმბირს, საიდანაც დაბრუნდა 1820 წ. ამნისტიის ძალით.
- ჩოლაყაშვილი დურმიშხან, თუშთ მოურავი გვ. 78, 134. დ. ბ.
- ჩოლაყაშვილი იოსებ, თუშთ მოურავის დურმიშხანის ძე გვ. 78, 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1916 წ.
- ჩოლაყაშვილი იოსებ გვ. 134 მონაწილე 1804 წლის მთიულეთის აჯანყებაში. 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაგზავნილ იქნა ციმბირს. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ჩოლაყაშვილი ნიკოლოზ ჯარდანის ძე გვ. 134 მოურავი ლალის-ყურისა, კოლექსი ასესორი. 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაგზავნილ იქნა ციმბირს. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.
- ჩოლაყაშვილი ჯარდან, გვ. 134 ეშკალაბაში, მონაწილე იმ ბჭობისა, რომელიც არჩევდა ირაკლი II-ის დროს საკითხს ქართლ-კახეთ-იმერეთის გაერთიანების შესახებ.

- ციციშვილი გიორგი, სარდალი გამოდმა-მხარისა, ე. ი. მტკვრის მარჯვენა ნაპირისა, სიმამრი გიორგი XII-ისა, მოურავი ფამბაკისა გვ. 70.
- ციციშვილი დავით ზაქარიას ძე გვ. 108 გორის მაზრის მარშალი 1810 წ.
- ციციშვილი დავით, ქალაქის მოურავი გვ. 62 სიძე ირაკლი II-ისა—ცოლად ჰყავდა მისი ასული მარიამ. სარდარ-მოურავი.
- ციციშვილი პავლე დიმიტრის ძე, გენერ.-ლეიტენ. გვ. 80, 82—86, 88—91, 93, 94, 97, 98, 146. დ. ბ.

წერეთელი ზურაბ გვ. 93, 104. დ. ბ.

წერეთელი ნიკოლოზ გვ. 53.

წერეთელი პაპუნა გვ. 67. დ. ბ.

წერეთელი ქაიხოსრო, პაპუნას ძე, ზემო-მხრის (იმერეთის) სარდალი გვ. 67, 80, 103, 105 სოლომონ II-ის ერთგული.

ქავჭავაძე ალექსანდრე, გარსევანის ძე, მამუჩაშვილი გვ. 77, 119. დ. ბ.

ქავჭავაძე გარსევან გვ. 71, 76, 77, 79 შენიშვ., 112 შენიშვ., 119 მინისტრ-ირაკლი II-ისა რუსეთის კარზე 1783 წ. რწმუნებული ირაკლი II-ისა 1783 წ. ტრაქტატის შეკვრის დროს. ელჩი გიორგი XII-ისა რუსეთში. ყაზახის მოურავი. გარდაიც. 1811 წ.

ქავჭავაძე დიმიტრი გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ქავჭავაძე სვიმონ გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ჭარუაშვილი პეტრე, აზნაური გვ. 78 ექიმის, გადაწყვეა ბატონიშვილებს რუსეთს 1801 წ.

ჭილაძე ვასილ, მათე მღვდლის ძე, აზნაური, მემანდარი (პრისტავი) გვ. 78 მოზდოკელი. იმყოფებოდა ბატონიშვილების ამალაში 1801 გ.

ხიმშიაშვილი ნიკოლოზ ძე ბარძიმისა, თავადი, ყულუხჩი მარიაშ დედოფლისა, გიორგი XII-ის ცოლისა გვ. 84, 85.

ხიმშიაშვილი სელიმ, ახალციხის ფაშა გვ. 86 აჭარის მფლობელი. 1802 წ. გარდაადგო ახალციხის ფაშა შარიფი და თვით დაიპყრა ახალციხის საფაშო, მაგრამ 1809 წ. საბოლოოდ დაჰკარგა და დაბრუნდა აჭარაში.

ხუდია ბორჩალოელი გვ. 55. დ. ბ.

ხუნძახის ერისთავი მუცალი გვ. 50, 51 იგივე ნურ ალი ბეგ ავარელი. დ. ბ.

ჯავად ხანი განჯისა გვ. 60, 65, 66, 74, 88, 89. დ. ბ.

ჯავახიშვილი ქაიხოსრო გვ. 156 ქართლის თავადი.

ჯანდიერისშვილი გრიგოლ გვ. 134 მონაწილე 1804 წლ. მთიულეთის აჯანყებისა. 1812 წ. გაგზავნილ იქნა ციმბირს კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1820 წ.

ჯანდიერისშვილი დიმიტრი გვ. 134 მონაწილე 1804 წ. მთიულეთის აჯანყებისა. 1812 წ. კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის გაგზავნილ იქნა ციმბირს. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ჯანდიერისშვილი იოსებ, რუსთველი, კათალიკოზი 1755—1764 წლამდე. გვ. 50, 52.

ჯანდიერისშვილი ნინია გვ. 134 გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წლის კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ჯანდიერისშვილი როსებ, ნასახიბაში გვ. 134 მოურავი ჯიმითისა და ყანდაურასი. გაგზავნილ იქნა ციმბირს 1812 წ. აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ჯანდიერისშვილი სვიმონ, როსების ძე გვ. 134 მონაწილე 1804 წ. მთიულეთის აჯანყებისა. 1812 წ. გაგზავნილ იქნა ციმბირს კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. სასჯელი ეპატივა 1816 წ.

ჯაფარიძე ზაქარია, ბერი გვ. 100.

ჯაფარ-ყული-ხან ხოველი, ბეგლარ-ბეგი განჯისა, დადგენილი პ. ციციშვილის მიერ 1806 წ. გვ. 97.

ჯორაშვილი ნინია—თავბერა, მილახვარი ალექსანდრე ბატონიშვილისა გვ. 97.

ჯორჯაძე სტეფანე, თავადი, ნინო-წმინდელი ეპისკოპოზი გვ. 119.

ჭრიდერიკ, ვარტენბერგის მემკვიდრე, შემდეგ მეფე გვ. 151, 160 (ავტორი სცდება: ამ დროს ვაჟურტემბერგის მეფის მემკვიდრე იყო ვილჰელმ I, ძე ფრიდრიხისა, ტახტზე ავიდა 1816 წ. გარდაიცვალა 1864 წ. ცოლად ჰყავდა ალექსანდრე I-ის და ეკატერინე).

ჭრიდერიკ-ვოლცენ III, პრუსიის მეფე გვ. 99, ე. ი. ფრიდრიხ-ვილჰელმ III (1770—1840 წ.), მეფობს 1797 წლიდან. 1806 წ. ებრძოდა ნაპოლეონს და ტილზიტის ზავის პირობით დაჰკარგა სამფლობელოს ნახევარი. 1812 წ. დაეხმარა რუსეთს ჯარით. ზავის ჩამოგდების შემდეგ 1814 წ. შეუერთდა „საღვთო კავშირს“ რუსეთთან და ავსტრიასთან ერთად.

საძიებელი ბიოგრაფიული სახელებისა

- აბარანის მთა გვ. 102 სომხეთში.
ადესა გვ. 158 ქალაქი რუსეთში, შავი ზღვის ნაპირზე.
ადერბეიჯანი გვ. 65, 70, 129 შენიშვ., 130. დ. ბ.¹
ავსტრია გვ. 140, 141, 143, 159 სახელმწიფო ევროპაში.
ავჭალა გვ. 75. დ. ბ.
აზია გვ. 51. დ. ბ.
აზრუმი გვ. 55, 98, 104 ოსმალეთის ქალაქი მცირე აზიაში.
ალაგაზი გვ. 52, 108 მთა სომხეთში, ლენინაკანის რაიონში.
ალავერდი გვ. 69, 111 ტაძარი კახეთში, ალაზნის მარჯვენა ნაპირზე.
ალაზანი გვ. 47, 59, 73, 132. დ. ბ.
ალგეთი გვ. 49. დ. ბ.
ალდანი გვ. 94 სოფელი ყაზახში.
ანაგა ძველი გვ. 74 სოფ. ქიზიყში.
ანგლია გვ. 131, 143, 148, 155, 159—ინგლისი, სახელმწიფო ევროპაში.
ანწუხი გვ. 120 გუნიბის ოლქში (დაღისტანი).
არაგვი გვ. 58, 65 შენიშვ., 77, 82, 93, 94. დ. ბ.
არაგვის გზა გვ. 58 გზა, რომელიც მიიმართება საქართველოდან რუსეთისაკენ დარიალის ხეობით.
არაყი (იგივე ერაყი) გვ. 70. დ. ბ.
არეზი გვ. 104, 105, 131, 139. დ. ბ.
არტოზანი გვ. 61 სოფ. კახეთში თურდოს-წყალზე (ალაზნის მარჯვენა შენაკადი).
არფაჩი გვ. 98. დ. ბ.
ასკარანი გვ. 97. დ. ბ.
ასლან-დუხი გვ. 131 სპარ. აზერბაიჯანში, არეზის გაღმა, მარჯვენა ნაპირზე, მდ. დარაუხრტის შესართავთან.
ასპინძა გვ. 54. დ. ბ.
ასტრახანი გვ. 51, 57, 68. დ. ბ.
აუსტერლიცი (ტექსტში: აუსტრელი) გვ. 100 ქ. მორავიაში (ჩეხო-სლოვაკია).
ატოცი გვ. 156. დ. ბ.
აფხაზეთი გვ. 139 მხარე ამ.-კავკასიის ჩრდ.-დასავლ. კუთხეში, შავი ზღვის პირას, მთ. ქალაქი სოხუმით.
აღჯაყალა გვ. 59. დ. ბ.
ახალქალაქი გვ. 98, 115. დ. ბ.
ახალციხე გვ. 54, 60, 62, 63, 64, 81, 86, 90, 105—108, 113, 114, 117. დ. ბ.
ახენი გვ. 159 ქ. რეინის პროვინციაში (გერმანია).
ბავარია გვ. 121 ერთ-ერთი სახელმწიფო გერმანიისა (ევროპაში).

¹ ყველგან, სადაც ბაგრატ ბატონიშვილის ისტორიის ინდექსი ხვდება დავით ბატონიშვილისას, იქნება მითითება ამ უკანასკნელზე ასოვებით: დ. ბ.

ბაიდარი გვ. 49. დ. ბ.

ბაქუ გვ. 97, 98, 139. დ. ბ.

ბალდადი, ბალდადის ციხე გვ. 53, 54 იმერეთში, ხანის-წყალზე (რიონის მარცხენა შენაკადი).

ბელაქანი გვ. 83. დ. ბ.

ბელგოროდი გვ. 85, 112. დ. ბ.

ბერესლავი გვ. 122 ქ. სილეზიაში (პრუსია) ბრესლავი.

ბერლინი გვ. 99, 100 ქ. პრუსიაში. გერმანიის დედა-ქალაქი.

ბოროდინის მახრა გვ. 155 რუსეთში.

ბოროდინო გვ. 126, 127 სოფ. მოსკოვის მახლობლად, რუსეთში.

ბორჩალო გვ. 59, 60. დ. ბ.

ბოზჩა-ადა გვ. 95 ადგილი ოსმალეთში.

ბოჭემია გვ. 121 ჩეხიაში.

ბულაჩაური გვ. 65 შენიშ. დ. ბ.

ბუნარესტი გვ. 158 რუმინიის სატახტო ქ.

გავაზი გვ. 120 სოფ. კახეთში, გაღმა-მხარეს, გავაზის-წყლის ხეობაში (ალაზნის მარცხენა შენაკადი).

განჯა გვ. 47, 49, 60, 65—68, 74, 88, 89, 97, 139. დ. ბ.

გარეჯის მონასტერი გვ. 58. დ. ბ.

გვერდის-ძირი გვ. 56, 146. დ. ბ.

გიორგიევსკი (ტექსტში: გიორგია) გვ. 157 ქალაქი და ციხე ჩრდილო-კავკასიაში. კავკასიის გუბერნიის მთავარი ქალაქი.

გომბორის მთა გვ. 119. დ. ბ.

გორდის ციხე, გორდი გვ. 80 სამეგრელოში, ცხენის-წყლის მარცხენა ნაპირზე.

გორი გვ. 79, 108, 109. დ. ბ.

გუდამაყარი გვ. 82 საქართვე. მთიანი მხარე გუდამაყრის წყლის ხეობაში (არაგვის მარცხენა შენაკადი).

გურია გვ. 58, 86, 101, 117, 139 საქართველოს ნიწილი სამეგრელოსა, იმერეთსა, აჭარასა და შავ ზღვას შორის.

დავით გარეჯის მონასტერი გვ. 58.

დარიელის გზა გვ. 93, 94 გზა, რომელიც მიიმართება არაგვისა და თერგის ხეობებით მცხეთიდან ქ. კავკავამდე (აწ ქ. ორჯონიკიძე).

დარუბანდი, დარბანდი გვ. 57, 66, 68, 139. დ. ბ.

დალისტანი გვ. 49, 50, 55, 56, 59, 118, 131. დ. ბ.

დევალუ გვ. 107 ადგილი ერევნის მახლობლად, სომხეთში.

დეზვირი გვ. 80 ციხე ლეჩხუმისა, მდ. ცხენის-წყლის ხეობა ნაწილში, ამ მდინარის მარჯვენა ნაპირზე.

დვინა გვ. 122 შენიშ. მდინარე პოლონეთში (დასავლეთი დვინა), ერთვის ბალტიის ზღვას.

დირბი გვ. 104 სოფ. ქართლში, მდ. დვანის-ფრონზე (მტკვრის მარცხენა შენაკადი).

დნეპრი გვ. 122 შენიშ. მდინარე რუსეთში, ერთვის შავ ზღვას.

დრეზდენი გვ. 138, 139. ქალ. საქსონიაში (გერმანია).

დუშეთი გვ. 79, 82, 94. დ. ბ.

- ეგვიპტე გვ. 70 სახელმწიფო აფრიკაში, მდ. ნილოსის ხეობაში.
 ევროპა გვ. 48, 70, 87, 126, 139, 141, 142 შენიშვ., 150, 153 შენიშვ. 159. დ. ბ.
 ელბა გვ. 142, 147, 149 კუნძული ხმელთა-შუა ზღვაში.
 წმ. ელენეს კუნძული გვ. 159 კუნძული ატლანტიის ოკეანეში.
 ელისაბედოლი გვ. 89 იგივე განჯა.
 ერევანი გვ. 47, 56, 65, 70, 89—91, 93—95, 97, 101, 102, 107, 108, 114, 131, 139. დ. ბ.
 ერთაწმინდა გვ. 63 სოფ. ქართლში, თეძმის-წყალზე (მტკვრის მარჯვ. შენაკადი).
 ესტილიანდია (დედანი: ისლანდია) გვ. 157 სახელმწიფო ბალტიის ზღვის პირას.
 ყმიაძინი გვ. 55, 90, 95, 96. დ. ბ.
- ვარდის-უბანი გვ. 119 სოფ. კახეთში.
 ვარილატოვსკის დაბა გვ. 115 ირკუტსკის გუბ., ციმბირში.
 ვარონეჟი გვ. 96, 112 ე. ი. ვორონეჟი. დ. ბ.
 ვაჭირი გვ. 135 სოფ. კახეთში, ალაზნის მარჯვენა ნაპირზე.
 ვახანი, ვახანის ციხე გვ. 60. დ. ბ.
 ვახანის გზა გვ. 107 გზა მიმავალი ვახანის ციხისაკენ ან მასზე გავლით.
 ველის-ციხე გვ. 132. დ. ბ.
 ვენა გვ. 96 ავსტრიის დედა-ქალაქი.
 ვესტფალი გვ. 121 ე. ი. ვესტფალია—პრუსიის პროვინცია.
 ვეჯინი გვ. 57 სოფ. კახეთში ალაზნის მარჯვენა ნაპირზე.
 ვიაზმა გვ. 123 ქალ. რუსეთში.
 ვიბორლის ციხე გვ. 57 ქალაქი და ციხე ფინეთში.
 ვილნა გვ. 121 შენიშვ., 123, 124, 129 ქალ. პოლონეთში.
 ვიურტენბერგი გვ. 151, 160 სახელმწიფო შემავალი გერმანიაში.
 ვისლა გვ. 121 მდინარე პოლონეთში, ერთვის ბალტიის ზღვას.
 ვლადიმირი გვ. 50. დ. ბ.
 ვლადიმირის გუბ. გვ. 127 შენიშვ. რუსეთში.
- ზაგმის-წყალი გვ. 49 მდ. შამშადილში.
 ზეზა გვ. 60 ადგ. ყარაბაღში.
 ზეგანი გვ. 77 სოფ. კახეთში, ჭერამის წყალზე (ალაზნის მარჯვენა შენაკადი).
 ზემო-მხარე გვ. 103 იმერეთში—საწერეთლო.
 ზიარას გზა გვ. 119 გზა სოფ. ზიარზე, იორის შარცხენა ნაპირზე.
 ზორეთი გვ. 63 სოფ. იმერეთში.
- თავრიზი გვ. 84, 90, 101, 107, 130. დ. ბ.
 თალიში გვ. 66, 136, 139 მდებარეობს კასპიის ზღვის დასავლეთ ნაპირზე, მთ. ქალაქი ლენქორანი.
 თაბაქოს ციხე გვ. 80 ციხე ლეჩხუმში.
 თეირანი გვ. 84, 90, 101. დ. ბ.
 თელავი გვ. 49, 67, 69, 73, 79, 119, 120, 135, 154. დ. ბ.
 თიანეთი გვ. 50, 118. დ. ბ.
 თრიალეთი გვ. 93, 113, 115 მთიანი მხარე მტკვარსა და ქციას შუა, კლდე-კარიდან მოყოლებული ბორჯომის ხეობამდე.
 თუშეთი გვ. 120. დ. ბ.

- იარაპოლი გვ. 50 ძველი ქალაქი ვლადიმირის გუბ., რუსეთში.
 იასა გვ. 158 ქ. რუმინეთში—მოლდავიის სატახტო ქალაქი.
 იედი-ბოლუქი გვ. 59 მტკვრის ნაპირას, თბილისიდან დაახლ. 25 კილომეტრზე.
 იერუსალიმი გვ. 70, 108 ქალ. პალესტინაში.
 იმერეთი გვ. 48, 53—55, 57, 58, 62—64, 67, 76, 80—83, 85, 87, 91—93, 99,
 102, 104, 106, 107, 114, 117, 139, 148 შენიშ., 154. დ. ბ.
 იორი გვ. 74, 77, 131 შენიშ., 133 შენიშ. დ. ბ.
 ირკუტსკი გვ. 115 ქალ. რუსეთში, ციმბირში.
 ისპანი გვ. 150, 151 ქ. სპარსეთში.
 ისპანია გვ. 143, 152 სახელმწ. ევროპაში.
 იტალია გვ. 96 სახელიწიფო ევროპაში
 იუნზოვსკის მახრა გვ. 159 რუსეთში, სმოლენსკის გუბ.
- კავთის-ხევი გვ. 93, 135 სოფ. ქართლში, მდ. კავთის-ხევიზე (მტკვრის მარჯვ.
 შენაკადი).
 კავკასია ან კავკასიის მთა გვ. 49, 55, 78, 147, 157 მხარე და მთა კასპიისა და
 შავ ზღვას შუა.
 კავკასიის გუბ. გვ. 83 გამოეყო ასტრახანის გუბერნიას 1802 წ., საგუბერნიო
 ქალაქი გიორგიევსკით, ხუთი მაზრით: 1) გიორგიევსკისა, 2) ყიზლარისა,
 3) მოზდოკისა, 4) ალექსანდროვისა და 5) სტავროპოლისა.
 კავკასიის ლინია გვ. 78, 94 საკორდონო ხაზი მდ. ყუბანსა, მალკასა და თერგზე.
 კაკაბეთი გვ. 134. დ. ბ.
 კალუგა გვ. 128 ქალაქი რუსეთში.
 კამენეც-პოდოლსკი გვ. 159 პოდოლის გუბ., ეკუთვნოდა 1793 წლამდე პო-
 ლონეთს.
 კასპიის ზღვა გვ. 68, 136 ზღვა, რომელიც მდებარეობს კავკასიის აღმოსავლეთით.
 კატეზი გვ. 83 სოფ. ალაზნის აღმოსავლეთით, მდ. ფიფინეთის-წყლის ხეობაში
 (ალაზნის მარცხენა შენაკადი), ძველს ელისენში, აწ ხაქათალის რაიონში.
 კანოვკა გვ. 159 რუსეთში, კამენეც-პოდოლსკის გუბერნიის დაბა.
 კახეთი გვ. 47, 50, 51, 55, 57, 61, 68, 69, 73, 77, 79, 82, 110, 114, 117—120,
 131—135, 147, 154. დ. ბ.
 კენისბერგი გვ. 160 ქალ. აღმ. პრუსიაში (გერმანია).
 კოლოვნა გვ. 128 ე. ი. კოლომნა. ქ. რუსეთში, მოსკოვის გუბერნიის სამახრო
 ქალაქი.
 კორსიკა გვ. 142 კუნძული ხმელთა-შუა ზღვაში.
 კორტონი გვ. 107. დ. ბ.
 კრონშტადტი გვ. 152 ქალაქი და ციხე რუსეთში მდ. ნევის შესართავთან ფინე-
 თის ყურეში.
 კურლიანდია გვ. 101 მხარე ბალტიის ზღვის ნაპირზე, რიგის ყურეს სამხრეთით.
 ლაკბე გვ. 119, 132 მინდორი სილნალთან, ქიზიყში.
 ლენქორანი გვ. 135, 136 ქ. თალიშში, კასპიის ზღვის პირას
 ლეიპციჰი გვ. 138 ქ. საქსონიაში (გერმანია).
 ლეჩხუმი გვ. 80, 86 დასავლ. საქართველოს ნაწილი. მხარე ცხენის-წყლის ხეობის
 ზედა ნაწილში, იმერეთის ჩრდილოეთით.
 ლიახვი გვ. 56, 76, 146. დ. ბ.

ლიახვი პატარა გვ. 56, 76 მდ. ქართლში, გამოდის ქნოლოს ტბიდან და ერთვის-
დიდ ლიახვს სოფ შერთულთან.

ლიონი გვ. 147 ქალ. საფრანგეთში.

ლიტიოვის მაზრა გვ. 159 რუსეთში, კამენეც-პოდოლსკის გუბ.

ლიფლიანდია გვ. 101 მზარე ბალტიის ზღვის ნაპირას, რიგის ყურეზე.

ლომისა გვ. 93 მთა მთიულეთში, წმ. გიორგის ეკლესიით.

ლონდონი გვ. 143, 150, 155 ინგლისის დედა-ქალაქი.

ლორე გვ. 60, 79 ციხე სომხითში, მდ. დებედას მარცხენა ნაპირზე.

ლოსიათ-ხევი გვ. 107. დ. ბ.

მადრიდი გვ. 152 ესპანეთის დედა-ქალაქი.

მალოროსია გვ. 85 მზარე რუსეთში, აწ უკრაინის სსრ.

მალტა გვ. 159 კუნძული ხმელთა-შუა ზღვაში.

მანავი გვ. 131, 133 შენიშ., 134. დ. ბ.

მარტყოფი გვ. 133. დ. ბ.

მალარო გვ. 76. დ. ბ.

მეგრელია გვ. 139. დ. ბ.—ოდიში.

მეწამული ზღვა გვ. 122 შენიშვ., ზღვა აზიასა და აფრიკას შუა.

მიტავა გვ. 122 კურლიანდიის მთ. ქალაქი.

მოღანახის ციხე გვ. 53 მდ. ყვირილაზე, საწერეთლოში.

მოზდოკი გვ. 78. ქ. ჩრდილო-კავკასიაში.

მოლდავია გვ. 122, 158 რუმინეთის ერთ-ერთი პროვინცია.

მოსკოვი გვ. 57, 68, 79, 99, 112, 121 შენიშ., 123, 124, 126—130, 135, 137, 138.

141, 154, 155 შენიშვ., 158. დ. ბ.

მტკვარი გვ. 54, 55, 59, 92, 94, 160. დ. ბ.

მურის-ციხე გვ. 80 ლეჩხუმში, ცხენის-წყლის სათავეებში.

მუხურის-ციხე გვ. 53, 63, 67, 82, 99 იმერეთში.

მცხეთა გვ. 47, 62, 70, 76, 111. დ. ბ.

მჭადის-ჯვარი გვ. 50. დ. ბ.

ნარიყალა გვ. 88 თბილისის ციხე.

ნაფარული გვ. 77 სოფ. კახეთში, ალაზნის მარცხენა ნაპირზე.

ნახჭევანი გვ. 72, 73, 102. დ. ბ.

ნევა გვ. 157, 158 მდინარე რუსეთში.

ნერჩინსკის მაზრა გვ. 115 რუსეთში, ირკუტსკის გუბ.

ნიახურა გვ. 74. დ. ბ.

ნიჟნი-ნოვგოროდი გვ. 133 ქ. რუსეთში.

ნოვგოროდი გვ. 156, 157 ქ. რუსეთში.

ნორიო გვ. 120. დ. ბ.

ნუხა გვ. 49 ქ. შაქში, აწ ნუხის რაიონი.

ოდიში გვ. 61, 64, 67, 72, 80, 86, 101, 102, 116, 117. დ. ბ.

ორანიანბაუმი (ტექსტში ვარანიანბაუმი) გვ. 155 ქ. რუსეთში.

ოსეთი გვ. 106, 117. დ. ბ. (ოვსეთი).

პარიჟი გვ. 87, 129, 130, 140, 141, 142, 143, 147 საფრანგეთის დედა-ქალაქი.

პეტერბურგი გვ. 48, 50, 51, 68, 78, 86, 100, 108, 111, 112 შენიშვ., 116, 118, 120, 121 შენიშვ., 122, 123, 125, 130, 137, 141, 142, 144—146, 148—151, 153—158, 160, 161. დ. ბ.

პერმი გვ. 106, 132 შენიშვ., 133 ქალ. რუსეთში.

პეტერჰოფი გვ. 144, 150 ქალ. რუსეთში.

პეტროზავოდსკის ციხე გვ. 120 ქალ. პეტროზავოდსკში (1802 წლ. საგუბერნიო ქალ. ოლონეცკის გუბერნიისა რუსეთში).

პეტრეს ციხე გვ. 117 ბორჯომის ხეობაში, მტკვრის მარჯვ. ნაპირზე.

პოლოცკი გვ. 123 ქ. დასავლეთ დვინაზე. ეკუთვნოდა პოლონეთს.

პოლშა გვ. 121—123, 129, 130, 147, ე. ი. პოლონეთი, სახელმწიფო ევროპაში.

პრუსია გვ. 99, 100, 121, 136, 140, 141, 150, 154, 155 შენიშვ., 159 სახელმწიფო ევროპაში (გერმანია).

პსკონის გორა (?) გვ. 128 მოსკოვთან.

რაჭა გვ. 54, 60, 63, 100. დ. ბ.

რენი გვ. 139, 140, 160 უდიდესი მდინარე დას. ევროპაში, ერთვის ჩრდილოეთის ზღვას.

რიაზანი გვ. 154 ქალ. რუსეთში.

რიგა გვ. 122 ლიფლიანდიის მთავარი ქალაქი.

რუსეთი ან როსია გვ. 47, 50—52, 54, 57—62, 68, 70, 71, 75—79, 79 შენიშვ., 80—85, 89, 91, 95, 96, 98, 99, 102, 107, 109, 111, 114 შენიშვ., 115, 120, 121 შენიშვ., 123, 124, 126, 128, 130, 131, 135, 136, 139—141, 143, 149, 150, 151, 159. დ. ბ.

საბერძნეთი გვ. 158 სახელმწიფო ევროპაში.

საგარეჯო გვ. 74. დ. ბ.

სავაჩნაძეო გვ. 120 თავად ვაჩნაძეების სამფლობელო კახეთში.

სენდრონიკო გვ. 120 თავად ენდრონიკაშვილების სამფლობელო კახეთში.

სამაჩაბლო გვ. 92, 94, 106. დ. ბ.

სამცხე გვ. 87 შენიშვ. საქართველოს სამხრეთი პროვინცია, აწ ახალციხის რაიონი ქალ. ახალციხით.

სასირეთი გვ. 108 სოფ. ქართლში მტკვრის მარჯვ. ნაპირზე, კავთისხევსა და თემის-წყლის შუა.

საფალავანდიშვილო გვ. 92 თავად ფალავანდიანთ სამფლობელო ზემო-ქართლში.

საფრანგეთი ან ფრანცია გვ. 70, 96, 99, 100, 113, 121, 122 შენიშვ. 126, 128, 139, 140 შენიშვ., 140—143, 147, 159 სახელმწიფო ევროპაში.

საქართველო გვ. 47—49, 53, 57—64, 68, 69, 71—73, 77—84, 89, 91, 95, 96, 104, 110, 111, 114, 118, 130, 131, 132 შენიშვ. 135, 136, 139, 146, 150, 152, 153, 161. დ. ბ.

საქსონია გვ. 121, 138, 159 სახელმწიფო ევროპაში (გერმანია).

სიათას ციხე (ციხე ლიახვისა) გვ. 56 ოსეთში.

სილნალი გვ. 79, 119, 133 შენიშვ. დ. ბ.

სლობოდა გვ. 159 სოფ. რუსეთში, სმოლენსკის გუბ.

სმოლენსკი გვ. 57, 123, 124, 129, 130, 136 ქალ. რუსეთში.

სმოლენსკის გუბ. გვ. 159 რუსეთში.

სომხითი გვ. 79. დ. ბ.

სოღანლუდი გვ. 65, დ. ბ.

სპარსეთი გვ. 48, 52, 53, 56, 62, 64, 66, 68, 69, 71, 72, 84, 88; 93, 94, 97, 104, 113, 136, 139, 149, 150, 152, 153, 160. დ. ბ.

სტამბოლი გვ. 54, 60, 81, 95, 96. დ. ბ.

სურამი გვ. 92. დ. ბ.

ტამმა გვ. 160 დაბა ვიურტემბერგში (ვეროპა).

ტარუტინი გვ. 129 სოფ. რუსეთში.

ტვერი გვ. 149 ქ. რუსეთში.

ტობოლსკი გვ. 132 შენიშვ. ქალ. რუსეთში—ციმბირში.

ტომსკი გვ. 157 ქ. რუსეთში—ციმბირში.

ტრაპეზონი გვ. 148 ქალ. ოსმალეთში შავი ზღვის ნაპირას, მცირე-აზიაში.

ტფილისი გვ. 47, 50, 55, 58, 61, 62, 65—67, 69, 71, 73, 75, 77, 79—85, 88—91, 93—95, 98, 99, 103—106, 108—110, 113—115, 119, 120, 132, 154, 160, 161. დ. ბ.

ტულა გვ. 96. დ. ბ.

ტულონი გვ. 147 ქალ. საფრანგეთში.

უზულარის-ხევი გვ. 60 ბორჩალოში.

ულევის ეწერი გვ. 92 ნახე დ. ბ. „ულევი“.

ურმია გვ. 90 ტბა და პროვინცია სპარსეთში.

ფანბაკი გვ. 70, 90—93, 107. დ. ბ.

ფილიპეპოლი გვ. 158 ქალ. მაკედონიაში.

ფოტი (ფოთი) გვ. 64, 86, 103, 104. დ. ბ.

ფრანცია, ნახე საფრანგეთი.

ფშავი გვ. 84, 122 საქართველოს მთიანი მხარე ფშავის არაგვის ხეობაში (ეს მდინარე მომდინარეობს აგრეთვე ხევსურეთზე და იწოდება ხევსურეთის არაგვად—არაგვის მარცხენა შენაკადია).

ქანაქირი გვ. 101 სოფ. ერევნის ჩრდილოეთით.

ქართლი გვ. 48, 49, 51—53, 55—57, 63, 67—69, 71 შენიშვ., 76—79, 81, 83, 87, 91, 94, 102, 106, 107, 111, 113, 114, 116—118, 135, 147, 154, 156, 160. დ. ბ.

ქართლი ზემო გვ. 76 ქართლის დასავლეთი ნაწილი კასპიდან და ქსნიდან კოლხეთის მთამდე, მტკვრის ჩრდილოეთით.

ქიზიყი გვ. 51, 59, 73, 74, 76, 83, 111, 119, 120, 131, 132, 135. დ. ბ.

ქონა-შამახია გვ. 66.

ქსანი გვ. 56, 93, 146. დ. ბ.

ქუთაისი გვ. 53, 54, 59, 67, 85, 87, 92, 99, 106, 107. დ. ბ.

ლალანდია, ნახე ჰოლანდია დ. ბ.

ღები გვ. 60 სოფ. ზემო რაჭაში, მდ. რიონზე.

ლიშპანია—ნახე ისპანია.

ლუდის-ხევი გვ. 93 არაგვის მარჯვ. შენაკ., გამომდინარეობს ლომისის მთიდან.

ყაზანი გვ. 128 ქალ. რუსეთში.

ყაზახი გვ. 70, 76—78, 94, 132. დ. ბ.

ყაზმინი გვ. 69 ქალ. სპარსეთში.

ყარაბალი გვ. 49, 67, 65, 66, 68, 73, 75—77, 97, 131, 139. დ. ბ.

ყარაია გვ. 57, 59 მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, თბილისს ქვევით.

ყარაქილისის ციხე გვ. 90, 91 ციხე ფამბაკში.

ყარაღაჯი გვ. 74 ქიზიყის ბოლოს. დ. ბ.

ყვარელის ციხე გვ. 51 სოფ. ყვარელში. დ. ბ.

ყიზლარი გვ. 98. დ. ბ.

ყირიმი გვ. 86, 158 ნახევარ-კუნძული შავ ზღვაზე.

ყორნისი გვ. 85 სოფ. დვანის-ფრონეს შენაკად ყორნისის წყალზე.

ყოჩქილისა გვ. 113.

ყუბა გვ. 139. დ. ბ.

ყულევი (ციხე) გვ. 86, 87 იგივე რედუტ-კალე.

შავი ზღვა გვ. 80, 86, 100 ზღვა კავკასიის დასავლეთით.

შავნაბადა გვ. 65 ადგილი თბილისის ახლოს.

შაი-ტახტი გვ. 88 ალბათ შაჰტახტი, ყოფ. ნახჭევნის მაზრაში, ერევნის გუბ.

შამახია გვ. 119. დ. ბ.

შამუთი სოფ. გვ. 155 ბოროდინის მაზრაში, რუსეთში.

შამშადილი ან შამშადინი გვ. 49, 132. დ. ბ.

შილდა გვ. 132.

შირვანი გვ. 119.

ჩალა-უბანი გვ. 132 სოფ. ქიზიყში.

ჩერნიგოვი გვ. 157 ქალ. რუსეთში.

ჩიხორი გვ. 55 სოფ. ზემო იმერეთში, ყვირილას მარჯვ. შენაკადის ჩოლაბურის ხეობაში.

ჩუმლაყი გვ. 119, 120. დ. ბ.

ციბირი ან სიბირი გვ. 106, 132, 157 ნაწილი რუსეთისა ჩრდ. აზიაში.

ცუცხუთის ციხე გვ. 54. დ. ბ.

ძალინა გვ. 92 სოფ. საფალავანდიშვილოში, ფცის-ფრონეზე (მტკვრის მარცხ. შენაკადი).

წალკა გვ. 113. დ. ბ.

წინა-მხარი გვ. 132 ალაზნის მარჯვენა ნაპირი უნდა იყოს.

წყალ-წითელა გვ. 107 მდ. რიონის მარჯვ. შენაკადი.

წყვერის ციხე გვ. 63 იმერეთში, ჩხერიმელას ხეობაში.

კარი გვ. 47, 68, 73, 75, 83. დ. ბ.

კყვიში გვ. 80 ციხე ლეჩხუმში, რიონის მარჯვ. ნაპირზე.

ხაშმი გვ. 119, 154. დ. ბ.

ხევსურეთი გვ. 84, 120, 132 საქართველოს მთიანი მხარე ხევსურეთის არაგვზე
(იხ. ფშავი).

ხეობა გვ. 93, 114, 117. დ. ბ.

ხოი გვ. 70 ქალ. სპარსეთის ახერბაიჯანში.

ხორასანი გვ. 66. დ. ბ.

ხრესილი გვ. 55 სოფ. იმერეთში.

ხურდა-ფირინი გვ. 139.

ხუნძახი გვ. 50, 51, 59, 73. დ. ბ.

ჰამამლუ გვ. 91 სოფ. ბორჩალოში.

ჰერანი გვ. 62, ანუ ერანი. დ. ბ.

ჰოლანდია (ტექსტში „ლოლანდია“) გვ. 121, 148, 151 სახელმწ. ევროპაში.

შეცდომების გასწორება.

გვ.	სტრ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს
12	35	იმერეთსა	იმერთასა
94	15	ვიიიდა	მივიდა
99	27	r 65	r 66
132	21	რასთაგან	რუსთაგან
134	12	ჩოვაშვილი	ჩოკაშვილი
149	16	რ'დ	რ'ლ
158	5	რ'დ	რ'ლ

